

KATOLIKUS *Pedagógia*

2016/1–2.

DR. LUKÁCSI ZOLTÁN, PhD:
Az irgalmasság lelki cselekedetei
a keresztyén oktatásban

DR. PÉTER LILLA, PhD – VERES ÉVA:
A mese szerepe az óvodások erkölcsi ítéleteinek alakításában
és együttműködési képességének fejlesztésében

VARGA JÓZSEFNÉ DR. HORVÁTH MÁRIA, PhD:
Az irgalmasság és az igazságosság motívumai
az irodalmi művekben

FEHÉR ÁGOTA:
Irgalmasság és megérintődés
– Az irgalom jelenségvilága és lehetőségei
a társas kapcsolatok formálásában

DR. GASPARICSNÉ DR. KOVÁCS ERZSÉBET, PhD:
Az irgalmas szeretet példája – Árpád-házi Szent Erzsébet

DR. GASPARICS GYULA, PhD:
Móra Ferenc szeretetnovellái

DR. VÖRÖS KLÁRA, PhD:
Az irgalmasság és a proverbiumok

VALENTNÉ ALBERT ÉVA:
A cura personalis elve
a Sacré Coeur növendékeinek iskolai narratívumaiban

DR. MEGYERINÉ RUNYÓ ANNA, PhD:
Ferenc pápa „ökológiai” enciklikája
a környezettudatosság tükrében

KATOLIKUS PEDAGÓGIA

NEMZETKÖZI NEVELÉSTUDOMÁNYI SZAKFOLYÓIRAT

V. ÉVFOLYAM, 2016/1–2. SZÁM

LAPTULAJDONOS

AZ APOR VILMOS KATOLIKUS FŐISKOLA

Főszerkesztő:

Fülöpné Dr. Erdő Mária, PhD (Magyarország, Apor Vilmos Katolikus Főiskola)

Főszerkesztő helyettes:

Prof. Dr. hab. Jan Zimny (Lengyelország, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
Wydział Zamiejscowy Nauk o Społeczeństwie w Stalowej Woli)

A szerkesztőbizottság tagjai:

Prof. PhDr. ThDr. Amantius Akimjak, PhD (Szlovákia, Katolícka univerzita v Ružomberku)

Prof. Dr. Peter Lenninger, PhD (Németország, Katholische Stiftungsfachhochschule München)

Dr. Péter Lilla, PhD (Románia, Babeş-Bolyai Tudományegyetem/Universitatea Babeş-Bolyai)

Bethlenfalvyné Dr. Streitmann Ágnes, PhD (Magyarország, Apor Vilmos Katolikus Főiskola)

Dr. Szilágyi Csaba, PhD (Magyarország, Pázmány Péter Katolikus Egyetem)

Az angol nyelvű szövegeket lektorálta: **Szentpétery Marianne**

Olvasószerkesztő: **Szathmári Éva**

ISSN 2080-6191

Írások beküldése, információ: katolikuspedagogia@gmail.com

Adományok a folyóirat támogatására: CIB Bank 107003236735326452000001

Egyes szám ára: 1300 Ft – Előfizetőknek: 1200 Ft

2016-ben két összevont szám jelenik meg (2016/1–2. és 2016/3–4.)

KIADJA AZ APOR VILMOS KATOLIKUS FŐISKOLA MEGBÍZÁSÁBÓL

A SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA

1053 BUDAPEST, VERES PÁLNÉ UTCA 24.

www.szit.katolikus.hu

FELELŐS KIADÓ: DR. RÓZSA HUBA ALELNÖK

FELELŐS KIADÓVEZETŐ: FARKAS OLIVÉR IGAZGATÓ

TIPOGRÁFIA: KOCZKA ETELKA KRISZTINA

NYOMDAI MUNKÁLATOK:

MEGAGALAXIS KFT, BUDAPEST

TANULMÁNYOK

Dr. Lukácsi Zoltán, PhD: Az irgalmasság lelki cselekedetei a keresztény oktatásban	3
Dr. Péter Lilla, PhD – Veres Éva: A mese szerepe az óvodások erkölcsi ítéleteinek alakításában és együttműködési képességének fejlesztésében	13
Varga Józsefné Dr. Horváth Mária, PhD: Az irgalmasság és az igazságosság motívumai az irodalmi művekben	27
Fehér Ágota: Irgalmasság és megérintődés – Az irgalom jelenségvilága és lehetőségei a társas kapcsolatok formálásában	38
Dr. Gasparicsné Dr. Kovács Erzsébet, PhD: Az irgalmas szeretet példája – Árpád-házi Szent Erzsébet	50
Dr. Gasparics Gyula, PhD: Móra Ferenc szeretetnovellái	58
Dr. Vörös Klára, PhD: Az irgalmasság és a proverbiumok	65
Valentné Albert Éva: A cura personalis elve a Sacré Coeur növendékeinek iskolai narratívumaiban	72
Dr. Megyeriné Runyó Anna, PhD: Ferenc pápa „ökológiai” enciklikája a környezettudatosság tükrében	88

AZ EGYHÁZ HANGJA

Az 1575-ös jubileumi szentév története – a zarándoklat és az irgalmasság tükrében	102
--	-----

MINDENNAPI PEDAGÓGIA

Bús Kornélia: „Senkinek sem ártani, mindenkinek használni” – A zalaegerszegi katolikus Mindszenty József Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium intézménybemutatása	105
Fancsal Kinga Ibolya: Az irgalom megnyilvánulása a kisiskolások társas kapcsolataiban	112

SZEMLE

Dr. Zóka Katalin, PhD: Értékrend-közvetítés és szemléletformálás az irodalomtanítás kezdeti szakaszában	129
Dr. Szilágyi Csaba, PhD: Aquinói Szent Tamás aktualitása	131

ARTICLES

Dr. Lukácsi Zoltán, PhD: The Spiritual Works of Mercy in the Christian Pedagogy	3
Dr. Péter Lilla, PhD – Veres Éva: The Role of Tales in Facilitating Moral Judgment and Cooperation Ability in Preschool Children.....	13
Varga Józsefné Dr. Horváth Mária, PhD: The Motives of Mercy and Justice in Literary Works	27
Fehér Ágota: Mercy and Personal Experience – The Conceptual Circle of Mercy and its Opportunities in Forming Social Relationships	38
Dr. Gasparicsné Dr. Kovács Erzsébet, PhD: The Example of Christian Charity – Saint Elizabeth of Hungary.....	50
Dr. Gasparics Gyula, PhD: Short Stories About Caring and Love by Ferenc Móra ...	58
Dr. Vörös Klára, PhD: Proverbs Paralelled with the Parable of the Prodigal Son	65
Valentné Albert Éva: The Principle of ‘Cura Personalis’ in the Narratives of the Pupils of Sacré Coeur	72
Dr. Megyeriné Runyó Anna, PhD: Pope Francis’s “Ecological” Encyclical as Reflected in Environment Consciousness	88

VOICE OF THE CHURCH

The Jubilee of 1575 – in the Light of Pilgrimage and Mercy	102
--	-----

PEDAGOGY OF EVERYDAY LIFE

Bús Kornélia: “Do not hurt anybody, be useful for everybody!” – The Pedagogical Programme of Mindszenty József Primary and Secondary Grammar School and Dormitory	105
Fancsal Kinga Ibolya: Mercy in the Social Relations of Primary School Children	112

REVIEW

Dr. Zóka Katalin, PhD: Creating a System of Values and Forming a Positive Attitude in the Early Stages of Literature Teaching	129
Dr. Szilágyi Csaba, PhD: The Topicality of Saint Thomas Aquinas	131

Dr. Lukácsi Zoltán, PhD

MAGYARORSZÁG,
GYÓRI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA

Az irgalmasság lelki cselekedetei a keresztény oktatásban

ÁLTALÁNOS BEVEZETÉS

Csontváry Kosztka Tivadarnak van egy híres festménye: a Marokkói tanító. A markáns, szinte prófétai külsővel rendelkező alak arcának egyik fele árnyékos, szigorú, a másik világos, mosolygós. Egyik kezében bot, a másikban könyv. Csontváry tudatosan a pedagógusi élet kettősségét fogalmazta meg ezen a képen. Nemcsak Isten, hanem a tanári élet is *coincidencia oppositorum*, ellentétek keresztezési pontja (Nicolaus Cusanus). Szent Benedek ugyan az apáttal kapcsolatban írja, de minden pedagógusra érvényes, hogy egyszerre kell mutatnia a mester keménységét és az atya jóságát.¹ A keresztény tanítóval szemben ellentétes elvárások fogalmazódnak meg: tudjon fegyelmet tartani, de ne rettegjenek tőle. Legyen szigorú, de legyen jószívű. Rendelkezzen magas szakmai tudással, de ne fitogtassa ismereteit és ne követeljen többet az elvárhatónál. Legyen következetes, de tudjon irgalmat gyakorolni. Minden témáról tudjon érdekfeszítően és lelkesítően előadni. Legfőképpen pedig legyen türelmes, és figyelme mindenre terjedjen ki, mindenki-vel személyre szabottan törődjön. Ha ezeknek a tulajdonságoknak mind meg akar felelni, egyedüli mintaképe csak Isten lehet, aki képes mindezeket megvalósítani az emberekkel való kapcsolatában.

Hogyan lehet egy tanár egyszerre irgalmas és igazságos? Úgy, mint Isten. Isten egyidejű igazságossága és irgalmassága misztérium. De olyan titok, amelyet a keresztény pedagógusnak is nap mint nap gyakorolnia kell, vagy legalábbis állandóan törekednie kell a megvalósítására. „Isten irgalmának kinyilatkoztatása megerősíti a vétekről szóló kijelentéseket.”² Ám ahogy Istennel kapcsolatban azt reméljük, hogy inkább irgalmas, mint igazságos, a ránk bízottak is ezt várják el tőlünk. Hiszen ha Isten az Ő igazságossága alapján ítélné meg bennünket, emberfia nem juthatna üdvösségre, de hisszük, hogy mégis vannak üdvözültek. A tanár is bárkit meg tud buktatni, ha akar, de méltán várják el tőle, hogy ne ez legyen a célja. Néha azonban szülők és diákok téves, helytelen módon várják el tőlünk az igazság és irgalmasság gyakorlását, attól függően húzva elő egyik vagy másik kártyát, hogy az aktuális helyzetükben mire van szükségük.

¹ Szent Benedek Regulája, 2. fejezet, 24.

² WEBER, Helmut, *Általános erkölcszociológia*, Budapest, Szent István Társulat 2001, 83.

Pedagógusi pályám során találkoztam szülőkkel, akik ha meg nem is fogalmazták, de valahogy úgy gondolták, hogy a katolikus iskola persze csak legyen kemény és szigorú – de a mások gyerekével. Az övéknek azonban minden svihákságát, fegyelmezetlenségét, rendetlenségét, gazemberségét túrja el az egyházi iskola és a pedagógus, és vele szemben mindig gyakorolják a keresztényi megbocsátást. Mert ő olyan érzékeny. Ezért az ellene vétőket példásan büntesse meg az iskola, de az ő esetében gyakorolja az irgalom erényét (vagy inkább: kötelességét). (Szülők érveléseikben gyakran hivatkoznak a gyermekük „érzékenységre”. Erre azt szoktam felelni: azt látom, hogy önmagával szemben roppant érzékeny, másokkal azonban elképesztően érzéketlen. Az érzékeny ember mindenekelőtt a másikkal szemben legyen az.)

Bizony, sokféle nehézséggel, félreértéssel vagy értetlenséggel kell megküzdenünk nap mint nap. „Egy katolikus iskolában nem így kéne lennie!”; „Egy katolikus pedagógustól (paptól) nem ezt vártam volna!”; „Hogy történhet ilyen egy katolikus iskolában?” – vágták a fejemhez gyakran az elmúlt években, sokszor olyanok, akiknek az „iskola” és a „katolikus” fogalmak is csak halványan derengtek, de a kettőről együtt csálhatatlan bizonyossággal vélték nyilatkozni, magabiztosan tudták, hogy ott hogyan is kellene nevelni. Mindez természetesen olyankor fordult elő, amikor egy döntés nem az ő szájízük szerint történt, amikor büntetésre, fegyelmezésre, tiltásra került sor. Valóban mindennapos nehézségünk az igazságosság és az irgalom Szküllája és Kharüdisze között hányódni. Hogyan is tehetünk eleget e kettős kihívásnak?

Az erkölcszociológia szerint (Aquinói Szent Tamás definíciója alapján) igazságosnak lenni azt jelenti, hogy mindenkinek megadjuk azt, ami neki jár.³ Ha ez nem teljesedik be, akkor *igazságtalanságról* beszélünk. Ha többet adunk, mint ami jár, ezt nevezzük *irgalom*nak. A keresztény tanárnak alapattitűdjé kell hogy legyen az irgalmasság: soha nem elégedhet meg csupán annyival, amennyi jár. A pedagógusnak (nemcsak a kereszténynek) mindig *többet* kell nyújtania az igazságosnál. Nincs szánalmasabb a kiégett pedagógusnál, aki maga is unja az óráit, azokon nem az anyagról beszél, évek óta nem képezte, fejlesztette magát, hetekig ül a dolgozatokon, azután is csak ímmel-ámmal javítja ki őket, ha csak teheti, elhagyja az óráit, vagy sokat késik, semmilyen plusz feladatot nem vállal, a tehetségeseket nem emeli tovább, a gyengék felzárkóztatásával nem törődik. Megteszi, amit kell – vagy talán még azt sem –, de többet semmiképpen. Pedig a pedagógus munkájának valójában soha nincs vége, mindig van még mit hozzáadni az addigiakhoz. Gondoljunk csak bele, hogy egyetlen órára sem lehet tökéletesen felkészülni, mindig van még valami, aminek utána lehetne nézni! Egyetlen pedagógus sem mondhatja el, hogy mindent megtett a rábízott fiatalokért. Ha sokat teszünk, ha kötelességünkön messze túlmutatóan teljesítünk, a tökéletességtől akkor is messze vagyunk. És mégsem szabad soha alább adnunk, mindig a tökéletességre kell törekednünk: „legyetek tökéletesek, amint Mennyei Atyám is tökéletes” (Mt 5,48).

Közhely, hogy a pedagógus munkájának soha nincs vége. Hivatása abban áll, hogy ő mindig pedagógus, az iskolán kívül is, az úgynevezett magánéletben (ha egyáltalán beszélhetünk ilyenről a mi életünkben) is mindig felelős viselkedéséért, megnyilatkozásaiért.⁴

³ „Az igazságosság arra teszi képessé az embert, hogy a hit által megvilágosított és a szeretettel párosult okosság mértéke szerint adjuk meg mindennek és mindenkinek azt, ami megilleti.” *Summa Theologiae*, II, 58.

⁴ Vö.: HOFFMANN Rita – FLAMICH Mária, *Kicsöngettek (!?)*, *Gondolatok a pedagógus (iskolán kívüli) felelősségéről*, in *Új Pedagógiai Szemle*, 2015/9–10, 84–90.

Valójában minden intézménynek, amely magát „iskolának” nevezi, mindenkinek, aki magát pedagógusnak nevezi, arra kellene törekednie, hogy „katolikus” legyen. A „katolikus” szót itt nem felekezeti értelmében, hanem a szó eredeti jelentését tekintve értem. Egyetlen iskola, egyetlen pedagógus sem adhatja alább: egyetemesnek kell lennie. A teljes ember nevelését és oktatását kell felvállalnia, a tudás lehető legteljesebb horizontját megnyitva. Minden iskolának a teljesség felé kell irányítania a tanulóit, sokoldalú megközelítéssel, univerzálisan, egyetlen célt szolgálni: a világ megismerését. Mi, akik felekezeti értelemben is használjuk a katolikus jelzőt, hisszük, tudjuk, hogy ezt az egyetemességet, teljességet Krisztusban és Krisztus által, az Ő egyházának tagjaként tudjuk megvalósítani. Ha ezt nem tévesztjük szem elől, ha nem adjuk alább igényeinket, akkor az oktatáspolitikai lavórviharain felülemelkedve, a hamvában holt és ostobábbnál ostobább rendelkezéseket és programokat túlélve azt tudjuk tenni, amit egy iskolának, pedagógusnak mindig, minden körülmények között tennie kell: együtt munkálkodva megismerni a teremtetett világnak és Alkotójának titkait.

A pedagógus hivatásában tehát az irgalom gyakorlásának első követelménye, hogy mindig *többet* adjon az elégségesnél. Az irgalom fogalma magában hordozza a kiérdekelhetetlenséget, a kegyelmet, így végeredményben a kiszámíthatatlanságot is, ahogy Szent Pál írja: „Hiszen megmondta Mózesnek? »Azon könyörülök, akin akarok, és ahhoz vagyok irgalmas, aki nekem tetszik.« Eszerint nem azon fordul a dolog, aki erőlködik vagy törekszik, hanem a könyörülő Istenen” (Róm 9,15–16). Ám paradox módon a keresztény pedagógusnak még az irgalomban is következetesnek és kiszámíthatónak kell lennie, különben könnyen érheti a kivételezés vádja. Az egyik legfontosabb pedagógusi tulajdonság a következetesség, még az irgalom gyakorlásában is.

Az irgalmasság latin megfelelője: a *miseri(c)ordia* szó figyelmeztet, hogy az irgalmasság alapvetően a szív műve, a szív kultúrájának része, és ez nem lehet másként a mai, intézményesülő, az irgalmasság cselekedeteit társadalmi szervezetek és intézmények által megvalósítani akaró személytelen és elidegenedett világban sem. A keresztény pedagógus sem feledkezhet meg arról, hogy a szakmai felkészültség és pedagógiai rátermettség mellett ő Istennek, így Isten irgalmas szívűségének is képviselője tanítványai (és munkatársai) körében, ezért az intellektuális, pszichológiai önképzés mellett a szív irgalmasságának önfejlesztését is állandóan művelnie kell. A 94. zsoltár – amely a zsolozsma invitorium zsoltára, vagyis minden nap az első, amit imádkozunk – állandóan figyelmeztet: „ne legyetek kemény szívűek” (Zsolt 94,8). De hosszan sorolhatnánk a Szentírás figyelmeztetéseit, amelyek arra intenek, hogy ne váljék érzéketlenné a szívünk (Zsolt 119,70; Mt 13,15 ApCsel 28,27), és ugyanígy azokat a szakaszokat, amelyek arról számolnak be, hogy az Úr szíve megesett valakin (Bír 10,16; Oz 11,8; Mt 9,36; 14,14; Mk 1,41; Lk 7,13 stb.). A keresztény irgalom azonban nem egyszerűen a szív érzelmein alapul, megvan a teológiai alapja a katolikus hitvallás három sarkalatos tételében: Istenben, Krisztusban Egyházban. Így a keresztény irgalmasság több, mint a nem-hívők jószívűsége, emberséges magatartása, Isten nélküli humanitása.⁵

Előadásomban azt szeretném bemutatni, hogy a modern pedagógiai szituációkban egy keresztény tanárnak hogyan kell gyakorolnia az irgalmasság lelki cselekedeteit. Bár a felfületes szemlélő az irgalmasság hét lelki cselekedete közül csak a „tudatlanokat tanítani” kitételt vonatkoztatja a pedagógusra, a fiatalok családi és társadalmi kötődéseinek átalakulása miatt a pedagógusra egyre nagyobb feladat hárul a hét cselekedet mindegyikében.

⁵ BODA László, *Erkölcsteológia II.*, Budapest, Szent István Társulat 2000, 131–132.

Ezek tudatos felvállalása elengedhetetlen a modern keresztyén pedagógus számára. Gondolataimat a különböző katolikus oktatási intézményekben eltöltött negyedszázados tapasztalataim alapján fogalmazom meg, elsősorban tehát ezekre vonatkoznak megállapításaim. Külön előadás tárgyát képezhetné azon katolikus oktatók tevékenysége, akik állami vagy nem katolikus intézményben végzik munkájukat, így nehezebb helyzetben, intézményes háttér nélkül kell hitük szerint dolgozniuk.⁶ Úgy gondolom, hogy sok megállapításom számukra is megfontolandó lehet.

TUDATLANOKAT TANÍTANI

Talán a mai világban kissé dehonesztálónak tűnik a „tudatlan” szó, még egy gyerekre nézve is. A keresztyén pedagógusnak nagy alázattal kell birtokolnia tudását, és mindig tisztában kell lennie azzal, hogy csupán helyzeti előnyéből fakadóan tud többet a saját tárgyában a tanítványainál. De például mindannyian találkoztunk olyan növendékkel, akiről reálisan meg kellett állapítanunk, hogy tehetségesebb, mint mi magunk. Ez nem jelenti azt, hogy az oktatás idején többet tud, mint mi, ezért neki is el kell fogadnia a mi útmutatásainkat, vezetésünket. „Nem nagyobb a tanítvány mesterénél” (Mt 10,24). A tanítványnak be kell látnia, hogy nem ért mindenhez. Ez különösen is problémás a mai világban, ahol nem generációs feszültségekről beszélhetünk (amelyek minden korban megvoltak idősök és fiatalok között), hanem inkább már generációs szakadékról. Amikor a gyermekek, unokák tanítják sms-ezni és internetezni a szülőket, nagyszülőket, könnyen elhiszik, hogy az idősebb generáció nem ért semmihez. Pusztán azért, mert bizonyos technikai eszközöket jobban kezelnek, elavultnak és fölöslegesnek tartják az idősebbek egyéb tudását, élettapasztalatát is. Így, miközben fölényesen lesöprik szüleik figyelmeztetéseit, óvatlanul és okatlanul sétálnak bele az élet csapdáiba, csúsznak el valamennyi útjukba kerülő banánhéjon.

A tanítás tehát kölcsönös alázatra épül: a tanárnak tudnia kell, hogy egykor ő is „tudatlan” volt, akit tanítók tanítottak. A tanítványnak pedig alázattal el kell fogadnia, hogy – bármennyire tehetséges is, vagy bármennyire jártas is bizonyos dolgokban – egyelőre rászorul mások vezetésére.

Mi korábban kezdtünk el foglalkozni a szakterületünkkel, ezért járunk benne előbbre, mint a tanítványaink, ezért segítjük őket a „nem tudástól a tudásig vezető folyamatban”.⁷ Ráadásul mi mindannyian általában csak a saját tudományágunkban vagyunk jártasak. Könnyen előfordulhat, hogy egy felső tagozatos gyerek (de egy gimnazista majdnem biztosan), akit én például történelemre tanítok, ebben a pillanatban nálam többet tud biológiából és kémiából, és olyan matematikapéldát tud megoldani, amelyet én nem.

Az idő elteltével pedig ez a helyzeti előny akár el is vesztet: talán mindnyájunknak vannak olyan tanítványai, akik a szakmánkban messzebbre jutottak, „többre vitték”, mint mi magunk.

A diákkal soha nem szabad azt éreztetnünk, hogy „tudatlan”, buta, hanem azt kell benne tudatosítanunk, hogy a tanulás által a teljesség felé tart. A tanítás folyamata tehát az irgalmasság cselekedete. Megosztani, továbbadni a tudásomat majdnem ugyanaz, mint megosztani kenyeremet az éhezővel, italomat a szomjazóval. Szent Ágoston mondásá-

⁶ DR. RÉDLYI Elemér, *Kateketika*, Győr, 2006, 90.

⁷ DR. PEM László, *Az egész ember nevelése*, Szombathely 2012, 115–116.

nak, mely szerint „a gazdagok feleslege a szegények öröksége” – a szellemi és lelki értelemben vett gazdagok és szegények viszonyára is vonatkoznia kell. (Ez egyben korunk erkölcstanának arra az irányára is utal, amely nem választja szét élesen az irgalmasság testi és lelki cselekedeteit.)⁸ Az, hogy az adakozással nem leszünk szegényebbek, fokozottan igaz a tanításban. Megosztva tudásunkat mindenki gyarapszik, mi magunk is. Nemcsak a „tanítva tanulunk” mélységesen igaz bölcsessége miatt, hanem azért is, mert a tanítás folyamata olyan emberi kapcsolatok kialakulását eredményezi, amelyek a pedagógusi élet legnagyobb értékei. Nem hiszem, hogy küzdelmesebb, s egyszerűsége miatt tartalmasabb, mélyebb, sokrétűbb élete lehetne bárkinek, mint egy pedagógusnak. Aki nem az anyagiakban való bővelkedést tartja élete fő céljának, az a pedagógusi munkában egy másfajta gazdagságot tapasztalhat meg. És ennek a szellemi, lelki gazdagságnak a szeretetére és fontosságára kell megtanítanunk a ránk bízottakat. Nagyon elszomorított, amikor például a „használható tudás” leszűkítő szlogenjét erőltették az iskolákra. Ha végignézzük a történelmet, a nagy tudósokat sosem az indította el, hogy a tudásuknak, felfedezéseiknek lesz-e gyakorlati vonatkozása, hogy a szentháromságtani viták, a vákuum felfedezése, a borsók keresztezése hoz-e valami praktikus hasznot. A gyakorlati élet persze sokszor megtalálta ezeknek az újdonságoknak a felhasználhatóságát, de a nagy szellemek és lelkek a világ és Isten titkait önmagukért kutatták. Nekünk is ezt kell tennünk. A használható tudás azt jelenti, hogyan lehet minél kevesebb munkával minél több pénzt keresni. Végzetes hiba, ha az iskola asszisztál ehhez a gyakorlatias szemlélethez. Persze, fontos, hogy diákjaink az életben, a munka területén is megtalálják a helyüket. De az ember több, és a tudás szerepe is több mint a pusztá felhasználóság.

Volt az egyetemen egy társam, latin-görög szakos. Fültnúja voltam, amikor a többiek froclizták, hogy miért dob ki az életből öt évet feleslegesen. „Miből akarsz megélni?” – kérdezték gúnyosan. Mire ő azt válaszolta: „Lehet, hogy zöldségként keresem meg a kenyeremet, de én Homéroszt akkor is eredetiben akarom olvasni”. Tiszteletre méltó és lényeglátó válasz volt. Sokféle gazdagság van az ember életében. De lélekben gazdagnak lenni fontosabb, mint anyagiakban bővelkedni. Hiszen az anyagiakat úgyis el kell hagynunk, mert azok ideigvalóak, a lelkünk azonban nem. És: „Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de a lelke kárt szenved? Mit adhat cserébe az ember a lelkéért?” (Mk 8,37).

BŰNÖSÖKET MEGINTENI

Ez a kifejezés jól szemlélteti, hogy a tanár feladata nem a megtorlás, hanem a jóra vezetés. A bűnöst a jóra kell inteni, s ez az intés a szép szóval való figyelmeztetéstől a büntetések különböző fajtáin át sokféle lehet. De a keresztyén pedagógia alapelve, hogy ez az intés sosem történhet indulatból, bosszúból, megfélemlítésből, és nem éreztethetünk utána haragot.⁹ „Ints, kérj, feddj!” – tanácsolja Szent Pál Timóteusnak (2Tim 2,4). Az lenne a cél, hogy „gyerekek és felnőttek is tanuljanak meg félelemmentesen a hibákról beszélni, nyomás és fenyegetés nélkül bocsánatot kérni és megbocsátani: megfontolni más cselekvési lehetőségeket”.¹⁰

⁸ BODA László, i. m., 131–132.

⁹ DR. RÉDLY Elemér, *Pedagógia keresztyén szemmel*, Győr 2006, 158.

¹⁰ DR. PEM László, i. m., 253.

Ha szabad személyes tapasztalataimmal előhozakodnom: huszonöt éves tanári pályafutásom alatt sokszor voltam kénytelen büntetni, és természetesen sokszor gyakoroltam irgalmat is a vétkes felett. Visszatekintve azt kell mondanom: rengetegszer megbántam, hogy büntettem vagy nem irgalmaztam. Sok lelkiismeret-furdalást, néha álmatlan éjszákát jelentett egy büntetés, amelyet később elhamarkodottnak vagy túlzónak, keménynek ítélt. De alig néhány alkalomra tudok visszaemlékezni, amikor azt bántam meg, hogy nem büntettem. Igen, ilyen is előfordult. Néha utólag azt gondoltam: akkor kellett volna keményebben fellépnem, erélyesebben büntetnem, akkor kellett volna megbuktatnom, hogy észhez térjen, megjavuljon, jobb útra térjen. De még egyszer hangsúlyozom: szinte sosem bántam meg, hogy irgalmas voltam, de nagyon sokszor megbántam, hogy nem voltam az. Meggyőződéseim, hogy bár a bűnöst mindig szembesíteni kell a bűnével, és a pedagógus sosem asszisztálhat a vétkekhez, a büntetés eszközével csak a végső esetben szabad élnie. A büntetés, a feddés a végső eszköz. Az irgalmasság cselekedetei között megfogalmazott *intés* inkább a kérés, a rábeszélés, a meggyőzés eszközeit kell, hogy felerakoztassa. A klasszikus erkölccstan a „testvéri intelem” (*correctio fraterna*) kapcsán hangsúlyozza, hogy annak szeretetből kell történnie, indítóoka a részvétel, célja pedig felebarátunk lelki java kell, hogy legyen.¹¹ Mindig a saját bűnösségünk tudatában szabad csak büntetnünk. Magam is embertárs, felebarát vagyok, azaz gyarló és esendő ember. És legfőképp: soha nem szabad olyat számon kérnünk, olyanért büntetést kirónunk, amit magunk sem tudunk és teljesítünk. A példamutatás a legfontosabb pedagógiai eszköz, a hiteles és következetes tanári személyiség a leghathatósabb „intés” a jóra.

A következő négy cselekedetet párosával tárgyalom, mert véleményem szerint a pedagógusi hivatásban szorosan összetartoznak.

KÉTELKEDŐKNEK JÓ TANÁCSOT ADNI SZOMORÚAKAT VIGASZTALNI

Néhány évtized alatt hatalmasat változott a társadalom képe. Ma mindannyian találkozunk olyan zilált családi állapotokkal, amelyek korábban elképzelhetetlenek voltak. A családok szétesése, a nevelőszülők és féltestvérek kibogozhatatlan családi viszonyai olyan lelki feladatok, idegi megterhelések elé állítják a fiatalokat, amelyeket sokan nem tudnak megfelelően kezelni. A családi biztos háttérnek, a szülő támasz-szerepének fokozatos háttérbe szorulása egyre nagyobb terhet ró a pedagógusra. A tanítás és a nevelés mellett gyakran belekényszeríti az élet a lelki gondozó, a lelki tanácsadó szerepkörébe is. Ha már így van, ebben is lehetőséget kell látnunk, és nem kényszert. Természetesen minden korban előfordult, hogy a pedagógust mint szakembert bizonyos kérdésekben (pl. pályaválasztás, tanulási módszerek stb.) megkérdezték, szülők és diákok egyaránt adva véleményére. Ez a hagyományos szerepkör ma is fennáll, de sokat változott. Nagy felelősséget igényel a pedagógustól, ha például azt látja, hogy a szülő a maga be nem teljesült álmait akarja megvalósítani a gyermekében, olyan foglalkozásokra kényszeríti, olyan pályára erőlteti, amelyhez a gyermeknek nincs hajlandósága. Egy élet boldogsága vagy boldogtalansága múlhat ilyenkor a pedagógus felelősségteljes tanácsán. Napjainkban azonban a pedagógusnak olyan ügyekben, életvezetési kérdésekben, családi konfliktushelyzetekben is kikérik a tanácsát, amelyek nem tartoznak szorosan a szakmájához. Néha szülők is ne-

¹¹ DR. EVETOVICS KÜNÖ, *Katolikus erkölccstan*, I. Szent István Társulat, Budapest 1940, 219.

künk mondják el kétségeiket, legtöbbször azonban a diákok teszik ránk terheiket, éppen azért, mert szüleikkel nem tudják vagy akarják ezeket a problémákat megosztani. Sokszor azért, mert éppen maguk a szülők a probléma okai. Vegyük nagy lehetőségnek, ha a diák egyáltalán mer hozzánk fordulni, ha a mi tanácsunkat kéri, és nem kortársaival osztja meg panaszait az interneten. Ugyanis – a korábban vázoltak miatt – a fiatalok kevésbé bíznak az idősebbek tapasztalataiban, ráadásul az internetes portálok a személytelenség védelmét is megadják számukra.

Hogy micsoda kétségek között vergődnek néha a fiatalok, hogy micsoda iszonyatos lelki terheket rónak rájuk a sokszor akarattukon kívül kialakult családi és egyéb kapcsolatok, sokszor döbbenet szemléljük. Szinte hihetetlen, mennyi a szomorú, reménytelen, távlattalan fiatal a környezetünkben. A pedagógusnak a rengeteg időráfordítás mellett hatalmas tapintatot, óvatosságot, s egyszersmind éber figyelmet és szükség esetén bölcs közbelépést kell tanúsítania, amikor kisírt szemű, búskomorságra hajló, tanulmányaiban visszaesett, befelé fordul, vagy éppen ingerlékeny, agresszív tanulóval találkozunk. Nem túlzás azt állítani, hogy életmentő lehet a tanári éberség és közbelépés. Speciális feladat lehet az irgalmasság cselekedeteinek e vonatkozásában a gyászolók kezelése, erre azonban nem térek ki bővebben.¹²

BÁNTALMAKAT BÉKÉVEL ELTŰRNI ELLENÜNK VÉTŐKNEK MEGBOCSÁTANI

Talán a politikusok mellett a pedagógus az, aki a legtöbb kritikának, bántásnak van kitéve a mai világban. Itt elsősorban nem is a pedagógusokat ért (sajnos gyakori) fizikai bántalmazásokra gondolok, hanem inkább lelki bántalmazásokra, a kívülállótól, főleg a szülőtől érkező hangos, de megalapozatlan kritikákra, megalázásokra, megszegyenítésekre. Szomorúan tapasztaljuk, hogy a szülők és pedagógusok közti egykor természetes szövetség, amely a gyermek javát, előmenetelét volt hivatott szolgálni, megszűnni látszik. A szülő sokszor a pedagógus ellen hangolja gyermekét, benne látnak közös ellenséget. A szülő asszisztál gyermeke fegyelmezetlenségéhez, erkölcsi kihágásaihoz, dologtalan-ságához. Nyíltan semmibe veszi a pedagógus kéréseit, figyelmeztetéseit. Ilyenkor a pedagógus mint eleven céltábla van kitéve szülő és diák, társadalom és média bántalmazásának. Ehhez bizony kötelédegzetre és nagyfokú keresztény béketűrésre van szükség. Egy idősebb, bölcs kollégám mondta: „engem gyerek nem tud megbántani; nem vagyunk egy súlycsoportban”. Nehogy valaki azt gondolja, hogy ebben a mondatban lenézés van, a „kutyaugatás nem hallatszik fel a mennyországba” bölcsessége. Nem arról van szó, hogy a diákat még arra sem méltatom, hogy megsértődjem miatta, mert ő egy senki hozzám képest. Épp ellenkezőleg: ebben a mondatban az fogalmazódik meg, hogy én soha nem bántódhatok meg a diákom miatt, mert jobban szeretem annál, mert én érettebb, bölcsőbb kell hogy legyek annál, hogy a szívemre vegyem az ő – mégoly tudatos – bántását is. Shakespeare egyik szereplője mondja egy boldog órájában: „egy kollégiumnyi ravasz diák sem tudna kihozni a sodromból” (*Sok hűhó semmiért*, V. felvonás 4. szín). Bizony, mindannyian tudjuk, hogy egy osztálynyi, kollégiumnyi ravasz diák nagyon ki tud hozni bennünket a sodrunkból. Néha pontosan ez a céljuk. A keresztény pedagógus sosem kelhet ki kontrollálatlanul önmagából, a legnehezebb esetekben is önfegyelmel kell rendelkeznie. S ami nagyon fontos: sosem állhat bosszút, sosem tarthat haragot.

¹² RIMÁNYI Zita, *Gyász az iskolában*, in *Új Köznevelés*, 2015. nov.–dec., 71. évf. 9–10. sz., 8–13.

Szánalmasnak tartom azt a pedagógust, aki sebeit nyalogatja, sértéseit hordozza, nem tud megbocsátani, sokszor még évtizedek múlva sem. Nem megy el az osztálytalálkozóra, nem áll szóba az utcán az egykor őt megbántó tanítványával. Egyet tudnunk kell: számunkra ugyan az iskola nagyon fontos, szinte az életünk, de azért mégsem maga az élet. Az iskola, a kollégium speciális élethelyzet, amely az emberek életében átmeneti. Vagyis elmúlik. Az ottani élethelyzetek, szituációk is elmúlnak. Nekünk is túl kell lépünk bizonyos dolgokon, és a felnőttben már sosem szabad azt a tanítványt látnunk, akinek intót írtunk be, vagy helyre zavartuk a készülletlensége miatt. Egy miniszter mesélte, hogy egy volt tanára miniszterként is olyan hangon beszélt vele, mintha még mindig az az egykori haszontalan nebuló lenne. Súlyos szereptévesztés.

Nem tartozik szorosan a témához, de ugyanolyan tévútnak tartom, ha a pedagógus hálat vár el a tanítványaitól, hogy később is látogassák, felhívják, meghívják stb. Természetesen nagyon kell örülnünk, ha a volt diákjaink kapcsolatot tartanak velünk, mindig készségesen kell a rendelkezésükre állnunk. De provokálni a kapcsolatot, pláne sajnáltatni magunkat, ha elfeledettnek érezzük magunkat, pedagógushoz nem méltó magatartás. Annak kell örülnünk, ha tanítványaink a saját lábukra állnak, nélkülünk is megállják a helyüket az életben, hiszen éppen ez volt a célunk oktatásukkal, nevelésükkel, és nem az, hogy magunkhoz kössük őket. Sokan csak életük krízishelyzeteiben találják ránk ismét, de ilyenkor sem szabad azt éreztetnünk, hogy számon kérjük rajtuk, „hát eddig hol voltál?” vagy azt gondoljuk, „most bezzeg eszedbe jutok!”. Talán néha érzünk némi hálátlanságot egy személy vagy osztály részéről, de az egyáltalán nem biztos, hogy az. És az irgalmasság lelki cselekedete értelmében ezt is békén kell tűrnünk, a „hálátlanoknak” is meg kell bocsátanunk.

És végül:

ÉLŐKÉRT-HOLTAKÉRT IMÁDKOZNI

Mindannyian tagjai vagyunk egy hatalmas folyamatnak, mi magunk is szemei vagyunk a generációk végtelen láncolatának. Furcsa szembesülni azzal, hogy Isten nem kérdezte meg tőlünk, hogy melyik történelmi korban szülessünk, a világ melyik táján éljünk, kik legyenek a szüleink, testvéreink, milyen emberek környezetében kell felnőnünk. Az életünket alapjaiban meghatározó körülményeket akaratonkon kívül, készen kaptuk. Hangsúlyozom, hogy kaptuk. Míg hitetlen gondolkodók, bizonyos egzisztencialisták tragédiaként élik meg mindezt, és a „létbe vetettség” rettenetes állapotáról beszélnek, a hívő embernek ugyancsak az apostol szavaira kell gondolnia: „mid van, amit nem úgy kapál?” (1Kor 4,7). Ajándékként kaptuk a létezést, a világ, a természeti és társadalmi környezet szépségeit, nehézségeit, kihívásait. Hívő lélekkel szemlélve a világot csak arra juthatunk, hogy Istennek célja volt mindezzel, nem véletlenül helyezett bennünket oda, ahol vagyunk, hanem küldetést szánt nekünk éppen itt és most, éppen ezeknek az embereknek a körében. Felelősek vagyunk azokért, akikhez, akik közé ő küldött.

Némely etimológus szerint a *kolléga* és a *kollégium* szó is a latin *con + lego* szóból származik, ami azt jelenti: együtt választottak. Vagyis: valaki kiválasztott bennünket egymásnak, akaratonkon kívül, valamilyen feladattal és felelősséggel. A felelősség az imádságot is érinti. Imáimban meg kell emlékeznem tanárainmról, kollégáimról, tanítványaimról. Ahogy az évek haladnak, sajnos egyre több az eltávozott tanárom, a kortársaim közül is egyre többen költöznek el, és sajnos az elhunyt tanítványaim száma is egyre gyarapszik. Mondanom sem kell, ez utóbbi a legfájdalmasabb, hiszen akár gyógyíthatatlan

betegség, akár baleset, akár öngyilkosság az oka a fiatal elvesztésének, a tragédia szinte feloldhatatlan.

Gyakran és hálás szívvel imádkozom elhunyt tanáraitért, szeretettel emlékezem meg elhunyt kollégáimról, és Isten kifürkészhetetlen akaratáról elmélkedve fohászkodom elhunyt diákjaimért, azok szüleiért, szeretteiért. Imáimban hálámat fejezem ki a tanáiraik iránt, megemlékezem a kollégáimmal való jó együttműködésről, és imádkozom tanítványaimért, hogy családi hátterük és a mi munkánk segítse őket a tanulásban, az előmenetelben, hogy a tanulás és az életük egyéb feladatai közepette testi és lelki egészségnek örvendhessenek.

A pedagógusok és a tanítványok közötti kapcsolatot egészen más szintre emeli az imádság. És ez a mi nagy fegyverünk, hatalmas lehetőségünk, amely a pusztán „horizontális pedagógia” számára érthetetlen. Én azonban azt mondom: e nélkül a tanítás csak lélektelen iparosmunka. Fontos, hogy tanítványaink tudják, hogy imádkozunk értük.

Amikor 14 évesen a Pannonhalmi Bencés Gimnáziumba kerültem, bizony nagyon elveszettnek éreztem magam az új környezetben, a kemény és férfias közösségben, a nagy fegyelmet és a magas követelményrendszer tapasztalva. Fokozta az elbizonytalanodásomat, hogy egy addig ismeretlen pap-képpel kellett szembesülnöm. Korábban csak jószágos plébánosokat ismertem, akikhez szívesen jártunk, mert derűsek, barátiak, megbocsátók voltak. Az itteni tanárok azonban matematikát és nyelvtant tanítottak, vaskorlátot tartottak, kiabáltak velem, ha rendetlenkedtem, és irgalmatlanul bevágták az egyest egy áttanult hétvége után is. A papi identitást alig tudtam felfedezni a tanár mögött. Osztályfőnököm az első hetekben módszeresen megmutatta nekünk az apátságot, és egyszer elvitt az úgynevezett gyilokfolyosóra is, ahonnan a szerzetesek egykor nyilazva védték meg az apátságot a tatár horda ellen, ekkor pedig miséző folyosóként szolgált, sok oltár állt egymás mellett, az idős atyák reggelente itt mondták a miséiket. Szinte mellékesen jegyeztem meg, hogy itt minden reggel valamelyik szentmisét a diákokért ajánlják fel. Emlékszem, micsoda erőt adott nekem ennek a tudata, hogy az itteni papok mégsem csak tanárok és börtönőrök, akik szigorúan számonkérlik az anyagot és lekiabálják a fejemet, hanem papok is, akik miséznek, imádkoznak értük, éppen azért, hogy jól teljesítsem a tanulmányi és egyéb feladataimat. Szilárd meggyőződése, hogy a diákjainknak tudniuk kell, hogy a szokványos iskolai kapcsolaton túl a tanáraik imádkoznak is értük. Ezt természetesen nem hivalkodóan, magamutogatóan kell a tudomásukra hoznunk, hiszen ez farizeusi magatartás lenne. De fontos érezniük, hogy a „szakmai” relációk mellett lelki kapcsolat is fennáll közöttünk. Az imádság a legfontosabb eszköz arra, hogy a tanulók megértsék: nem ellenfelek, hanem szövetségesek vagyunk. Talán merész megállapítás, de a jó keresztény pedagógus élete szüntelen imádság. Amikor Szent Pál azt parancsolja, hogy „szüntelenül imádkozzatok” (1 Tessz 5, 17), nem arra gondol, hogy a rózsafüzért morzsoljuk, vagy a Miatyánkot mondjuk állandóan. Hanem hogy maga az életünk váljék imádsággá. Szűnjék meg életünkben a szent és a profán közti különbség. A leghétköznapi cselekedeteinket is Isten jelenlétében végezzük. A pedagógus hivatása, hogy önmaga és a rábízottak tökéletesedését, kiteljesedését szolgálja. Ez a teljesség pedig nem lehet más, csak Isten, Őhozá kell eljutnunk mindannyiunknak.

Értérendszerünk nem diákközpontú, nem tudásközpontú, hanem Istencentrikus. Munkánk, iskolánk olyan szövetségrendszer, amelynek gravitációs terében tanár és diák, szülő, konyhas néni és takarítónő közös célért dolgozik. Mert bár a katolikus iskola is elsősorban iskola, nem jámborsági intézmény, oltáregylet, kongregáció; de nem is sikerorientált, „ideológiailag semleges” szellemi lúdtömő, nem lelketlen versenystálló, amelynek diadalútját hullák szegélyezik. Iskola, amelyben a szellemi és lelki igényesség az imádság lég-

körében, a munka szeretetére való nevelésben, az önfegyelemben, a kudarcátűrő képességben, az alázatban, a segítőkészség lelkületében ölt testet. Az lenne a cél, hogy minden iskola „az Úr szolgálatának iskolájává” váljék.¹³ Nem mondhatunk le az európai és keresztény műveltségű, a „sok nép városait s eszejárását” (Odüsszeia) kitanuló, széles látókörű fiatalok neveléséről, akik nem bábfigurák, hanem önálló, kreatív személyiségek. Ebbe a személyiségbe az érett hit, a tudatos vallásosság is beletartozik.

Ennek kialakításában lehet nagy segítségünkre, ha hivatásunkat az irgalmasság cselekedetei alapján, tudatosan éljük és gyakoroljuk.

SUMMARY

The Spiritual Works of Mercy in the Christian Pedagogy

God's being both just and merciful is a mystery. It is a mystery, though, which should be practiced by a teacher. Just as we hope God is rather merciful than just towards us, our pupils expect the same of us.

According to moral theology to be just means to give everybody what they deserve. To give less means injustice, and when we give more than due, we show mercy. A teacher, whether Christian or not, should always give more than what is due.

Mercy is undeservable and unpredictable (Romans 9 : 15-16). A teacher, though, should be consequential and predictable in exercising mercy in order not to be regarded biased.

The Latin equivalent of mercy *miseri**cordia* reminds us that mercy is primarily the work of the heart, no matter how many social institutions want to perform deeds of mercy in this alienated and impersonal world of ours. A teacher should represent God's merciful heart among pupils and co-workers and should continuously develop this feature in him/herself.

In the modern world, when the family and social relations of youngsters are undergoing a change, a Christian teacher should more and more exercise all the seven spiritual works of mercy in pedagogical situations: apart from instructing the ignorant (s)he should also counsel the doubtful and comfort the afflicted etc.

¹³ Szent Benedek Regulája, Prológos, 45.

Dr. Péter Lilla, PhD – Veres Éva

ROMÁNIA,

BABEȘ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM / UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI

A mese szerepe az óvodások erkölcsi ítéleteinek alakításában és együttműködési képességének fejlesztésében

BEVEZETŐ GONDOLATOK¹

Napjainkban egyre inkább szükség lenne az értékközpontú nevelésre, folyamatosan változó, globalizálódó világunkban ugyanis nagyon fontos, hogy egy szilárd értékrendszer segítse a gyerekek, felnővekvők mindennapi élethelyzeteinek a megélését, biztos támpontot nyújtson döntéseikkor. A Zrinszky által leírt értékközvetítő és -teremtő folyamat² adhatja meg a nevelés lényegét, ugyanis ha a nevelési céljaink alapját egy szilárd értékrendszer képezi, akkor nevelő és nevelt számára egyaránt könnyebb a tájékozódás. Az egyéni értékrendszer kialakulásában a család szerepe az elsődleges, viszont az óvoda és az iskola is jelentős mértékben hozzájárul a szilárd értékrendszer és ehhez kötődően az erkölcsi érzék, a jellemzilárság alakításához.³

Ezirányú nemzetközi kutatások eredményei arra is utalnak, hogy a szocializációs folyamat korai szakaszában elsajátított, illetve begyakorolt szociális és érzelmi készségek, szokások és minták nemcsak az óvodai és iskolai életben hasznosak, hanem a felnőttkori élet eredményességére is hatással vannak.⁴ Más, a szociális kompetencia fejlettségét vizsgáló, 8–13 éves tanulókkal végzett longitudinális kutatások eredményei arra utalnak, hogy a szociális kompetencia vonatkozásában alig mutatható ki spontán fejlődés, így e terület fejlesztését nem lehet a véletlenre bízni.⁵ Mivel az erkölcsi érzék a szociális kompetencia sajátos területe, fejlesztésével nem lehet a szociális kompetencia fejlesztésétől függetlenül foglalkozni, sőt a szociális kompetencia fejlesztésére kidolgozott modellek és mód-

¹ Jelen tanulmány jelentős része már megjelent a *PedActa* internetes szakfolyóirat 2014/4. kötet, 1. számában, PÉTER LILLA – VERES ÉVA, *A mese szerepe az óvodások erkölcsi ítéleteinek alakításában és együttműködési képességének a fejlesztésében* címmel, 47–58.

² ZRINSZKY LÁSZLÓ, *Nevelélmélet*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 2002.

³ PÉTER LILLA, „Úlj le közénk és mesélj!” *Lehetőségek és változatok az óvodás és kisiskolás erkölcsi érzékének mese általi aktivizálására* in DÓSA ZOLTÁN, *Kompetencia és tudástranszfer az oktatásban*, Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó 2014, 115–134.

⁴ CHEN, K., – FRENCH, D., – SCHNEIDER, B., *Culture and peer relationships. Peer relationships in cultural context*, Cambridge University Press, New York 2006.

⁵ ZSOLNAI ANIKÓ – JÓZSA K, *A szociális készségek fejlesztése kisiskoláskorban*, in ZSOLNAI ANIKÓ, *Szociális kompetencia – társas viselkedés*, Gondolat Kiadó, Budapest 2003, 227–238.

szerek egy része az erkölcsi érzék fejlesztésére is sikerrel alkalmazható. Jelen tanulmányban az óvodáskorúak erkölcsi érzékének fejlesztési lehetőségeit vizsgálva egy konkrét empirikus kutatás tapasztalatairól számolunk be.

1. ELMÉLETI HÁTTÉR

1.1. Erkölcsi érzék és szociális kompetencia óvodáskorban

Az *erkölcsi érzék* a *szociális kompetencia* sajátos területének tekinthető. Mindkét fogalomnak elég problematikus a körülhatárolása, a nemzetközi és magyar szakirodalomban ugyanis többféle, egymástól többé-kevésbé eltérő meghatározás van érvényben egymás mellett. Nagy József kompetencia-modelljében a négy alapvető (kognitív, szociális, személyes és speciális) kompetencia integrált fejlesztésére tevődik a hangsúly. A *szociális kompetencia* az egyén értékrendjének, személyes aktivitásának és szociális kölcsönhatásainak hatékony megvalósítását biztosító rendszere, amelyben az egyén környezetéhez való alkalmazkodása, önfejlődése és szociális környezetének alakítása egyaránt benne van.⁶ Az egyéni érdekek olyan jellegű érvényesítését jelenti, amely a másik ember, csoport és közösség létérdekeivel összefüggésben valósul meg. Ez teszi lehetővé az egyénnek a szociális környezetével való eredményes és hatékony kapcsolatát.

Schneider szerint a *szociális kompetencia* képessé tesz valakit megfelelő szociális viselkedés végrehajtására, elősegíti személyközi kapcsolatainak gazdagodását, oly módon, hogy mások érdekét ez ne sértse.⁷ A *szociális kompetencia összetevőinek* vonatkozásában tehát eltérőek a szakmai vélemények. Stephens⁸ például az összetevők között négy területet jelöl meg: a személyközi, az önmagunkkal, a feladattal és a környezettel kapcsolatos viselkedést.⁹

Nagy József *kompetencia-modelljében*¹⁰ a másik három alapvető kompetencia (kognitív, személyes és speciális) mellett, a szociális kompetenciának is jelentős szerepet tulajdonít. Hasonlóan a többi kompetencia felépítéséhez, a szociális kompetenciát is tudás- és motívumrendszernek, illetve képességek rendszerének tekinti. Szerinte tehát a szociális kompetenciát *szociális értékrend* (ismeretek, értékrend, szabályok), *szociális motívumok* (pl. személyes kötődés, hovatartozás stb.), illetve *szociális képességek* (kommunikációs képességek, kontaktuskezelés, kötődés, segítség, együttműködés, vezetés, versengés stb.) alkotják. Ha az említett összetevők bármelyikén belül vizsgálódunk, hamarosan egyértelművé válik számunkra, hogy mindegyik területen belül vannak olyan részek, amelyek kimondottan az erkölcsi fejlettséggel kapcsolatosak. A *szociális értékrend* egyértelműen az egyéni értékrendre vonatkozik, ebbe ugyanis a szociális erkölcs társadalmilag elfogadott értékei kerülnek be, a mindennapi élethelyzetekben azonban erkölcsi jellegű döntéseinket az egyéni értékrend és az előzetes élettapasztalatok függvényében hozzuk meg. A *szociális motívumok* (vágyak, kötődések, hajlamok) az energetikai hátteret biztosítják, a *szociális képességek* pedig tettekben, cselekvésekben, erkölcsi jellegű magatartásban nyilván-

⁶ NAGY JÓZSEF, *XXI. század és nevelés*, Osiris Kiadó, Budapest 2000.

⁷ SCHNEIDER, B. H., *Childrens social competence in context*, Pergamon Press, Oxford 1993.

⁸ STEPHENS, T. M., *Social skills in the classroom*, Cedars Press, 1984.

⁹ KASIK L., *A szociális kompetencia fejlesztésének elmélete és gyakorlata*, in *Iskolakultúra*, 2007, 11–12, 21–37.

¹⁰ NAGY JÓZSEF, i. m.

nulnak meg. A szociális kompetencia összetevői tehát egyértelműen összefüggésben vannak az egyéni erkölcsi fejlettséggel.

A szociális kompetenciát óvodás- és kisiskoláskorban a szociális fejlettséggel hozhatjuk összefüggésbe. Nagy József és munkatársai¹¹ a 4–8 éves korosztály szociális fejlettségét vizsgálva öt területet határolnak el, amelyek kulcsfontosságúak a sikeres iskolakezdésben. Így ezeken a területeken tartják fontosnak az adott korosztályú gyerekek felmérését és fejlesztését a kapcsolatfelvétel, a társas viszonyulás, a feladatvállalás, a feladattartás és az erkölcsi érzék vonatkozásában.

Az *erkölcsi érzék* nagyon sok oldalról közelíthető meg, így a szakirodalomban többféle meghatározása is ismeretes. Vázzuk fel, hogy miből is tevődik össze az óvodás és kisiskolás erkölcsi érzéke! Hagyományosan az *erkölcsi tudat és magatartás* különül el¹², a kompetenciaalapú nézőpontból pedig *tudásrendszer*ről, valamint *motívumok és képességek együtteséről* beszélhetünk.¹³ Bábosik szerint egyfelől az *értékek* tudatosítására, másfelől pedig a *jellemszilárdság* kialakítására kell helyezni a hangsúlyt, mivel az egyén erkölcsi jellegű viselkedésében a kialakult jellem játszik meghatározó szerepet.¹⁴ Hoffmann Rózsa hármas tagolást alkalmaz, vagyis szerinte az óvodás és a kisiskolás erkölcsé a *megismerés* (az erkölcsi jó tudatosítása), az *akarás* (a pillanatnyi érdekek és valós igények közti különbségtétel) és az *alkotás* (helyes tettek, cselekedetek, megnyilvánulások) részeitől tevődik össze.¹⁵ Az erkölcsi érzék tehát kettős vagy hármas tagolású, amelyben az erkölcsi tudás, az érzelmek és a magatartás mindenképpen benne van. Amíg az *erkölcsi tudat* egy belső, szubjektív elemeket is tartalmazó látens állapot, addig az *erkölcsi magatartás* a személyiség külső vetülete, amely tettekben, cselekvésekben, a gyermek konkrét helyzetekben megnyilvánuló viselkedése.¹⁶

1.2. A mese szerepe az óvodások erkölcsi fejlesztésében

Amint már említettük, az erkölcsi érzék fejlesztésével nem lehet a szociális kompetencia fejlesztésétől elhatárolódva foglalkozni. A szociális kompetencia fejlesztésére kidolgozott modellek és módszerek jelentős része az erkölcsi érzék fejlesztésére is alkalmazható. A *szociális kompetencia fejlesztésének* többféle megközelítése ismeretes. A szociális kompetencia fejlesztésére kidolgozott modellek között két nagy irányultságot: a *direkt* és *indirekt fejlesztés* vonalát különböztethetjük meg.¹⁷ A szociális kompetencia *direkt fejlesztésén* az adott készségre, képességre gyakorolt közvetlen hatást értjük, a fejlődés közvetlen kiváltását, mondhatjuk „kiprovokálását” (pl. kooperatív módszerek, szerep- és drámajátékok, gyakorlatok által), az *indirekt fejlesztés* pedig egy adott tanulási tartalom (pl. a mese) feldolgozása általi fejlesztésre vonatkozik. Az indirekt fejlesztésen belül a meghallgatott vagy megnézett tartalom (mesék, rajzfilmek, filmek, képek és egyebek)

¹¹ NAGY J. – JÓZSA K. – VIDÁKOVICH T. – FAZEKASNÉ FENYVESI M., *DIFER Programcsomag: diagnosztikus fejlődésvizsgáló rendszer 4–8 évesek számára*, Mozaik Kiadó, Szeged 2004.

¹² NICOLA, I., – FARCAS, D., *Nevelélmélet és a pedagógiai kutatás alapfogalmai*, EDP, Bukarest 1995.

¹³ NAGY József, i. m.

¹⁴ BÁBOSIK István, *A nevelés elmélete és gyakorlata*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1999.

¹⁵ HOFFMANN Rózsa, *Az erkölcsi nevelés értékméleti és pedagógiai dimenziói*, Magiszter, 2003/1, 49–65.

¹⁶ PÉTER Lilla, i. m., 115–134.

¹⁷ ZSOLNAI Anikó, *A szociális készségek fejlesztésének lehetőségei gyermekkorban*, Magyar Pedagógia, 2004/3–4, 293–302.; KASIK L., i. m., 11–12., 21–37.

és a mindennapi élethelyzetek közötti párhuzamok megtalálása, elemzése, illetve az érzelmek átélése és a viselkedésformák azonosítása és elemzése játssza a legfontosabb szerepet. Az indirekt fejlesztésben kérdésként merülhet fel, hogy milyen jellegű tartalmak képezhetik az indirekt fejlesztés kiindulópontját óvodáskorban, illetve hogy a választott tartalmakat hogyan dolgozzuk fel. Az indirekt fejlesztés lehetőségeit kutatva jutottunk el a mesékhez, amelyek óvodáskorban fontos „eszközei” lehetnek az erkölcsi és a teljes körű személyiségfejlesztésnek. A mese általi szándékos fejlődéssegítés óvodáskorban az életkori sajátosságokkal és a mesekorszakokkal szoros összefüggésben valósul meg. Az óvodáskorú gyerek mese általi erkölcsi fejlesztésének többféle jól megvalósítható módja van.¹⁸

Jelen tanulmányban a bábjátékkal támogatott mesefeldolgozás lehetőségeit vizsgáljuk, elméleti és gyakorlati megközelítésben. Felmerülhet a kérdés, hogy miért éppen a bábozással támogatott mesefeldolgozás lehet előnyös.

A népmesék bábozással való összekapcsolása több szempontból is előnyös lehet.¹⁹ Elsősorban azért, mert a népmese helyes erkölcsi rendet képvisel, vagyis a jó mindig elnyeri jutalmát, a rossz pedig méltó büntetését, a helyes erkölcsi meggyőződést az igazságos mesei törvények is elősegítik. A mese látványa, bábok általi megjelenítése az átélt érzelmek intenzitását fokozza: a gyermekek heves érzelmek kíséretében élék át a történeteket, reagálnak a bábok viselkedésére (pl. indulatosan fenyegetik a negatív szereplőket, őszintén örülnek a főhős győzelmének, pozitív érzelmeket élnek át a negatív szereplők bukásakor). A bábjáték nemcsak egyéni, hanem az egyéni élmények közös átélését is lehetővé teszi, így hatékony közösségformáló erő is lehet. Másrészt a bábjáték nemcsak az erkölcsi ítéletalkotáshoz segíti hozzá a gyerekeket, hanem a kiegészítő kreatív tevékenységek által utat mutathat a helyes megoldáshoz is. Ezenkívül erőteljes lehet a hatása annak is, hogy az erkölcsi ítéletalkotást esztétikai eszközökkel is segíti: a szép, a jó és az igaz mindig együtt, a gonosz, a helytelen és a komikus pedig egymáshoz kapcsolódva jelennek meg. Ha ez nem így lenne, az megzavarhatná az óvodás esztétikai és erkölcsi ítéلőképességét. Így aztán, hogy a lusta lány csakis csúnya, a szorgalmas pedig csak szép lehet. Az emberi tulajdonságok egyfajta kettősségben, párokba állítva jelennek meg, és a báboknál a képviselt emberi tulajdonságok szembeállításakor a színeknek és formáknak is konfrontálódniuk kell. Ezért nem lehetséges az sem, hogy a jó és a gonosz egyforma színű jelmezben legyen. Az ellentétes tulajdonságok vizuális felnagytításával nemcsak a megértést segítjük elő, hanem azt is lehetővé tesszük, hogy a gyermekek mélyebben átéljék a konfliktust, és így még felszabadultabban örülhessenek a jó győzelmének. A bábjáték – az utánzási vágy és a modellkövetés által – kihat az óvodás magatartására, cselekedeteire is. Bábjáték közben számos helyzetben azt figyelheti meg, hogy a megfelelő cselekedetek, pozitív megnyilvánulások mindig célra vezetőek, célt érnek, jutalomban részesülnek, a negatív cselekedetek pedig elnyerik méltó büntetésüket.²⁰ A jó báb jellemzőivel is segíti az erkölcsi értékek beépülését és az erkölcsi magatartásformák megszilárdulását.

A mese spontán fejlesztő hatása elsősorban az élménynyújtásban, a mesélés és mesehallgatás közös élményének a megtapasztalásában érvényesül.²¹ A meséről való beszél-

¹⁸ PÉTER Lilla, i. m.

¹⁹ VERES Éva, *A mese és a bábjáték szerepe az óvodáskorú gyermek erkölcsi érzékének a fejlesztésében*, Kézirat, 2012.

²⁰ Uo.

²¹ NYITRAI Á., *A mese szerepe a szociális kompetencia óvodai fejlesztésében*, in ZSOLNAI Anikó – KASIK L., *A szociális kompetencia fejlesztésének elméleti és gyakorlati alapjai*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 2010, 205–232.

getés alapvető célja nem a mese értelmezése, megmagyarázása, megtanulása, kikérdezése vagy a szöveg értelmezése. Sőt, ha a közös meseélményt az erkölcsi fejlesztés szolgálatába szeretnénk állítani, akkor egyértelműen el kell határolnunk magunkat az ilyen jellegű feldolgozástól. A célunk itt elsősorban a mese által nyújtott élmény fokozása, a történet, az élmény nyomán megszülető gondolatok egyéni megfogalmazása. Ezen túlmenően a mesék bábozással való feldolgozása fokozhatja az átélt érzelmek intenzitását, így még jobban érvényesülhetnek a mesében rejlő fejlesztő hatások.

A továbbiakban a bábozással segített mesefeldolgozás óvodások erkölcsi érzékére gyakorolt fejlesztési lehetőségeit vizsgáljuk, egy általunk megvalósított empirikus kutatás bemutatásán keresztül.

2. A KUTATÁS BEMUTATÁSA

2.1. Kutatási probléma és hipotézisek

A mese általi szándékos fejlődésszervezésnek óvodáskorban az életkori sajátosságokkal és a mesekorszakokkal szoros összefüggésben kell megvalósulnia. Az óvodáskorú gyermek mese általi erkölcsi fejlesztésének többféle, jól megvalósítható módja is van. Így kérdés-ként merülhet fel, hogy az óvodáskorúak erkölcsi érzékének a szándékos fejlesztéséhez miért éppen a népmesét választottuk? Elméleti és gyakorlati tapasztalatok egyaránt arra utalnak, hogy a népmese – sajátosságaiból adódóan – kiválóan alkalmas az óvodáskorúak erkölcsi érzékének fejlesztésére. A népmese például azt sugall(hat)ja számunkra, hogy semmit sem adnak könnyen, mindenért meg kell dolgozni, a boldogság és a siker csakis személyes erőfeszítéssel érhető el. Az erkölcsi érzék fejlesztése szempontjából azért is alkalmasak a népmesék, mivel a jó és a rossz kettőssége, küzdelme adja az erkölcsi problémát, s ennek leküzdéséért indul útra a mesehős. A többlépcsős küzdelem lényege: az igazságtalanság és az igazságszolgáltatás bemutatása. Ezen túlmenően azonban fontos a főhős karaktere és vonzereje is. Bettelheim megfogalmazásában: „Nem is a jó végső győzelme fejleszti az erkölcsi tudatot, hanem a hős személyes vonzereje, azé a hősé, akinek sorsával és küzdelmeivel a gyermek mindvégig azonosul. (...) Az azonosulást a gyermek maga kezdeményezi, és a hős külső és belső harcai vésik bele az erkölcsi törvényeket.”²² A helyes erkölcsi meggyőződés alakulását azonban – spontán vagy kevésbé spontán módon – az igazságos mesei törvények is elősegítik.

A népmesék feldolgozásához a bábozást is segítségül hívtuk. Így kutatásunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy a bábozással segített mesefeldolgozás milyen mértékben segíti az óvodáskorúak erkölcsi érzékének fejlődését, illetve miként járul hozzá a közösség formálódásához? Amint az előbbieken is utaltunk rá, érzelmi hatásaival a mese már önmagában is kiváló lehetőséget teremt arra, hogy az érzelmi átéléssel társult ismeret beépüljön a személyiség szerkezetébe. Ezen túlmenően a bábozás még fokozza a mese által kiváltott érzelmek intenzitását. Továbbá a bábozás a közösségi élmények kialakulását is erősítheti, így a közösségformálásban is szerepe lehet. A bábozás egyénileg is arra ösztönzi a gyermekeket, hogy az adott történettel kapcsolatosan spontán módon és érzelmeik alapján erkölcsi ítéletet alkossanak. Viszont, ha a mesét és a bábozást közösen, közösségi élményként tapasztalják meg, akkor ennek fejlesztő hatása spontán módon is megsokszorozódhat.

²² BETTELHEIM, B., *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*, Corvina Kiadó Kft., Budapest 2011.

Nyilvánvaló, hogy az óvodáskorú gyermek erkölcsi érzékének fejlődése az életkor és egyéni fejlettség alapján is meghatározott, ahogyan erre a klasszikus elméletek is utalnak.²³ Ez azonban semmit nem von le az erkölcsi nevelés fontosságából, mivel az óvodáskor az erkölcsi érzék fejlődése szempontjából is szenzitív időszaknak tekinthető. A kutatási problémából kiindulva a bábozással segített mesefeldolgozás kapcsán tehát három, egymással többé-kevésbé összefüggő hipotézist fogalmaztunk meg. Az első hipotézisünk az óvodások erkölcsi ítéltéképességére, a második az óvodai csoport társas kapcsolatrendszerének alakulására, a harmadik pedig az empátia fejlődésére vonatkozott. A kutatásunk első hipotézise tehát a következő, amely további alhipotézisekre bontható:

A bábozással segített mesefeldolgozás hatására fejlődik az óvodások erkölcsi ítéltéképessége, fokozódik az együttműködési képessége.

1. Az óvodások magasabb szintű erkölcsi ítélet megalkotására lesznek képesek, olyan erkölcsi kategóriák mentén, mint az együttműködés, igazságosság, bátorság, szorgalom.
2. Az óvodások spontán szabad játékaiban gyakrabban jelenik meg az együttműködésen alapuló tevékenység.
3. Az óvodások spontán szerepjátékaiban tevékenységélményként megjelenik a mese, a bábozás.

Mivel jelen tanulmány keretei között egy átfogóbb kutatásnak csupán a részeredményeiről számolunk be, hipotéziseink közül most csupán az első mentén vizsgálódunk.

2.2. Mintavétel és a kutatás terepe

A kutatás terepét a székhelykeresztúri Mesevár Napköziotthon képezte. A mintaválasztás *hozzáférés alapú mintaválasztás*, az adott napköziotthon „Csipkerózsika” csoportja. A kísérleti beavatkozás időszakában a vizsgált csoport különféle demográfiai szempontok szerinti megoszlását az alábbi táblázat mutatja.

		Nemek szerinti megoszlás		Szülők iskolázottsága	Család életszínvonala
		fiú	lány		
Gyerekek életkora	3–4 éves	–	2	–	–
	4–5 éves	6	6	–	–
Általános iskola		–	–	4	–
Középfokú		–	–	6	–
Felsőfokú		–	–	4	–
Átlagon aluli		–	–	–	2
Jó		–	–	–	12
Átlagon felüli		–	–	–	–

1. táblázat: A kísérleti csoport demográfiai szempontok szerinti megoszlása

²³ PIAGET, J., *A gyermek kétféle erkölce*, in *Válogatott tanulmányok*, Gondolat, Budapest 1970, 307–399.; KOHLBERG, L. *Moral Stages and Moralization: The cognitive developmental approach*, in LICKONA, J., *Moral development behavior: Theory, research and social issues*, Holt, Rinehart and Winston, New York 1976.

A kiválasztott minta kis létszáma alatta marad a pedagógiában alkalmazott mintalétszámok átlagának. Így a minta kis létszáma (14 óvodáskorú gyermek) és hozzáférés alapú kiválasztása következtében tudatában vagyunk annak, hogy mintánk nem reprezentatív, tehát eredményeink nem terjeszthetők ki a teljes populációra nézve. Viszont mintánk így is megfelelő terepet képez az egycsoportos (önkontrollós) kísérleti beavatkozás számára.

2.3. Kutatási módszerek, eljárások és eszközök. A kutatás menete

Átfogó kutatási stratégiánk az *egycsoportos* (önkontrollós) kísérlet volt, amelybe a vizsgált területeknek megfelelően többféle kutatási módszer épült be.

Az *első hipotézisünk* vizsgálatára a *megfigyelés*, a *szóbeli kikérdezés* és az *aktometria módszerét* alkalmaztuk. A *megfigyelést* általunk kidolgozott megfigyelési szempontrendszer szerint végeztük, annak eredményeit megfigyelési jegyzőkönyvbe rögzítve. A *szóbeli kikérdezést* egy-egy rövid történet köré szerveztük, a gyerekek válaszait pedig egy általunk kidolgozott skálán értékeltük. Ez a módszer az erkölcsi ítélet fejlettségi szintjének a megállapítását célozta. Az *aktometria módszerét*²⁴, a szabad játék közbeni tevékenységi szintek vizsgálatával, az együttműködési képesség szintjének a megállapítására használtuk fel.

A kutatás – a kísérleti beavatkozásnak megfelelően – három lépésben valósult meg. A *preteszt fázisában* felmértük az óvodásokat az előbbieken megjelölt módszerekkel és területeken, ez 2 hetet foglalt magában. Ezt követően a 20 hetes *beavatkozási időszak* következett, amelyben az általunk kidolgozott fejlesztő programot alkalmaztuk. A fejlesztő programunkat a következő oldalon lévő, 2. táblázatban foglaljuk össze.

A 20 hetes beavatkozási időszak alatt olyan meséket dolgoztunk fel, amelyek közvetlenül vagy közvetetten bizonyos erkölcsi fogalmakat és normákat érintettek, ezen belül nagy hangsúlyt helyezve néhány erkölcsi fogalomra (igazságosság, bátorság, együttműködés, szorgalom). Fokozottan figyeltünk az együttműködési képesség fejlesztésére, mivel számunkra, a hipotézisünkhöz kötődően fontos volt, hogy az együttműködéshez kötődő fejlődés magasabb szintet érjen el, mint az egyéb erkölcsi értékekhez (bátorság, igazságosság) kapcsolódó fejlődés. Mindegyik mese az együttműködésen túl bizonyos mértékben az empátiához is kapcsolódott.

A meséket jellegüktől függően egy- vagy kéthetes periódusokban dolgoztunk fel, a bábozás során lehetőséget kínáltunk arra, hogy egy-egy gyermek különböző szerepekbe bújva tapasztalhasson meg élményeket. Továbbá fontos mozzanata volt a kísérletnek, hogy minden történetnek megkerestük a „*Mi lett volna, ha...?*” dramatikus fordulatót, a „*Hogyan oldódhatott volna meg?*” lehetőségét, és úgy is átéltük a történetet, dramatizálás, bábozás, rajzolás és egyéb kiegészítő tevékenységek formájában.

Kísérleti beavatkozásunk *harmadik szakaszában* (*posztteszt*) ismét felmértük az óvodásokat a megfigyelés, szóbeli kikérdezés és aktometria módszerével. A megfigyeléssel és az aktometriával az együttműködésen alapuló tevékenységek gyakoriságát, illetve a spontán játék ideje alatt megnyilvánuló tevékenységi szinteket és élményeket követtük nyomon, a szóbeli kikérdezéssel pedig az óvodások erkölcsi ítéleteinek a szintjét vizsgáltuk. Az alábbiakban az eredményeinkről számolunk be.

²⁴ MÉREI Ferenc – V. BINÉT Ágnes, *Gyermeleklektan*, Medicina Könyvkiadó Zrt., Budapest 2001.

Ütemezés	Időtartam	Mesék	Kiegészítő tevékenységek	Célok
X. 3–7.	1 hét	<i>A tizenkét legény</i>	– óvónő bábjátéka, rajzolás	– az együttműködés pozitívumának, hozamának felfedeztetése
X. 10–14.	1 hét	<i>Házasodik a daru</i>	– dramatizálás, gyerekek bábjátéka, rajzolás	– az együttműködés hiányából származó negatívumok megismertetése
X. 17–21.	1 hét	<i>A kóró és a kismadár</i>	– közös rajz, szereplők elkészítése, bábozás	– az együttműködés hiányából származó negatívumok megismertetése
X. 24–28.	1 hét	<i>A nyúl és a sündisznó</i>	– gyerekek bábjátéka, rajzolás	– az együttműködésből származó előnyök felfedeztetése
XI. 14–25.	2 hét	<i>A három kismalac</i>	– gyerekek bábjátéka, drámajátékok, rajzolás	– az együttműködés és széthúzás közti különbség érzékeltetése
XI. 28.– XII. 9.	2 hét	<i>A kakas, a macska meg a róka</i>	– gyerekek bábjátéka, drámajátékok, dramatizálás	– az együttműködésre alkalmas lehetőségek megtalálása
I. 23.– II. 3.	2 hét	<i>Farkastanya</i>	– bábkészítés, gyerekek bábjátéka, drámajáték	– az együttműködésre alkalmas lehetőségek megtalálása
II. 6–17.	2 hét	<i>Az osztozkodó medvék</i>	– gyerekek bábjátéka, drámajátékok, dramatizálás, rajzolás (az eredeti és a közösen kitalált változat lerajzolása)	– dramatikus fordulattól származó együttműködési lehetőségek megtalálása
II. 20.– III. 2.	2 hét	<i>A kakaska, a tyúkocska és az egérke</i>	– bábkészítés, bábozás, drámajátékok, dramatizálás, rajzolás (az eredeti és a közösen kitalált változat lerajzolása)	– segítőkézség fejlesztése
III. 5–16.	2 hét	<i>Az óriás retek</i>	– bábkészítés, bábozás, drámajátékok	– az együttműködés pozitív vonzatainak megismerése
IV. 16–27.	2 hét	<i>Rókáné foga libacombra vágyik</i>	– bábkészítés, bábozás, dramatizálás, rajzolás (az eredeti és a közösen kitalált változat lerajzolása)	– dramatikus fordulattól származó együttműködési lehetőségek megtalálása
V. 14–25.	2 hét	<i>A három pillangó</i>	– bábozás, drámajáték, dramatizálás, rajzolás (az eredeti és a közösen kitalált változat lerajzolása)	– dramatikus fordulattól származó együttműködési lehetőségek megtalálása

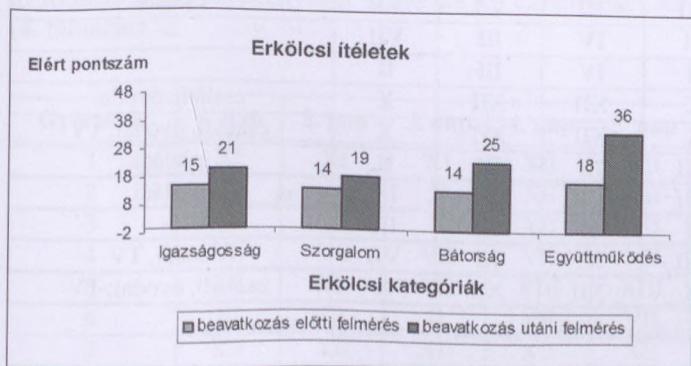
2. táblázat: A bábozással segített mesefeldolgozáson alapuló fejlesztő program

3. AZ EREDMÉNYEK BEMUTATÁSA ÉS ÉRTELMEZÉSE

3.1. Az óvodások erkölcsi ítéelőképességének változása

Az első hipotézisünk felállítása, amely az óvodások erkölcsi ítéelőképességének fejlődésére vonatkozott, első ránézésre merész vállalkozásnak tűnhet, az óvodáskorú gyermek erkölcsi ítéleteinek alakulása ugyanis az erkölcsi ítéeltalkotás szintjei által meghatározott. A bizonyos korlátok közötti fejlesztés viszont nem jelenti a fejlesztés hiábavalóságát, az együttműködéssel és proszocialitással kapcsolatos elemek ugyanis ilyen zsenge életkorban alapozódnak meg leginkább. A beavatkozás előtt és után is szóbeli kikérdéssel mértük fel az óvodások erkölcsi ítéleteinek fejlettségét. A beszélgetések során az óvodásoknak olyan történetekkel kapcsolatosan kellett erkölcsi ítéeltet alkotniuk, amelyek mindegyike bizonyos erkölcsi kategóriák mentén (igazságosság, szorgalom, bátorság, együttműködés) igényelte az ítéeltalkotást. Az óvodások értékeléseit, az ítéelt fejlettsége szerint, egy skála alapján pontoztuk. Fejlesztő beavatkozásunk során az egyik erkölcsi kategóriára, nevezetesen az együttműködés értelmezésére és megtapasztalására helyeztük a hangsúlyt, bár a fejlesztés folyamatában a többi erkölcsi kategória vizsgálata elől sem zárkoztunk el. Az erkölcsi ítéelték – különböző erkölcsi kategóriák mentén történő – fejlődését az alábbiakban foglaljuk össze (1. ábra).

Amint már az előbbiekben említettük, a beavatkozás során az együttműködés fejlesztésére helyeztük a hangsúlyt. Viszont mivel a mese komplex módon fejleszti az egész személyiséget, közvetett jelleggel számtalan egyéni attitűd, képesség és jellemvonás kialakulásához hozzájárul, így nemcsak a megcélzott, hanem a többi erkölcsi kategória

1. ábra:
Az óvodások erkölcsi ítéeltékének változása

mentén is megragadható volt egy alacsonyabb szintű változás. Amint az ábráról is leolvasható, az előfelméréskor a különböző erkölcsi kategóriák (igazságosság, szorgalom, bátorság) viszonylag hasonló szinten álltak, és a spontán fejlődés is hasonló arányú volt. A fejlesztő beavatkozásunkkal megcélzott erkölcsi kategória (együttműködés) viszont jelentős változáson ment keresztül, pontértéke megduplázódott. Ha az együttműködéshez kapcsolódó erkölcsi ítéelték fejlettségét vizsgáljuk, akkor azt tapasztaljuk, hogy az utófelméréskor az óvodások már képessé váltak a saját nézőpont meghaladására, a kompromisszumos megoldásra, illetve az együttműködés lehetőségének felkínálására az erkölcsi ítéelték megalkotásakor. Ezzel az eredménnyel az első hipotézisünk erkölcsi ítéeltalkotásra vonatkozó része beigazolódott.

3.2. Az óvodások együttműködési képességének a fejlődése

Az erkölcsi fejlesztésre vonatkozó programok egyik fő célkitűzése éppen az lenne, hogy ne elégedjünk meg az erkölcsi tudatosság növelésével (erkölcsi fogalmak és ítéletek alakulásával), hanem arra törekedjünk, hogy ez a változás a magatartásban is tükröződjön. Éppen ezért első hipotézisünk második alpontjában azt tételeztük fel, hogy fejlesztő beavatkozásunk eredményeképpen az együttműködési készség az óvodások magatartásában is tükröződni fog. Ennek felméréséhez a Mérei által kidolgozott aktometria módszerét²⁵ használtuk. Ennek folyamatában a tevékenységi szintek és tartalmak feltárásán túlmenően a tevékenység élményforrásának a megfigyelésére és rögzítésére is törekedtünk.

Az *előfelmérés* időszakában 5 egymást követő napon, azonos időpontban végeztük a megfigyelést. Megfigyelésünkben arra voltunk kíváncsiak, hogy a spontán játék időtartama alatt milyen tevékenységet végeznek (mit játszanak) a gyerekek, választanak-e társat a játékuhoz vagy magányosan játszanak, a játékoknak milyen élmények lehetnek az elindítói, és mi képezhet élményhátteret? Az előfelmérés megfigyeléseinek az eredményeit – vagyis a gyerekek magatartásában megjelenő tevékenységi szinteket és élményeket – az alábbiakban foglaljuk össze (3. sz. táblázat).

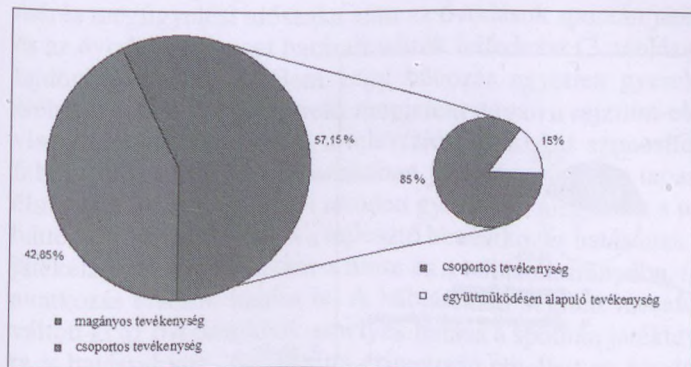
Gyerekek	1. nap	2. nap	3. nap	4. nap	5. nap	Tevékenységi élmények
1	VII	VII	III	II	III	családi
2	VII	VII	XI	VII	XI	családi
3	III	IV	III	III	IV	–
4	III	III	IV	I	III	–
5	VII	VII	XI	VII	VII	családi
6	III	III	IV	III	VII	–
7	I	II	IV	III	II	–
8	XI	X	XII	XII	X	családi, óvodai
9	XI	X	XII	XII	X	családi, óvodai, TV
10	VII	VII	III	III	II	családi
11	VII	VII	VII	IX	IX	családi
12	I	II	II	III	III	–
13	VII	VII	XI	XI	VII	családi, TV
14	XI	X	XII	XII	X	családi, óvodai, TV

3. táblázat: Az óvodások spontán játékának tevékenységi szintjei és élményei előfelméréskor

Amint a táblázatban is megfigyelhető, összesen 70 tevékenységi szintet rögzítettünk, ezek közül az alsóbb szintek (I–V.) magányos tevékenységnek minősülnek (összesen 30 tevékenység), a felsőbb szintek (VI–XIV) pedig csoportosnak (összesen 40 tevékenység). A rögzített játéktevékenységek majdnem fele magányos játék (2. ábra). Ez az arány valószínűleg annak is tulajdonítható, hogy az előfelmérés a tanév elején, a hosszú vakáció utáni „újraismerkedés” időszakában történt. Emellett viszont vizsgálatunk szempontjából nem elhanyagolható az sem, hogy a 40 csoportos tevékenységből, mindössze 6 tevékenységtípus alapszik az együttműködésen (XII. szint).

²⁵ KÓSÁNÉ ORMAI Vera, *A mi óvodánk, Nevelépszichológiai módszerek az óvodában*, Okker Kiadó, Budapest 2001.

A tevékenységi szintek százalékos eloszlását az alábbiakban összesítjük (2. ábra). Az előfelmérés megfigyelési időszakában magányos tevékenységnek minősült a játék-tevékenységek 42,85%-a, a többi tevékenység pedig csoportosként volt értékelhető. Annak ellenére, hogy a megfigyelt játéktevékenységek több mint fele (57,15%) csoportosan valósult meg, az együttműködést a csoportra jellemző faktorként nem emelhetjük ki, ugyanis a csoportos tevékenységeknek csupán 15%-a alapult együttműködésen.

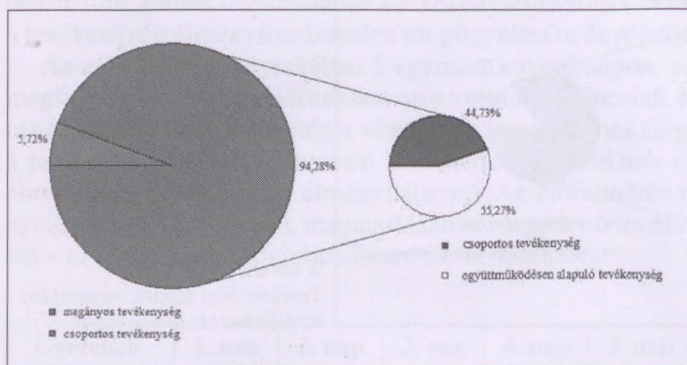
2. ábra:
Tevékenységi szintek megoszlása
az előfelmérés időszakában

A fejlesztő beavatkozást követően, hasonló körülmények közt és időtartammal, ismét megfigyelést végeztünk a fejlesztésben részt vevő óvodások körében. A megfigyelés eredményeinek elemzése hasonló értékelési kritériumok alkalmazásával történt. A fejlesztő beavatkozás utáni tevékenységi szinteket és élményeket az alábbiakban foglaljuk össze (4. táblázat).

Gyerekek	1. nap	2. nap	3. nap	4. nap	5. nap	Tevékenységi élmények
1	XI	XI	XI	XII	XII	mese, családi, óvodai
2	X	X	X	XII	XII	mese, családi, óvodai
3	X	X	X	XII	XII	családi, óvodai/bábozás
4	VII	VII	VII	VII	VII	óvodai/bábozás, családi
5	XII	XII	XII	XIII	XIII	mese
6	III	III	II	VII	VII	óvodai, családi
7	XII	XII	XII	XII	XII	óvodai/bábozás
8	XII	XII	XIII	XIII	XIII	mese
9	X	X	XII	XIII	XIII	mese
10	X	X	X	X	X	óvodai/bábozás
11	XII	XIII	XIII	XIII	XIII	mese
12	VII	VII	III	VII	XI	óvodai/bábozás
13	XI	XII	XII	XIII	XIII	mese
14	XIII	XIII	XII	XIII	XIII	mese

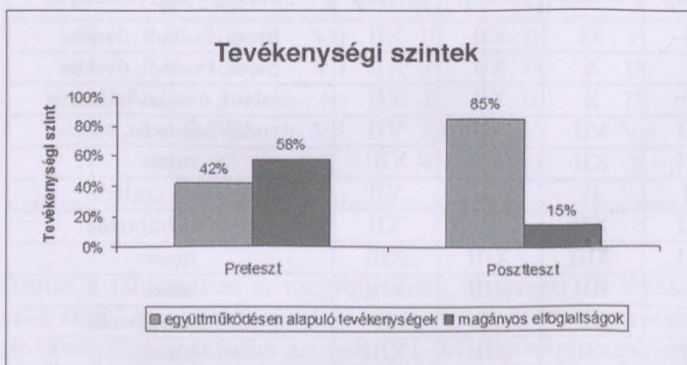
4. táblázat: Az óvodások spontán játékanak tevékenységi szintjei és élményei utófelméréskor

Az utófelmérés megfigyelési időszakában rögzített 70 tevékenységből már csak 4 tevékenység minősült magányosnak, tehát jelentős része csoportosnak bizonyult. Továbbá a csoportos tevékenységek (66 tevékenység) több mint fele (55,27%) együttműködésen alapult. A különböző tevékenységi szintek százalékos eloszlása egyértelműen arra utal, hogy a fejlesztő beavatkozás hatására jelentős mértékben megnőtt a csoportos, és ezen belül az együttműködésen alapuló tevékenységek aránya. Ezt a változást az alábbiakban foglaljuk össze (3. ábra).

3. ábra:
A tevékenységi szintek megoszlása az utófelmérés időszakában

Amint az ábrán megfigyelhető, a rögzített tevékenységek 94,28%-a csoportos tevékenység, és ez az előfelmérés időszakához viszonyítva jelentős változásra utal. A 66 csoportos tevékenységből 38 az együttműködésen alapszik (XII–XIV.), ezek közül 17 játéktevékenység szereposztásos, 21 pedig szereposztás nélküli, de kollaboráción alapuló játéktevékenység.

4. ábra:
Az elő- és utófelmérési időszak tevékenységi szintjeinek összehasonlítása

Az elő- és utófelmérés ezirányú eredményeit összehasonlítva egyértelmű, hogy a csoportos, és ezen belül az együttműködésen alapuló tevékenységi szintek aránya jelentős mértékben megnövekedett az óvodások spontán játékának ideje alatt (4. ábra).

3.3. Az óvodások játékelményeinek változása

Amint az előbbieken már utaltunk rá, a megfigyelési időszakokban a spontán játéktevékenységeknek nemcsak a tevékenységi szintjét követtük nyomon, hanem a játékelmények feltárására, kikövetkeztetésére is vállalkoztunk. Ezt azért is fontosnak tartottuk, mert közismert, hogy az óvodáskorú gyermek spontán játékának témája és megvalósulási módja egyértelműen utal az adott gyerek mindennapjainak élményhátterére. Az előfelmérés megfigyelési időszaka alatt az óvodások spontán játékainak témái között a családi és az óvodai környezet hatásait véltük felfedezni (3. táblázat). Ebben az időszakban a tulajdonképpeni mesei elem vagy bábozás egyetlen gyerek játékában sem jelent meg. Néhány gyereknél (3 gyerek) megjelent ugyan a rajzfilm-elemek játékba való beépülése, viszont ennek háttereként a televíziós hatásokat azonosítottuk. Ezzel szemben az utófelmérés megfigyelési időszakában jelentős változást tapasztaltunk. A lejegyzett játékelmények között majdnem minden gyereknél megjelent a mese vagy a bábjáték élményhátterként. Egyértelműen a fejlesztő beavatkozás hatásának tekinthető, hogy az óvodások játékelménye kiszélesedett a mese és a bábjáték irányába, így egyértelmű a fejlesztő beavatkozás érzelmi hatása is. A bábjátékkal segített mesefeldolgozás olyan élményeket váltott ki az óvodásokból, amelyek hatása a spontán játéktevékenységük témaválasztására is hatással volt. Az érzelmi érintettség emellett az óvodáskorúak teljes személyisége, és ezen belül a morális fejlődés szempontjából sem elhanyagolható tényező.

4. KÖVETKEZTETÉSEK

Az óvodások erkölcsi érzékének fejlesztése a szociális kompetencia fejlesztését megcélzó modellekkel és módszerekkel szoros összefüggésben valósítható meg. Így az erkölcsi érzék indirekt fejlesztésében a mese szerepe nem elhanyagolható, a mesét ugyanis minden más műfajnál jobban megérti és kedveli az óvodás, kedvenc meséje majdnem minden gyermeknek van. A mesékben – tartalmukban, a mesehallgatás és mesélés interakciós helyzetében, a mesélő és mesehallgató közti kapcsolatban – fantasztikus fejlesztési lehetőségek rejlenek. Ezek megvalósításainak lehetőségeit próbáltuk ki a gyakorlatban. Jelen tanulmányban a bábozással segített mesefeldolgozás óvodások erkölcsi érzékére gyakorolt hatásait kutattuk. Átfogó kutatási módszerünk az önkontrollos kísérlet volt, amelynek során az előfelmérés időszaka után egy 20 hetes fejlesztő programmal törekedtünk az óvodások erkölcsi ítélokéességének és együttműködési képességének fejlesztésére. Az eredmények igazolták hipotéziseinket, a bábozással segített mesefeldolgozás a kutatásban részt vett óvodások körében magasabb szintű erkölcsi ítéletalkotást és a szabad játékban megnyilvánuló magasabb szintű együttműködésen alapuló csoportos tevékenységet eredményezett. Éppen ezért meggyőződésünk, hogy a mesében rejlő ezirányú lehetőségeket nem kellene kiaknáztatlanul hagynunk. A pedagógus érdeklődési körén és tájékozottságán (is) múlik, hogy milyen mértékben sikerül a mesékben rejlő ezirányú lehetőségeket ki- és felhasználni. Jó lenne élni a mesékben rejlő fejlesztési lehetőségekkel, de olyan módon, hogy a mese spontán hatásai ne sérüljenek. Az erkölcsi érzék fejlesztését megcélzó programunk bemutatásával a gyakorló óvodapedagógusokban szeretnénk volna felkelteni a kedvet hasonló jellegű fejlesztő programok kipróbálására és kidolgozására, hogy ezáltal majd hosszabb távon sok óvodás számára örömtelibbé és különlegesebbé váljék a mesék feldolgozása.

SUMMARY

The Role of Tales in Facilitating Moral Judgment and Cooperation Ability in Preschool Children

The study deals with the possibilities of moral development in preschool-aged children. Social competence is a complex, multidimensional concept, and moral development is a part of it. That is why a part of models and methods for social development can be used for moral development too. The first, theoretical part of the study discusses the necessity, the possibilities and the efficiency of tales in the ethical development of preschool-aged children. In the second part the authors present partial results of their research. The primordial question of the research is whether interactive learning (with marionettes) of the tales can be efficient in the moral development of the children. The results demonstrate the efficiency of the research experiment that the interactive learning of tales can facilitate the development of moral judgment and the cooperation ability of preschool children.

Varga Józsefné Dr. Horváth Mária, PhD

MAGYARORSZÁG,
SZÉCHENYI ISTVÁN EGYETEM, APÁCZAI CSERE JÁNOS KAR

Az irgalmasság és az igazságosság motívumai az irodalmi művekben

Az irodalom fontos szerepet játszik a nevelésben. Különösen igaz ez a keresztény értékrendű irodalomra, amely az esztétikum mellett (nem helyette) az erkölcsi értékre fektet nagy hangsúlyt, hiszen értékközpontú, távlatos, egy magasabb rendű világról tudósít, megvan benne az Istenre hagyatkozás békéje, biztonsága.

Írásomban néhány olyan, a középiskola 11. és 12. évfolyamán feldolgozható művet ragadok ki, amely az igazságosság és az irgalom kérdésével is foglalkozik. Többek között Herczeg Ferenc egy novelláját, Márai Sándor 1956 kapcsán leírt gondolatait, Rónay György, Pilinszky János verseit vagy Babits Mihály mindenki által jól ismert művét, a *Jónás könyvét*. Az említett művek kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy a bennük rejlő fontos erkölcsi fogalmakat körbejárjuk, a diákokkal megvitassuk, ezáltal a formálódó értékrendjükbe beleépítsük. Hiszen a nevelés alapja a normák és értékek szilárd rendszere, és – mint tapasztaljuk – a fiatalok várják tőlünk az igazodási pontok megmutatását. Várják a tiszta, átlátható értékek felmutatását, azaz a hit, az erkölcs, a szeretet, a remény és az – idén sokat emlegetett – irgalmasság eszméjének elméleti értelmezését és gyakorlati példaállítást.

Az irgalmasság a kiindulópont, és ezt a kiválasztott irodalmi művek alapján mint keresztény alapmagatartást, az Isten és az embertársak irányában megnyilvánuló cselekvő szeretetet emelem ki.

A kiválasztott művek – az irodalomórák szűkössége miatt – inkább az osztályfőnöki órák keretében, katolikus ifjúsági találkozók, lelki napokon motiválhatnak tartalmas beszélgetéseket.

Mi is az irgalmasság? Szemben áll-e az igazságossággal? Ferenc pápa írja: „Az irgalmasság is egy olyan elérendő cél, amely erőfeszítést és áldozathozatalt kíván (...) A Szentírásban az igazságosság lényegében az Isten akaratára való bizalomteljes ráhagyatkozás. Jézus több alkalommal is beszélt arról, hogy a hit fontosabb a törvény megtartásánál. Így kell értenünk a botránkozó farizeusokhoz intézett szavait is, melyek akkor hangzottak el, amikor egy asztalhoz ült Mátéval és a többi vámosossal és bűnösökkel: „Menjetek és tanuljátok meg, mit jelent: »Irgalmasságot akarok, nem áldozatot.« Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket (Mt 9,13).”¹

¹ FERENC pápa, *Misericordiae Vultus* kezdetű bullája, mellyel meghirdeti az Irgalmasság rendkívüli jubileumát. Szent István Társulat, Budapest 2015, 25.

Szintén Ferenc pápa gondolatait idézem: „Nem feledkezhetünk meg arról a nagy tanításról, melyet Szent II. János Pál adott a *Dives in misericordia* kezdetű második enciklikájában (...) A szent pápa mindenekelőtt kiemelte, hogy napjaink kultúrájában feledésbe merül az irgalmasság: »Úgy tűnik, korunk emberének lelkülete szembefordul az irgalmas Istennel, talán jobban, mint korábban. S azt is megpróbálja, hogy az emberi szívből kiirtsa, és az életből kiiktassa az irgalmasság gondolatát is. Úgy véli ugyanis, hogy az irgalmasság szava és fogalma nehézséget okoz annak az embernek, aki az eddig soha nem látott tudományos és technikai fejlődés jóvoltából hatalma alá vetette a Földet, és a történelemben eddig soha nem tapasztalt mértékben uralkodik rajta (Ter 1,28). Ez az olykor egyoldalúan és felszínesen értelmezett Föld feletti uralom, úgy tűnik, nem hagy helyet az irgalmasságnak.«”²

A fenti sorok is azt sugallják, amit mi is naponta tapasztalunk, hogy nagy kihívás ma a tanórákon vagy a fiatalokkal való együttlétnben ilyen mély és elvont fogalmakról beszélgetni. Hiszen a fiatalok keresik az eligazodási pontokat, éppen ezért igénylik a komoly és tartalmas beszélgetéseket, mégis nehéz kiérdemelni a bizalmukat, nehéz eljutni odáig, hogy őszintén megnyilatkozzanak ennyire belső, az identitást, az erkölcsi értékrendet érintő kérdésben. Ha sikerül is őket őszinte megszólalásra bírni, ítéletük akkor is fekete-fehér lehet, természetes módon – életkoruknál fogva – megfogalmazott véleményükben az irgalom és igazságosság szemben állhat egymással. Jó példát jelent erre a tékozló fiú története, ebben az apa feltétel nélküli megbocsátását a legtöbben nem érzik igazságosnak, illetve az idősebb testvér sértettségével értenek egyet.

További nehézséget jelenthet, hogy vajon mit érthet irgalmasságon ma egy 17–18 éves fiatal, aki a szót aktívan – talán – sohasem használta beszédében, csak passzívan ismeri. Szükséges a szó jelentésének megértetése, amelyben a Biblia segíthet. Mivel feltételezhetjük, hogy az irgalom szót aktívan nem használják, így annak tartalmáról bizonytalanok az ismereteik, és mivel főként szakrális közegben hallják, a mindennapi életre nem is vonatkoztatják.

Hogy a kiindulás problémakörét tovább árnyaljuk, meg kell fogalmaznunk azt is, hogy korunkban, napjainkban a legnagyobb kihívás irgalmasságra nevelni gyerekeinket, mivel minden ennek ellenében hat. Hiszen azt akarjuk, hogy érvényesüljön, helytálljon, győzzön a gyermekünk, azaz nem alázatra, mások önzetlen segítésére, megbocsátásra neveljük őt, hanem az önmegvalósításra. És ezt a nevelés egészen hatékonyan végigvitte! Valóban, a fiatal generáció nagy része önmegvalósításra törekszik. De segíthet a folyamat lassításában, talán megállításában a beszélgetés, a vita, a példák felmutatása, és ehhez kiváló lehetőséget biztosítanak az irodalmi művek és természetesen a Biblia.

A nyolc boldogság egyike így hangzik: „Boldogok az irgalmasok, mert majd nekik is irgalmaznak” (Mt 5,7). Miben, hogyan nyilvánulhat meg az irgalmasság, mit jelent a szó? A válasz bonyolult, sokrétű, mivel a fogalom is sokféle árnyalatot rejt, az összegyűjtött rokon értelmű szavak egymáshoz képest sokféle többlettartalmat foglalnak magukban.

Egyrészt a „lehajló” szeretetben, a megbocsátásban ragadhatjuk meg, hiszen az irgalmasság olyan erkölcsi erény, mely képessé tesz a segítségnyújtásra akkor is, ha ez az igazságosság és a jog alapján nem várható el. Az erkölcsileg erősebb, nagyobb lehajlása a gyengébbhez, készség a megbocsátásra, a részvételre, a szolidaritásra.³

² Uo. 14–15.

³ Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/> (Utolsó megtekintés: 2016. március 15.)

A Biblia segítségével az irgalom szóhoz sok szinonimát kerestethetünk, olyanokat, amelyek a fogalmat szűkebb vagy tágabb értelemben világítják meg. Az első gondolat bizonyára a megbocsátás, ahogy a Miatyánkban is szerepel: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (Mt 6,12). Benne van az a viszonyosság, kölcsönösség, amelyet nehezünkre esik önmagunkra vonatkoztatnunk: ahogy az Atya megbocsátja a mi bűneinket, úgy nekünk is meg kell bocsátanunk az ellenünk vétők bűneit. Értelmezethetjük a kiengesztelődés szót, amelyet katolikus fiatal gyakran hallhat, de talán ritkán gondolkodik el rajta. („Engesztelődjétek ki szívből egymással!”) A tékozló fiúról szóló példabeszéd (Lk 15,11–32) segítheti a gondolat megértését. Az apa feltétel nélküli megbocsátását könnyebb megérteni és elfogadni, mint az idősebb fiú részéről elvárt kiengesztelődést. De talán még nehezebb a tékozló fiú lelkében lezajlott folyamatot, az ő visszatérésének motívumát megvilágítani. Mert a gondolat, majd a tett – hazatérés az atyai házba – nehéz döntések árán született meg. Hiszen a fiúnak először szembe kellett néznie az igazsággal, azzal hogy milyen súlyos a vétke, azzal hogy ennek milyen súlyosak a következményei, aztán azzal, hogy belátva bűnös voltát és megbánva azt most alázattal, megtört lélekkel, de mégis elszántan, bocsánatot remélve, de az elutasítás kockázatával is számolva úgy döntött, hazaindul. A jogi értelemben vett igazság nem ezt a végeredményt hozná, itt tehát úgy tűnik, az igazság és az irgalom szemben állnak egymással. Idézhetjük Lukács evangélistát: „Legyetek hát irgalmasok, amint Atyátok is irgalmas!” (Lk 6,36). Ez szintén a megbocsátó szeretetet juttatja eszünkbe. A szívtelen szolgáról szóló példabeszéd (Mt 18,23–35) ugyancsak az irgalmasságot állítja a középpontba. Az irgalmasság gondolata az Ószövetségben is gyakran felbukkan: „irgalma örökké tart” – hangzik a hálaénekben (Zsolt 136). „Hát akkor én ne irgalmazzak Nínivének, a nagy városnak, amelyben több mint százhuszezer olyan ember van, aki még nem tud különbséget tenni a jobb és a bal keze között, és igen sok állat?” (Jón 4,11). Ezek a bibliai példák a megbocsátást, a kölcsönös kiengesztelődést, az irgalom mindent felülíró voltát állítják a középpontba.

Másrészt az irgalmasság fogalmába a megbocsátáson túl a részvét, a segítő szeretet is beletartozik. Mindig példaként hozzuk az irgalmas szamaritanus esetét, akinek a cselekedete attól lett irgalmassággá, hogy megállt, észrevette a szenvedő, bajban levő embert, megsajnálta és segített rajta (Lk 10,30–37). A példák sora bővíthető a szentek, szentéletű emberek cselekvő szeretetének bemutatásával. Számos ilyen, mértékül szolgáló személyt tudunk felsorolni, akiknek élete az irgalmasság gyakorlását bizonyítja. Irgalmas volt Szent Márton, akire az idei esztendőben emlékezünk, születésének 1700. évfordulóján, mert a fázó koldusnak adta a köpenye felét. „Márton, a hittanuló öltöztetett engem ebbe a köpenybe” – mondja álmában Jézus.⁴ Irgalmasságot gyakorolt Árpád-házi Szent Erzsébet vagy Boldog Teréz anya. Ők a testi szenvedést, a nélkülözést, a nyomorúságot akarták enyhíteni, de emellett célként ott volt mindig a lélek szenvedésének csökkentése is, az ima, az együttérzés erejével, a szenvedő ember szeretetével. Egyházmegyénk szentéletű mártír püspöke, Boldog Apor Vilmos ugyancsak a könyörület, irgalmas, szegényekhez odaforduló szeretetéről ismert. A halála előtti utolsó óráiban így könyörög: „Föjlajnlom összes szenvedéseimet engesztelésül a saját bűneimért, de föjlajnlom papjaimért, hívei-

⁴ Kiss Mária, *Szent Márton élete*, in *Szent Márton püspök*, Kiadja a Szombathelyi Egyházmegyei hatóság, 1996, 14.

mért, az ország vezető embereiért és ellenségeimért. Kérem, Istent, ne tulajdonítsa nekik bűnül azt, amit elvakultságukban az Egyház ellen tesznek.”⁵

A bibliai példák bősége található Ferenc pápának a Szentévet megnyitó bullájában is.⁶

Ha az irgalmasság fogalmának gazdag tartalmát akarjuk megvilágítani, akkor érdemes a rokon értelmű szavakat összegyűjteni, jelentésüket megmagyarázni. Az irgalmasság magában rejt a segítő és megbocsátó szeretetet, a kiengesztelődést, de eszünkbe juthat róla a jóság, a szánakozás, a sajnálat, a könyörület, az együttérzés, a szánalom, a megkegyelmezés, a részvét, a könyörületre, együttérzésre hajló, jóindulatú segítőkészség is. Ezeket a szinonimákat össze kell gyűjtetnünk a diákjainkkal, és ízelgetni, mondatokba, történetekbe foglalva értelmezni kell velük együtt, hiszen bonyolult az érzés, a gondolat, illetve ritkán tapasztalt a cselekedet, amelyet magukba foglalnak. Elgondolkodtató az alábbi néhány sor, nem biztos ugyanis, hogy mi is úgy éljük meg a részvétet, amelyet talán egy hajléktalan vagy szegény, elesett ember láttán gyakorolunk, ahogyan azt Jelenits István megszívlelendő gondolati sugallják. „Nem részvét az, ha csak azért adok, hogy rossz lelkiismeretemet megnyugtassam. A részvét: lényege szerint két szív találkozása. Nem az a fontos, hogy adok, hanem hogy hogyan adok, a pillantásom minősége, az odahallgatásom minősége, a mozdulatomon átfénylő szeretet. Ha valóban a szeretet vezet, figyelni fogunk annak minőségére, amit adunk. Ha éhezővel találkozunk, jó kenyeret kell adnunk neki. De gyöngéden és tisztelettel (...) A részvét nem azt jelenti, hogy megszüntetjük a másik szenvedését, inkább, hogy együtt hordozzuk vele. Ha egy anya gyermekét temette el, nem tudjuk eloszlatni a gyászát. De együtt bandukolhatunk vele, együtt sírhatunk és imádkozhatunk vele. Bátoríthatjuk és megerősíthetjük. Legnagyobb segítség, ha megérzi, hogy barátira lelt bennünk, aki megérti őt, nincs a bajában egyedül (...) Aki próbálta, tudja: ehhez az irgalmassághoz türelem kell, alázatosság, megilletődött tisztelet – és igaz húsvéti hit.”⁷

A Máté-Tóth András által idézett gondolat az irgalom hasonló definiálását adja: „Az irgalom szenvedélyes életmódot jelent, annak tudatában, hogy minden teremtmény összetartozik a Teremtő akarata szerint. Az irgalmas élet beletestesíti a teljes saját energiát a kozmikus energiába, méghozzá két módon. A) Az igazságosságért vívott küzdelemben csökkenti minden társteremtmény szenvedését. B) Ünnepli az életet, az időt és a teret, amin közösen osztozunk minden teremtménnyel, mert az az Egyetlen ajándéka, aki tele van irgalommal. Az irgalom az univerzummal és annak Teremtőjével való rokonságunk és azok a cselekedetek, amiket ebből fakadóan hajtunk végre.”⁸

Megfér-e egymás mellett az irgalmasság és igazságosság? „Az irgalmasság nem ellentétes az igazságossággal, hanem Istennek a bűnös iránti magatartását fejezi ki, mellyel további lehetőséget nyújt számára a meggondolásra, megtérésre és hitre. (...) Az igazságosság önmagában nem elegendő; a tapasztalat azt mutatja, hogy pusztán a törvényre hivatkozás kockáztatja a törvény megsemmisítését. Ezért lép túl Isten az igazságosságon az irgalmassággal és megbocsátással. Ez azonban nem jelenti az igazságosság leértékelését vagy fölöslegessé tételét. Épp ellenkezőleg: aki vétkezik, annak számítnia kell a bün-

⁵ Soós Viktor Attila, *Apor Vilmos naplói I.*, Közreadja: Soós Viktor Attila, in *A Győri Egyházmegyei Levéltár Kiadványai, Források, feldolgozások 2.*, Győr 2005, 25.

⁶ FERENC pápa, i. m.

⁷ JELENITS István, *Jegyzet az irgalmasságról*, in *Élet és Evangélium*, 1994, Vigilia Kiadó, Budapest 39–40.

⁸ MÁTÉ-TÓTH András, *Az irgalom kultúrája*, <http://barankovics.hu/cikk/az-irgalom-kulturaja-keresztény-értelmiségi-identitás>, 34. (Utolsó megtekintés: 2016. március 15.)

tetésre. Ez azonban nem a vég, hanem a megtérés kezdete, mert tapasztalhatóvá válik a megbocsátás gyengédsége. Isten nem veti el az igazságosságot, hanem egy magasabb rendű eseménybe burkolja, melyben megtapasztalhatóvá válik az igazi igazságosság alapja, vagyis a szeretet.”⁹

Mit tapasztalunk az irodalomban? Az irodalomnak – mint minden igaz művészetnek – nevelő, személyiségformáló ereje van! A keresztény irodalom ezt tudatosan, lényegéből fakadóan teszi, hiszen a hit táplálta Isten- és emberszeretetre épül.

Mindig is fontos volt és ma is fontos az irgalomról szólni, és még fontosabb azt megérteni, de legfontosabb volna e szerint élni és az irgalmasságot cselekedni. Amint már szó volt róla, a fiatal generáció „értékrendjét” az önmegvalósításért való versengés hatja át, és ebbe az életformába – úgy tűnik – maga az irgalom szó sem, de annak tartalma sem fér bele. Azonban azt is tapasztaljuk napról napra, hogy a fiatalok lelkében valami várakozás, keresés, a hit, a jóság, a biztonság iránti igény is jelen van.

Az irodalmi művek elindíthatnak olyan gondolatokat, amelyek kapaszkodóul, útmutatásul szolgálhatnak, választ adhatnak a fiatal lelkét nyugtalanító kérdésekre.

Herczeg Ferenc: *A sikasztó felesége*¹⁰ című elbeszélése rövid terjedelmű alkotás, elolvasható vagy akár az órán felolvasható, sokféle gondolatot ébresztő mű. Az embertárs iránti szeretet alapján történő megbocsátás, egyáltalán a megbocsátás kérdése köré rendeződik a mű, de az elszalasztott, elmulasztott irgalmasság gyakorlása szintén fontos gondolatként merül fel benne. Hiszen a Bibliát idézve eszünkbe juthat, hogy kárára válhat a mulasztás annak, aki az irgalmasság kölcsönös gyakorlásáról megelégedik. A könyörtelen hitelezőről szóló példabeszéd (Mt 18,32–35) megvilágította, hogy Isten hajlandó minden bűnt megbocsátani, de az embertől is elvárja a kölcsönös megbocsátást.

Kevés szereplője van a novellának: Áldóné (és két kislánya), Imre, a barát, Jutka, a szobalány, Sári, a bonne és a rendőr, illetve folyamatosan hallunk Áldóról, a férjről, de ő ténylegesen nincs jelen. Kiválóan megírt jellemrajzok vannak a műben. Elemzésre érdemes a szereplők minden mozdulata, gesztusa, a mimika, az elhangzott mondatok.

Először egy bírósági igazságszolgáltatás végeredményét kellene megfogalmaztatni a diákokkal a novellában zajló konkrét bűnesettel kapcsolatban. Szinte biztos, hogy az osztály tagjainak többsége azt a döntést hozná, hogy ha valaki bűnös (lopott), akkor jár a büntetés, bűnhődjön. Azaz Sári, a kis bonne lopott, tehát jogosan viszik el a rendőrségre. Bűne jelentéktelen, a jó szándék vezérelte, de az asszonya nem bocsát meg neki, nincs irgalom, bűnhődnie kell. Kiváló alkalom kínálkozik arra, hogy szembesítsük az igazságosság és az irgalmasság gondolatát. (Bizonyára mindenkinek eszébe jut Arany János *Ágnes asszony* című balladája, amelyben a bíró az igazságosság ellenében az irgalmasság gondolatát helyezi előtérbe, azaz Ágnes, a körülményekre való tekintettel nem az igazságos, a jog, vagyis az igazságszolgáltatás oldaláról járó büntetést kapja, hanem irgalmat gyakorolnak fölötte: „Eredj haza, szegény asszony! ... Isten adjon / Erőt ahhoz, és kegyelmet.”) Mit tennénk mi ebben az esetben, mi lenne „az igaz húsvéti hit”, amely motiválná döntéseinket? Összebékíthető-e igazság és irgalom?

A mű elolvasása után megállapíthatjuk, hogy nem csupán Sári szorul itt irgalomra, hanem a többi szereplő is. Érdemes tételesen összegyűjteni, ki mit tett vagy éppen nem tett, azaz mulasztott el, amíg idáig jutottak, ki miért ítélhetne el a bíróság, illetve ki miben vétett a keresztény erkölcs ellen. Ki szorul megbocsátásra, azaz ki követett el bűnt, és mit kell neki megbocsátani.

⁹ FERENC pápa, i. m., 27–28.

¹⁰ Tudásháló <http://www.tudashalo.com/?old=konyv&id=20> (Utolsó megtekintés: 2016. március 15.)

Nyilván elsőként Áldó, a férj esetét szükséges megvizsgálni, hiszen ő sikkasztott. Azonban mérlegelni kell azt is, hogyan jutott el idáig, miért tette: „ennek a nyomorult embernek sikkasztóvá kellett lennie” – mondja a barát, illetve: „Mesébe való ennek az embernek a szíve, ha én nem volnék, biztosan tönkretenné magát...” – mondja a feleség.

Aztán Áldóné helyzetét kellene megvizsgálnunk, akinek a cselekedetei, a szavai a feleség, az anya szerepkörben, illetve mint gazdasszony a szolgálólányokkal való kapcsolatában, valamint a konkrét esetben a kis bonne-ról történő ítélezésében szintén sok gondolatot felvetnek.

Fontos beszélni Imréről, a család barátjáról is, az ő szerepe, személyisége, döntései tanulságosak, nem véletlenül kéri őt fel a férj a közvetítő szerepre: „Te gyakran szoktál nagy elnézéssel beszélni bűnbe esett emberekről”. Ő kívülről szemléli a szereplők életét, mérlegeli tetteiket, hangosan gondolkodik. Végül közli a tény, amiért jött. Így akarta közölni a feleséggel a férj bűnét? Végül miért így tette?

Jutka, a szobalány kevés szerepet kap, de az idézett mondatok rávilágítanak, milyen kapcsolat fűzi az emberekhez, az asszonyához és Sárihoz: „Nagyságos asszony – mondta titokzatos hangon, de sugárzó arccal –, itt vannak a rendőrségtől!” Mire utal a sugárzó arc? „Jutka megtalálta a bonne holmija közt a zálogcédulát.” Milyen jogon kutatót Sári dolgai között? „Jutka – akinek az egész jelenetben láthatólag igen nagy és előttem érthetetlen gyönyörűsége telt – egyenként fejtette le az ujjait.” Vajon miért örült a szobalány Sári megalázásának?

Sári vétke, hogy ellopta és elzalogosította a karperecet. „A pénzt a vőlegényének adta, a postaszolgánának (...) Valami hiány esett a hivatalos pénzben (gondolom huszonkét forintról volt szó!), és mivel a királyi posta irgalmatlan az ilyen dolgokban, Sári meg akarta menteni a vőlegénye egzisztenciáját (...) Azt hitte, hogy a nagyságos asszony nem fogja észrevenni, mert már több mint egy éve, hogy nem viselte azt a karperecet (...) Az volt a tervük, hogy ha ketten a postással megtakarítottak annyit, akkor megint kiváltják az ékszer a zálogból, és Sári visszalopja megint a helyére.” Lopott, tehát bűnt követett el. De milyen mértékű a bűn súlya? Megillette volna a megbocsátás? Áldóné magyarázata: „Nem vagyok szívtelen, azt maga is tudja. De ki nem állhatom az ilyen szentimentális okoskodást. Mindenki tudja, hogy mit tesz. Mindenki felelős azért, amit tesz. Vigye, kérem!” Szívtelenség, szentimentális okoskodás? Mit gondolnak a tanulók ezekről a fogalmakról? Sokan tekinthetik ma szentimentális okoskodásnak az irgalmasság gyakorlását.

A kereszténység alappillérei közé tartozik a „ne lopj” parancsa. Azonban a kereszténység legfőbb tanítása mégis a megbocsátás. A fenti novellában sokszor előkerül ez a szó, de Áldóné, a legfontosabb szereplő, mégsem képes a megbocsátásra. Kérdések sora merül fel, amelyekre egy jól szervezett beszélgetésben választ kell adniuk a diákoknak: helyesen cselekedett-e Áldóné a szolgálólány esetében, vajon te mit tettél volna, vajon képes lesz-e Áldóné az urának megbocsátani? És folytathatjuk tovább.

Az irgalmas szóval ellentétes jelentésű szavak összegyűjtése (irgalmatlan, könyörtelesen, szívtelen stb.) szintén segítheti a tartalmak megvilágítását.

A történet bizonyos mértékig párhuzamba állítható a bibliai szívtelen szolgáról szóló példabeszéddel, ezzel összevetve vitát indíthatunk, és okosan irányíthatjuk diákjaink gondolatmenetét arról, hogy valóban szükséges-e a megbocsátást gyakorolni.

Példaként hozhatjuk a Bibliából azt a megszívlelendő választ, amelyet Jézus Péternek ad, amikor ő felteszi a kérdését: „Uram, ha vét ellenem embertársam, hányszor kell neki megbocsátanom? Talán hétszer? Mondom neked – felelte Jézus –, nem hétszer, hanem hetvenhétszer” (Mt 18,21–22).

Talán néhány tanuló ismeri Szent II. János Pál pápa életét, talán néhányan látták a *Fehér ruhás vándor* című filmet is, és emlékeznek a börtönjelenetre, amelyben a pápa elment merényletjéhez a börtönbe, és átölelve őt megbocsátott neki. A szent pápa élete a példa, ő az egyház és a saját nevében is gyakorolta a megbocsátást és a bocsánatkérést.

Egy másik, esztétikai és erkölcsi szempontból egyaránt kiváló alkotás Márai Sándortól származik. *Ima*¹¹ címet viselő gondolatai 1956 novemberében, a Szabad Európa rádióban hangzottak el, abban a megdermedt lélekállapotban, amelyet a forradalom leverése idézett elő. Az író a forradalom kitörésének hírére haza akart térni hazájába, a kommunizmus borzalmaival győzelmesen lerázó Magyarországra, de amire Európába ért, a magyar forradalmat és szabadságharcot már leverték. Haza nem jöhetett, de nem tért vissza azonnal Amerikába, még Európában maradt, és írásában azt idézi fel, ahogyan ebben a lelkiállapotban Rómában, a Szent Péter-bazilikában Istenhez imádkozott. Itt élte meg azt a kegyelmi pillanatot, amelyben megértette az isteni irgalmasság lényegét. „Mint hogy az emberek napokban nem tudnak válaszolni, az Istennel beszéltem. Ezt mondtam: Mindenható Isten, irgalmazz nekik és könyörülj rajtuk.” Miközben nézte Michelangelo Piétájának komoly, indulatmentes arcát, azt olvasta le erről a Piéta-arcról: „Nincs más megoldás, csak az irgalom.”

Márai itt, ebben a reggeli csendben, ebben a szakrális térben megérti, hogy a „női tekintetben nem mások számonkérése és felelősségre vonása s legfőképpen nem az isteni gondviselés tagadása, hanem irgalom tükröződik.”¹² „Megértettem, hogy nem segíthet rajtunk többé más, csak a szeretet. De nem a sopánkodó, lelkendező szeretet, hanem a szakszerű, gyakorló, szívós irgalom.” Ott, a bazilikában elmélyedve, imádkozva elmondja a Miatyánkot: „Elmondtam a Miatyánkot. Először életemben mondtam el úgy, szó szerint, betű szerint, mint aki az utolsó szó jogán beszél. Mikor ezt a mondatot ismételtem: »...és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek«: megértettem, hogy az Isten felelt.” És ez nyugalmat adott a lelkének.

Ebben az írásban az isteni irgalom egy másik vetülete rajzolódik ki előttünk. Az az irgalomgyakorlás, amely a legnehezebb, amelyet naponta elmondunk a Miatyánkban, de valószínű úgy, ahogy korábban Márai is tette, nem gondolva komolyan, nem is gondolva bele, mit jelent. Ezt a részt – „miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” – nem éljük át, nem gondoljuk végig, nem vonatkoztatjuk önmagunkra és valószínűleg a legkevésbé valósítjuk meg a gyakorlatban.

„Megértettem, hogy a felelősség a miénk. Nem lehet többé elbújni kérdéseinkkel az isteni Gondviselés mögé. Napról napra, óráról órára cselekedni kell, személyesen. Adni, segíteni, erősíteni, tanítani, rejteni, vigyázni éjjel és nappal. Túlélni. És aztán azok, akik túlélnek, mondják el a Miatyánkot. Mondják ki, minden következménnyel ezt a mondatot: »És bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek« (...). Rajtunk már nem segít más, csak a győzelem. Hiszek abban, hogy túléljük, és a végén győzelmesek leszünk. De csak akkor, ha megtanuljuk, hogy a felelősség a miénk, és ezért megtanuljuk, hogyan kell egymáshoz irgalmasnak lenni. Nincs más győzelem.”

Márai soraihoz az ellenség szeretete gondolatot idézhetjük meg bibliai párhuzamként. „Nektek, akik hallgattok, ezt mondom: Szeressétek ellenségeiteket, tegyetek jót gyűlölőkkel. Azokra, akik átkoznak benneteket, mondjátok áldást, és imádkozzatok rágalma-

¹¹ Uo.

¹² RÓRAY László, 1956. október–november, *Emlékek, naplók, művek*, in *Vigilia*, 1996/10, 748–761.

zőitokért.” (Lk 6, 27–29). De idézhetjük a Szent Pál-i gondolatot is: „Ne engedd, hogy legyőzzön a rossz, inkább te győzd le a rosszat jóval.” (Róm 12,21).

Súlyos, nehéz gondolatok ezek, időt kell rájuk szánni. A Miatyánkot, Márai *Imáját* és az idézett bibliai részeket jól meg kell értetni. Hiszen az isteni irgalmasság legnagyobb ajándéka a megbocsátás. Az irgalmasság, a megbocsátás révén ugyanis nem csak az az ember talál nyugalomra, lelki békére, aki bocsánatot nyert, az igazi jutalom a megbocsátó ember lelkében ragyog fel, mert ő éli meg az „igaz húsvéti hitet”, ő éli át az isteni kegyelem igazi mélységét, az ő hite, lelki békéje válik e cselekedet gyakorlása által tisztábbá, erősebbé, mélyebbé.

Lehet a sort további irodalmi művekkel folytatni. Sok költőt ihletett versírásra a Miatyánk (Reviczky Gyula: *Miatyánk*; Babits Mihály: *Miatyánk*; Sík Sándor: *Néma Miatyánk*; Dsida Jenő: *Az utolsó Miatyánk*¹³), ezekben a művekben az ellenség szeretetének gondolata hol hangsúlyosabban, hol kevésbé kiemelve fogalmazódik meg.

„S mivel gyöngék vagyunk a jóra:
Legyen hát vétkeink adója,
Hogy a midőn felebarátunk
Bánt, neki szívből megbocsátunk.” (Reviczky Gyula)

Babits Mihály a *Húsvét előtt* című versében a háború borzalmait látván szintén a megbocsátást fogalmazza meg. A vers végén leírt sorokat idézhetjük:

„Aki halott, megbocsát, ragyog az ég sátra.
...Ki a bűnös, ne kérdjük,...
szeressük és megértsük az egész világot.”

A tragédiával terhelt élethelyzetek vagy a nemzet tragikus sorsa elgondolkodtatja a művészeket, de sokszor az egyszerű embereket is, akik aztán keresik a tragédia, a fájdalom okozóinak adandó válaszokat. Hívó emberként azonban el kell jutnunk a Márainál elhangzó gondolathoz: „Nincs más megoldás, csak az irgalom.”

Távoli asszociáció, de felidézhető Lev Tolsztoj *Ivan Iljics halála* című története is. A mű vége fele olvassuk, hogy Ivan Iljics már régóta szenved, és haragszik az egész világra, főleg a környezetében lévő emberekre. És csak akkor tud elcsendesedni, békében meghalni, amikor a lelkében feléled a szeretet, a megbocsátás mások iránt. Ekkor megnyugszik: „Hát ez az! – szólt váratlanul fennhangon – Milyen boldogság!”¹⁴ A szenvedő, haldokló, a fájdalomtól napok óta üvöltő ember megérti környezeté gyötrelmét, szenvedését és elhallgat, nem kínozza őket tovább, így ebből a hozzátartozói iránti szeretetből béke születik a lelkében. A mű végkicsengése éppen az lesz, hogy a főszereplő rádöbben arra, úgy kell intéznie halálát, hogy nekik, a családtagoknak ne fájjon, ne szenvedjenek. Ezt az irgalmas cselekedetet a szeretet, a megbocsátás eredményezi, és a következménye a megnyugvás, a békés, boldog halál. „Megértettem, hogy a felelősség a miénk” – mondta Márai, de Ivan Iljics is megérti ezt, és így tud élete utolsó perceiben is az erkölcsi fejlődés útján továbblépni. A bűnöst, a másoknak fájdalmat okozó embert igazzá teszi az irgalom.

¹³ Tudásháló <http://www.tudashalo.com/?old=konyv&id=20> (Utolsó megtekintés: 2016. március 15.)

¹⁴ TOLSTOJ, Lev, *Ivan Iljics halála*, Európa Könyvkiadó, Budapest 1976, 136.

A Biblia egyes ószövetségi részei, de különösen Jézus példabeszédei sok gondolatot ébreszthetnek hívő és nem hívő ember lelkében egyaránt. Sőt a példabeszédek életkoronként más-más tartalmat tesznek hangsúlyossá az ember számára. Fiatalon nehezebb elfogadni az igazságtalanságnak tűnő cselekedetet, csak később érlelődik meg a lélekben, hogy az igazságnál több az irgalom. Nagyon szemléletes művészi megoldással mutatja meg ezt Babits Mihály a *Jónás könyvében*. Jónás sokáig ellenáll, nem akar prófétaként a bűnös városba menni. Végül elmegy Ninivébe, és – mondhatjuk – bosszúságára Ninive lakosai megtérnek, bűnbánatot gyakorolnak. Jónás mégis várakozóan nézi a várost, talán abban is bízik, hogy a megtérésük nem lesz tartós, és az Úr büntetése utoléri Ninive lakosait. Azonban csalódnia kell, Isten irgalma megmenti Ninivét: „Én ne szánjam Ninivét?” – mondja neki az Úr. Babits humorosan közelíti meg ezt az irgalomról, megbocsátásról szóló művet, így a diákok számára is könnyebben felfogható az üzenet.

A cselekedeteinknek sokféle következménye van, ezeket valószínűleg nem is gondoljuk végig. A tékozló fiú történetét a Bibliában olvasható példabeszéd alapján szoktuk értelmezni. Az apa, amikor látja tékozló fiának visszatérését, amikor messziről észreveszi, „részvétre indul” és eléje fut. „Apja már messziről meglátta és megesett rajta a szíve. Eléje sietett, a nyakába borult és megcsókolta.” (Lk 15,20). Nagy költőink más megközelítésben is megmutatják a történetet. Rónay György: *A tékozló fiú hazatérése*¹⁵ című költeménye a megszokottól eltérően nem a Rembrandt-képen látható pillanatot önti versbe, hanem úgy tesz, mintha az apa már korábban hírt kapott volna a fia hazatéréséről, és a készüldés boldogságát, a megbocsátás adta örömet szólaltatja meg.

A messzeség sugárzó pitvarában
angyalok jönnek-mennek, kék csuporban
tejet hoz egy, a másik nagy kosár
gyümölcsöt, fehér lenvászonnal asztalt
teríti egy harmadik, nagy szárnyukat
becsukva szorgoskodnak ...

Pilinszky János megint más nézőpontot választ, versének címe *A tékozló fiú keresése*¹⁶. Ebben a műben benne van, hogy a szülők a tékozló fiú lelkében feltámadt megbánás ideje előtt már megbocsátottak, és keresték és hazavárják gyermeküket.

Itt lakott kétségtelenül.
Látod? Látom,
A mi fiúnk.
Úlj az ablakba, nézd a házakat,
aztán a szobát, falakat,
a jégveremnél hidegebb
éléskamrát, mosdóhelyet.
Most pedig induljunk haza.

¹⁵ Tudásháló <http://www.tudashalo.com/?old=konyv&id=20> (Utolsó megtekintés: 2016. március 15.)

¹⁶ Uo.

József Attila *Isten* című versében így szól ez a visszafogadás, hazavárás motívum: „... hogy az elfáradt bogarak mind hazatalálnak, ha esteledik, / s te kitárt tenyérrel, térdig csobogó nyugalomban / ott állsz az útjuk végén.” Korzenszky Richárd írja az idézett versrészletről: „A befogadás, a visszafogadás, a magához ölelés gesztusa a tékozló fiú példabeszédét juttatja eszünkbe”¹⁷. Móricz Zsigmond *Árvácska* című regényében a felszín alatt szintén a hazavárás reménye rejtőzik, ezt az író azzal is jelzi, hogy művét zsoltárookra osztja. Isten valamennyiünket így vár, türelmesen.

A téma folytatását jelentheti egy projekt munka keretében további művek összegyűjtése, bemutatása, értelmezése, vagy az irgalmasságot középpontba helyező szerzetesi közösségek, szentek, boldogok nevének gyűjtése és a cselekedeteik, életpéldájuk feldolgozása, bemutatása. Véleményem szerint kiemelt figyelmet kell fordítani a 20. század vagy akár napjaink tiszteletreméltó és szent személyiségeire, közösségeire. Közlebebb hozható az irgalmasság megélése, ha nem a középkorból, hanem a közelmúltból származnak a példáink.

Összegzésként elmondható, hogy a hívó ember „nem nevelési eszközt lát a kereszténységben, inkább valami égboltot, amelyet igyekszik megnyitni gyermeke előtt”¹⁸. Így akarja a gyermek számára a tiszta, átlátható, örökérvényű értékeket közvetíteni: az istenhitet, az erkölcsi tisztaságot, az isten- és emberszeretetet és a soha nem múló reményt. Fontos, hogy a következő generációk keresztény identitását erősítsük, fontos, hogy ebben szocializálódjanak, ezt tekintsék életük alapelveként, hogy ők is ezt adják majd tovább. Amikor önmagukat meghatározzák, amikor arról gondolkodnak, ki is vagyok én, milyen elvek alapján szervezem az életemet, akkor a válasz így hangozzék: katolikus vagyok, a hitemet megélem, gyakorolom és majd gyermekeimet is ebben nevelem fel.

A lengyel Szent Fausztina Kowalska (1905–1938) nővér életszentségét hazánkban is ismerjük, tiszteljük. Ő az Irgalmasság Anyja Kongregáció tagja volt tizennyolc éves korától. Élete utolsó négy évében naplót vezetett, ebben írta le a Krisztustól kapott üzenetet, az irgalmasság üzenetét. Ezt közvetítette életével mindenkinek: Isten két legfőbb tulajdonsága a szeretet és az irgalom. A Krakó melletti kolostor területén hatalmas bazilika épült fel, az Isteni Irgalmasság-bazilika, amelyet 2002-ben a Szentatya szentelt fel, és amelynek altemplomában van a magyar kápolna. Hazánkban imaórák, lelkeségi mozgalmak, konferenciák és egyre több helyen tiszteletét hirdető oltár (Várpalotán, Debrecenben), templom (Zalakaros) adja át a Fausztina nővér által közvetített irgalmasság gondolatot, az Isten iránti bizalmat, az embertársaink iránti irgalmat. Szent II. János Pál pápa 1993-ban boldoggá, majd 2000-ben szentté avatta a nővért, és ugyanakkor elrendelte, hogy a húsvét utáni első vasárnap az Isteni Irgalmasság napja legyen.

Fausztina nővér üzenetével egybecseng Babits Mihálynak az *Eucharistia* című verse: „Az Úr nem ment el, itt maradt. / Óbelőle táplálkozunk. (...) a mi / királyunk, Krisztus, nem halott! / A mi királyunk eleven! / (...) / Ereje több, ereje más: / ő óriásabb óriás! / ki két karjával általér / minden családot s törzseket. / Egyik karja az Igazság, / másik karja a Szeretet...”

¹⁷ KORZENSZKY Richárd, *A Biblia a magyar költészetben*, in Cs. VARGA István (Szerk.), *Szent Művészet*, Xénia Kiadó, Budapest 1994, 96–112.

¹⁸ JELENITS István, *Anyák napjára*, in *Életünk*, *Az európai magyar katolikusok lapja*, 2006, 38/5.

És ugyancsak egybecseng a fenti gondolatokkal Ferenc pápa üzenete is: „Az irgalmasság Istene válaszol a szegényeknek, gondot visel azokra, akik kétségbeesésükben hozzákiáltanak. Isten úgy hallgat meg és úgy lép közbe megmentően, hogy olyan embereket támaszt, akik képesek meghallani a szenvedők panaszait és cselekedni az elnyomottak érdekében. Az irgalmasságnak ebben az évében mi is vállalhatjuk ezt a munkát, azt, hogy az irgalmasság közvetítői leszünk az irgalmasság cselekedeteivel, azzal, hogy közelebb lépünk másokhoz, enyhülést nyújtunk egymásnak, egységet építünk. Rengeteg jó dolgot tehetünk!”¹⁹

SUMMARY

The Motives of Mercy and Justice in Literary Works

Literature has a crucial role in education. It is especially true for Christian literature which puts an emphasis not just on the artistic perfectness but also on moral values because it is value-centered, forward-looking, it informs us about a sublime world and has the peace and safety of reliance on God.

In the present essay the author highlights some literary works which can be analyzed at classes 11 and 12 and which deal with the questions of justice and mercy. These literary works offer a perfect chance for the students to discuss the importance of the ethical values of the works, and with the help of a discussion teachers can build it in their shaping standards.

Examples from the Bible make the conceptuality of the works stronger.

¹⁹ <http://www.magyarurir.hu/hirek/ferenc-papa-ne-forditsunk-hatat-legyunk-isten-irgalmassaganak-kozveti-toi> (Utolsó megtekintés: 2016. március 15.)

Fehér Ágota

MAGYARORSZÁG,
APOR VILMOS KATOLIKUS FŐISKOLA

*Irgalmasság és megérintődés
– Az irgalom jelenségvilága és lehetőségei
a társas kapcsolatok formálásában*

„Nézz irgalmas szemmel,
mert amit első látásra észlelsz,
az csak külső réteg, álca vagy védőburok.
Ahhoz, hogy meglásd a lényegét,
nem ítélned kell, hanem szeretned kell.”
(SIMON ANDRÁS)

BEVEZETÉS

„Állandóan szemlélnünk kell az irgalmasság misztériumát. Ez számunkra az öröm, a derűs nyugalom és a béke forrása. Üdvösségünk feltétele. (...) Irgalmasság: az alapvető törvény, amely minden ember szívében ott lakik, aki őszintén tekint a testvére, akivel az élet útján találkozik. Irgalmasság: az út, amely egyesíti Istent és az embert, mert kitárja a szívét arra a reményre, hogy bűneink korlátai ellenére mindenkor szeretnek bennünket. (...) Az irgalmasság mindig felülmúl minden bűnt, és senki sem állíthat korlátokat a megbocsátó Isten szeretete elé.”¹ Ezekkel a gondolatokkal nyitotta meg Ferenc pápa az irgalmasság jubileumi szentévé, rámutatva fontosságára.

Ferenc pápa az irgalmasság szentévének hirdetéséhez kapcsolódó, *Misericordiae Vultus* kezdetű bullájában felidézi továbbá a II. Vatikáni Zsinat megnyitásokor elhangzott gondolatot: „A Katolikus Egyház mindenki szeretetteljes, jóságos, türelmes anyjának akar mutatkozni, akit irgalmasság és jóság indít elszakadt gyermekei felé”².

Ferenc pápa még püspökként amellet tett hitet, hogy legyen az egyház az irgalom háza, amely éppolyan nyitottsággal és alázattal fordul a testi-lelki szegények, az üldözöttek, a kiszolgáltatottak, felé, amilyen türelemmel Isten van az egyház tagjai iránt. Az egyház feladata pedig nem merülhet ki a szociális gondoskodásban: mindenekelőtt az ínségben élők emberi méltóságának elismerésére és elismertetésére kell törekednie.³

¹ FERENC pápa, *Misericordiae Vultus* kezdetű bullája, mellyel meghirdeti az irgalmasság rendkívüli jubileumát, in DIÓS István (Szerk.) *Pápai megnyilatkozások sorozat 50*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 5–6. http://uj.katolikus.hu/konyvtar/Ferenc_papa_Misericordiae_vultus_bulla.pdf (Utolsó letöltés: 2016. április 3.)

² FERENC pápa, i. m., 7.

³ FERENC pápa, *Az irgalom egyháza*. Európa Könyvkiadó, Budapest 2014.

A mai ember számára azonban az irgalom fogalma magyarázatot igényelhet. Az irgalom különleges emberi kapcsolatot feltételez, amelyben legfőképp az egymásra hangolt érzékeny figyelem és a bizalom a legfontosabb. Jelen világban, ahol a személyközi kapcsolatok nem tudnak kellő érzelmi jelenlétet is nyújtani, kétséges a megvalósulása. Már Szent II. János Pál pápa kiemelte az Isteni irgalmasságról szóló enciklikájában: „Azok az egyensúlyzavarok, melyektől a mai világ szenved, azzal az alapvetőbb egyensúlyzavarral függenek össze, mely az ember szívében gyökerezik. (...) A modern világban pedig (...) ráébred az ember, hogy neki magának kell helyes irányba terelnie azokat az erőket, melyeket ő szabadított föl, mert ezek eltiporhatják, de szolgálhatják is.”⁴

Az irgalom szerepe tehát ebben a mai világban leginkább az, hogy rámutasson az egymás irányában kifejeződő mély figyelem, a segítőkészség, az együttérzés fontosságára, és útmutatót adjon mindezek kibontakoztatásához. Tanulmányomban az irgalom jelenségének összetettségére építve törekszem arra, hogy a ma pedagógusai számára összegezzem nevelő munkájuk során megmutatkozó, a gyermekek társas világában tükröződő fejlesztésének lehetőségeit.

AZ IRGALOM MINT SEGÍTŐ REZDÜLÉS – A POZITÍV PSZICHOLÓGIA ÜZENETEI

„Isten irgalmassága az ő irántunk viselt felelőssége. Felelősnek érzi magát értünk, vagyis a javunkat akarja; boldognak, örvendezőnek és derűsnek kíván látni bennünket.”⁵ Ferenc pápa szavai rámutatnak az irgalmasság fogalomkörének pozitív támaszt, húzóerőt is kifejező jelentésére, hiszen a kifejezés ugyan egyfajta bűnösség-érzéssel is összefüggésben áll, ám általa a remény, a jóságba vetett hit fontossága, megvalósíthatósága is megmutatkozik. Az ember személyisége mindig magában hordozza ezt a pozitív oldalt – a kérdés azonban az, hogy ki tud-e bontakozni, meg tud-e erősödni olyannyira, hogy önmaga és környezete számára is erőforrást, pozitív támaszt jelentsen.

Az ún. pozitív pszichológia foglalkozik „azoknak a pozitív szubjektív élményeknek, pozitív személyiségvonásoknak és pozitív intézményeknek a vizsgálatával, amelyek javítják az életminőséget és megelőzik a patológiák kialakulását.”⁶ Ezek között kiemelt fontosságot kap a lelki jóllét érzése és átélése.

A személyes jóllét érzése és átélése összetett folyamatokon nyugszik, ám ha alapvetően megvalósul, az egyfajta „virágzásként”⁷ is értelmezhető az egyén számára. A szubjektív jóllét arról szól, hogy a személy hogyan értékeli életét, és ahhoz érzelmeiben hogyan viszonyul. A pszichológiai jóllét már komplexebb struktúra: magában hordozza a személyes fejlődés, az életcél, az önellégadás jellegzetességeit, valamint pozitív kapcsolatok megvalósulását. Mindezeket pedig ki kell egészítse a társas jóllét, amely a következőkből tevődik össze:

⁴ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, *Dives in Misericordia. Enciklika az isteni irgalmasságról*, Szent István Társulat, Budapest 1980, 7. <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=204#DM7> (Utolsó letöltés: 2016. április 3.)

⁵ FERENC pápa, i. m., 13.

⁶ SZONDY Máté, *Pozitív pszichológia: Perspektívák és kihívások a pszichológia egy új (?) területén*, in CSÁSZÁR-NAGY Noémi – DEMETROVICS Zsolt – VARGHA András (Szerk.) *A klinikai pszichológia horizontja. Tisztelegő kötet Bagdy Emőke 70. születésnapjára*, Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest 2011, 325.

⁷ KEYES szóhasználat, in SZONDY Máté, i. m., 330.

- a társas elfogadás és elfogadottság élményéből;
- a társas kapcsolatok fejlődőképességében való hitből;
- a társas hozzájárulás élményéből, vagyis arra vonatkozó hitből, hogy tud adni valamilyen értékeset a társainak;
- a társas koherenciából, vagyis annak észleléséből, hogy a szociális világ érthető és kiszámítható;
- valamint a társas integrációból, vagyis a közösséghez való kapcsolódásból.⁸

Nem kérdés, hogy az ember alapvetően törekszik a boldogság átélésére, és ha ez megvalósul, az pozitív erőforrásokkal is gazdagítja: kreatívabb, nyitottabb, érdeklődőbb lesz, hatékonyabban old meg problémahelyzeteket, valamint társai irányában is segítőkészebbé válik. Fontos tehát támogatni, elősegíteni és megtartani ezt a pozitív belső megerősödést, mind az egyén, mind társas kapcsolatai szempontjából.

Ennek a pozitív viszonyulásnak egyfajta tükröződését, megmutatkozását találhatjuk meg az irgalom fogalomkörében is. Hiszen „az irgalom természetéhez az is hozzátartozik, hogy észrevesz, és azonnal segít; s **kimentí az értéket a rossz valamennyi formájából**, ami a földön vagy az emberben van.”⁹ Akihez irgalommal fordulunk, az megtapasztalja, hogy mintegy újra megtalálták és értékelik őt, a pozitív viszonyulás tehát pozitív erőforrásokat nyújt számára. S a jelenség különleges erejét mutatja, hogy az irgalmas társ ugyancsak pozitív érzésekkel gazdagodik irgalmának kifejezését követően, az ő lelki erőforrásaiban is megújulás élhető át.

Ahhoz, hogy a pozitív pszichológiai jelenségek ki tudjanak bontakozni, sajátosan kell tekintenünk az emberre – leginkább az erősségeire, az önkiteljesedésnek és a személyiség teljességének támogatására. Akkor járunk el hatékonyan, ha a humanisztikus pszichológia emberképe alapján közeledünk hozzá.¹⁰ Mindemellett az egyéni **boldogság** érzése, átélése akkor válhat teljessé, ha „a boldogságra önmagáért vágyunk, nem pedig azért, mert valami mást nyújthat nekünk.”¹¹ A boldogság átélésében az a legfontosabb, hogy összekapcsolódjon az egyén számára fontos életcéllal, és annak megvalósulása örömet jelent sen. S ha mindez egy másik embertársához kapcsolódó pozitív cél és élmény, akkor mindketten pozitív belső erőkre találhatnak.

AZ IRGALOM MINT A LELKI MEGÉRINTŐDÉS JELENSÉGVILÁGA ÉS FOLYAMATA

A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása szerint az irgalom: „lehajló jóság a szenvedőhöz, készség a megbocsátásra”.¹² Az irgalmasság két személy olyan kapcsolatát feltételezi, amelyben egyikük az erkölcsileg erősebb, nagyobb, ő az, aki segítő kezet nyújt társának. Ahhoz, hogy ezt a lelki történéssort fejleszteni is sikerrel tudjuk, minden állomását fontos megragadnunk.

⁸ SZONDY Máté, i. m., 328.

⁹ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 41.

¹⁰ A pozitív pszichológia és a humanisztikus pszichológia párhuzamáról lásd OLÁH Attila, *A pszichológia napos oldala*, in OLÁH Attila (Szerk.) *A pozitív pszichológia világa*, Pszichológiai Szemle Könyvtár 16, Akadémiai Kiadó, Budapest 2012, 3–12.

¹¹ CSIKSZENTMIHÁLYI Mihály, *Az öröm művészete. Flow a mindennapokban*, Nyitott Könyvműhely, Budapest 2010, 33.

¹² A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása az irgalomról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/irgalom.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

Észrevenni és megszánni

Megvalósulásához a legfontosabb mozzanat azzal kezdődik, hogy a segítő észrevegye társának szükségét, észlelje, meglássa őt. Milyen szépen ragadja meg ezt a mozzanatot a Példabeszédek könyve: „Az **irgalmas szemű** embert megáldja Isten”. (22,9)

Az irgalom kifejeződésében ezt követően a megérintődés, a megszánás rezdülése ragadható meg. „Az irgalom a szeretet képessége arra, hogy mások baja **belsőleg megragadjon minket**. Más fájdalom saját lényegünkben ott érint meg minket, ahol az lényegivé lesz, azaz legősbibb középpontjában.”¹³

Latinul az irgalom *miser cordia*, melyben a szív jelentésű *cor* szót fedezhetjük fel, ez arra utal, hogy az irgalmas embernek **szíve van**, és megnyitja a szívét a bajban, nyomorúságban lévő embertársa iránt, személyének a legbenső középpontját tárja ki a másik fájdalom és nyomora láttán. A késő zsidó és őskeresztény irodalom görög szövegeiben sokszor használják a bensőből fakadó irgalmasságra a *splagchna* szóképet, amely a test belsejét, a zsigereket jelenti. Így fejezik ki, hogy az irgalmasság a személyiség teljességét érinti meg, a legmélyebb meghatottság és megragadottság állapotával társul.¹⁴ Ez a belső, teljes megérintődés pedig azt is jelenti, hogy az irgalom következő mozzanatai is megvalósulhatnak: a **szenvedő lénnel létegyesre** léphetünk, ami azt is magában rejti, hogy „a másik ember a szeretetben énemmé lesz, így az ő baja is saját létemmé válik”¹⁵. Ebben a létegyesben pedig nélkülözhetetlen, hogy tevékeny **hűségben kitaratsunk**.

Az irgalmasság tehát „mindig belülről indul el, az ember szívéből, de gyakorlati, kézzel fogható gesztusokban, cselekedetekben nyilvánul meg. Az ember szíve mozdul meg először, de utána megmozdítja kezét-lábát is, és tényleges segítség lesz belőle. (...) Milyen kifejező az a görög szó, ami a Biblia eredeti szövegében az irgalmasság helyén áll mindig. Azt jelenti, hogy valakinek megmozdulnak a belső részei. Ahogy a mi gyönyörű magyar nyelvünk mondja: összeszorult a szíve, mikor látta valakinek a nyomorúságát. **Megrendült**. Valami belül megmozdul bennem, de ez nem marad abba, nem akad el ott, hanem utána mozdul a kezem, a lábam, és oda megyek, ahol baj van, és megteszem, amit megtehetek. Az egész ember benne van az igazi irgalmasságban.”¹⁶ A megszánást tehát követnie kell az **odalépésnek**, a lehajolásnak, a segítő tetteknek.

Lehajolni hozzá

Fontos azonban, hogy ez a segítség tisztán, a belső ráhangolódás teljességével és minden érdek hiányában történjen. Csak így valósulhat meg az, amit az irgalomról szóló prédikációjában Cseri Kálmán így fogalmaz meg: „Irgalmas az, aki **nem úgy bánik a másikkal, ahogy az megérdemelné, hanem jobban**. (...) Jézus tanítása szerint az irgalmasságnak egyetlen feltétele van, az, hogy a másinak szüksége van rá. (...) Aki valóban irgalmas lelkülettel él, az soha nem kérdezi, hogy ki a másik, hanem azt kérdezi: mire van szüksége annak, aki most bajban van? Tudom adni, vagy nem? Azonnal tudom, vagy még nekem is

¹³ BOROS László, *A köztünk élő Isten – Az irgalom (4. fejezet)*, (é.n.) http://www.szepe.hu/irodalom/vallas/boros/koztunk/koztunk_05.html (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

¹⁴ Uo.

¹⁵ Uo.

¹⁶ CSERI Kálmán, *Irgalmasság, Pasaréti prédikációk*, 2009. <http://www.refpasaret.hu/pasaret/pred.php?id=1657> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

valamit tenni kell ennek érdekében? (...) egyáltalán nem szempont, hogy kinek kell segíteni, hanem **mivel lehet segíteni.**”¹⁷ A segíteni akarás – mely leginkább a szeretett lény feltétlen igenléséről szól – feltétlenné válik.

Együtt szenvedni

Az irgalom mindig az emberi **szenvedés tökéletes megszüntetésére** törekszik. A szerető ember semmilyen körülmények között nem akarja, hogy a szeretett lény szenvedjen. Nem tud beletörődni abba, ha a fájdalom olyan jelentős, hogy valóban mélyre hatol, sokszor csak az nyújthat segítséget, ha az ember **együtt szenved** a másikkal. Az egyetlen, amit még tenni lehet: szélesre tárni a szívet, hagyni, hadd áradjon bele a másik fájdalma, és kitartani ebben az együtt szenvedésben mindaddig, míg a szenvedő megkönnyebbültnek érzi magát azáltal, hogy egy szerető szív együtt viseli vele kínját.

„A szerető ember egyesül mindazzal, ami a szenvedőben a szenvedés hatására történik. Az irgalom az az akarat, hogy a szenvedővel való létezésben tevékeny hűséggel kitartsunk. A szenvedő vigasztalójának tehát először magává a szenvedővé kell válnia. A 'te szenvedésed' a kölcsönös szeretetünk által 'az én szenvedésemmé' lett. Ez 'teremtő jelenlét', ebben valósul meg az igazi vigasz. A '**teremtő hűség**' pedig az irgalmasság teljessége.”¹⁸

Megbocsátani

Fontos kiemelnünk az irgalom összefüggését a szenvedő lény bűnösségével. Az irgalomra ugyanis úgy is tekinthetünk, mint „arra az ösvényre, ami még azokat is magához öleli, akik elbuknak rajta”.¹⁹ Az irgalmasság „sajátos tette a szeretetből történő **megbocsátás**”.²⁰ „Az irgalom ott következik, ahol a megbocsátás a tetőpontjára ér és eltűnik.”²¹

A Szentírás az irgalmasságra mint Istennek a szövetségben kifejezett „**segítő és megbocsátó szeretetére**”²² tekint. Isten irgalmassága alapvetően az Ő „megbocsátó szeretetének és **hűségének** megnyilvánulása”²³.

A megbocsátás nem jelent feledést vagy a történetek eltörlését, hanem leginkább abban segít, hogy a hozzá kapcsolódó negatív érzést, a haragot szünteti meg. „Felhagyni a gyűlölettel, voltaképpen ez az irgalmasság meghatározása: ez az az erény, ami **győzedelmeskedik a harag fölött**, a jogos gyűlölet fölött (s ezzel messzebbre megy az igazságos-

¹⁷ Uo.

¹⁸ BOROS László, i. m.

¹⁹ COMTE-SPONVILLE, André, *Kis könyv a nagy erényekről*, Osiris Kiadó, Budapest 2005, 163.

²⁰ A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása az irgalmasságról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

²¹ COMTE-SPONVILLE, André, i. m., 163.

²² A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása az isteni irgalmasságról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/Isten%20irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

²³ Uo.

ságnál), a neheztelés, a bosszúsomj vagy a megtorlás vágya fölött”²⁴ Az irgalmasság vezérelve: „ahol nem tudsz szeretni, legalább a gyűlölettel hagyd föl”²⁵

A megbocsátásnak emellett fontos mozzanata a másik személy szenvedésének és bűntudatának kifejeződése, vagyis a bűnösség beismerése – hiszen nem lehetséges gyűlölni azt, aki szenved. „Egyedül a bűnöző **megbánása** és főként lelkiismeret-furdalása ad értelmet a megbocsátásnak. (...) Ahhoz, hogy megbocsássunk, először oda kell jönnie.”²⁶ A szenvedés kifejeződése pedig együtt jár a szájalom és a részvét átélésével, amelyek pedig a harag „megszelídítéséig”, a megbocsátásig és az irgalom teljességig vezetnek.

Irgalmasság mint mély megértés és felemelés

Az irgalmasság jelenségének megragadása során az eddigiekben az érzelmi megérintődést állítottuk középpontba. Lényeges azonban kiemelni, hogy az irgalom mégis „más, mint pusztá érzélem: gondolat is, megértés, »**intellektuális erény**«”²⁷. A negatív cselekedet teljes megértése mintegy feltétele is annak, hogy a hozzá való viszonyulásunkat formálhassuk.

A harag általában negatív értékítéssel is kiegészül, amelynek alapján a másik személyt elítéljük tettéért, vagy úgy vélekedünk, hogy másképpen kellett volna viselkednie.²⁸ Ám ha „megértettük, ott nem igazán van mit megbocsátani”²⁹. A legteljesebb irgalom megtapasztalása tehát csak ezzel a kognitív feldolgozással válhat teljessé – megvalósulása esetén pedig több pozitív folyamat is megragadható:

„Az irgalom teljes kinyilatkoztatása annak a szeretetnek kinyilatkoztatása, mely erősebb a halálnál és hatalmasabb a bűnnél és mindenfajta rossznál; a szereteté, mely **fölemeli** az embert a legnagyobb bukásokból, és kiszabadítja a legnagyobb veszedelmekből is.”³⁰

„Csak a szeretet (minden olyan szeretet is, amelyet 'irgalomnak' nevezünk) képes arra, hogy az **embereknek visszaadja önmagukat**.”³¹

„Az, aki megbocsát, és az, akinek megbocsátanak, valami alapvető **jóban találkozik**, tudniillik abban a méltóságban, amely az ember természetes kincse. Következésképpen ennek a kincsnek nem szabad elvesznie, s őrzéséből, illetve megtalálásából a legnemezebb öröm származik.”³²

A megbocsátás által „viseljük testvéreink gyöngeségeit és nehézségeit. A megbocsátás új életet fakasztó erő, és bátorságot ad arra, hogy **reménnyel** tekintsünk a jövőbe.”³³

²⁴ COMTE-SPONVILLE, André, i. m., 149.

²⁵ Uo., 163.

²⁶ Uo., 161.

²⁷ Uo., 151.

²⁸ BÁNYAI ÉVA – VARGA Katalin (Szerk.), *Affektív pszichológia – az emberi késztetések és érzelmek világa*, Medicina Könyvkiadó, Budapest 2013, 480–481.

²⁹ COMTE-SPONVILLE, André, i. m., 157.

³⁰ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 96.

³¹ *Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*, 2004, 206, 582. http://www.vatican.va/roman_curia/pontifical_councils/justpeace/documents/rc_pc_justpeace_doc_20060526_compendio-dott-soc_hu.html (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

³² SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 93.

³³ FERENC pápa, i. m., 14.

„A világban a megbocsátás a jele annak, hogy jelen van a bűnnél erősebb szeretet. Továbbá ez a megbocsátás a **megbékélésnek** is feltétele, mégpedig nemcsak az ember és Isten kapcsolatában, hanem az emberek egymás közötti kapcsolataiban is.”³⁴

AZ ISTENI IRGALMASSÁG TOVÁBBI MEGMUTATKOZÁSAI

A Szentírásban rendre találkozhatunk olyan szavakkal, amelyek az előző meghatározásokon túl tovább gazdagítják Isten irgalmának jelentését: a türelem, a jóság, a kegyelem, a könyörületesség megnyilvánulásait kapcsolják hozzá. Az irgalom társerénye a másik szenvedése és baja iránti részvét, hiszen mindkettő a másik személy negatív érzéseiben való osztozásról szól.³⁵

A nyelvi megfogalmazásokon túl a Szentírásban az irgalmasság többféle megnyilatkozását is megtaláljuk.

Az Ószövetség az irgalmat a bukások és a lelkek reményvesztése idején említi.³⁶ A vi-szontagságok az irgalmasság által válnak leküzdhetőkké, azáltal, ahogyan rendre megmutatkozik a jóság érvényesülése a büntetéssel és a pusztítással szemben.

Jézus csodatételei az irgalmasság kiemelt cselekedetein keresztül valósulhatnak meg, általuk Isten szeretetének kinyilatkoztatását is megragadhatjuk. A bűnösök, a szegények, a kirekesztettek, a betegek és a szenvedők tehát mindannyian az **együttérző szeretet** és az irgalmasság különböző formáinak kifejeződését példázzák. „Amikor Jézus látta az őt követő fáradt, kimerült, csalódott és gazdátlan sokaságot, a szíve mélyéből együtt érzett velük. (...) Jézust minden körülmények között az irgalmasság indította, mellyel olvasott beszélgetőtársai szívében, és **válaszolt legmélyebb szükségleteikre.**”³⁷

Az együttérzés és az irgalmasság nyújt segítséget az ellenkezés és a **bűn feloldásában** is. A bűnösök számára, akik a törvény alapján nem remélhetnek feloldozást, Isten irgalmassága az új élet alapja (Lk 19,1–10; Jn 8,1–11). Az irgalmasság ekkor „mindent legyőző, a szívet szeretettel betöltő és megbocsátással vigasztaló erővé”³⁸ válik. Ahogyan a zsolnárokban olvashatjuk: „Megbocsátja minden bűnödöt, és meggyógyítja minden gyöngeséged. Megmenti életed a pusztulástól, kegyelemmel és irgalommal koszorúz” (103,3–4).

Az irgalmas samaritánus története a segítőkészséget a „**felebaráthoz**” kapcsolja. A szó jelentését érdemes jobban megvizsgálnunk. Az Ószövetségben az ugyanazon közösségbe tartozó személyek megjelölésére szolgál, ám az Újszövetség (Lk 10, 30–37) tovább gazdagítja tartalmát: felebarát mindenki, aki segítségre szorul, akivel a mindennapok összehozzák az embert: a családtag, a munkatárs, az útitárs stb., minden helyzetben és állapotban a 'legközelebbi' személy.³⁹ Az ember pedig annyira közeledik Isten irgalmas szeretetéhez, amennyire saját szívében irgalmassá formálódik a felebaráti szeretet.⁴⁰

³⁴ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 90.

³⁵ COMTE-SPONVILLE, André, i. m., 131.

³⁶ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., [27.]

³⁷ FERENC pápa, i. m., 11.

³⁸ Uo., 12.

³⁹ A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása a felebarátról. <http://lexikon.katolikus.hu/F/Felebar%C3%A1t.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

⁴⁰ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 82.

AZ EMBEREK EGYMÁS IRÁNTI IRGALMASSÁGA

A nyolc boldogság tanítása között kiemelkedik az irgalmasok irgalmasságra találásának üzenete: „Boldogok az irgalmasok, mert ők majd irgalmasságot nyernek” (Mt 5,7). Hiszen ha szívüket a világ nyomorúságához hangolják, jóindulattal és reménységgel tekintenek rá, úgy nem fognak csalódní.⁴¹ A tovább nem adott irgalmasság azonban kárára fordul annak, aki ezt elmulasztja.⁴²

A könyörtelen hitelezőről szóló példabeszéd (Mt 18,23–35) ugyancsak megvilágítja, hogy Isten hajlandó minden bűnt megbocsátani, de az **embertől is megköveteli a kölcsönös megbocsátást**.⁴³ „A megbocsátás eszközévé kell válnunk, hiszen mi előbb nyertünk bocsánatot Istentől.”⁴⁴ Amikor kértük a segítségét, Ő viszonzást nem kérve érte adta önmagát.

„Az isteni irgalmasság meg nem érdemelt, egyedül a szereteten alapuló ajándéka, hogy irgalmasságra készítet a felebarát iránt (Ef 2,4–9; 4,32; Kol 3,12).”⁴⁵ „Legyetek irgalmasok, amint a ti mennyei Atyátok is irgalmas!” (Lk 6,36). Ez az életprogram annyira nehéz, amennyire örömmel és békességgel teljes. Jézus parancsa mindazoknak szól, akik hallják az ő hangját (Lk 6,27). Ahhoz tehát, hogy képesek legyünk az irgalmasságra, először **Isten szavának meghallóivá** kell válnunk. Ez azt jelenti, hogy újra fel kell fedeznünk a csend értékét, hogy elmélkedhessünk a hozzánk intézett Szórol. Ezáltal lehetővé válik számunkra Isten irgalmasságának szemlélése és életstílusként való elsajátítása.⁴⁶

Az irgalmas szeretet természete szerint **teremtő, kölcsönös szeretet**. A kölcsönös emberi kapcsolatokban az irgalmas szeretet soha nem csak az egyik fél tette, illetve magatartása. Még akkor sem, amikor minden jel arra mutat, hogy az egyik fél csak följajánlja és adja, a másik pedig csak kapja és élvezzi az irgalmat (pl. a gyógyító orvos, a tanító pedagógus, a gyermekét tápláló és nevelő szülő esetében), mert aki ajándékozik, a jótettében maga is mindig ajándékokat nyer.⁴⁷ A szeretet teremtő ereje azt is jelenti mindannyiunk számára, hogy újabb szeretet-megnyilvánulásokat generál, jobb, segítségre kész emberré tesz.⁴⁸

Mindezt az „igazán keresztény irgalom az emberek közötti »egyenlőség« legtökéletesebb megvalósulása.”⁴⁹ Különlegesen ragadja meg jelenségét Cseri Kálmán prédikációjában: „**az irgalmasságnak a célja mindig vízszintes, de az oka függőleges**”⁵⁰. Hiszen célja mindvégig az, hogy segítsünk a másikon, és ez a segítség egyenrangú, vízszintes kapcsolódásban bontakozhat ki. Ám csak akkor valósulhat meg igazán, ha a segítő maga is átélte az irgalmat, és azt tovább adni kész – így tehát függőlegessé is válik.

⁴¹ PONSARD, Christine, *Növekedjünk a szeretetben*, in FÜLÖPNÉ ERDŐ Mária (Szerk.), *Családpedagógia*, Apor Vilmos Katolikus Főiskola, Vác 2010, 277–288.

⁴² A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása az irgalmasságról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

⁴³ A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása az isteni irgalmasságról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/Isten%20irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

⁴⁴ FERENC pápa, i. m., 17.

⁴⁵ A *Magyar Katolikus Lexikon* meghatározása az irgalmasságról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

⁴⁶ FERENC pápa, i. m., 16.

⁴⁷ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 83.

⁴⁸ KULCSÁR Zsuzsanna, *Komplex humán emóciók, összetartozás és felépülés*, Trefort Kiadó, Budapest 2007.

⁴⁹ SZENT II. JÁNOS PÁL pápa, i. m., 86.

⁵⁰ CSERI Kálmán, i. m.

AZ IRGALOM MINT ÖSSZETARTOZÁS AZ ANYAÖLBEN

A Szentírásban az irgalmasságnak megfelelő öszövétségi kifejezés az **anyai szeretetre** utal, mely a méhben hordozott élet védelmezésében, gyarapításában és az érte vállalt szenvedésben mutatkozik meg. Isten irgalmassága hasonló a gyermekét szerető szülőhöz, de túl is szárnyal minden emberi jószágot (Iz 49,15; Sir 18,13), és erősebb az ember Isten iránti hűtlenségénél.⁵¹ Mindez olyan szoros és mély köteleket jelez, amelyet az élet kezdetén az édesanyával való különleges közösség és közelség hordozott.

„A héber nyelvben gyakran használták az irgalom kifejezésére a *rahamim* szót, jelentése a *rehe*m, anyaöl szóból származtatható. A *rahamim* azt az összetartozást jelöli, amely az anyaság birodalmában terem: **összetartozás egy tehetetlen lénnel, akinek élete teljesen tőlünk függ**. Arra a szeretetre utal, amely lényegileg gyengéd, melegséget, közelséget, bizalmat árasztó létközösség.”⁵²

Ez a legőszibb biztonságérzésünk alapja, mely mindenkor támaszul szolgál. Bizonyos, hogy ennek az egységnek a megtapasztalása ősi mintát nyújt számunkra, amely az életünk későbbi helyzeteiben is arra hajt bennünket, hogy amennyire lehetséges, térjünk vissza hozzá.

Az irgalom tehát „konkrét valóság, amellyel [Isten] kinyilvánítja szeretetét, mely olyan, mint egy atyáé és anyáé, akik szívük mélyéig megindulnak gyermekeikért. Valóban állíthatjuk, hogy »szívbeli« szeretet. A bensőből fakad, mint mély, természetes érzés, melynek összetevői a gyöngédség és az együttérzés, az elnézés és a megbocsátás.”⁵³

Fontos megállnunk ennek a szülői érzésnek a kifejeződésénél. Hiszen Ferenc pápa az irgalmasság szentévének hirdetéséhez kapcsolódó, *Misericordiae Vultus* kezdetű bullájában felemlegetve, hogy Jézus az emberek legmélyebb szükségleteire válaszol,⁵⁴ egy további, különleges rezdülést is megragad az irgalmasság hátterében.

Különleges érzékenységgel hangolódik rá a gondoskodásnak arra a mozzanatára, amely az édesanyák és Jézus együttérzését is összeköti: az irgalmasság megvalósulásában a mély ráhangolódáson túl az érzékeny válaszkészséget is kiemeli. Ezáltal hangsúlyt helyez a másik személy jelzéseinek követésére, annak megértésére, és ezáltal az ő szükségleteire hangolt gondoskodó viselkedésre.

A pszichológia ezt az összehangolódást különösen a személyiségfejlődés kezdetén bontakozó bizalom készségének formálódásához tartja nélkülözhetetlennek. Erik H. Erikson gondolatai nyomán az ősbizalom a gyermek jelzéseire való ráhangolódáson nyugszik, és az azon keresztül kifejeződő gondoskodásban rejlik.⁵⁵ Fontos megérezünk ennek a folyamatnak a mélységeit és az irgalmassággal való összefüggéseit.

Az egyén érzelmi fejlődésének sajátosságait követve láthatjuk, hogy a kezdeti anyai és apai gondoskodás további lényeges üzenetet hordoz, hiszen általa útmutatót is kapunk az érzelmek világában. Az együttérző és a szükségleteinkre hangolt nevelés egyfajta tükröt is nyújt számunkra, saját érzelmi világunk tükrét.

⁵¹ A Magyar Katolikus Lexikon meghatározása az irgalmasságról. <http://lexikon.katolikus.hu/I/irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 3.)

⁵² BOROS László, i. m.

⁵³ FERENC pápa, i. m., 10.

⁵⁴ FERENC pápa, i. m., 11.

⁵⁵ ERIKSON, Erik H., *Gyermekek és társadalom*, Osiris Kiadó, Budapest 2002.

Ha ez a tükör híven tárja elénk belső állapotváltozásainkat, a későbbi élethelyzetekben is támaszul szolgál – akár a saját, akár a társaink érzelmi reakcióit kísérvük figyelemmel. Ám ha nem áll rendelkezésre ilyen sajátos tükör, az nagyban nehezíteni fogja ráhangolódásunkat a saját és a társaink érzelmi világára, és azt, hogy abban olvasni tudjunk, illetve annak formálását, megnyugtatót is. Mindez pedig a társas kapcsolataink megváltoztatását is megnehezíti.

Megfelelő érzelmi fejlődés esetén a társaink szenvedéséhez kapcsolódó érzelmeink már életünk kezdetén megmutatkoznak. Nagyjából egyéves kortól érzelmi reakciót vált ki a másik személy szenvedése, kétéves kortól pedig már a segítségnyújtási kísérleteink is egyértelműbbek. Ennek hátterében az az érzelmi rezonancia áll, amelynek köszönhetően mások szenvedését látva mi magunk is szenvedést, kellemetlen élményt élünk át. Ez a fajta összhang az empátia megvalósulását is tükrözi. Kiemelendő azonban, hogy a másik érzéseinek, helyzetének átélésére való képességünk részben szól csak a teljes odafordulásról, emellett fontos része kell legyen az élmény tudatosítása is – mint ahogyan a gyöngyhalásznak is felszínre kell hoznia a mélyben talált kincseket.⁵⁶ Az együtt rezdülés tehát tudatos figyelmet kíván, ám ha megvalósul, az az egyén és környezete számára is lényegesen könnyebb megértést, nyugalmasabb összehangolódást, szükség esetén pozitívabb változást tesz lehetővé. Mindezek pedig jelentős segítséget nyújtanak a bajban levő társaink megsegítéséhez, szenvedésük csökkentéséhez és az irántuk való irgalom megerősítéséhez.

AZ IRGALOM KIFEJEZŐDÉSÉNEK SEGÍTÉSE A KAPCSOLATAINKBAN

Az irgalom fogalomkörének sokrétűsége szépen rávilágít arra, hogy az emberi kapcsolatokban milyen fontos az irgalom megélése, hogy ápolnunk kell magunkban az erre való készségeinket, és társaink ilyen irányú érzékenységeinek kibontakozását is segítenünk kell.

Az eddigiekben áttekintettük az irgalom kifejeződésének legalapvetőbb mozzanatait: elsőként a világ történéseire irányuló látásmód érzékenységeinek szerepét. Hozzá kell azonban tennünk, hogy az irgalom kibontakoztatásának segítése abban gyökerezik, hogy **önmagunkhoz irgalmasak tudunk-e lenni**, hiszen aki önmagához nem irgalmas, az másokhoz sem tud az lenni. A személyiségfejlődés nagy feladata önmagunk megtalálása, majd elfogadása. Akár betegen, sebekkel és bűnökkel küszködve is szeretettel kell lennünk önmagunk iránt, s ebben segítséget jelent, ha tudatosítjuk magunkban, hogy megvan bennünk a túlélés, a megküzdés képessége, és megvannak azok az erőforrásaink, amelyek segítséget nyújthatnak a nehéz élethelyzeteken való eredményes túljutáshoz.⁵⁷ Ne feledjük, hogy ily módon erősebbé is válunk, hiszen önmagunk elfogadása egyúttal önmagunk meghaladására is késztet.⁵⁸

Az említett tapasztalásainkkal összefüggésben fontos, hogy életünk történései között alapvetően megtartsuk a **jó meglátására való képességünket**. Örülni tudjunk mindannak, ami megvalósult, ami körülvesz, és ne a hiányokra, a veszteségekre fókuszáljunk.⁵⁹ Csak ez

⁵⁶ FEHÉR Ágota, *Az ember társas világának értékei*, Szent István Társulat, Budapest 2015.

⁵⁷ NEMETSCHKE, Monika, *Öltalom a szenvedésben*, Jel Kiadó, Budapest 2007.

⁵⁸ CALDERA, Rafael Thomas, *A szeretet természetéről*, Kairosz Kiadó, Budapest 2011.

⁵⁹ PÁL Ferenc, *Szorongástól az önbecsülésig*, Kulcslyuk Kiadó, Budapest 2012.

a pozitív látásmód segíthet hozzá ahhoz, hogy önmagunkban és társainkban is megtaláljuk az erőforrásokat, és ne a bűnösség kerüljön látószögünk előterébe.

Az irgalmas ember képes lehajolni és felemelni a másikat, ám ehhez nélkülözhetetlen, hogy legyen hite a felemelkedésben, lássa meg a negatív történetek pozitív üzeneteit is. Tudjon csodálattal fordulni a világ felé, és tudjon **hálát** adni. A hála átélése, a köszönet kifejezése jobb érzelmi és fizikai állapotot teremt, és képessé tesz arra, hogy másokban is hálát ébresszünk.⁶⁰ „A hála olyan emberi erőforrás, ami táplálja a jóllétet, a közösség iránti elköteleződést és a spirituális elégedettséget.”⁶¹

Ugyancsak része az irgalom kibontakoztatásának az egyéni szükségletekről való **lemondás** képessége, az áldozathozatal, vagyis a másik személyre való érzékeny fókusz megtalálása. Az irgalmasság megélésének kiemelt fontossága van a társá válás folyamatában, a hűség megtartásában, és az ezekhez fűződő belső érzelmi megérintődésben. Ennek pedig lényeges mozzanata rejlik abban, hogy a másik személy mássága öröm- és erőforrássá tud-e válni az egyén számára. Ez a látásmód mindenképp szükséges ahhoz, hogy igazán a másik emberre irányítsuk figyelmünket.

Az irgalmasság kifejeződésének segítése egyszersmind fontossá teszi az **egymásra figyelés** megfelelő mintáját is: a másikhoz való odafordulást és az együtt rezdülést, a másokra irányuló igazi figyelmet, a meghallgatását, az együttérzést és a megértés teljességének közvetlen megtapasztalását. Az érzékeny egymásra figyelés által válhat csak igazán valóra a másik szükségleteinek figyelemmel követése, ami az irgalom megmutatkozásának is közvetlen része. Ezáltal tudja megtapasztalni az egyén azt az élményt, hogy nincs egyedül, hogy a társa megérti őt, és hogy van remény a pozitív változásra. A megfelelő segítségnyújtáshoz emellett az érzékeny összehangolódásban megtapasztalt élmények tudatosítására is szükség van – mindez mindkét fél lelki megerősödésének forrása.

Végül szólnunk kell a **harag, a düh feloldásának** fontosságáról is. Amint már említettük, az irgalmasság vezérelve: „ahol nem tudsz szeretni, legalább a gyűlölettel hagyj föl!”⁶² „A bosszú, a düh, az erőszak és a megtorlás elvetése a boldog élet elengedhetetlen feltétele. Halljuk meg tehát az Apostol buzdítását: »A Nap ne nyugodjék le haragotok fölött« (Ef 4,26).”⁶³

Sokszor már az is elegendő, ha segítünk embertársunknak abban, hogy a harag, a belső feszültség érzését megfelelő formában tudja kiadni. Ennek természetesen a legjobb módja, ha szavakkal képes ezt megvalósítani, ám ha az illető még nem tudja megfogalmazni kellően az érzelmeit, egyéb csatornákon: a képek szimbólumai, a zene, a keretek közé terelt mozgásformák révén is eljuthat az élményei feldolgozáshoz és így a negatív érzések levezetéséhez. Ne feledjük: a haragra való képességünk egyúttal azt is bizonyítja, hogy „van érzékünk a jóra és az igazságra, erkölcsi érzékenységünk bizonyítéka (...) konstruktív cselekvésre ösztönöz”⁶⁴.

⁶⁰ In SZONDY Máté i. m., 337.

⁶¹ BÁNYAI Éva – VARGA Katalin, i. m., 488.

⁶² COMTE-SPONVILLE, André, i. m., 163.

⁶³ FERENC pápa, i. m., 13.

⁶⁴ CHAPMAN, Gary, *A szeretet másik arca – a harag*, Harmat Kiadó, Budapest 2005, 18–21.

Áttekintve az irgalmasság fogalomköréhez kapcsolódó jelenségeket megbizonyosodhatunk arról, hogy az irgalom kibontakoztatása mennyire fontos az egyes emberek, a társas kapcsolatok és a világ új egyensúlyának megerősítéséhez. „Az Egyház azt tanítja, hogy **valódi béke** csak megbocsátás és megbékélés által lehetséges. (...) A béke pedig csak olyan békeként maradhat fenn, amely nem szakad el az igazságosság kötelességétől, de táplálja azt önfeláldozással, könnyörülettel és irgalmassággal, szeretettel.”⁶⁵

SUMMARY

Mercy and Personal Experience

– The Conceptual Circle of Mercy and its Opportunities in Forming Social Relationships

Based on the complexity of the conceptual circle of mercy the study summarises its mental process and the major inner phases of its expression. It lays stress on the importance of discovering the neighbour, showing compassion, turning toward and suffering together with him, forgiving, understanding and, in the last, aiming to rise him. By identifying the spiritual process the study aims at offering help to teachers in developing the social skills of their pupils with special regard to practising mercy.

⁶⁵ Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma, 2004, 517, 520.

Dr. Gasparicsné Dr. Kovács Erzsébet, PhD

MAGYARORSZÁG,
APOR VILMOS KATOLIKUS FŐISKOLA*Az irgalmas szeretet példája
– Árpád-házi Szent Erzsébet*„Bizony mondom nektek, amit e legkisebb
testvéreim közül eggyel is tettetek, velem
tettetek.”¹

(Mt 25,40)

„...azon a napon, amelyen bőkezűen 500 márka alamizsnát osztott szét (...) igen sokan a gyengébbek és a betegek közül ott maradtak, leheveredve az ispotály kerítése mentén és az udvar szögleteiben. Amikor az udvaron áthaladva Boldog Erzsébet meglátta őket, így szólt övéihez: »Lám, a gyengébbek itt maradtak, hát akkor adjunk nekik még valamit.« És elrendelte, hogy adjanak mindegyiknek 6-6 kölni dénárt, és nem akarta, hogy a gyerekek kevesebbet kapjanak. Ezután kenyeret hozatott és kiosztotta nekik. Miután ez megtörtént, ezt mondta: »Azt akarjuk, hogy az örömük teljes legyen, gyújtsunk tehát tüzet!« És nagy tüzet gyújtatott, és sokak lábát megmosatta és bekenette. És a szegények énekelni kezdtek, és nagyon jól érezték magukat. Ezt hallván Boldog Erzsébet így szólt: »Íme, megmondtam nektek, hogy boldoggá kell tennünk az embereket.« És maga is együtt örült az örvendezőkkel.”² Ez a történet, amelyet a szentté avatási eljárás jegyzőkönyve örökít meg, Árpád-házi Szent Erzsébet életének egy nagyon jellemző cselekedetét írja le. Szolgáló szeretet, a szegények, az elesettek testi, lelki támogatása, erős hitből fakadó örömteli áldozathozatal – ezek azok az erények, amelyek őt leginkább jellemezték. „...a földi boldogság, a királyi származás, a szülőföld, a vagyon, a hatalom – mind jött és ment, Erzsébet csak imádkozott és derűs maradt. Azon munkálkodott, hogy »vidámmá tegye az embereket«.”³ Hiteles életének példája nagy hatással volt saját korára, valamint az azt követő évszázadok több európai uralkodócsaládjára. Tanulmányom célja Árpád-házi Szent Erzsébet életének, tetteinek felidézésével az irgalmas szeretet sokféle meg-

¹ <http://szentiras.hu/SZIT/Mt25> (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)² *A négy szolgáló vallomása (Libellus de dictis quatuor ancillarum sancte Elisabeth confectus; a továbbiakban: A négy szolgáló vallomása)*, (ford. Csalog Judit és Vinnainé Lakatos Éva), in *Magyarország virága. 13. századi források Árpád-házi Szent Erzsébet életéről* (a továbbiakban: *Magyarország virága*), (szerk. J. Horváth Tamás és Szabó Irén), Középkori keresztény írók 3. (sorozatszerk. Sarbak Gábor), 2. kiadás, Szent István Társulat, Budapest 2006, 170–171.³ *A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele Szent Erzsébet születésének 800. évfordulója alkalmából*, <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=170> (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)

nyilvánulásának bemutatása, s ezen keresztül annak igazolása, hogy ez a példa az évszázadok elteltével mit sem veszített erejéből.

Árpád-házi Szent Erzsébet életének megismeréséhez igen gazdag forrásanyag áll rendelkezésre. Az első tanúvallomások, amelyek csodatételeiről szóltak, már halála után néhány hónappal feljegyezték. A szentté avatási eljárás hivatalos megindítását követően pedig Marburgi Konrád, Erzsébet lelki vezetője 1232-ben *Summa vitae* címmel rövid életrajzot írt pártfogoltjáról. Ebben a betegeket önfeláldozóan ápoló, az éhezőket bátorító és megsegítő özvegy portréját rajzolta meg, aki folyamatosan törekedett lélekben és hitben mind tökéletesebbé válni.⁴ A következő forrás 1234-ben született, s Erzsébet négy szolgálojának tanúvallomását, visszaemlékezését tartalmazza. A *Libellus* az úrnő életének négy szakaszát mutatja be: gyermekkorát, házasságát, özvegyességét és a szegényeknek, betegeknek szentelt utolsó időszakot.⁵ Ez a szöveg, amely „a 13. századi hagiográfia egyik legszebb alkotása”, a *Summa vitae*-nél még érzékletesebben ábrázolja Erzsébet odaadó önzetlenségét, amellyel a betegeket és az elesetteket támogatta, és megemlékezik alázatosságáról, önátadásáról is. A szolgálok az udvari szokásokról is beszámolnak, s nem egyszer Erzsébet szavait is idézik. Bár az események leírása nem követi az időrendet, a *Libellus* a maga közvetlen hangvételével, az elbeszélés személyességével még a mai olvasóhoz is közel hozza Erzsébet alakját. Ez a forrás nem egy később született életrajzhoz, illetve legendához szolgált alapul. Így a ciszterci Heisterbachi Caesarius is, amikor Erzsébet szentté avatása után egy évvel megírta *Vita Sancte Elyzabeth Lantgravie* című életleírását, legnagyobb részben a *Libellus* szövegét építette be munkájába, azt egészítette ki részben a szóbeli hagyományból származó történetekkel, részben pedig bibliai idézetekkel, illetve más hagiográfiák elemeivel.⁷ A 13. század második felében Európa-szerte további Erzsébet-életrajzok születtek, amelyekben azonban a leírás egyre inkább a legendák irányába tolódott el.⁸ Ha Árpád-házi Szent Erzsébet életét a korabeli forrásanyag alapján követjük végig, nem csupán tényekről, eseményekről olvashatunk, hanem a szövegekben a kor elvárásainak megfelelően meg tapasztalhatjuk a mindenkori tanúságtevő személyes kötődését, viszonyulását vagy az életrajzíró példaképállító, hitelesítő szándékát.

Erzsébet 1207-ben született II. András magyar király és az andechs-meráni családból származó Gertrúd lányaként, egyes források szerint Sárospatak várában. Mindössze négyéves koráig élt szülőföldjén, majd a türingiai Wartburg várába vitték jegyeséhez, a tartományi gróf legidősebb fiához. Ezután Hermann gróf és felesége, Zsófia gondoskodott neveltetéséről. A korabeli életrajzi források mindegyike kiemeli, hogy a kis Erzsébet már ekkor „szerfölött vallásos volt”, játék közben gyakran beszaladt a kápolnába imádkozni, vagy „kisebb fogadalmakat tett Isten kedvéért.”⁹

A leírások szerint a kis királylány alázatossága és buzgósága miatt sok sérelmet szenvedett el új otthonában. Helyzete különösen akkor vált bizonytalanná az udvarban, ami-

⁴ KLANICZAY Gábor, *Szent Erzsébet szentté avatási pere. Az első tanúvallomások életéről és csodáiról*, in *Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a 13–16. században*, Studia Franciscana Hungarica / Magyar Ferences Tanulmányok 2, 2009.

⁵ A négy szolgálo vallomása, 145–180.

⁶ KLANICZAY Gábor, *Szent Erzsébet szentté avatási pere. Az első tanúvallomások életéről és csodáiról*, 28.

⁷ SCHMIDT, Paul Gerhard, *Szent Erzsébet életére és szenttéavatására vonatkozó korabeli források* (ford. Sarbak Gábor), in *Magyarország virága*, 21.

⁸ MAGYAR Zoltán, *Árpád-házi Szent Erzsébet*, Kairosz Kiadó, Budapest 2007, 56.

⁹ Szolgáloja, Guda szavai ezek. A négy szolgálo vallomása, 147, 149.

kor vőlegénye meghalt – kolostor vagy hazatérés várt rá. Ekkor azonban Lajos, a tartományi gróf másodszülött fia, akivel gyermekként együtt nevelkedtek, mellé állt, s vigaszt nyújtott számára. Kettejük barátsága szerelemmé mélyült, s 1221-ben fényes esküvőt tartottak. Házasságukról Isentrud, Erzsébet szolgálólánya tanúvallomásában ezt mondja: „Csodálatos érzülettel szerették egymást: kölcsönösen Isten dicséretére és szolgálatára édesen buzdítván és megerősítvén egymást. Férje ugyanis, jóllehet a rangjával járó kényszerűségek miatt szükségképpen a világ dolgaival foglalkozott, titkon mégis az istenfélelmet tartván szeme előtt, Boldog Erzsébetnek minden Isten dicsőségét szolgáló tettehez szabad lehetőséget engedett, így támogatván őt lelke üdvösségének elnyerésében.”¹⁰

A házasságból három gyermek született: Hermann, a későbbi tübingiai tartományi gróf, Zsófia és Gertrúd. Gertrúdot szülei még születése előtt Isten szolgálatára ajánlották fel. Felnövekedvén az altenburgi premontrei kolostor apátnője lett, s halála után IV. Kelemen pápa boldoggá avatta. A házaspár boldogsága azonban csak néhány évig tarthatott. Lajos II. Frigyes császár oldalán 1227-ben Itáliába indult, hogy ott hajóra szállva részt vegyen a keresztes hadjáratban, de még útközben megbetegedett, és 27 esztendősen meghalt.

Erzsébet özvegyen, támasz nélkül maradt. Sógorai korlátozták jótekonyságában, nem rendelkezhetett szabadon férje birtokai felett. Gyermekével együtt elhagyta Wartburg várát. Gyóntatója, lelki vezetője, Marburgi Konrád segítette ügyeinek rendezését, s a viszázatérést vagy a kolostorba vonulást ajánlotta Erzsébetnek. Ő azonban „Nagypénteken (...) a csupasz oltárra téve szent kezeit, saját akaratából szülei, gyermekei és rokonai javára a világ minden pompájáról lemondott (...), és mindentől megfosztotta magát, hogy ruhátlanul kövesse lépteivel a szegénység és szeretet ruhátlanságát.”¹¹

Erzsébet erőt kapott ahhoz, hogy hátralévő életét a rászorulóknak szolgálatának szentelje. Gondoskodott gyermekei neveltetéséről, ő maga pedig, elhagyva Tübingiát, Marburgba ment, ahol „Szegényház szervezését kezdte el, (...) ispotályában összegyűjtve azokat, akiket másoknál jobban nyomorított a szegénység, gyengeség vagy betegség, valamint a jámborabbakat, személyesen, igen-igen alázatosan szolgáltatta őket.”¹²

Erzsébet 1231 novemberében megbetegedett. Míg járni tudott, meglátogatta betegeit, elosztotta mindenét, gondoskodott gyermekeiről, majd kétheti csendes, türelemmel viselt szenvedés után meghalt.

Mindössze 24 évet élt, életének, cselekedeteinek hatása azonban nagyon jelentős volt. Ez többek között abban is megnyilvánult, hogy Európa több országában számos csodás történet örökítette meg alakját. E legendák nagy részében a magyar királylány, a tübingiai grófné az irgalmasság testi és lelki cselekedeteinek gyakorlójaként áll előttünk – a szegények támogatója, a betegek ápolója, az elesettek vigasztalója.

A róla szóló legendák közül talán a legismertebb az ún. rózsacsoda. A történet a *Libellus*-ban és az annak nyomán készült, korábban említett forrásokban nem szerepel, ám rendkívül találó metaforában foglalja össze Szent Erzsébet életszentségének legjellemzőbb elemeit, evangéliumi vallásosságát, amely erőt adott neki, hogy a környezete ellenében is támogassa a szegényeket.¹³ A rózsacsoda első leírása egy toszkán eredetű ferences élet-

¹⁰ A négy szolgáló vallomása, 159.

¹¹ APOLDA, Dietrich von, *Szent Erzsébet élete (Vita Sancte Elyzabeth)*, (ford. Csalog Judit), in *Magyarország virága*, 347–348.

¹² Uo., 349–350.

¹³ FALVAY Dávid, *Szent Erzsébet és a rózsacsoda: olasz nyelvű kéziratok, in Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a 13–16. században*, Studia Franciscana Hungarica / Magyar Ferences Tanulmányok 2, 2009, 135.

rajzban található, s valószínűsíthetően a szentté avatás után nem sokkal született.¹⁴ A következő évszázadokban a legenda központi motívuma több forrásban is felbukkan, a szereplők és a helyszín azonban többféleképpen jelenik meg – Erzsébetet egyes változatokban apja, más legendák szerint férje, apósa vagy anyósa vonja kérdőre.¹⁵ A magyar szerzők a magyar királyi udvarba helyezik a történetet. A Karthauzi Névtelen által összeállított Érdy-kódexben a legenda a korabeli ízes magyar nyelven így szól:

„Történék egy napon, mikoron nagy hideg volna, hogy úgy, mint senki ne láthatná, vinne apró maradékokat az vár kapuja elében az szegényeknek. És íme elől találá az ő attya csodálkozván rajta ennen maga, mit járna és hova sietne. Meg szólójta őtet: »Fiam, Erzsébot, hova mégy, mit vissz?« Az nemes királ leánya, miért felette szemérmes vala, nagyon meg szégyenlé magát és meg ijede és nem tudá félelmében egyebet mit felelni: »Ím, rózsát viszök.« Az ő attya kedég, mint eszös embör meg gondolá, hogy nem volna rózsza virágnak ideje, hozzá hívá és meg látá kebelét, hát mind szép rózsza virág az asszú apró portéka. Ó, nagy ártatlanság, ó szeplőtelenységnek halhatatlan malaszttya, íme az áldott mennyei királ nem hagyá az ő szerelmes szolgáló leánya beszédét hamisságban, hogy szemérmöt ne vallana, de inkább szentséges voltát isteni irgalmasság követné. Azt látván az ő attya, elcsodálkozék rajta. Ez leányzó, ha élhetend vala, mi nagygyá leszen! Annak okáért nem akará mívelkedetiben megbántani, látván, hogy mind lelki ájtatosságában, mind jó mívelkedetiben Krisztus Jézusnak áhítatos szolgálóleánya volna.”¹⁶

A történet szerint Erzsébet, bár környezete gyakran tiltotta tőle, egy hideg téli napon kenyéret vitt a vár kapuja előtt várakozó szegényeknek. Atyja kérdőre vonta, hogy mit visz. Leánya ijedtében azt felelte: rózsát. S mikor megmutatta kötényét, abban valóban rózsák voltak. A csodás átváltozás története szimbolikus értelmű. Maga a rózsza a középkorban a hit, a szeretet, a szépség és a fiatalság jelképe volt, ehhez a legendában a kenyér, a táplálék szimbóluma is hozzákapcsolódott.¹⁷ Más értelmezésben „A kenyér a jóság képe, a rózsza a szépsége. Kenyérből rózsza: jóságból szépség, diadalmas szépség”¹⁸, mégpedig a lélek belső szépsége. Az isteni irgalmasság csodája az áhítatos szolgálat jutalma. A rózsává változott kenyér történetét, az alamizsnát osztó királylányt attribútumával, a rózsával számos képzőművészeti és zenei alkotás is megörökíti. Giotto a firenzei Santa Croce templom Bardi-kápolnájában már 1317 körül rózsákkal a kötényében festette meg Erzsébetet. Ősi Szent Erzsébet-himnuszunk pedig így szól róla:

„Szegényeknek egyszer télidőben
Alamizsnát hordott kötényében;
Mikor attya korholá, ő szavára
Kenyérkéből csupa friss rózsza vála.”¹⁹

¹⁴ MAGYAR Zoltán, i. m., 63.

¹⁵ Uo., 63–64.

¹⁶ KARTHAUZI NÉVTELEN, *Dicsőséges szent Erzsébet asszonnak ünnepéről, ki vala magyari Endre királnak leánya*, Érdy-kódex, 1526, in *A magyar nyelvű középkori irodalom*, Neumann Kht., Budapest 2000. <http://mek.niif.hu/06100/06196/html/kozep0028/kozep0028.html> (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)

¹⁷ SZ. JÓNÁS Ilona, *Árpád-házi Szent Erzsébet legendái*, in *Vigilia*, 72. évf.

¹⁸ SIK Sándor, *Szent Erzsébet: női eszmény*, in SIK Sándor, *Szent magyarság*, Szent István Társulat, Budapest 1936, 31. http://www.ppek.hu/konyvek/Sik_Sandor_Szent_magyarsag_1.pdf (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)

¹⁹ *Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv* (szerk. Bárdos Lajos és Werner Alajos), 26. kiadás, Szent István Társulat, Budapest 2015, 433.

A rózsacsodáról szóló legendák a szent életének egy mozzanatát ragadják meg, de a környezetében lévő szolgálók vallomásai arról tanúskodnak, hogy Erzsébet fiatal lányként és asszonyként egyaránt nagy odaadással gondoskodott az éhezőkéről és a rászorulókról. Isentrud özvegy, aki hat évig élt Erzsébet házában, számtalan példáját sorolja a jó cselekedeteknek. Ezek között leggyakrabban az étellel való táplálást idézi fel: „... az általános éhínség és szükség idején, amikor a tartománygróf a cremonai udvarba utazott, a saját csúríjokban összegyűjtött összes gabonát a szegények alamizsnájaként sokaknak kiosztotta, naponta annyit adva, amennyi fenntartásukhoz szükséges volt. És amennyit csak ő adott, az az isteni gondviselés erejéből mindenkinek elegendő volt aznapra. (...) a közös alamizsnában részesülő szegények összességéből is kiválogatta a szegényebbeket és gyengébbeket, akiket a vár előtt helyezett el, majd ő maga, saját kezével osztotta ki nekik asztala maradékait, sokmindent megvonva magától és szolgálóitól azért, hogy a szegényeknek kioszthassa.”²⁰ A táplálékon kívül gondoskodott a szegények ruházatáról is. A tanúvallomások és az életrajzok is több alkalommal idézik fel a szolgálóival gyapjút fonó királylány képét. Isentrud így emlékszik: „... még férje életében szolgálóival együtt gyapjút font, hogy szövetet készítsen a ferencrendi testvérek és a szegények számára ruhaanyagul. A szegény hitűjencok ruháit is a saját kezeivel varrta, s megkereszteltetvén maga emelte ki őket a keresztelőmedencéből, hogy a keresztszülőjükké válván e jogcímen is könnyebben jótékonykodhassék velük.”²¹ Erzsébet a szegényekről nem csak alamizsna osztásával gondoskodott. A *Libellus*ban olvasható visszaemlékezés szerint aratás előtt „minden munkaképes embernek ingeket és sarukat adott, hogy a tarló föl ne sértse a lábukat, sarlókat adván nekik, hogy arathassanak és a saját munkájukból élhessenek (...) És amikor nem volt pénze, a szegény nőknek lepleket és más selyem holmit ajándékozott, mondván: »Nem akarom, hogy léhaságra használjátok, hanem adjátok el a szükségtek csökkentésére, és erősen dolgozzatok.« Írva van ugyanis: »Kezeid munkáját fogyasztod majd« (Zsolt 127,2), továbbá »Aki nem dolgozik, ne is egyék« (2Tessz 3,10).²² A szociális gondoskodás nagyszerű példája ez, nem egyszerű anyagi támogatás, hanem egyben erkölcsi iránymutatás is.

Szent Erzsébet az irgalmasság testi és lelki jó cselekedeteit együtt gyakorolta, amikor szegényeinek nemcsak ételt, italt, ruhát adott, hanem elesettségükben, bajukban vigaszt, lelki támaszt is nyújtott nekik. Szolgálólánya, Isentrud vallomásában olvasható: „Gyakorlati látogatója és vigasztalója volt a szegény szülő nőknek, és amikor hírnök útján számukra vagy más nyomorultak számára bármit kértek tőle, maga ment szállásukra, hogy látásukkal irgalmat és együttérzést ébresszen magában. (...) Belépve silány kamrájukba és mocsoktól el nem borzadva elvitte nekik, amire szükségük volt (...).”²³ A visszaemlékező sorolja a példákat, s olykor az elbeszélés hangvétele egészen személyessé válik, ami által még inkább magunk előtt láthatjuk Erzsébet úrnő egyéniségét. Ilyen mozzanat az is, amely egy kedves, mulatságosnak is mondható epizódot idéz fel: „Egy nap valami eldugott helyen meg akart fejni egy tehenet, hogy jóllakasson egy tejet kérő szegényt, de a tehen erőszakosan viselkedett, és nem tűrte.”²⁴

²⁰ A négy szolgáló vallomása, 156–157.

²¹ Uo., 155.

²² Uo., 157–158.

²³ Uo., 156.

²⁴ Uo., 156.

Temesvári Pelbárt 16. században élt ferences szerzetes Szent Erzsébetről szóló prédikációjában az irgalmasság cselekedeteit a szent életében végigkövetve megállapítja: „Szent Erzsébet az irgalmasság valamennyi cselekedetét serényen gyakorolta. Ezért is mondogatta: mennyire jól megy a sorunk, hogy az Urat így fürdetjük és betakarjuk, tudniillik a szegényekben.”²⁵ A megállapítás második fele egy, az életrajzokban és a visszaemlékezésekben egyaránt megtalálható jelenetre utal vissza: „miután Marburgban kórházat létesített, maga gondoskodott arról, hogy a betegek megfürödhessenek, s miután megfürödtek, elhelyezte őket az ágyukban és betakarta őket. Egy alkalommal szétépett egy gyolcsleplet, amellyel a házakat volt szokás díszíteni, és a megfürdetett betegek alá terítette törülközőként, és betakargatva őket így szólt: „Milyen jó nekünk, hogy a mi Urunkat így megfürdetjük és betakarjuk!”²⁶

Erzsébet legendái közül a rózsacsoda mellett a másik legismertebb a leprás betegről szóló. Bár ez a történet sem szerepel a *Libellus*ban – első előfordulása Apolda életrajzában függelékében található –, nem is eredeti Erzsébet-legenda, hanem más, korabeli művekből került át ebbe a legendakörbe, nagyon is szervesen illeszkedik bele. Hiszen mind a *Libellus*, mind a legkorábbi életrajzok több olyan esetet is felsorolnak, amikor Erzsébet betegeket, köztük leprásokat is ápolt, gondozott: „ha valahol leprásokra lelt, leült melléjük, vigasztalta és türelemre intette őket, hogy a test sanyarúsága érdemükre váljék. Semmivel sem félt tőlük jobban, mint az épektől, és bőkezűen adott nekik sok mindent.”²⁷ Egy másik alkalommal pedig „egy csupa fekély, kelésekkel és kelevényekkel teli leprás nőt ápolt az ispotályában, akinek az emberek még a látásától is visszarettentek. Boldog Erzsébet felemelte és betakarta őt, fekélyeit ruháival kötözte be, orvosságokkal gyógyíttatta.”²⁸ A lepra a középkor egyik legfélelmetesebb betegségének számított, s így e betegek ápolásának maga a ténye is „önmagán túlmutató” volt.²⁹ Ez a tény a leprás betegről szóló legendában még magasabb dimenzióba kerül. A történet szerint egy leprás ember érkezett a várba, akit Erzsébet megfürösztött, majd férje ágyába fektetett. Az udvar népe a haza-térő Lajos grófnak nagy felháborodással elmondta ezt, mire ő a szobába lépve lerántotta a lepedőt, a fekhelyen azonban a leprás beteg helyett a megfeszített Jézus Krisztust találta. Ekkor megrettenve térdre borult és bocsánatot kért. A rózsalegendához hasonlóan az idők során ennek a történetnek is több változata született – a legegységibb talán a Karthauzi Név-telen által leírt legenda, amely dramatikus elemekkel egészítette ki az alapmotívumot –, a szimbolikus jelentés azonban mindegyikben ugyanaz: a nyomorult, szenvedő emberben meglátni Isten teremtményét, a vele való együttérzéssel pedig hitelesen együtt érezni a szenvedő Krisztussal. Szent Erzsébet e szerint élt, a felebaráti szeretet gyakorlásával a Szentírás szavait követte: „Bizony mondom nektek, amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek.” (Mt, 25,40) Erzsébet magatartása összhangban állt a keresztény lelkiség 13. századi eszményével, amely a vallásos élet középpontjába többek között a krisztusi szegénység követését, a szegények felé fordulást, a karitatív tevékenységet és a bűnbánatot állította. A róla írt tanulmányok kiemelik, hogy bár Erzsébet csak

²⁵ V. KOVÁCS Sándor (Szerk.), *Árpád-házi Szent Erzsébet*, in *Temesvári Pelbárt válogatott írásai*, Budapest 1982, 201–208. http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/pelbart/index.php?file=201_208_Erzsebet (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)

²⁶ *A négy szolgáló vallomása*, 173.

²⁷ Uo., 158.

²⁸ Uo., 173.

²⁹ MAGYAR Zoltán, i. m., 69.

közvetett kapcsolatban volt az ebben a korban alakult ferences koldulórendekkel, élete hozzájuk hasonlóan jól példázza, hogyan kapcsolódhat össze a szegénység követése a felebaráti szeretettel.³⁰ Arról, hogy a magyar királylány hogyan élte meg maga is a szegénységet, a források számos helyen tudósítanak. Szolgálóinak visszaemlékezésében olvasható, hogy férje halála után mindenét a szegényeknek adta, ő maga pedig a legegyszerűbb körülmények között élt, keze munkájával biztosította megélhetését.³¹ Dietrich von Apolda életrajza is megörökíti azt a jelenetet, amikor a már özvegy, javairól önként lemondott, szegénységben élő Erzsébetet apja küldöttei látogatják meg, s elcsodálkoznak, hogy a magyar királylány rokkájánál ülve gyapjút fon. A követek nem tudják rábeszélni, hogy térjen vissza atyjához és a gazdagsághoz: „ő többre becsülte Krisztus szegénységét király atyja gazdagságánál s kincseinél, az Úrért viselt száműzetést szülőföldjénél (...).”³²

Árpád-házi Erzsébetnek nagyon rövid, mindössze 24 esztendőnyi e világi élet adatott. Ez az áldozatos élet azonban elnyerte jutalmát, „a szegények táplálásáért rászolgált az angyalok kenyerére!”³³ Szentté avatását követően példája egész Európában elterjedt, „...tisztelőinek sokfélesége és tiszteletének térbeli elterjedtsége a legfontosabb középkori szentek közé emelte.”³⁴ Hatása az európai uralkodócsaládokban közvetlenül érvényesült: jelképesnek tekinthető, hogy Árpád-házi Szent Margit a Nyulak szigetén levő domonkos kolostorban, az Erzsébet-oltár előtt tett fogadalmat, mint ahogy Szent Erzsébet féltestvérének unokája, Portugáliai Szent Erzsébet (a nevét is tüuringiai rokona után kapta) életét is nagyban meghatározta védőszentjének példája.³⁵ Kultuszának két jelentős központja Németország és hazánk. A marburgi székesegyházban található síremlékhez a középkortól kezdve több zarándokút is vezet. A szent születésének 800. évfordulójára felújították ezeket, így a zarándoklatok érintik a wartburgi várkastélyt, illetve az altenburgi kolostort, amely Erzsébet lányának, Gertrúdnak az otthona volt. A középkorban Magyarország északi vidékein megtelepedő németek magukkal hozták Szent Erzsébet tiszteletét. Kassán már 1245-ben megkezdtek a tiszteletére szentelt székesegyház építését, s számos felsőmagyarországi település választotta őt templomának védőszentjéül. Szent Erzsébet nevét számos kórház, szociális intézmény is viseli – már középkori nyelvemlékünk is megemlékezik egy a Gellért-hegy lábánál létesült Szent Erzsébet-kórházról.³⁶ Életének eseményeit, a legendákban megörökített csodáit világszerte számtalan művészi alkotás – szobor, kép, zenemű – is megjeleníti. Az irodalom – misztériumjáték, regény, vers, gyermekeknek szóló legenda formájában – ugyancsak őrzi emlékét. Erzsébet életszentségének legfontosabb elemei élnek tovább a nevét viselő karitatív szervezetek munkájában – a mai szegények, a mai rászorulóknak megsegítésében. A másokról való áldozatos, szeretetteljes gondoskodás elismerése nyilvánul meg a Szent Erzsébet Rózsája-díj évenkénti odaítélésében. A körülöttünk élők iránti felelősségre való nevelés szándéka fejeződik ki a nevét vi-

³⁰ DEÁK Viktória Hedvig, *Szent Erzsébet és Szent Margit: egy új életszentség kétféle megvalósulása*, in *Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a 13–16. században*, Studia Franciscana Hungarica / Magyar Ferences Tanulmányok 2, 2009, 58.

³¹ *A négy szolgáló vallomása*, 174–176.

³² APOLDA, Dietrich von, *Szent Erzsébet élete*, (ford. Csalog Judit), in *Magyarország virága*, 352., 353.

³³ IX. Gergely szenttéavatási bullája (*Bulla canonizationis „Gloriosus in maiestate”*), (ford. Bellus Ibolya), in *Magyarország virága*, 184.

³⁴ GECSER Ottó, *Árpád-házi Szent Erzsébet kultusza a középkori Európában*, in *Vigilia*, 72. évf. 2007, július.

³⁵ MAGYAR Zoltán, i. m., 34–40.

³⁶ Uo., 39.

selő óvodák, iskolák ünnepi hagyományaiban. Az Erzsébet-napi megemlékezések nem csupán felelevenítik a több mint nyolcszáz éve született szent életének eseményeit, hanem alkalmat adnak arra is, hogy az irgalmasság cselekedeteit, a jótekonyságot gyermek és felnőtt a mai körülmények között is gyakorolja.

Árpád-házi Szent Erzsébet élete a hitét hitelesen megélő, másokért felelősséget vállaló, áldozatra, irgalmas cselekedetekre kész ember példája. Olyan példa, amely napjainkban is követésre méltó. Nyolc évszázad múltán is: „Nagylelkű szeretetre bátorít minket.”

SUMMARY

The Example of Christian Charity – Saint Elizabeth of Hungary

The study presents one of the best-known Hungarian saints based on contemporary documents and medieval legends. Saint Elizabeth, daughter of the Hungarian king András II lived only 24 years (1207–1231), but during her short life she gave testimony of a deep faith in God. She renounced her privileged life, and devoted herself and her financial resources to the improvement of the lives of the sick and the poor. Elizabeth established charitable institutions: she founded an orphanage and a hospital for the lepers, where she personally nursed the sick. She provided food for hundreds of poor people every day. Her life is the example of a woman who lived her faith authentically, assumed responsibility for others and who was ready to make sacrifices for the poor and the sick. Saint Elizabeth's life is an inspiring example for all of us.

Dr. Gasparics Gyula, PhD

MAGYARORSZÁG,
APOR VILMOS KATOLIKUS FŐISKOLA

Móra Ferenc szeretetnovellái

„A szeretet az élet”
(MÓRA FERENC)

Móra Ferenc írásai mintegy száz esztendeje vannak jelen irodalmunkban, iskolai tankönyveinkben. Generációk nőttek fel regényein, novelláin, versein, legismertebb, önéletrajzi ihletésű ifjúsági regénye, a *Kincskereső kisködmön* napjainkig több mint harminc kiadást ért meg. Írásait az irodalomtörténészek sokfélelekppen elemezték; kiemelték életrajzi vonatkozásait, a félegyházi helyszíneknek, a város lakóinak bemutatását, nyelvhasználati, nyelvjárási sajátosságait, azt a különös és nagyfokú érzékenységet, amellyel az író hőseihez s a sokszor drámai, tragikus végkifejletű történetekhez viszonyul.

A pedagógusokban azonban időről időre megfogalmazódik a kétely, hogy vajon ezek a tankönyvekben szereplő novellák, *A kis bicebóca*, a *Három Matyi*, a *Mindennapi kegyelmeink* a *Szépen szóló muzsika* a több emberöltőnyi idő alatt megváltozott társadalmi és családi viszonyok, a bennük előforduló régies szavak, kifejezések, a tájnyelvi nyelvhasználat miatt érthetőek-e még a mai kisiskolásoknak. E tényezők kétségtelenül megnehezíthetik a befogadást – ezek tantárgy-pedagógiai áthidalása a pedagógusok feladata – azonban van egy, a novellákban jelen lévő, nem halványuló, erejét nem veszítő összekötő kapocs, amely a mai diákokat is megérinti, a *szeretet*.

A szeretet az élet – e szavakkal zárul Móra Ferenc *Kincskereső kisködmöne*. Ez a gondolat már korábban, a mindössze tizenhét esztendősen e címmel írott versében és a *Mindeki Jánoskája* című regényében is jelen van. A *szeretet*, a *szeretet ábrázolása* kiemelt fontosságú Móra művészetében.

Ezek a novellák többségükben a szegénység, a nélkülözés novellái, de mindegyikben felfénylik valami mély emberség, a másokon, a még elesettebbeken való segíteni akarás szándéka. Ezeket a történeteket olvasva szinte Jézus szavait halljuk: „Szegények mindig vannak veletek” (Mk 14,7; Jn 12,8). És ezekből a novellákból kihallani a választ: és lesznek, mindig lesznek olyanok is, akik segítenek ezeken az elesetteken, Krisztus szegényein.

A továbbiakban – mellőzve az életrajz bemutatását, az egyes művek irodalmi elemzését – ebből a szempontból közelíték Móra Ferenc novelláihoz; azt igyekszem bemutatni, miként nyilvánul meg bennük az *irgalmasság*, a *szánalom*, a *könyörületesség*, a *jótekonyság*, az *elfogadás*, a *sajnálát*, az *adakozás*, az *együttérzés*, a *megbocsátás*, a *szülők*, az *elcsúsztak*, az *idősek* iránti *tisztelet*, miként jelenik meg a *belátás* *kegyelme*, miként vezet el a *jóra* a *bűntudat* és a *lelkismeret-furdalás*.

Móra Ferencet ifjúsági és gyermekíróként tartjuk számon, írásai nem tényyszerű visszaemlékezések, műveinek jelentős része azonban önéletrajzi ihletésű. Az író korábbi ön-

maga szemszögéből beszéli el a történeteket, ezekben azonban már természetszerűleg benne rejlenek felnőtt énjének tapasztalásai is. Elbeszélései nem csupán visszaemlékezések, hanem gyakorta kései számvetések is. Együtt érez az elesettekkel, a szegényekkel. Nevelni, tanítani akar, hőseit az erkölcsi jóra vezeti, s történetei végén általában levonja a tanulságot. Egész életművében azon igyekezik, hogy tiszta, igaz emberségre vezesse olvasóit. Lírai hangvételű novelláinak, regényeinek középpontjába a gyengéket, az elesetteket, az árvákat, a velük való együttérzést állítja, a mások iránti önzetlen cselekvés és szeretet sugárzik minden sorából.

Az író szeretettel és tisztelettel tekint vissza szüleire, Juhász Annára és Móra Mártonra is, akiknek alakját számos novellájában megjeleníti. A *Szépen szóló muzsika* és *A cinegék királya* című elbeszéléseiben a család megrendítő tragédiájára emlékezik; a tíz gyermekből mindössze hárman – István, Juliska és Ferenc – érték meg a felnőttkort. Édesanyja emlékét idézi fel az olvasókönyvekből is jól ismert *Hogyan tanultam meg olvasni?* című novellájában. Ez az emlék is életre szólóan elkíséri; megvallja, ha gyorsan ír, felnőttként is fordítva írja le az *s* betűt: „S amikor észreveszem a hibát, mindig teleszalad a szemem könnyel, s megcsókolom a szívemmel a ráncos kezét, mely e kígyóbetűt először mutatta meg nekem”.¹

Édesapjáról is hasonló szeretettel szól több novellájában; derűs, megfontolt, szűkszavú, embernek írja le. Bölcsessége több elbeszélésében is megnyilvánul. A *sarkantyús csizmában* az apa gondoskodó, előrelátó szülőként fia keresményéből ábécéskönyvet akar venni (meg kell jegyezni, hogy a Móra szülők nem kis nehézségek árán mindhárom felnőttkort megért gyermekükből diplomás embert neveltek), ám amikor Gergő inkább sarkantyús csizmára vágyakozik, egyetlen feltétellel teljesíti kívánságát, hogy azután mindig abban kell járnia. Gergő hamarosan a saját kárán tapasztalja meg édesapja igazát.

Az *utolsó öltés* című novellában is édesapjára emlékezik. Móra Márton valójában jóval idősebb életkorban hunyt el, az író azonban lírai hangvételű elbeszélésbe szövi emlékét. S bizonyára az sem véletlen, hogy a *Kincskereső kisködmön* című kötetbe e novella után szerkesztették be az író *Apám* című versét, melyben az utolsó két versszak különösen kifejező metaforái ringatják el szeretett édesapját:

„Ám megjött a tél tegnap délelőtt
beszította hóval a temetőt,
s az öreg szűcs már nem panaszkodik,
az öreg szűcs már szépet álmodik.

A hó fehér, selymes, sűrű, puha,
úgy takarja be, mint meleg suba,
s a téli zöld, mely hegyig belevész,
az rajta zöld irhából a szegés.”²

A *szégyen*, majd a megigazulás motívuma jelenik meg az író *Néha a bő ködmön is szorít* című elbeszélésében. Gergő a város szélén pajtásaival metázva a sok úri fiú közt nem akarja megismerni, szégyelli tapasztófölddel teli zsákokat cipelő szülőjét, s még akkor sem tiltakozik, amikor az egyik fiú hátba akarja hajítani őt. A mesebeli ködmön szorítására

¹ MÓRA Ferenc, *Kincskereső kisködmön*, Móra Ferenc Könyvkiadó, Budapest 1978, 52.

² Uo., 80.

azonban felszakad belőle a kiáltás: „Édesszülem!”, s ő akarja vinni helyette a zsákot, amit végül – egymással versengve – a fiúk kapnak a vállukra. Pedagógiai szempontból is tanulságos a novella befejezése; édesanyja hálálkodására, hogy „neki milyen jó kisfia van”, újból elfogja a székelyen. Ez a székelyen azonban már egészen más, mint amit előtte érzett, igazi megtisztulás: „A jó kisfiúnak égett az arca székelyenletében, mint a tűz. S csak azért nem vallottam be szülemnek, hogy én vagyok a világon a leghaszontalanabb kisfiú, mert nem akartam megrontani az örömét”.³

Öreg ember, öreg fa című novellájában, amely akár *Az öregember és a pokróc* népmese tanulságát is felidézheti bennünk, Móra az *idősek tiszteletére* tanít. Gergő, önzésétől megszegyenülten, a saját kárán látja be, hogy miért becsülik, szeretik a családban a nagyon kicsi és gyöngye, botra támaszkodó nagyapót. Amikor pedig édesapja nagyapó hazaérkezéig ki akarja vágni a száradó ágú, termést nem hozó öreg diófát, így tiltakozik: „Az öregségéért kell megbecsülni – hajtottam le a fejemet. Mire fölemeltem, akkorra mögöttem állt nagyapó is, s ahogy a szívére ölelt, szépnek, nagynak, méltóságosnak, éjg érnék láttam, mint az öreg diófát”.⁴

Az *első lelkiismeret* szólal meg az író *Szépen szóló muzsika* és *Az égbelátó* című novelláiban. A *Szépen szóló muzsikában* Gergő egy játékaruló tót embertől, amiért vizet merít neki a vásárcút vödreből, egy körtemuzsikát kap ajándékba, amelyhez intelem is jár; a muzsika csak addig szól, amíg jó gyerek fújja. Boldogsága csak rövid ideig tart; ágyban fekvő, halálosan beteg kishúga elkéri tőle a muzsikát, ám ő visszaszerzi, s elrejtí a játékot. Másnap azonban már hiába adná vissza neki. Ösztönösen fogalmazza meg belső megrendülését: „Akkor éreztem életemben először fájdalmat úgy, hogy senki se bántott”.⁵ Ez a novella csúcspontja, kulcsmondata. Móra itt akár abba is hagyhatná a történetet, ő azonban tovább szövi, formailag kerekké teszi az elbeszélést. Amikor Gergő napok múltán muzsikálni akar kishúga sírja fölött, a körte-muzsika, akárhogy is erőlködik, nem szólal meg: „Hiszen az csak addig szólt, míg jó gyerek fújta! Szívszakadva értettem meg, hogy már nem vagyok jó gyerek”.⁶

Hasonló érzésekről számol be Móra *Az égbelátó* című novellában. Gergő Pálistók Peti, a nehéz sorsú, de kiváló képességű kis bice-bóca számtani dolgozatának meghamisításával tesz szert a díjra. Felhorgadó *lelkiismerete*, *bűntudata*, a ködmön szorítása miatt azonban többé nem tud örülni az ajándéknak, s elindul jóvátenni botlását. A novella cselekménye itt nem zárul le, hanem átível az *Elvisz a markoláb*, *A kövek megszólalnak* és az *Ünnep a malomházban* című elbeszélésekbe (a mű valójában ebben a második felében formálódik egységes cselekményű könyvvé).

Ugyancsak a *lelkiismeret* szólal meg *A cinegefészek* című novellában, amelyben az elbeszélő ellenállhatatlanul vágyik sarkantyús csizmára. Nem érti édesapja beszédét, hogy az miként van a cinegefészekben, s csalódottságában összetöri a fészekben lévő tojásokat. A történet végét kései vezeklésként így beszéli el: „Ebben a percben hazaérkezett a cinegemadár. Sose felejttem el jajveszékélését a kifosztott fészek körül. Szívszagató sírása ma is fülemben cseng. S ma is jobban fáj a szívemnek, mint az, hogy akkor egyszer lett volna sarkantyús csizmám az életben, azt is megették a hernyók”.⁷

³ Uo., 139.

⁴ Móra Ferenc, *Csicseri történet*, Móra Könyvkiadó, Budapest 1974, 27.

⁵ Móra Ferenc, *Kincskereső kisködmön*, i. m., 18.

⁶ Uo., 18.

⁷ Móra Ferenc, *A hatrongyosi kakasok*, Móra Könyvkiadó, Budapest 1973, 126.

Móra mélységesen együtt érez az elesettekkel, a sérült emberekkel. *Szülők* című novellájában mély tisztelettel szól a házaspárról, amelynek mindkét tagja döbbsen szembeül a ténnyel, hogy gyönyörű kisfiúk nem lát. Mindeközben azonban – feltételezve, hogy másikójukban még nem tudatosult a tragédia – egymást is óvják, s csak a sikeres műtétet követően vallják meg egymásnak, hogy mindketten tisztában voltak gyermekük állapotával.

A *Csengő barack* című elbeszélésben Gilice bácsi személyében egy mogorva, fösvény, a gyermekeket egyáltalán nem kedvelő, a nagy ínségben mind a száz bårsonyos barackját magának tartogató öregembert rajzol meg Móra. Amikor egy eltűnik közülük, Gilice az őrsükre rendelt csósz akarja elővenni, de megpillantván annak beteg gyermekét, kezében az eltűnt barackkal, elcsendesedve ekként rendelkezik: „Imre fiam, míg a barackban tart, mindennap hozz egyet ennek a beteg porontynak e!”⁸

Az *önfeláldozás* is hangsúlyos szerepet kap Móra novelláiban. Az *önzetlenség*, az *áldozatvállalás*, a *lemondás* felnőtt és gyermek részéről egyaránt megnyilvánul. Közöttük is különösen megható a testvérekért való áldozatvállalás. Pétör, az éhezõ kisfiú, az udvaron meggémberedett tagokkal várakozó kishúgának adja az iskolában kapott tejet, a *Paragék* című elbeszélésben a csupán tizenhárom esztendő, vézna kis Eszti, hogy vak édesapján segítsen, három félárva testvéreire főz, mos, takarít. A kislány alázattal viseli nehéz sorsát, s hogy édesapjának ne fájjon nyomorúsága, „fölfújta fonnyadt, beesett kis orcáját, mint pajkos gyerek, ha vizet vesz a szájába, és kigömbölyítette úgy, hogy a vak apának reszketek az ujjai örömében”.⁹

A *Töröcsik Palkó csizmái* című elbeszélésben a télvíz idején is mezítláb járó újságkihordó kisfiú testvéreinek adja az ajándékba kapott csizmákat. Elgondolkodtató az író kesernyés kiszólása a műből: „Ilyen gyerek ez a mi Töröcsik Palkónk. Mezítláb húzta ki a telet, pedig három pár csizmája is volt. Nem tudom, hogy hányan tennétek meg ilyent a testvéreitekért!”¹⁰

A Miatyánk imádságát felidézõ *Mindennapi kenyere*nkben az éhezõ gyermek az első falat után nem tudja megenni a munkájáért kapott nagy karéj fehér kenyeret, hanem azt édesanyjának adja, aki a szõlõbe induló édesapának teszi el napi eledelül, majd az végül este madárlátta kenyérként az õ tarisznyájából kerül vissza a kisfiúhoz, aki így emlékezik: „Tulajdon az a karaj kenyér volt, amit én adtam édesanyámnak, az édesanyám meg neki. Hármunknak mindennapi kenyere. Akkor tanultam meg igazán, mi az a mindennapi kenyér, amiért az Úristenhez imádkozunk.”¹¹

Ugyanerre a motívumra, az *áldozatvállalásra*, a másokért való *lemondásra* épül A *kövek megszólalnak* című elbeszélésnek az a részlete, amelyben az öreg, ugyancsak éhezõ Küsmödi a hidegtõl és az éhségtõl legyengült unokájának adja a váratlanul lelt kenyeret. Kisunokája kérdésére hogy õ maga hány napja is nem evett, nem késlekedik a válasszal: „...Hiszen engem el se eresztett a bányacsósz addig, míg egy fél cipót be nem vágtam. Úgy jóllaktam én, báránym, mint a duda!”¹²

Figyelemreméltó az is, hogy miként jelenik meg a jó cselekedetek, a másokon való segítség ábrázolása Móra művészetében. A *szánkó* című novellában a bíró fiai, azzal, hogy húztatják magukat csodaszép szánkójukban, ám beleülni egyszer sem engedik õket, meg-

⁸ MÓRA Ferenc, *Csicseri történet*, i. m., 24.

⁹ MÓRA Ferenc, *A körtemuzsika*, Móra Könyvkiadó, Budapest 1975, 19.

¹⁰ MÓRA Ferenc, *Csicseri történet*, i. m., 64.

¹¹ MÓRA Ferenc, *Dióbél királyfi*, Móra Könyvkiadó, Budapest 1992, 15.

¹² MÓRA Ferenc, *Kincskereső kisködmön*, i. m., 210.

alázzák a két szegény sorsú kisfiút, akik másnap szenesládából, deszkából tákolnak maguknak valamiféle szánkószerű alkalmatosságot, ám amikor kunyhójában rátalálnak a fagyhalál szélén álló öreg koldusasszonyra, nem haboznak: felaprítják, tűzre vetik a szánkót, amelyben egyszer sem ültek. Móra így foglalja össze a történetet: „És egyszerre megsajnáltuk a gazdag bíró fiait, akik érzik, hogy milyen jólesik repülni a szánkón, de nem tudják, milyen jólesik jót tenni a szegényekkel.”¹³

A kis bice-bóca történetében is Jézus szavai idéződnek fel bennünk: „Éhes voltam és adtatok ennem. Szomjas voltam és adtatok innom. Idegen voltam és befogadtatok. Nem volt ruhám és felruháztatok. Beteg voltam és meglátogattatok. Börtönben voltam és fölkerestetek.” (Mt 25,35–36) A teljes árva Pálistók Petinek csupán néhány szem dércsípte kőkény az ebédje. Kis osztálytársait azonban, akik közül előbb még senki nem akarta padtársául fogadni őt, megindítja csendes, elfogadó alázata, s – egyvalakit kivéve – mindegyik adakozik, mindegyik hoz neki valamit a maga ebédjéből: „... kisvártatva úgy be volt terítve mindenféle finom pószpással az egész padka, akár egy cukrászbolt kiskakata”.¹⁴ Egyedül a nagy Cintula szabadkozott: „...minálunk csak suhintott leves volt az ebéd, és nem hozhattam semmit”.¹⁵ De adott, ő is adott; kar-tótágast akart állni a kis bice-bóca tiszteletére. Ez azonban valahogyan nem sikerült neki, hanyatt vágódott. Alighanem helyénvaló lehet az elbeszélő következtetése: „...a nagy Cintula csak azért nem tudta megcsinálni a kar-tótágast, mert nem akarta. Valaki megsúgta neki, hogy a kis bice-bócának nem lehet nagyobb fájdalom a világon, mint ha valaki a nyomorékságát juttatja neki eszébe a maga nagy testi erejével”.¹⁶

A jó cselekedetek lelki síkon is megmutatkoznak. *Könyörületesség* nyilvánul meg *Az ezüstköröm* című elbeszélésben, amikor a Gergőt felkaroló, kisoruha-varró Malvinka megtakarított pénzéből régi, nehéz gyűszűje helyett ezüstgyűszűt vesz magának. Öröme határtalan, ám amikor megtudja, hogy Mitviszt, Messzi Gyurka kutyáját befogták, s csak másnapig lehet kiváltani, nem habozik megválni kincsétől. Mitviszt aztán később az *Ünnep a malomházban* című elbeszélésben tér vissza; a bányarobbanás után ő találja meg Gergőt és Pálistók Petit, a kis bice-bócát a kövek alatt.

A *Puli* című novellában Messzi Gyurka a társak gúnyolásától ravasz fortéllyal menti meg Gergőt. Egy ócska kalapot ad neki, s elhiteti vele, hogy akinek az a kalap van a fején, „az testben-lélekben százszor olyan erős lesz, mint azelőtt volt”.¹⁷ Aztán amikor Gergő derékon kapja a nagy Cintulát, s véget vet a gúnyolódásoknak, Messzi Gyurka megvilágosítja elméjét: „No, hát akkor nincs már rá szükség, ne járj benne a világ csúfjára! Csak nem gondolod, te csacsi, hogy ebben a rossz kalapban valami bűbájos erő van? Hanem ezért ne hagyd el magad nagy kalap nélkül se, szolgálom, hanem akárhová kerülsz, állj meg a talpadon emberül”.¹⁸

Móra hősei elképesztő szegénységben élnek, sokuknak nemcsak ruházkodásra, élelemre sem telik. Többnyire háromféle étel kerül az asztalra, „kenyér, haja, béle,” A változatosságot a kertészpecsenye, azaz a sült tök, esetleg a bundás gombóc, vagyis a hajában főtt krumpli jelenti. A mindennapok megéléséhez a szeretet, a család és a hit nyújt alapot.

¹³ MÓRA Ferenc, *A körtemuzsika*, i.m., 64.

¹⁴ MÓRA Ferenc, *Kincskereső kisködmön*, i. m., 167.

¹⁵ Uo., 168.

¹⁶ Uo., 168.

¹⁷ Uo., 130.

¹⁸ Uo., 133.

Móra írásaiban számtalan helyen találkozhatunk olyan kifejezésekkel, utalásokkal, amelyek a hitüket a mindennapokban megélő emberekre vonatkoznak. Az *utolsó öltés*-ben az író a *fohászkodásnyi idő* kifejezést használja, az *Öreg ember, öreg fa* című elbeszélésben vacsora után így sóhajt föl a nagyapó: „Pihentető Isten, mikor vetsz nekem ágyat?”¹⁹, a *Csengő barack* című írásban *Isten áldásával* terem éppen száz barack Gilice bácsi barackfáján, *A kövek megszólalnak* című novellában Pálistók Peti a következő szavakkal bocsátja el mécesért induló nagyapját: „Siess, nagyapóka – felelte a kis bice-bóca –, én majd imádkozom addig”.²⁰ A hit megélésének, a felebaráti szeretet gyakorlásának szép példáit láthatjuk e történetekben.

A novellákban fontos szerepet kap a szellemi értékek megbecsülése is. Az elbeszélő családjában a mérhetetlen szegénység közepette is meghatározó a könyvek szeretete. Amikor a *Csontos Szigfríd* című elbeszélésben a kislírt kereskedőinasnak adják szülei, nem csábul el a mézeskalács huszároktól és a mandulás pogácsáktól, hanem ösztönösen is a könyvekhez vonzódik. A *gyémántcserép* című elbeszélésben az öreg fekete kakast az *Ezeregyéjszaka meséire* cseréli szüleje, aki így szól: „Majd nekem is olvasol belőle valami szépet”.²¹ A könyvek szeretete azonban a legigazabban talán *A századik könyv* című novellában jelenik meg, ahol az édesapa kitűnő bizonyítványáért megismerteti kislírával könyvtárát, majd a következő tanév végén az ugyancsak kitűnő bizonyítványért kapott jutalomkönyveket látva neki is ajándékozza azt. A gyűjtögetés azonban öncélúvá válik; hiába lesz egy híján száz könyve a kislírnak, már nem olvassa, hanem csupán birtokolja, iskolatársainak kölcsönzi őket. Az édesapa kerekíti ki százra könyvei számát, s a tőle kapott könyvben csupán egyetlen általa írt mondat, tanulságos metafora olvasható: „Sose kívánj több földet, mint amennyit meg bírsz szántani”. A tanulság ezúttal sem marad el: „Azóta sohase tettem be a könyvtáramba könyvet olvasatlan. Az Okos könyvbe azonban jegyeztem már egyet-mást magam is azóta, de az édesapáménál okosabb tanácsot egyet se.”²²

Nem véletlen tehát, hogy ezek az elbeszélések ma is jelen vannak az alsó tagozatos tankönyvekben. Ezekben elolvashatjuk *A kis bicebócát*, a ma is megrendítő *Szépen szóló muzsikát*, a természet szeretetére nevelő *Madarak iskolája*, *Kíváncsi hópelyhek*, *Bölcs Palkó*, *A világ vándora* című novellákat, vagy az író családját bemutató *Mindennapi kenyeriünk* és a *Hogyan tanultam meg olvasni?* című elbeszéléseket.

Visszakanyarodva a bevezetőben feltett kérdéshez, hogy vajon ezek a történetek mennyire érthetőek a mai gyerekek számára, jóval árnyaltabb képet kapunk. A befogadást némileg nehezíthetik ugyan a tájnyelvi, valamint a mára már elavult szavak (például a *kacor*, a *kukula* vagy a *pószpász*), illetve kifejezések (*kar-tótágast áll*). Ezek egy része a szöveggörnyezetből megfejtendő, más részükhöz az iskolai olvasókönyvek többnyire szógyagyarázatot fűznek, így segítik a tanulókat az értelmezésben. Nagyobb nehézséget jelenthet talán a fiatal olvasóknak az elbeszélésekben leírt élethelyzetekkel való azonosulás. Hisz száz esztendő alatt nagyot fordult a világ. Ugyanakkor azok az emberi kapcsolatok (család, barátok, lakóközösség) és alapértékek (becsület, jóság, jó szándék, segítőkészség, felebaráti szeretet), amelyek e novellákban jelen vannak, évszázadnyi idő alatt sem változtak, csupán más kontextusba helyeződtek. Irodalmi fordulattal azt mondhatnánk, valamennyien a Daru utcában élünk, hisz a mindennapok ma is döntésekre készítet-

¹⁹ MÓRA Ferenc, *Csicseri történet*, i. m., 26.

²⁰ MÓRA Ferenc, *Kincskereső kisködmön*, i. m., 214.

²¹ Uo., 56.

²² MÓRA Ferenc, *A körtemuzsika*, i. m., 49.

nek bennünket. Napjainkban is fontos a szülők szeretete, az idősök tisztelete, ma is megkísért bennünket a birtoklás vágya, időnként mi is megsebződünk, amikor igencsak jól jönne Messzi Gyurka erőt adó, csodatévő kalapja. Ám belőlünk sem hiányozhat az alázat, az irgalmasság és a könnyörületesség, s tudnunk kell bocsánatot kérni és megbocsátani. Ezeknek az elbeszéléseknek az olvasása közben az akkori szereplőket és eseményeket párhuzamba állíthatjuk napjainkkal, megtalálhatjuk a kapcsolódási pontokat. A gyermekolvasók – jóval kevesebb élettapasztalatuk ellenére is – képesek megérezni, meglátni az egyes történetek legfontosabb üzeneteit. Egy gyakorló pedagógus így vall erről: „...a pozitív minták vonzóvá tétele mellett az irodalmi művek jól kiválasztott részletei mással pótolhatatlan érzelmi megerősítéseket adhatnak. Az igazi, nagy irodalom az esztétikus (a szép) fényében ragyogtatja elénk az etikus (az erényes, a jó) értékét”.²³

Móra történeteiben a szépség és a jóság gyakran igen fájdalmas élethelyzetekben tárul fel. A szomorúság, a bánat mellett azonban mindig ott vannak az élet örömteli pillanatai is. Légy jó és becsületes, segíts a rászorulókon! – ezek a tanítások emberi példákon keresztül fogalmazódnak meg. A történetek középpontjában a *szeretet* áll, amelynek megjelenítése erőteljesen érzelmi alapú. Emiatt nemegyszer érzélgősséggel vádolták az író. Péter László *Móra műhelyében* című monográfiájában a *Kincskereső kisködmön* bemutatásakor erről a következőt mondja: „Nincs igazuk azoknak, akik Mórát ezért és más műveinek hasonló sugallatáért érzélgősséggel vádolják. Korunk túlságosan is hideg-rideg, csak észre, pénzre, hatalomra irányuló világában az írónak ez a tanítása ismét időszerű.”²⁴

S az lesz a huszonegyedik században is.”²⁴

SUMMARY

Short Stories About Caring and Love by Ferenc Móra

The study presents a new perspective on the short stories of Ferenc Móra (1879–1934): it focuses on love and tries to reveal how it is manifest in them: in mercy, pity, compassion, charity, acceptance, regret, charity, compassion, forgiveness, respect for the parents, the elderly and the poor. The study examines how the grace of insight appears in these short stories, and how the sense of guilt and remorse leads to good and how they can offer examples to be followed by today's readers, educators and children.

It also points out how humanity and willingness work to help others living in poverty, deprivation and helpless situations. In all his oeuvre Ferenc Móra focused on the selfless actions of love and tried to lead the readers to true humanity.

²³ HORVÁTH Gabriella, *Erkölcsei nevelés a gyakorlatban az alsó tagozat osztályaiban*, in *Tanító*, XXXVII. évf. 10. sz. 15.

²⁴ PÉTER László, *Móra műhelyében*, Pannonica Kiadó, Budapest 1999, 58–59.

Dr. Vörös Klára, PhD

MAGYARORSZÁG,

KAPOSVÁRI EGYETEM, MAGYAR NYELVI ÉS KULTÚRATUDOMÁNYI TANSZÉK

Az irgalmasság és a proverbiumok

Dr. Rumszauer Miklós plébános atyának

A tékozló fiú példabeszéde a keresztény identitás egyik alapja. Jézus tanítása óta a mindenkori hívek közössége ezt a fundamentumot örökölni kapja, mint meghatározó és egységesítő elvet az élethez. Mint önazonossághoz vezető definíciót arról, hogy az ember elsősorban és mindenekfelett: Isten gyermeke. Ahogy az atya vár a tékozló fiúra, úgy vár ránk is mennyei Atyánk. Szeretettel, irgalommal. Mindazok, akik keresik a jót, szolgálják Isten akaratát, s igénylik az erényeket, újra és újra elolvassák, felidéznek a történetet. Az önismeret, az Isten felé irányultság tükrözi a megrendítő elbeszélést. Három magatartásminta áll előttünk, három megoldási mód egy problémahelyzetre. A bűnbeltetés, az irgalom és a keményszívűség három olyan válasz, amelyre az ember egyaránt képes. A példabeszéd felmutatja a választás szabadságát és a helyes választás örömét. Megtérni önmagunkhoz, embertársunkhoz és Istenhez – ez tesz minket Jézus „társörököseivé,” ez az identitásunk alfája és ómegája. Ez életünk szentsége.

A KÖZMONDÁSOK SZOLGÁLATA

A szimbolikus cselekmények sorát felvonultató példabeszéd¹ kifejező ereje olyan erős, hogy önmagán belül is elegendő értelmezni. Isten világosan szól benne az emberhez. Ehhez szöveget hozzátenni már felesleges. De tanúskodni mellette sosem elegendő. Ahogy a Teremtő itt hagyta számunkra tökéletességének lenyomatait az élő és élettelen anyagban, mi is szeretnénk felkínálni szellemi-lelki jeleinket. Isten kegyelméből az ember képes arra, hogy amikor olvas és értelmez, a kultúra minden eleme (bölcselet, logika, művészet, nyelv, tudás, vallás) körülírja, átjárja gondolatait. A már birtokolt tudás szolgálja a még megszerzendő ismeretet. A bontakozó felismerések a megtapasztalt és a hittel megerősített igazságok közegében fejlődnek. Minden elmélkedés analógiás, s analógiának egyenlő eséllyel mutatja magát egy Horatius óda vagy egy trufa. A közmondások olyan kultúra jelek, amelyek el nem évülő üzenetekkel akarják megszólítani az embert. Azért jöttek létre, hogy átjárják a gondolatainkat, hogy szellemi-lelki jeleinkként szolgálják szavainkat és cselekményeinket.

¹ Lk 15,11–32.

A közmondások szolgálata tehát abban áll, hogy emlékezetünket, igazságainkat, alkotóképességünket hordozza.

A proverbiumok gondolkodásunk látens alakítói. A közmondás, szólás, szállóige befolyásoló hatása erős, mert a kultúra része. Beleszületünk a bölcs mondások közegébe, miként a társadalmi normákba, a hagyományokba, s miként a tudományok igazságaiba és a műalkotások szépségeibe. De nem csupán beleszületünk; környezetünk tudatosan használja fel a proverbium érték-hordozó erejét, s gondoskodik arról, hogy tapasztalati anyaguk, erkölcsi tanításaik belénk is épüljenek a szocializáció és a nevelés révén. Tudatosan használja fel a digitális kultúra is az életbölcseiségeket. Több mint száz internetes oldal (több száz ezres kedvelőtáborral) kínál idézeteket, aforizmákat, bölcs mondásokat.²

Olyan eszköztárként tekinthetünk ezekre a rövid életbölcseiségekre, melyeket jól felhasználhatunk keresztény oktató-nevelő munkánk és katechetikai tevékenységünk során. Eszközei lehetnek az érdeklődés felkeltésének és a motivációnak, szerephez juthatnak továbbgondolandó állításként, de élhetünk velük érveléseink során, vagy utalhatunk szóképeik érzékletes megfigyeléseire. Összességében: a tudatos hitre nevelés színes, eleven lehetőségeit láthatjuk meg bennük. Szükség van azonban kritikai felülvizsgálatukra is, abban a tekintetben, hogy világi bölcseiségükkel nem állnak-e szemben a hit által nyert tudással?

A közmondás értelmezések irodalma nagy, és feldolgozott a bibliai eredetű közmondások elemzése is. Ezen értelmezések és elemzések birtokában talán hasznos lehet azt is vizsgálni, milyen megtörtént vagy lehetséges cselekvések modellezhetők segítségükkel? Mely problémahelyzet számára bizonyulhatnak felhasználandó bölcseiségkivonatként?

A TÉKOZLÓ FIÚ – AVAGY AKI „BELECSEPPENT AZ ISTEN KASÁBA”

A tékozló fiú története mindannyiunk története. A megtérő bűnösöket képviselő „tékozló” fiú, és a „jókat” képviselő idősebb fivér alakjait sokszor magunkra vesszük. Sok élethelyzetben viselkedünk egyikükhöz vagy másikukhoz hasonlóan. A tékozló fiú története Isten irgalmába helyez minket. A szeretet egyik gyümölcse, az irgalmasság mutatkozik meg az atya alakjában.

A szövegtörzset alkalmat ad arra a módszertani megoldásra, hogy erkölcsi kérdései (bűnvallomás, irgalom, önközpontúság) mellé helyezzünk oda vizsgálatul néhány közmondást. Diskurzus tárgyává téve azt, hogy a közmondások tanításai mennyiben egyeznek meg az evangéliumi történet szellemiségével, vagy mennyiben térnek el attól.

A kérdés elméleti és gyakorlati relevanciája tehát olyan közmondások bemutatásában áll, melyek alkalmasak erre az összevetésre.

Az evangéliumok tanításai a készségek, erények, a formálódó tökéletességek, a mindenkori maximák és szentenciák elemei is. Hasonlóképpen a szóláshagyomány alapvető bázisát azok a közmondások teszik ki, amelyek erkölcsi szabályokat, érvényes igazságokat és jó tanácsokat fejtenek ki érzékletesen.

² DOMOKOS ÁRON, *Instant bölcseiségek és olvasási stratégiák*, in KARLOVITZ János Tibor (Szerk.), *Társadalomtudományi gondolatok a harmadik évezred elején*, Komárno: International Research Institute, 2013, 268–275. <http://www.irisro.org/tarstud2013aprilis/45DomokosAron.pdf> (Utolsó megtekintés: 2016. április 12.)

Bűnösökkel szóba állni

A tékozló fiú példabeszéde annak a válaszsorozatnak a harmadik, záró része, amellyel Jézus a zúgolódó és büszkeségükben sértett farizeusoknak felel arra a szóra is tett ellenérzésre, amelyet az váltott ki, hogy Jézus kapcsolatot tart a vámosokkal és bűnösökkel. Mélyen bántotta a farizeusokat, hogy Jézus még az olyan bensőséges cselekedetet is, mint az étkezés (hiszen az étel rituális használatra is alkalmas, hiszen a testen kívül a lelket is táplálja, hiszen az együtt étkezés bizalmat, közösségre lépést szimbolizál) megosztja a megvetettekkel.

A közmondások nem tükrözik az evés intimitását. Vaskosak és kategorikusak ebben a témában. Gondoljunk csak a jól ismert „Aki nem dolgozik, ne is egyék” mondásra! A farizeusok sem mondhatták volna különben. Ez a közmondás valójában az életet tagadja meg a nem dolgozótól. Az étkezéssel kapcsolatos közmondások többsége a létfenntartásról szól, például: „Nem él az ember széllal” – táplálékra szükség van. Bár az a tréfás szólás, melyet a közös étkezés közben mondanak: „Most mind egy akaraton vagyunk” – a sorsközösségre utal, ha az pillanatnyi is. A közös étkezésről szóló közmondások másik csoportja az illemről tanít.

A bűnösökkel kapcsolatos közmondások már árnyaltabbak, bár az mindegyikben alapvetés, hogy a „Bűnösnek a büntetés ajándék” – vagyis a büntetés elengedhetetlen, a bűnös ezt minden esetben megérdemli, sőt javára válik. Vagy: „Ahol nincs büntetés, szarvat vesznek a gonoszra” – elhatalmasodik a bűn szankció nélkül. A büntetés szükséges, mert megmentheti mások lelkét: „Ki egyet büntet, százat téríthet meg.” Tehát a bűn nem maradhat büntetlenül. Azonban jelen van a megbocsátás is: „Megtérő bűnösnek nincs pokorra útja”; „Gyarlónak hetvenhétyszer is megengedhetni”. Utóbbi közmondás „megengedhetni” szava jellemző. A közmondások nem teszik egyértelművé, hogy kié a bűnbocsátó hatalom, ki bocsáthat meg a bűnösnek, ki képes szeretetlakomájára hívni őket. A közmondások zöme a büntetést és a bűnös megítélését a helyi közösség illetékességi körébe helyezi, s nem Isten irgalmába. Maradnak a földi dimenzióban: „Halál után késő a bocsánat.” Hiányzik belőlük annak a hozzáállásnak a közvetítése, amelyet Jézus valósít meg a bűnösökkel együtt étkezvén. Az irgalom fokára nem érnek fel a közmondások. Ha jelen is van a megbocsátás, a bélyeg, a gyanakvás megmarad: „A mocskot ugyan kivehetni a selyemruhából, de előbbi fényességét vissza nem adhatni.” Hiányzik a közmondásokból Isten gondviselésének, kegyelmének, igazságosságának és irgalmának hőfoka.

Megtalálni az elveszettet

A tékozló fiú példabeszéde Jézus három tanítás-füzére végén, az elveszett juh megtalálójának pásztor és az elveszett drachmáját megtaláló asszony története után következik, Lukács evangéliumának 15. fejezetében.

Az elveszett megtalálása ritkán hatékonysági kérdés, még a szekularizált közegben is. Ami elveszett, az előtte az emberhez kötődött valamilyen szempontból, fűződött hozzá valamilyen érzelem vagy szokás. Tehát megtalálni az elveszettet, az addigi élet zökkenőmentes folytatását ígéri és egyfajta kiegészülést a mindennapoknak. Az ember felelős az elveszett megtalálásáért, hiszen „Elballag a juh, de ritkán tér maga vissza.” A közmondás arra utal, hogy magától nem kerül elő semmilyen holmi, az embernek kitartóan keresnie kell. A hiány, az esetlegesen véglegessé válható fogyatkozás a javainkban felerősíti az el-

vesztett értékeit: „Azt a halat tartják legszebbnek, mely a hálóból kiugrik” – mondja a közmondás.

A hívő számára minden cselekedet elsősorban erkölcsi tett. Az elveszett megtalálása már nemcsak a saját, mindennapi élet visszazökkentésének igénye, hanem a jótett akarat. Alkalom a megbocsátás irgalmának gyakorlására. A két rövidebb elbeszélés arra készít fel, hogy felismerjük az ebben rejlő örömet. „Örüljete ti is...” kezdettel egy párhuzamos szerkesztésű mondat jelenik meg mindkettőben, mely a folytatásban meg is nevezi az öröm okát: „...mert megtaláltam elveszett bárányomat!”³ „...mert megtaláltam elveszett drachmát!”⁴ A tékozló fiú történetében Jézus már nem szólít fel tanítóan az örömrre. Egyáltalán nem is szól már ki a történetből a hallgatósághoz. Nincs a példabeszédben a „mondom nektek” nyomaték, nem hangzik el, hogy „örüljete”. Feltételezi, hogy akik megértették az előző két példabeszédet, azok számára a történet önmagában közvetíti a megtérés és az irgalom örömét.

Vagyoni és erkölcsi javak

„Jó a jóság, de jobb a jóság” – mondja a közmondás. Amikor a fiatalabbik fiú kikéri a részét, a boldogságát keresi. Függetlenedni akar, saját sorsát irányítani. A fiatal felnőttkor egyik nehéz feladata, hogy a jogi nagykorúság mellé felépítse az egzisztenciális és lelki-szellemi nagykorúságot. Általában a közmondás első fele: „jó a jóság” – jelenti számukra a kiindulópontot. Ha van dologi formát öntő jóságuk, akkor bátran belevágnak az ön-állóságba. Hogy az anyagi javaknál fontosabb az erkölcsi érték – „jobb a jóság” –, azt jellemzően csak a kudarcok után élük át. A közmondások jobbára összefüggésben jelenik meg bennük. Kevélységet, uralmat, érdemtelen jómódot írnak le e szavakkal kapcsolatosan. A tizedik parancsolat által tiltott, az anyagi javak iránti mértéktelen vágy következményeire, torzulásaira hívják fel a figyelmet. Vannak persze olyanok is, amelyeknek beletörődést javasoló, vigasztaló üzenetük van: „Leggazdagabb, aki semmit nem kíván”; „A pénz nem boldogít”; „A gazdagság nem teszi szerencsése az embert.” Van persze néhány, a nemesi osztályhoz köthető közmondás is, melyek irányultsága árulkodó, pl.: „Szorgalom gazdagság, henyélés szegénység”.

Atyja tehát kiadta jogos részét, a fiú „Belecseppent az Isten kasába” – hirtelen saját jogán jómódba került, s ezzel övé lett a felelősség, mit kezd a vagyonával. Rajta múlott, boldog lesz-e? Amíg a fiú irányítja a történet menetét, minden úgy alakul, ahogy a közmondásokban: „Teli erszénnel könnyű urat játszani”; „Boldogságot nem lehet pénzen venni.” A szinte kódolt kudarc eléri a fiatalabbik fiú próbálkozását is: „A dúsok nem soká uralkodnak”; „Nincs annyi, ami el ne fogyna”; „Minden bőségnek szükség a vége”; „Olcsó ott az ember, ahol nem ismerik.” A közmondásokban a szegénység, gazdagság determinált. Kötöttek fogalmi határai is, elsősorban pénzben, anyagi javakban, tárgyasult vagyonban mutatkoznak meg. A hibák hibák maradnak, a közösség ítélete azonnali és sommás. Az evangéliumi történet azonban felmutatja egy másfajta gazdagság, egy másfajta vagyon és egy másfajta élet példáját.

³ Lk 15,6.

⁴ Lk 15,9.

Megbánni és megtérni

Amikor a fiatalabbik fiú rászánja magát, hogy hazatérjen apjához, már megtapasztalta: „Sok ember elmegy messzire, azután jön eszire.” A keresgélés vándorlás során mást kap, mint amit elképzelt. Nem egy másik életet talál, hanem a sajátját leli meg. A közmondások, természetükénél fogva ezt a hosszú lelki folyamatot nem tudják bemutatni. De általában is a lelkit mint olyat, alig hozzák be tanításukba. A tett, az ész, a sors dominál bennük. Sok hasonló kataklizma általános érvényű sűrítvényei. Szikarak. Ha volt is előzményüként rezignáltság, gyötrelenség, személyes érintettség, a végeredmény már szilárd, tárgyilagos és személytelen. Valakik, valamikor, valamilyen helyzetben, valamit, valamiért tettek, valamivé váltak. Tanításuk hitelét a számosság adja, a mindenkivel előfordulás lehetősége.

A személy jelenléte azonban az olyan tanításban, amelynek hirdetője a megszemélyesült Isten, elengedhetetlen. Ott nem a számosság esetei nyújtanak példát az egyes embernek, hanem egy-egy konkrét személy példája válik egyetemes érvényűvé. A közmondás egy történetből leszűr tanulság.⁵ Az evangéliumi példázat sem részletezi a megbánás és megtérés minden rezdülését, de a képzelet számára tágabb a tér. Nem állításokon kell elmélkednie a befogadónak, hanem eleven történeten.

A közmondások között nincs olyan, melynek kitüntetett szava a bűnbánat. A 'megbán' és a 'megbánás' szavak és tartalmi kiterjesztésük öt közmondásban fordul elő, jobbára a tehetetlenség és hiábavalóság állapotát leírva, mint például: „Törölheti ököllet a szemét.” A bánat is általában megkésett, hiszen „Késő bánat eb gondolat”. A belső bűnbánat, melynek hozadéka az életnek gyökeresen új irányt ad⁶, nem olvasható ki belőlük.

Haragudni és kívül maradni

„Az európai hagyomány legelső mondatának elején, az Iliászt bevezető verssorban bukkan föl a 'harag' szó”⁷ – írja Peter Sloterdijk.⁸ A klasszikus kor első szava a harag? Sloterdijk értelmezésében ez egy heroikus energia, egy magasabb rendű harag, a hős haragja, amelynek célja, hogy felrázza az Isteneket és az embereket.⁹ Az Ószövetségben számos haragot kiváltó eljárás szerepel, azonban az Isten ellen való harag mindig negatív megítélésű.¹⁰ A harag nemcsak a mítoszokban és a Szentírásban, a mindennapokban is félelmetes és egyszersmind emberi. A társadalmi kapcsolatokat és helyzeteket leképező közmondások természetesen véleményt nyilvánítanak a haragról. A magyar közmondások gazdag referencia anyagában alig van olyan, mely arról ad tanítást, hogy a haragvó egyúttal kívül is reked. Az evangélium példabeszédében azonban jól felismerhető, hogy az idősebb fiú nem csak a fiatalabbik fiú lakomájából rekesztődik ki, és nem csak az aktuális harag korláta miatt. Ő már régóta kívül maradt. Szeretetlenség fűzte atyjához is. Munkája lelketlen

⁵ A *proverbiумok használata*, in Magyar Néprajz V. Folklór. 1. Magyar népköltészet. <http://mek.niif.hu/02100/02152/html/05/80.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 6.)

⁶ A *Katolikus Egyház Katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest 2013, 1431.

⁷ Haragot, istennő zengd Péleidész Akhileuszét,...

vészest, mely sokezer kínt szerzett minden akhájnak,

mert sok hősnek erős lelkét Hádészra vetette... (Devecseri Gábor fordítása)

⁸ SLOTERDIJK, Peter, *Harag és idő. Politikai-pszichológiai kísérlet*, Typotex, Budapest 2015, 8.

⁹ Uo., 14–16.

¹⁰ KOCIS Imre, *Újszövetségi exegézis*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 109.

szolgálat, farizeusi kötelességteljesítés volt. Haraggal, irigységgel reagál arra a rendkívüli eseményre is, amely testvére és atyja között zajlik. Ugyanaz zajlik le benne, mint a farizeusokban. Ők szintén a haragjuk, irigységük miatt nem ülnek Jézus és a bűnösök, vámosok közé. Olyan kapcsolatot hiányolnak, melynek megghiúsulásáért ők felelősek. „Irigy veszi gáncsnak az erkölcsöt” – mondja a közmondás, vagyis az irigy rosszallja, bírálja a helyes viselkedést.

AUTOKRITÁSOK KIS HIBÁVAL, AVAGY MIÉRT NINCS „IRGALOM” A KÖZMONDÁSOKBAN?

A közmondások a világban felmerülő kérdésekre mint objektív auktoritások válaszolnak. Ritkán vitatkozunk velük, mert úgy érezzük, igazságaik megkérdőjelezésével kultúránk szegletköveit bontanánk ki. A pasztorális felelősség viszont azt veti fel, hogy bizonyos proverbiumokat vessünk katolikus értelmezés alá, igazságait világítsuk meg a teológia igazsága felől. Mert a közmondások, szólások felettes tartalma több esetben szemben áll a kinyilatkoztatással és az egyház, a dogmatika valamint az alapvető hittan tanításával.

Az elsődlegesen életmegnyilvánulásokhoz, tevékenységekhez fűződő közmondások¹¹ nem tudják érzékeltetni az erkölcsi, hitéleti kérdések mélységét. A közmondások látleletet adnak, állapotot véleményeznek. Céljuk a világos beszéd, még ha a gondolati tartalmat nyelvi furfanggal közlik is.

Az evangélium a szellemi valóságról beszél, feltételez bizonyos nyitottságot a szellem értékeire, mely értékek gyakran ellentétben állnak az emberi értékekkel.¹² A közmondások az emberi értékekkel kapcsolatos tudásesszenciákat fogalmazzák meg. A közmondások életelvek. Felfogásokat, kötelezettségeket, szabályokat, konvenciókat tükröznek, tanácsokat, ítéleteket, értékeléseket tartalmaznak.

A közmondások a nehézségek okát magyarázzák meg és a helyzet túléléséhez adnak támogatást. A Szentírás példabeszédei a nehézségek eredendőjére világítanak rá és a helyzet megértését támogatják. A közmondás a földön hagyja a problémát, az emberekre bízva a megoldást. A Szentírás tanításai Isten országának üzenetét adják át és a kegyelmi segítséghez vezetnek.

Talán ez a magyarázata, hogy az O. Nagy Gábor által szerkesztett magyar szólás- és közmondásgyűjteményben nincs címszava sem az irgalomnak, sem az irgalmasságnak. A kötetet záró tárgyköri mutató sem tartalmazza e szavakat. S talán az is magyarázat lehet, hogy a példabeszéd irgalma annyi olyan szokatlan cselekedetből tevődik össze (csak egyet kiemelve: az atya fut a tékozló fiú elébe), melyet a közmondás műfajában nehéz az átlagemberhez közvetíteni.

Végül álljon itt egy olyan közmondás katolikus értelmezése, mely az elemzett témakörhöz is kapcsolható.

¹¹ O. NAGY Gábor, *Magyar szólások és közmondások*, 11. kiadás, Akkord, Budapest 2010, 15.

¹² KRÁNITZ Mihály, *Alapvető hittan*, Szent István Társulat, Budapest 2015, 413.

„Segíts magadon, (az) Isten is megsegít.”

A tékozló fiú megtette az első lépést, hogy segítsen magán: kikérte örökségét. De nem kért részesedést az isteni életből. Magabízó, céltudatos fiatalember volt. Eszébe sem jutott, hogy se atya, se az Atya nélkül semmire sem megy. A pelagiánusok (405 körül) eretnek gondolata képeződik le ebben a hozzáállásban és tettben. Pelagius nem tartotta szükségesnek a kegyelmet. Később a szemipelagiánusok csak annyiban változtattak a téves tanításon, hogy az első lépést az embernek kell megtennie, ezt követi aztán a kegyelem.¹³

Az emberi természet tagadhatatlan része a vagyon és a hírnév utáni vágyakozás¹⁴. Az ember testi mivoltában¹⁵ azonban nem boldogul. Minden Istenen fordul meg. A tékozló fiú a bűnvallásban újjászületett. Felismerte, hogy atya jó. Szeretete is megmaradt iránta, mert bízott benne, visszafogadja őt. Még tudott rá úgy gondolni, mint irgalmas és szerető atyára. De arra, hogy őt emberi méltóságába is visszahelyezi, valójában nem számított, béresnek is visszament volna. Ez az átalakulás azonban nem az ő érdeme. Nem ő segített magán. Isten ébresztette fel benne a szándékot, s Istentől kapott hozzá kegyelmet.

SUMMARY

Proverbs Paralleled with the Parable of the Prodigal Son

Proverbs form our thinking in a latent way. Proverbs, sayings and adages, as part of human culture, have a strong power of influence. We are born into a setting of wise sayings just as well as into social standards and traditions, the facts of science and the beauty of art. A vast amount of literature deals with the interpretation of sayings and proverbs of biblical origin.

But it is a novel approach to examine what accomplished or possible actions can be modelled by them. In which problem situation can they prove to be an applicable essence of wisdom?

The story of the Prodigal Son (Luke 15) places us into the mercy of God. The text corpus allows us the method of setting several proverbs along to compare with its moral questions (forgiveness, selfishness, mercy) in order to discuss how the teachings of proverbs used as panels in answer to human questions as objective authorities tally with the spirit of the gospel story or how they differ from it. Because pastoral responsibility makes us interpret certain proverbs in a Catholic way and highlight them with the truth of theology, for the authoritative power of sayings and proverbs is in many cases contrary to the revelation and the teaching of the church, dogmatics or the fundamentals of faith. The theoretical and practical relevance of this approach is to present proverbs which can be used as a creative tool of a reflexive and analysing teaching method and which give us an opportunity for explaining and defending the faith.

¹³ ELŐD István, *Katolikus dogmatika*, Szent István Társulat, Budapest 1983, 374.

¹⁴ Mt 19,23–26.

¹⁵ Jn 3,5–6.

Valentné Albert Éva

MAGYARORSZÁG,

EÖTVÖS LORÁND TUDOMÁNYEGYETEM, PEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI KAR, NEVELÉSTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

*A cura personalis elve
a Sacré Coeur növendékeinek iskolai narratívumaiban**

BEVEZETÉS

Az iskolai nevelés és a vallás kapcsolatának témaköréből egy fontos jezsuita nevelési elvet, a *cura personalis* elvét helyeztük dolgozatunk központi témájává. A vizsgált intézmény a Szent Szív Társaság és annak budapesti iskolája. A vallásos és profán nevelés fogalma közti ellentét rövid bemutatása után a *személyes törődés* elvének rövid, leíró jellemzését adjuk. Ezután rátérünk a *cura personalis* elvének gyakorlati megvalósulására, melyet a Szent Ignác-i lelkeségű Szent Szív Társaság budapesti iskoláinak egykori növendékeivel készített interjúkból és visszaemlékezéseiből vett idézeteken keresztül próbálunk meg érzékelteni. A dolgozatban nagymértékben támaszkodunk Janet Erskine Stuart, a Sacré Coeur hatodik általános főnöknője 1914-ben megjelent műveire¹ is. A *személyes törődés* egyik sajátos formáját is megismerhetjük a tanulótárson keresztül megvalósuló törődésben, mely által a barátság taneszközzé emelkedett.

Az elvekben megfogalmazott nevelési célokat igyekszünk párhuzamba állítani az egykori növendékek visszaemlékezéseiben található megvalósulási formákkal. Megközelítésünk módja és célja is megismertetni az egyik több szempontból is meghatározó, jelentős oktatási intézményünket, felidézve és minél mélyebben megértve az emlékezők körülményeit és nézőpontjait, arra fókuszálva, hogyan élték át, hogyan élték meg ők az adott eseményeket.

* Az elemzés Mikonya György a *Reszocializáció és sajátos nevelési problémák az oktatásban* c. kurzusához leadott szemináriumi dolgozat felhasználásával készült.

¹ STUART, Janet Erskine, *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*, Pallas részvénytársaság nyomdája, Budapest 1914/1925; STUART, Janet Erskine, *The Education of Catholic Girls*, Longmans, Green and Co., London 1914, 1–44. <http://www.gutenberg.org/cache/epub/15892/pg15892.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 18.)

GYERMEK A SACRÉ COEURBEN

„A gyermeknek benső, vezető fénysugarat akar adni, erőt, hogy meredek ösvényekre tudjon kapaszkodni, s aztán a világosság fényében ismeretlen területen haladva, törjön utat magának.”²

Mielőtt rátérnénk a választott intézményre, szeretnénk felidézni azt a polémia, mely a nevelés fogalma körül az utóbbi évtizedekben kialakult. Tesszük ezt azért, hogy a vallásos és a profán nézőpont közötti különbség ebben a kérdésben is hangsúlyosabbá váljon. A gyermek nevelésének módját, célját, manipulatív jellegét éles kritika éri, többek között a „fekete pedagógia” elemzőinek oldaláról. Alice Miller az általa teljességgel negatívnak tartott „nevelés” fogalma helyett a gyermek manipulációtól mentes *kísérését* jelöli meg a kibontakozását elősegítő egyedüli helyes módszernek, amennyiben a kísérő:

- „1. a gyermeket tiszteletben tartja;
- 2. jogait respektálja;
- 3. hajlandó és képes viselkedéséből tanulni
 - a) az adott gyermek lényéről,
 - b) saját gyermekkoráról, mely a szülőket képessé teszi a gyászmunkára,
 - c) az érzelmi élet törvényszerűségeiről, melyeket a gyermeknél sokkal egyértelműbben lehet megfigyelni, mivel a gyermek a felnőttél sokkal intenzívebben és optimális esetben leplezetlenebbül tudja érzéseit átélni.”³

A vallásos nevelés, pontosabban a katolikus nevelés azonban nem kísérésről gondolkodik a nevelés kapcsán. Nyíri Tamás *A gyermek az antropológia szemszögéből* című tanulmánya szerint a gyermek szabadsága a jó megvalósításának választása, mely esélyt ad arra, hogy azzá legyen, ami voltaképpen lehet, de *vezetésre* van szüksége a nevelés által. Nyíri elemzéséből is merítve alkottuk meg – mintegy válaszképpen az előzőek mintájára – az alábbi pontokat:

- 1. A másik ember, így a gyermek, feltétlen tisztelete az ember mint isteni képmás létére vezethető vissza.⁴
- 2. A gyermek személy voltából következnek jogai: az élethez, a megszületéshez⁵, a törvények nyújtotta védelemhez, gondozáshoz és neveléshez, szeretethez és megértéshez, gyermek voltának elismeréséhez és képességeinek kifejlesztéséhez való jog.⁶
- 3. A gyermeki lét értékei: „létezésbe vetett bizalom; a nyitottság az iránt, ami kiszámíthatatlanul következik be; a készséges beleegyezés abba, hogy rendelkezzenek velünk; a gondolkodás és az érzés eredetisége; a naivitás; a játékos képzelet; a jövő várása; a valóság elfogadásának alapszabályainak és a valóság eredendő helyeslése.”⁷

² STUART, Janet Erskine, *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*, 80.

³ MILLER, Alice, *Kezdetben volt a nevelés*, Pont Kiadó, Budapest 2011, 89.

⁴ NYÍRI Tamás, *A gyermek az antropológia szemszögéből*, in *Vigilia*, 1984, 9, 655–656.

⁵ A katolikus egyház vélekedik a legszigorúbban és áll ki a legkövetkezetesebben a személy védelmében a megszületéshez való jog tekintetében, nemcsak az abortusz kérdésében, de az emberi reprodukciós eljárások kérdésénél is.

⁶ NYÍRI Tamás, i. m. 655–656.

⁷ Uo., 654–655.

4. A nevelés parancsa: „Gyermekek, engedelmeskedjete szüleiteknek az Úrban, mert így van az rendjén. Tiszteld apádat és anyádat; ez az első, ígérettel egybekötött parancs: hogy jó dolgod legyen, és hosszú életű légy a földön. És ti apák, ne ingereljétek haragra gyermekeiteket, hanem neveljétek őket fegyelemben és az Úr intelmével!”⁸
5. A vallásos nevelés szükségessége: Nyíri Erik M. Eriksont idézve ösbizalomról beszél, amely, „az egészséges személyiség sarokköve”. Csecsemőkorban a gyermek az anyára van utalva, „az anya a környezet megtestesítője”. A bizalom a szükségletek kielégítéséből fakad. „A szülőknek föl kell kelteniük a gyermekben azt a mély, jóformán testi meggyőződést, hogy amit csinálnak, annak értelme van” – írja Erikson. A gyermek megtapasztalja, hogy bízhat szüleiben, így bízhat önmagában is. El is engedheti az anyát, mert közben az anya külső jelenségből belső bizonyossággá is lett. Az ösbizalom az egészségnek az érzése, a hit és a remény ontológiai forrása. A vallásos nevelés megakadályozza az ösbizalom elvesztését, amelyet a világi kapcsolatok csalódásai okozhatnak. Hogyan tudja az ember elviselni végességét? Úgy, ha bízik Isten szeretetében és megmentettnek tudja magát. Így örömet talál minden jobban, amivel találkozik.⁹

Egy másik megfogalmazásban a nevelés mint ösztönző segítség jelenik meg. A *cura personalis* elvét, azaz a személy, a személyiség gondozását Kolvenbach a jezsuita pedagógia jellegzetes vonásaként írja le. A *személyes törődés* azon a meggyőződésen alapszik, hogy a gyermeknek ösztönző és ingyenes segítségre van szüksége ahhoz, hogy gyermeki állapotából átmenjen a szabad és szolidáris személy állapotába.¹⁰

Az 1599-ben bevezetett jezsuita tanügyi szabályzat a *Ratio Studiorum* néhány, a *cura personalis* elvével összecsengő nevelési alapelvből idézünk, Mikonya György összegzése nyomán:

„A diák tárja fel a tanár előtt nehézségeit, hogy a tanulás folyamatát egyéni szükségleteinek megfelelően lehessen alakítani.

Ha a tanár azt veszi észre, hogy nem érinti a diákot semmiféle megtapasztalás, kérdezze ki őt alaposan arról, hogy hogyan tanul.

Ha a tanár azt látja, hogy valamelyik diáknak zavaró problémái vannak, szelíden és gyengéden bánjon vele. Öntsön belé bátorságot és erőt a további munkához.

Ha a diák örömet vagy levertséget érez, további megfontolással keresse [a tanár] az ilyen érzések okait.”¹¹

A következőkben az egykori növendékekkel 2014-ben készített interjúkból¹², és egyéb visszaemlékezésekből kiindulva azt taglaljuk, hogy a vizsgált intézményben miként jelennek meg a fenti elvek, először a dokumentumokban, majd a gyakorlati megvalósulá-

⁸ Káldi-Neovulgáta, *Levél az efezusiaknak*, 6:1–4. <http://szentiras.hu/KNB/Ef6> (Utolsó megtekintés: 2016. április 18.)

⁹ NYÍRI Tamás, i. m. 655–656.

¹⁰ KOLVENBACH, Peter Hans, *Nevelni Szent Ignác szellemében*, in *Távlatok*, 1997, 37, 562. <http://www.tavlatok.hu/38elottiek/tavlatok37.htm#37OKTATAS> (Utolsó megtekintés: 2016. április 18.)

¹¹ MIKONYA György, *A jezsuita tanügyi szabályzat. Neveléstörténeti Füzetek 18*, OPKM Kiadás, Budapest 2000, 3–4. <http://nik.line.hu/MMbead/07tema/7tema-Jezsuita.pdf> (Utolsó megtekintés: 2016. április 18.)

¹² Az interjúalanyok válaszait szerkesztetlenül, az élő beszéd természetességét követve adjuk közre.

sok területén. A Szent Szív Társaság, vagy Sacré Coeur¹³ 1800. november 21-én alakult, alapítónője az 1925-ben szentté avatott Madeleine Sophie Barat (1779–1865). Az alapításban fontos szerepet játszott Joseph Desiré Varin egykori jezsuita¹⁴ szerzetes is.¹⁵ A társaság célja az 1815-ben megfogalmazott ún. régi *Konstitúció* (rendi szabályzat)¹⁶ 4. §-a szerint: Jézus Szent Szívének megdicsőítése tagjainak üdvösségre és tökéletességre való törekvése által, azoknak az erényeknek követésén keresztül, amelyeknek középpontja és példája az Isteni Szív, arra vannak felszentelve – amennyire ez nőknek lehetséges –, hogy mások megszentelődéséért munkálkodjanak, ami Jézus Szívének legdrágább vágya. A társaság céljának megvalósításához szolgáló eszközök az 1815-ben megfogalmazott ún. régi *Konstitúció* 6. §-a szerint:

- a bentlakó gyermekek nevelése;
- a bejáró szegény gyermekek ingyenes oktatása;
- lelkiyakorlatok adása világiak számára;
- világiakkal való kapcsolattartás.

A Szent Szív Társaság Budapesten, az akkori VII. kerületben, az István úton (1929-től Ajtósi Dürer sor¹⁷) alapított iskolát 1883-ban, majd 1917-ben a VIII. kerületi Mikszáth Kálmán téren nyitottak egy új zárdát, leánygimnáziummal és internátussal.¹⁸ Az iskolákat 1948-ban bezárták, a rendet 1950-ben feloszlatták.¹⁹

A visszaemlékezésekből láthatunk példát arra az igyekezetre, ahogyan a rend tagjai, valamint az iskolákban tanítók feladatuknak érzik a tanulóknak rejlő különböző tehetségek kutatását és kibontakoztatását, s ezen túl az egyéni gyengeségek, gátló tényezők feltérképezését és a fejlődéshez szükséges lehetőségek, megfelelő körülmények biztosításának keresését is. A *személyes törődés* kiterjed a tanuláson kívül, a gyermek jellemének fejlesztésére is.

„A szentséges Szív intézeteiben elvből törekszenek arra, hogy meghagyják minden gyermek egyéniségét s annyi szeretettel környezzék, hogy otthonosan érezze magát, olyannak mutatkozzék, amilyen valóban, jó és rossz oldalával együtt. Ekkor veszik aztán kézbe s megtanítják önismeretre s önművelésre.”²⁰

¹³ Szent Szív Társaság vagy Sacré Coeur nővérek (latinul: Societas Religiosarum Sanctissimi Cordis Iesu [RSCI]; franciául: Religieuses du Sacré-Coeur de Jésus [RSCJ]) egy női szerzetes kongregáció.

¹⁴ A jezsuita rendet 1773-ban XIV. Kelemen föloszlatta és VII. Pius 1814-ben állította csak vissza. (PUSKELY Mária, *Szerzetesek*, Zrínyi Nyomda Kiadója, Budapest 1990, 196.)

¹⁵ RÉBAY Magdolna, *A Sacré Coeur Magyarországon 1883–1950*, in FEJÉRDY Gergely (Szerk.), *Tanulmányok fél évezred magyar történelméből*, PPKE BTK Történelemtudományi Intézet és Pázmány Péter Történeti Kör, Piliscsaba 2002, 164.

¹⁶ Az angol nyelvű régi *Konstitúció* a szövegforrás, mely a rend tulajdonát képezi. A Szent Szív Társaság (Sacré Coeur) szerzetesrend jelenlegi tagjai Magyarországon és szerte a világon, a II. Vatikáni Zsinat után megújított *Konstitúció* szerint élik szerzetesi életüket.

¹⁷ <http://www.zuglo.hu/wps/portal/kisokos?folder=kulonallo3&menuid=ADMR&docid=LADN-864C5B> (Utolsó megtekintés: 2016. április 18.)

¹⁸ STUART, Janet Erskine, *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*, Előszó.

¹⁹ RÉBAY Magdolna, i. m. 164.

²⁰ STUART, Janet Erskine, *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*, 78.

Ádám Márta egykori növendék (később népleányok nővér, majd szerzeteshez közeli életet élő) így emlékszik vissza a Sacré Coeurre:

Sokkal-sokkal többet adott. Családiasságban, Istenkapcsolatban, egymás közti kapcsolatban, mindenben. Mindenben... Megneveltek. Ők adtak meg minden alapot. Amit nevelésileg megalapozni lehet, azt ők megadták.

Bartha Genovéa egykori növendék (későbbi pedagógus) visszaemlékezése:

Az iskolát jellemzi a minden gyerek felé történő személyes odafordulás. Mindenki a maga módján, a maga helyzetében, a maga szituációjában fontos. Én is ezt próbáltam, amennyire lehetett, sok vonatkozásban alkalmazni. Nyilvánvalóan onnan eredeteztethető, vagy legalábbis abból nőtt ki az egyik apró módszerem, de lehet, hogy ez annál későbbi, és egy kolléganőnek köszönhető, akivel együtt tanítottam. Ha egy gyerek nem tudott valamit, akkor nem azt mondtuk, hogy elégtelen, hanem csak egy rossz pontot írtam. És akkor kérdeztem a következőt, ő sem tudta, következő, ő sem tudta, a következő tudta, jó, neked egy jó pont. Következő kérdést fölteszem, most az jelentkezt, aki az előbb nem tudta, akkor az kapott egy jó pontot. Amikor meg beszélgetek, akkor nem fölemeltem a hangomat, hanem lehalkítottam. Óriási hatást ért el. Mit mondott, mit mondott? – kérdezték. Ezek apró, árnyalatnyi dolgok, melyek rengeteget számítanak. Ezért is igyekszem ezeket továbbadni. Mondják, könnyű volt az akkori gyerekeknek... De az akkori gyerekek is gyerekek voltak...

Bartha Genovéa a magyaróráról:

Úgy tizennégy évesek lehettünk, akkoriban tanultunk Vörösmarty verseket és a magyar irodalmat. [A tanárnő] fölolvasta a verseket, akkor tetszett. Volt olyan, hogy megkérdezte, hogy a két vers közül melyiket akarjuk megtanulni, kívülről... És akkor mi az *Előszót* választottuk. Mert mi magunk is átéltük azt, hogy milyen szörnyűségek vannak. Pedig az sokkal nehezebb, sokkal hosszabb volt, mint a másik vers, talán *A XIX. század költői*. Szóval ég és föld a különbség, mégis azt szavaltuk.

Egyszer azt mondja a tanárnő, minden szombati órára jelentkezhet valaki, aki választ magának egy verset, bármelyiket, majd azt elszavalja a következő szombaton az osztálynak. Az osztály pedig megbírálja, hogy egyéniségéhez illőt választott-e, jól adta-e elő? Ha jó eredményt kap, kap egy jelest. Lett eredménye. Mai napig emlékszem valakire, mert az olyan átéléssel adta elő az *Őrült* című verset. Így néztünk rá...

Ádám Márta az önképzőkörökről, a neki szóló, meghatározó dicséretéről és a délutáni nyelvtanulásról:

Ottó Ilonka néni vezette az önképzőkört. Magyar szakos volt, hihetetlenül nagy tudású valaki. Az ő jobb keze volt Baternay Ágota. Az önképzőköri előadásokat mindig ők szervezték és bonyolították. Ami úgy zajlott, hogy aki önképzőkörré akart menni, az külön, előbb mehetett ebédelni. És ilyenénképpen hamarabb végzett és mehetett az önképzőkörré. Ahol is meghallgathatta az Ágota előadását, vagy bárkinek az előadását. Emlékszem egyszer Beethoven V. szimfóniáját interpretálta Ágota. Gimnazista csitri. Ugyanígy korábbra volt az ebédelés beállítva, amikor színházba mentünk, mert ha a szülők kívánták, akinek bérlete volt a Nemzeti Színházba, az hamarabb ebédelt és idő-

re ment a kora délutáni előadásokra. Tehát a kulturális dolgokra is nagyon odafigyeltek. Az önképzőkör nem volt egy olyan lezárt közösség, hogy tagság vagy ilyesmi. De mindenki ment, mert hihetetlen érdekes volt. És nemcsak irodalmi dolgok voltak ott, hanem az Ágota akkor (!) tartott előadást az atomfizikáról. Gimnazista csaj.

Mère Jármay viszont nagyon meglepett engem valamivel. Ő tanította a pszichológiát és a filozófiát. Érdekelt. Már akkor is érdekelt. Jó előadó volt, jó tanár és nagyon nagy tudású, az biztos. Egyszer adott egy olyan feladatot, ott helyben kellett írni, hogy írjuk le egy nyári élményünket. Lila gőzöm sincs, hogy mit írtam. Csak azt tudom, hogy nekilódultam és írtam, írtam, írtam és rettentően jól éreztem magamat írás közben. Beszedte, és a következő órán azt mondta, hogy fölolvassa a legjobbat. Az enyémét olvasta föl. Olyan puff voltam. Így fedezte fel, úgy látszik, az én íráskészségemet. Amit a Mère Szabad is fejlesztett azáltal, hogy amikor 44-ben előbb be kellett fejezni az iskolát, és én lent voltam Jászapátiban a nagymamánál, hosszú ideig, azt mondta, hogy írjunk naplót. És én tényleg írtam, akkor is már írtam naplót. Úgy látszik ez is fejlesztette az íráskészségemet, mert akkor hónapokon keresztül voltam ott a nagymamánál, és én ott rendszeresen írkáltam. Ilyen, későbbiekre kiható dolgok történtek.

Személyre szóló volt az [a nyelvtanulás] is. Volt a *cours de français* például, a francia kurzus, de volt német is... A szülők kívánsága szerint. Ott is korcsoportok szerint volt. Külön a kezdők, külön a haladók, külön akik már beszélték is a nyelvet. Nagyon jól meg volt ez szervezve. Például, ami szintén bent volt, a beszélgetés a mademoiselle-lel franciául. Később kiderült, hogy tökéletesen beszél magyarul, de ezt nem tudtuk. Mi a csudát beszélget az ember egy – nem olyan sokkal, még tán tíz évvel se volt idősebb nálunk – fiatal nővel? Mi a macskát beszélgessek vele? Kínos, dolog volt, de erőltették, ugyanúgy erőltették azt is, hogy az ebédlőben egyszer egyik étel francia, másik étel német legyen.

A személyes törődés a gyermek gondos tanulmányozásán alapszik. A gyermekekkel foglalkozó nevelők igyekeztek kifürkészni, miben leli kedvét az egyes gyermek, abból az okból is, hogy a nevelés leghatásosabb módja felszínre kerüljön. A nevelők jegyzeteket készítettek, melyek látszólag csak a fegyelmezés és a jutalmazás okainak lejegyzésére szolgáltak, de feltételezésünk szerint és Stuart elveinek megfelelően az adott gyermek személyiségének pontos megismerését célozták.

A megfigyelésre Stuart a *Jellem I.* című fejezetben²¹ az alábbi tanácsokkal szolgál. Érdemes a gyermekeket csoportokba sorolni. Ehhez elsőként a Hippokratész alkotta négy személyiségtypus (kolerikus, szangvinikus, melankolikus, flegmatikus) elkülönítését ajánlja. A jellem megismerése tovább fejleszthető, ha a gyermeket tovább figyeljük: kipuhatoljuk barátkozási szokásait, azt, hogy a jellemben felette levőkkel barátkozik-e szívesen, vagy jobb szereti az inkább alatta állókat, megnézzük, hogy mit olvas, milyen a játékban, hogy művészlélek-e?

Legfontosabb jellemvonások: függetlenség, a munkához való szorgalmatosság, türelem és alaposság, az idő értéke, tökéletes őszinteség.

²¹ Uo., 21–44.

A jellemfejlesztés eszköze:

1. Kapcsolatba kerülni olyanokkal, akik magasabb szinten vannak nála: szülővel, tanárral vagy baráttal. A barát hatása talán a legnagyobb. Életfogytig tartó barátságok születhetnek így.
2. Éberség a gyermek felett.
3. Kritika és korrekció, a kellő időben és a kellő hangon, elkeseredés és türelmetlenség nélkül. Rosszallás helyett később baráti kritika. „A kritikát elfogadni az egyik legnagyobb lecke, amelyet az ember az életben megtanulhat.”

A fegyelem és az engedelmisség az azonnali emancipáció helyett az önkontroll felé vezet. Az azonnali és megkérdőjelezhetetlen engedelmisség az első, engedelmesnek kell lenni emberekhez, törvényekhez, értelmes szolgálathoz, és legvégül engedelmeskedni kell a szeretet törvényének, mely a szabadság törvénye az Isteni királyságban.²²

„Kiket akarunk nevelni? Nem jelentéktelen embereket, akiknek jósága pusztán abban áll, hogy nem rosszak. Már túl sok van belőlük, nem okoznak gondot senkinek, csak csatlódottá tesznek, olyan jó, hogy annyival jobbak lennének, ha *akarnák*. Ki érhetné el, hogy többek akarjanak lenni – Montalambert szavaival – „valódi jóvá annak árnyéka, visszhangja, vagy csonka maradványa helyett”²³? Azoknak, akiknek nevelni kell őket valami többre, határozott elképzeléssel kell rendelkezniük azzal kapcsolatban, mit is akarnak pontosan. Hinniük kell annak a lehetőségében, hogy bármely elme és jellem egy magasabb szintre emelhető, mint amilyen volt korábban. Állandóan törekedniük kell a mind tökéletesebb felé (...) Senki sem tanítható irányelvek és tételek által. Azáltal, hogy milyen életet él, milyen dolgokat szeret, milyen ideálokban hisz, tudunk hatással lenni rá.”²⁴

„Ha befektetünk energiát, meg is fog térülni. Ha hiszünk a fejlesztés lehetőségében, már majdnem meg is valósítottuk azt.”²⁵

A nevelőről:

„Minden egyes egyénnek vissza kell lépnie s el kell tűnnie a többi közt; törekednie kell arra, hogy ne a maga útjain haladjon, avagy külön iskolát alapítson, mert nem szabad kiemelkednie, sem egyedül működni, hanem szívesen részt kell vennie a többinek munkájában. Minél jobban értik meg az alapelvet, annál erősebb lesz a jóra irányuló befolyásuk. Az egyetértés teszi ellenállhatatlanná a közösséget. A szentséges Szív szerzetesnőinek szemében a tulajdonképpeni nevelő tényező maga a társaság. Ennek nevében indul az egyes rendtag a meghatározott órában tanítani vagy felügyelni, és érzi, hogy mögötte a társaság bizalma és tekintélye áll. E tudat önt bizalmat az újoncba, ez fékezi a már haladóknak egyéni törekvéseit. Mindnyájan oly magaslatra emelkednek, ahol már nem a siker a mérvadó.”²⁶

²² Uo., 21–44.

²³ „egy valódi lényé mintsem megmaradjon árnyak, visszhangnak vagy romnak?” (Nagy Veronika fordítása).

²⁴ STUART, Janet Erskine, *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*, 21–44.

²⁵ Uo.

²⁶ Uo., 81.

Stuart Janet Erskine, hatodik általános Sacré Coeur főnöknő egyértelműen hisz az iskoláskorú gyermek jellemének fejlesztési lehetőségében. Könyvét a *Vallás (Religion)* című fejezettel kezdi, előre helyezve azt, ami a legfontosabb.

1. Istenről már a tanárnak is megfelelőképpen kell gondolkodni, mert csak hite szerint tud minderről beszélni. Milyen Istenképet szeretne kialakítani a gyermekben?
2. „Az az Ideál, melyet egyáltalán képesek vagyunk szavakba önteni, amely a leginkább kedves, szeretetreméltó, szép, gyengéd, jóindulatú, megértő, erős, állhatatos, türelmes, fáradhatatlan, még ha milliószor megsokszorozzuk is, még semmi az Istenhez képest.”
3. „Bizalommal és barátsággal forduljunk Felé, mint gyermek az Apához, teremtett a Teremtőhöz.” Az Isten Atya. Az Isten Mindenható.
4. Az ördögtől való rettegés helyett hatásosabb az örökélet reményét fölkelteni. Ez a remény józanságot ad a jó módban és bátorságot a balszerencsében.
5. Beszélni kell a halálos bűnről és a bocsánatos bűnről is. A legjobb menedék a bűn ellen, ha a kötelességünket mindenáron teljesítjük, és megértjük, hogy a kereszténység az önmegtagadás és a kereszt felvétele.
6. A menny és a pokol összetartoznak, mint végső rendeltetése az embernek, aki cselekedeteivel megszabja egyiket vagy másikat.
7. Nem vagy egyedül, Jézus és Mária a legközelebbi rokonod.²⁷

TANTÁRGYAK FONTOSÁGÁRÓL

„Legdrágább örökségünk, amelyet szent Barat Magdolna Zsófia reánk hagyott, a szilárd alapon nyugvó tanterv s a vele összhangzó tanulmányi rend, amely minden irányban változásokat enged meg, minden ország igényeihez alkalmazkodik és sajátos voltát mégsem veszti el. Főerőssége az, hogy olyannemű szilárd szervezet, amely megtartja ugyan alakját, de mint élő alkotás kifejlődhetik s alkalmazkodni is képes az adott keretekhez.”²⁸

„A régi módszereket nem szabad megvetni, az újak elől pedig nem kell elzárkózni.” Madeleine Sophie Barat alapítónőt idézi Stuart.²⁹

„Képesekké akarja őket tenni arra, hogy helyesen tudjanak ítélni személyekről s dolgokról, irodalmi kérdésekben, ízlés dolgában, a jellemet s magaviseletet illetőleg pedig meg tudják különböztetni az értékest a közönségestől. Azoknak a tantárgyaknak van a legtöbb nevelő értékük, amelyek legjobban előmozdítják ezt a célt, ezeket követik azok, amelyek gyakorlati hasznosságúak s végre azok, amelyek csak díszére válnak az észnek.”³⁰

²⁷ Uo. 1–20.

²⁸ Uo., 84.

²⁹ Uo., 82.

³⁰ Uo., 81–82.

„Vallástani ismereteknek sarkkövével ez a jól beosztott s a filozófia elemeire támaszkodó alap mindenféle felsőbb tagozatot elbír.”³¹

„A legnagyobb fontosságot a vallásannak és a filozófia elemeinek tulajdonítjuk, tiszteletreméltó helyet adunk a történelemnek s főleg az egyháztörténelemnek, azután az irodalomnak s a művészettörténetnek. Az élő nyelvek is egyre fontosabbak lesznek.”³²

„A szentséges Szív nevelőintézeteiben gyakorolt fegyelmet sokszor kedvezőtlenül ítéli meg. Mire való a szigorú hallgatás ideje? Mire a folytonos felügyelet? A közös játékban való kötelező részvétel? Miért tilos elzárkózni, klikkeket alkotni, különös barátságokat szőni? Miért vetnek oly nagy súlyt a jó modorra? Miért gyakorolják őket választékos társadalmi formákban, mintha valóságos díszszemlére készülének? (...) Alapjában mindez egyazon cél felé irányul. Mindez eszköz a jellem fejlesztésére, fegyelmet, önfegyelmézést kíván, másoknak tekintetbevételét nem is egy, hanem ezerféle módon. A helyes életmódnak oly nagy szüksége van önuralomra, hogy megszerzését sohasem fizethetjük meg elég drágán. Annyira nélkülözhetetlen, hogy nélküle semmiféle köteleességteljesítés sem képzelhető el és nincs oly kisszerű cselekvés, amelyben nem volna gyakorolható.”³³

A Sacré Coeurben az önfegyelem sohasem értelmetlen, öncélú. Segít a nehézségek, az egyéni hiányosságok leküzdésében, még önállóságra is nevel – ahogyan azt Bartha Genovéva megjegyzi. Sőt értékessé tehető, éppen azért, hogy nemesebb célja van. Ennek számos példáját láthatjuk a következőkben. Bartha Genovéva válasza az önfegyelem fontosságával kapcsolatban, melyben elmeséli, hogyan segített számára az iskola túlzott féltékenységének leküzdésében:

Önfegyelem is és önállóság is. Ez látszólag nem függ össze, de valójában nagyon is összefügg. Én például alapjában véve félénk természet voltam, amit szerintem kellően észre is vettek. Otthon, vidéken gyakorlatilag nem nagyon mertem elmenni a faluba, még vásárolni sem. Arról nem is beszélve, hogy még a község házára sem mertem elvinni valamit. Ezen apám ki is borult, és akkor kaptam én, egyetlenegyszer életemben. Többi testvéremnél ez nem volt olyan ritkaság. A Sacré Coeurrel szemben ott volt a Korda vállalat, ahol lehetett írószereket, papírt, mindenféle krétát kapni, és volt a tanulószoba mellett egy *Armenschrank*, szegények szekrénye, amiben írószerek, papírok, mindenféle volt. Ezt azért hívták *Armenschrank*nak, mert ha valaki kiment a Kordába, összevásárolta amit kellett, azt ott kellett fizetni, de kedvezményesen kapta. Itt eladta rendes áron, és ami bevétel jött, az ment a szegényeknek. Azzal kezdődött, hogy menjek át oda, hogy amit összeírtak előre, azokat ott szépen összeszedegessem és visszahozzam. Aztán később megtettek ennek a vezetőjének. Úgyhogy, gondolhatod, ez mit jelentett. Nagyon pontosan kellett számolni, oda kellett nagyon figyelni. Nem járhatott máson az ember esze, mert az akkor máris veszteség. Ez egy apró példa rá, hogyan próbáltak kinek-kinek, azt amiben nehézsége van, vagy problémája [segíteni...] Hisz nagy önfegyelem kell ahhoz, hogy az ember egyrészt elfogadja [a félénk természetét] másrészt túllépjen rajta. Vagy talán ne is túllépjen, de próbálja azt jó irányba terelni.

³¹ Uo., 82.

³² Uo., 83.

³³ Uo., 84.

Kiemelendő, a mód, ahogy például a szigorú hallgatás betartásának elsajátításáról emlékeznek az egykori tanulók. Alljon itt még egy példa, Nagy Töhötöm egykori jezsuita szerzetes erre vonatkozó gondolata:

„Számталanszor éreztük, hogy szeretnek bennünket, s a vasfegyelem sohasem lett öncéllá.”³⁴

Erről a sohasem öncélú fegyelemről vagy gyakorlatról Bartha Genovéva így emlékezik:

A *pratique*, gyakorlat. Kitűztek egy feladatot az ünnepekre való előkészületül, például a *Krumpli novénát*. Most a hallgatásra, most a tanulmányaimra, hogy rendesen csinálom, hogy arra különösen figyelek akkor. Aztán azt is, hogy kiért ajánljuk föl, úgyhogy ez soha nem önmagában és nem a saját előnyeimre vonatkozott, hanem mindig kitágítva a többiek számára is, és saját magunknak is. Nemcsak azt, hogy ez vagy az sikerüljön, hanem hogy az emberekkel is úgy tudjunk bánni (...) Központi gondolat volt mindenütt...

Bartha Genovéva a *silence* értékességéről, azaz arról, hogyan tehető értékessé, mintegy mesterségesen, a hallgatás betartása:

A *Krumpli novéna* nem tudom, hogy más Sacré Coeurben is volt-e, vagy csak itt, valószínűleg valamilyen formában nyilván megvolt. A következőt jelentette, ünnepekre készültünk, többek közt karácsonyra is. Mivel a karácsonyi szünet általában, az emlékezetem szerint 21-én kezdődött (...) A *novéna* az kilencedet jelent (...) kilenc nappal azelőtt, hogy elmentünk az intézetből, volt külön esti ájtatosság. Bent a nagyteremben volt, nem a templomban. Ahol énekeltünk, imádkoztunk. A kedvesnővér, aki velünk volt, mondott pár kedves gondolatot, szót az egész karácsonyról, megtestesülésről, Jézus magatartásáról, egyébről. Nagyon szigorúan be kellett ott tartani, az internátusban a hallgatást. Tehát nem lehetett akkor beszélgetni a társammal, amikor akarok, az meg volt szabva, hogy reggelinél is csak, amikor csöngettek, akkortól lehet beszélni. Újabb csöngetés, akkor el kellett hallgatni. Ugyanígy ebéd után (...) Tanításnál is, általában véve, a nagyszünet, ami hosszabb ideig tartott, akkor lehetett korlátlanul beszélgetni. Vagy ha sétálni mentünk, vagy játék közben lehetett beszélgetni, aztán megint nem. És akkor ugyanígy este is, vacsoránál is. Nos, aki egész nap megtartotta ezt a hallgatást, tehát tényleg csak akkor beszélt amikor lehetett, az két krumplit vehetett ki egy kosárból, aki csak félnap, az egyet. A *Mater Admirabilis* kép előtt, mely kép gyakorlatilag minden Sacré Coeurben el van helyezve, a nagy tanulószoba végén szépen egyesével kivonultunk, innen kivettük a krumplit, ott előtte volt egy másik kosár, abba beleraktuk, vissza a helyünkre és közben éneklés, miegyéb. Ami a legszebb az egészben az, hogy ezek a krumplik, amiket összegyűjtöttek így, az a szegényeknek ment, egy szegénykonyhára, vagy valamire. Tulajdonképpen ez volt az előkészület a karácsonyhoz. Manapság csinálnak ezt is, azt is, amazt is (...) Ennek az újabb variációja, ahogy azt mostanában már sok helyen csinálják, hogy gyűjtenek kis csomagokat és akkor azt adják tovább.

³⁴ NAGY Töhötöm, *Jezsuiták és szabadkőművesek*, Univerzum Kiadó, Szeged 1990, 28.

Ádám Márta egykori növendék a szigorú hallgatásról és az állandó felügyeletről:

A világ legtermészetesebb dolga, felnőtt fejjel is, hogy ott, ahol nyolcvan (...) de volt úgy hogy százhusz, mind duruzsolna, hát megbolondulna mindenki. Ettől teljesen függetlenül jót tesz, hogyha az a gyerek megtanulja befogni a száját. Tehát halálos csend volt a stúdióban, a hálósobákban, a mosdókban és a folyosókon. Megvolt az ideje a dumálásnak. Megvolt az iskolai tízpercekben, az órák között, tízórás tízpercben, a délutáni labdázás idején, az uzsonna után. Tehát volt idő bőven, hogy az ember beszélgethessen. Azonkívül ebben a bizonyos *Lesezimmer*ben, amit mondtam, ott is lehetett beszélgetni. És az, hogy *silence*, hát ott az egy szent dolog volt. Nem volt könnyű megtanulni vagy belejönni. És amikor jöttek az újak (...) hát gondolhatod, családból, vagy akárhonnan, vidékről odakerül egy kisleány. Hát mit tudja az, aki nyugodtan csicsereg a testvéreivel, a szüleivel, meg az iskolás pajtásaival. Az csak bámul, mint Rozi a moziban, hogy mi az, hogy itt hallgatni kell. De minekutána a többenél tapasztalta, rá is ráragadt, éppen ugyanannyit próbálkozott, mint mindannyian kikérülgetni a *silence*-t. És aztán megtanultuk ám a jelbeszédet is...

...Akkor nem úgy volt az, hogy fogod magad és ki-be szaladgálsz, ha rád jön, hogy WC-re kell menni vagy ilyesmi. Kinn volt a mosdó, legalább olyan hosszú volt, mint ez a szoba (...) körben mosdókkal, és tán hat vagy nyolc WC-vel. Amikor ki kellett menned, mert természetes, akkor a felügyelő Mère-nél jelentkeztél, és kaptál egy ilyen kis falemezt, amit magaddal vittél, kiakasztottad a WC ajtó külső kilincsére, hogy lássák a többiek, hogy foglalt (...) és azt hiszem kettő vagy három volt neki ott készenlétben (...) akkor kimentél, elintézted amit kellett, visszajöttél és leadtad. Azért volt nála csak három, hogy ne legyen ott csődület és pletykaparti a mosdóban. Erre nagyon vigyáztak. Ugyanez volt a *Studiensaal*ban is. Világgraszáló bűn volt ott beszélni, nem is beszélt senki. És a hálóteremben. Ott egy szusszanásnyi beszédnek sem volt szabad lenni. De meg is tartottuk. Nagyon-nagyon érdekes, de nem volt semmi különösebb „hú de most fegyelmezünk benneteket”. Szó se volt róla. Automatikusan be lett vezetve, és automatikusan csináltuk. Valószínű azért, mert volt tekintélyük. Nem csinálták, egyszerűen volt. Belőlük jött. Belőlük jött a tekintély, amit respektálni kellett. Ha tetszett, ha nem.

...Mindenhol [volt felügyelet]. A *Studiensaal*ban, mely egy hosszú terem volt, az egyik végén a *Mater Admirabilis* óriási festménye, ha szemben álltál a *Mater Admirabilis*szal, balkéz felől volt egy dobogó, ugyanolyan dobogó, mint a tantermekben, egy asztallal, székkal, ott ült a felügyelő Mère. Ők nem tudom milyen időközönként váltották egymást. Nem egész idő alatt ugyanaz volt ott. De állandó felügyelettel voltunk. Ha elakadtál valami problémával, mondjuk a matekkal, akkor kimehettél és megkérhetted, hogy hadd mehessél át a *Lesezimmer*be XY osztálytársaddal, aki ezt neked megmagyarázza. Rendben van tessék, menjen. De hát ez méltányos volt és normális. Így volt a felügyelet. Felügyelet volt minden mosdóban. A második emeleti mosdóban, tehát ami a *Studiensaal*hoz tartozott, ott mindig egy *Schwesti* ült. Egy segítő testvér. Ugyanúgy kellett nekik szót fogadni, ugyanúgy adhatta a fekete pontot, hogyha rajtakapott, hogy dumálsz, mint bárki.

A JEGYOSZTÁS

A jegyosztás fontos és ünnepélyes heti esemény volt, a diákok értékelését, kitüntetését foglalta magában. Fontos megjegyezni, hogy a különböző szalagokra történő jelölési folyamatokban a felsőbb évfolyamoknál már a diákok is részt vettek. Van olyan növendék, aki még mindig őrzi a kitüntetésként kapott szalagot, és a visszaemlékezésekből is kitűnik annak fontos, meghatározó volta. Bartha Genovéva így emlékszik erre:

Az alsó tagozat kokárdát kapott. Minden héten volt jegykiosztás, így neveztük. Az azt jelenti, hogy azon a héten, ki hogy viselkedett. Ha egy hétig már nem jeleskedett, akkor le kellett tenni a kokárdát. Akkor volt utána a rózsaszín szalag, az körülbelül tíztől tizenhárom éves korig. Az azt hiszem három vagy négy hétre szólt. Körülbelül egy hónapra (...) Tehát, ha a havi összesített jegy jó volt, akkor viselheti tovább, ha nem, akkor nem. Azután volt a zöld szalag, az tizenhárom, tizennégytől tizenhat éves korig, talán. Azt fél évig lehetett viselni. Azt félévente értékelték. De attól függetlenül jegyet kapott az ember. Azután a kék szalag, azt pedig érettségiig. Kék szalagig nem jutottam, mert addigra már államosították az iskolát, de a többi az volt. Szóval nem voltam egy kimondottan rossz gyerek...

... Volt jelöltség is a szalagra, például sétánál akkor az mehetett középben, a tanulószobában is középben ült, vagy mellette ült egy kisebb, és azzal törődött. Akkor az ebédlőben nyolcan ültünk egy asztalnál, és általában aki a vezetője volt annak az asztalnak, az már egy nagyobb zöldszalagos, vagy kékszalagos, vagy legalábbis arra jelöltként szereplő volt, hogy a többiekkel is ott törődjön (...) Imádságnál is be volt osztva, hogy ki mondja az esti imát.

Ádám Márta visszaemlékezése:

A díszterem. Csuda ünnepélyes dolog volt. Osztályonként két fél karikában ült az egész társaság, egy osztályra való egymás mellett. Amikor sorra került az illető osztály, az fölállt. És amikor föl sorolták mindenkinek a jegyét, hogy hányasa van arra a hétre, akkor megindult az osztály, és a középben ülő Mère kezéből átvette azt a kis négyszögű jegyet, ami rózsaszín volt például, ha jó voltál, megvoltak a grádusok. Azzal visszavonulhattál a helyedre. A jegyeket a végén aztán a rendezők összeszedték és elrakták a raktárba. Ez egy ilyen szimbolikus valami volt, de megvolt a jelentősége. Vagy ha jutalmat kaptál, név szerint te, akkor ünnepélyesen fölállhattál, ünnepélyesen egyedül kivonulhattál, és ott kaptál valami egyéni kitüntetésfélét. Például kongreganista lettél, akkor kimehettél és egy zöld szalagon a Szent Alajos érmet a nyakadba akasztotta a főnöknő (alsósoknak: Kis Jézus kongregáció, rózsaszín szalaggal – (1–2. gimnáziumi osztály); felsősöknek: Szent Alajos kongregáció, zöld szalaggal – (3–4. gimnáziumi osztály); felsős gimnazistáknak: Mária kongregáció, kék szalaggal – (5–8. gimnáziumi osztály).

AHOL A BARÁTSÁG TANESZKÖZ

Láthattuk, hogy a Sacré Coeurben 1914-ben, nem mondtak le a jellemfejlesztés gyermekkori – de nem kisgyermekkori – fejlesztésének lehetőségéről. Legfontosabb támaszként az Istenbe vetett mély hitet, bizalmat próbálták meg átadni, mely átsegít az evilági lét csa-

lódásain. Gyermeküket gondosan megfigyelték, és egyéni tulajdonságaik ismeretében fogtak neki jellemük tökéletesítésének. A barátságot is felhasználták ennek érdekében, tudva, hogy a barát a leghatékonyabb ebben a korban.

Kolvenbach a *személyes törődés* elvének megfelelő segítségnyújtás diákok általi megvalósulásához a *Ratio Studiorum*ból idéz: „A gyermekek könnyebben megértik azt, amit elmagyaráznak nekik társaiktól, mint tanáraiktól.”³⁵

Ez a magyarázat azonban látszólagos ellentmondásban áll az alábbi, *Ratio Studiorum*-ban 1599-ben megfogalmazott, elvvel:

„A tanár sohase vegye igénybe a tanulók szolgálatait, se írásbeli dologra, se más dologra, és azt se engedje, hogy ezt mások igénybe vegyék.”³⁶

A gyermekek egymásnak nyújtott, tanulmányokat segítő támogatása nem a tanóra alatt, a tanár munkáját mintegy megkönnyítendő zajlott, hanem az órák utáni tanulási időben, esetleg séta közben. Erre így emlékszik vissza Ádám Márta egykori növendék:

Ahogy egyre följebb osztályba került az ember, egyre jobban voltak felelős dolgai, felelős feladatai. Például *pultmitte* [a középső] lettél. Az én időmben három pult volt egymás mellett. A *pultmitte* mindig egy felsős volt. És jobbról, balról vagy egy kisebb, de gimnazista már, vagy pedig egy új bentlakó ült...

...A közösségi élet, állítom neked, tökéletes volt. Családias. A nagyobbak feleltek a kisebbekért. Szó se volt arról, hogy tekintélyek lettek volna. Természetes volt, hogy az asztalnál az asztalfőre oda kell figyelni a kölköknek. Vagy a tanteremben a *pultmitte*, aki középső, idősebb meg nagyobb volt a két oldalsó gyerekért felelős. Azért is felelős volt, hogyha rendetlen volt a pultja. Mert időnként volt rendvizit, borzasztó szűgyen volt, ha arra jöttünk le a tanítás után, hogy nyitva volt a pultunknak a teteje. És mindenki látta, hogy micsoda rumli van a pultodban. Ezek nem voltak olyan különösebb megtorlások. De hatásosak voltak...

... [A séta.] Jaj, hát az volt a rémálmok rémálma. Először is föl kellett tenni azt a nyamvadt sapkát, sőt valamikor kezdetben még kalapot. Borzadály volt. Mentünk hármassával, ott ugyanez a tendencia volt, hogy mindenki mindenkivel, mindenki mindenkit ismerjen. Mindig hármassával, középen mindig egy fölsős volt általában. És jobbról-balról pedig egy fiatalabb, vagy egy új. Meg volt határozva, hogy franciául, vagy németül kell(ene) társalogni...

A pultok hármass csoportokban helyezkedtek el a termekben. A padok teteje nyitható volt, füzeteket és egyéb eszközöket is lehetett benne tárolni. A hármass egységnek kitüntetett szerepe van. A középen ülő segített a kisebbeknek. Lehetne mondani, hogy a középső tanuló fölérendelt szerepet töltött be, de ez a szerep felelősséget jelentett és többletmunkát, de a segítségnyújtás örömét is adta. Mindenesetre életre szóló barátságok kötődtek, gyakorta új családtaggá váltak egymás számára ezek a padszomszédok. Felnőtt korukban egymás gyermekeinek keresztszülei lettek, így biztosítva, hogy még a gyermekeik is rokon közösséget alkossanak.

³⁵ KOLVENBACH, Peter Hans, i. m., 562.

³⁶ MIKONYA György, i. m.

Az intenzív kapcsolattartásról így beszél Bartha Genovéva egykori növendék:

...van aki mind a mai napig időnként telefonál. „Mi van veled? Hogy vagy?”

Ádám Márta a barátságról:

Osztálytársunk volt még, bentlakó: K. Edit. Meghalt az édesanyja fehérvérűségben. Egyedül maradt az édesapjával. Nála tíz-tizenöt évvel idősebb bátyjai voltak csak, már kész felnőtt férfiak. És akkor az édesapja ide adta be hozzánk. Ő hatodikban került közénk. Azóta is nagyon-nagyon jó barátságban vagyunk. Ja meg S. Nikolett. Az ostrom alatt benn voltak a testvérével, Ágnessel [a *Sophianumban*], az édesapjuk zsidó volt, részt vett a Bajcsy-Zsilinszky-féle politikai mozgalomban. Budán laktak, a Szent János téren. A két leány meg bent volt a *Sophianumban*, egészbentlakó. Egyszerre csak a nyilasok valahogy a nyomukra akadtak, elvitték az apját. És az édesanyja, hét veszélyen keresztül, az utolsó pillanatban tudott átjönni, mögötte robbantgatták föl a hidakat, jött a gyerekeihez. Ő volt Nikolett, vele szinte minden nap beszélünk telefonon. Nagyon-nagyon megmaradt a barátság. Meg Edittel is. Edit is milyen soká jutott eszembe, pedig nagyon gyakran beszélgetünk (...) Ezek állandó, életre szóló barátságok. Most volt a 65. érettségi találkozásunk. Tizenvalahányan még mindig ott voltak. Én sajnos nem tudtam elmenni, de ketten eljöttek, és elmondták, hogy mi volt...

Összefoglalásként, mintegy az előzőekben leírtak megerősítéseként idézünk néhány, a nevelendő gyermekekre vonatkozó, jellegzetes metaforát a *Budapesti Szent-Szív-Társaság Katolikus Leánygimnáziumának értesítőjéből*, az 1914-15. tanévből³⁷ – *Szemelvények. Nagyontisztelendő Janet Erskine Stuart, a Szent Szív Társaság elhunyt egyetemes főnök-nőjének katolikus leányok neveléséről szóló művéből*:

- *fesledező lélek, szunnyadó rügyekkel, jónak csírájával*
Növény, növekedésben, fejlődésben. Még virágzás előtt van, gyümölcse a jóság lesz, mely még csak kezdemény benne, de a gondos „kertész”, a nevelő segítségével kifejlődik.
- *kinccsel teli banya*
Benne rejlik az érték, de a nevelő feladata és felelőssége, hogy a mélyben rejlő értékeket a felszínre hozza.
- *felserdült leány = a nevelés műve*
A gyermek egy alkotás, melyet a nevelő mint alkotó alkot, akár egy szobrász a művét, ahogy Michelangelo írta: „... minden kőben benne rejtőzik egy szobor, csak ki kell onnan szabadítani.”
- *nevelés műve = üveg vagy porcelán, mely az élet tűzpróbájának van alávetve*
szép, de törékeny, esendő
- *növendék = védőszárnyak alatt önállóvá lett lény*
- *tűzpróba kiállása után szebb, mint valaha, színei állandósulnak*
- *vagy megrepedt porcelán, mely helyrehozható*
Az élet próbatételein megedződve, megszépülve, megerősödve túljut, vagy elbukik és segítő kezekre talál egykori nevelőiben.

³⁷ A Budapesti Szent-Szív-Intézeti Kath. Leánygimnázium értesítője az 1914–15. tanévről, Budapest 1915, 5–6.

- *nem nagy épület, hanem kicsiny, melynek alapjai alig látszanak a földből*
Nem feltűnő, ereje a nem látható dolgokban rejlik. Lelki szilárdság és nem világi nagyratörés.
- *acélozott jellem*
Ahogy az amúgy jó tulajdonságú, jól megmunkálható vasat a szén teszi szilárddá, és erőssé, úgy szilárdítja meg a nevelő is a gyermek jellemét.
- *tíz talentummal rendelkező vagy kettő talentummal rendelkező*
Tehetséggel megáldott, de a tehetség különböző mértékű, a nevelő dolga, hogy mindekit a neki megfelelő módon fejlesszen.
- *kötelességtudó, jellemszilárd, törhetetlen kitartású*
- *nemes női lélek*

A személyes törődés elve nemcsak elméleti dolgokban történő segítségnyújtást jelent, hanem számos más, gyakorlatiasabb úton is segíti a növendékek sokrétű fejlődését.

„A leánynevelésben a legfontosabb a jellemnevelés s a későbbi életre szükséges alapelvek elsajátítása; ezeket, mint már említettük, mind szóval, mind tanítással be lehet vésni; jól vezetett nevelőintézetekben azonban praktikusán is gyakorolják a mindennapi életben. Ha időt engednek a leányoknak tanulmányaik befejezésére, és nem szakítják félbe akkor, mikor az ébredő lélek legszebb virágait készül bontogatni, akkor ezen utolsó években a kifejlődés mértéke szerint igen sok, a későbbi életre nagyfontosságú tapasztalatot szerezhetnek. Serdültebb növendékeknek az internátus messziremenő befolyást biztosít. Ha kiérdemlik előljáróik bizalmát, bizonyos fokú tekintélyt nyernek, és abba a helyzetbe jutnak, hogy a legkülönbözőbb jellemekkel való bánásmódban kísérletezzenek. Tanulók egyesületében és önképzőkörökben, amelyeknek tagjai megtanulják, mint kell kisebb pénzüsségeket kezelni, jelentéseket fogalmazni, számadásokat készíteni. Némi bepillantást nyernek a szociális problémákba és a szegények rendezett gondozásába. Mihelyt kikerülnek az iskolából a társadalmi életbe, ilyen kérdésekkel állanak szemben, s ma nem mondható semmiféle nevelés sem tökéletesnek, amely ilyen hamarosan fellépő igényekre legalább valamelyest elő nem készít. A segélynyújtásnak alakja, amelyet az iskola követel, csak előjele azoknak a követelményeknek, amelyeknek később kell majd eleget tenniük. Az anyaszentegyház, az ínségben szenvedők, a tengeren-túli missziók, de még saját családjuk is kötelességeket ró az ifjú leánykákra, s az internátusi nevelésnek egyik le nem kicsinylendő feladata éppen az, hogy megtanítsa őket arra, mint kell bölcs módon segítséget nyújtani, jó cselekedetekenél közreműködni, saját nézeteiket másokénak alárendelni s másokét megértően méltányolni.”³⁸

Végül befejezésképp álljon itt egy utolsó idézet, mely egy másik fontos nevelési alappilér, a közösség mibenlétébe enged bepillantást, melynek egyedi működése egy másik tanulmány tárgya:

„Mialatt múlnak az évek és már a harmadik, sőt negyedik nemzedék nevelkedik intézeteiben, képes a társaság bizonyos áttekintést nyerni, és fel tudja ismerni azokat a jellemvonásokat, amelyek éppen a nevelésben kifejlesztve, bizonyos családi hasonlósá-

³⁸ STUART, Janet Erskine, *A Szentséges Szív Szerzetesnőinek Társasága: a Sacré-Coeur (Jellemrajz)*, 87–88.

got teremtenek növendékeiben. E hasonló vonás szinte szembeötlő, mert minden országban fellelhető, de persze az illető nemzetnek sajátos faji változatával. A növendékek ugyanis élethossziglan ragaszkodnak ahhoz az intézethez, amelyben nevelkedtek, de családi szellemük tágasabb körű. Bármely kolostorunkban otthonosan érzik magukat, s minden szerzetesnőnk őszinte barátnőjük, akár ismerik, akár nem. Nem kímélnék sem fáradságot, sem költséget, hogy ilyenekkel találkozzanak és segítségükre legyenek. Idegen tájakon, új települések kezdetleges viszonyaiban szíves fogadtatások és tapintatos segítségük tanúskodik azon rokonszenvről, amely lelkesíti őket, s amelyet minálunk találunk. Miben rejlik e hasonlóság, azt bajos szavakba foglalni. Mindenestre valamilyen közös hajlandóságban és áldozatosságban, egyenlő életfelfogásban s valamilyen közös beszédmódban. Bizonyos eszméknek és kifejezéseknek sokkal mélyebb jelentőségük van számukra, mint másoknak, bizonyos normák önmaguktól értetődnek náluk. E közös vonásokat sokkal világosabban és határozottabban őrzik meg, mint a köztük levő népfaji és nyelvi különbségeket. Többet nem szólhatunk erről, de annyi bizonyos, hogy nagy leánysokaságban is felismerjük a saját növendékeinket, s viszont ezek is felismerik egymást. A szerzetesnők pedig élethossziglan „gyermekeiknek” tartják őket. Ilyen gazdag tagozású üzemet nem láthatnak el egyesek, ha még oly tehetségesek is. Összetett szerkezet pedig az összes részek mellé- és alárendeltségét követeli meg. És miképp társaságunkban a szerzeteséletre nevelés, úgy intézeti nevelési módszerünk is oly rendszer, amelyhez nem elég egy kulcs, mert nem holt dolog, hanem szellem élteti, megvan a sajátos életmódja s a társaság egyik legdrágább öröksége.³⁹

Ádám Márta egykori Sacré Coeur növendékre hálás szívvel emlékezve köszönetem szeretném kifejezni Bartha Genovéva egykori növendéknek segítő észrevételeiért, Berecz Rita RSCJ rendi képviselőnek kiegészítéseit és témavezetőmnnek, Dr. Boreczky Ágnesnek a segítségért, valamint köszönetet mondok a magyarországi Sacré Coeur nővéreknek és a Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesületének is.

SUMMARY

The Principle of 'Cura Personalis' in the Narratives of the Pupils of Sacré Coeur

The paper focuses on an important Jesuite educational principle, Cura Personalis, as applied in the Sacré Coeur Society and its Budapest schools. The paper first shows the contrast between religious and secular education, and outlines the principle of 'Personal Care'. Then with the help of recollections of one-time pupils it is examined how this principle of Ignatian spirituality was put into practice in the Budapest schools of the Sacré Coeur Society. In the paper the works of Janet Erskine Stuart, the 6th Mother Superior, published in 1914 are freely drawn upon. A special realization of 'personal care' is through looking after a school-mate. This made friendship a tool of upbringing. The author aims at drawing a parallel between the educational objectives laid down in the principles and the forms of realization presented by the reminiscences. The method and the aim of the approach is to get a more profound understanding of a decisive and important Catholic educational institution by recalling and understanding the circumstances and viewpoints of one-time students focusing on their personal experience and interpretation of events.

³⁹ Uo., 89–90.

Dr. Megyeriné Runyó Anna, PhD

MAGYARORSZÁG,
APOR VILMOS KATOLIKUS FŐISKOLA

Ferenc pápa „ökológiai” enciklikája a környezettudatosság tükrében

FERENC PÁPA „ÖKOLÓGIAI” ENCIKLIKÁJA – A KÖRNYEZETTUDATOSSÁG TÜKRÉBEN

2015. június 18-án hivatalosan is bemutatták Ferenc pápa *Laudato si'* (Áldott légy) kezdetű enciklikáját a Vatikánban.

Az enciklika több globális problémát is tárgyal, így például környezetünk pusztításának vagy a társadalmi egyenlőtlenségeknek a kérdését. Az utóbbi időben végbemenő nagyfokú környezetszennyezés és -rombolás, valamint az egyre inkább leszakadó társadalmi rétegek problémája szorosan összekapcsolódik. Ez rávilágított arra, hogy védtelen természeti környezetünk és a szegénység problémájának megoldásához közösen, felelősségteljesen kell fellépnünk.

A környezettudatos nevelés sarkalatos pontjai szintén ezekben a témákban jelennek meg. Így a két terület (itt is) összekapcsolódik, átfedi egymást.

Tanulmányomban az enciklika bemutatásán kívül azt vizsgálom, hogy milyen párhuzam fedezhető fel a pápai enciklika és a környezettudatosság között, valamint hogy a környezettudatos nevelést hogyan tudja elősegíteni az enciklika a keresztény szellemiség és a keresztény értékrend erősítése segítségével.

Ferenc pápa az első, aki egy egész enciklikát szentel a környezetvédelem témakörének – nem véletlenül. A környezetpusztítás, a gazdasági problémák és társadalmi egyenlőtlenségek erőteljesen növekedtek az utóbbi években, évtizedekben.

Ferenc pápa már a beiktatása (2013) után tervezte egy, az egész Földet érintő problémákról szóló egyházi tanítás megírását. 2014 elején jelent meg a hír, hogy Ferenc pápa elkezdett a témán dolgozni, amelyből akár enciklika is születhet.¹ A közvélemény ezek után nagy érdeklődéssel várta a pápai megnyilatkozás bemutatását.

Nagy jelentőségű ez a mű, már csak azért is, mert enciklikájában a pápa nemcsak a keresztényekhez, hanem a Föld összes lakójához szól üzenetével.

¹ Megjelent *Ferenc pápa Laudato si'* kezdetű enciklikája, Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, 2015. <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=2196> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

ÖKOLÓGIAI PROBLÉMÁK A KATOLIKUS EGYHÁZ ÜZENETEIBEN

Ahogy említettem, Ferenc pápa az első, aki külön enciklikában foglalkozik a környezetvédelem témakörével, az ökológiai probléma témaköre azonban már jóval korábban, a hatvanas években megjelenik egyházi szinten, az 1971-es *Octogesima adveniens* kezdetű apostoli levelében VI. Pál pápa már nyomatékosan utal a környezetszennyezésre és a társadalmi problémákra, s a téma az 1972-ben megrendezett stockholmi konferenciára – az ENSZ első környezetvédelmi világkonferenciájára – küldött üzenetében is megjelenik.

„...olyan meggondolatlanul zsákmányolták ki a természetet, hogy fennáll a természet lerombolásának, és annak a veszélye, hogy a természettel való visszaélés vétke magára az emberre száll vissza. De az ember számára nem csak anyagi környezete válik állandó veszélyforrássá, például a természet elszennyeződése, a vegyi szennyezés, az új betegségek, a totális megsemmisítő eszközök révén; az ember már saját humánkörnyezetén sem tud úrrá lenni többé, annyira nem, hogy képes jövőbeni életfeltételeit is teljességgel elviselhetetlenné tenni. Ez társadalmi-szociális kérdés, és teljesen nyilvánvalóan kihat az emberiség egész családjára.

A keresztényeknek ezen újfajta kilátások felé kell fordítaniuk figyelmüket, hogy legyen erejük a többi emberrel együtt vállalni a felelősséget a jövőért, amelyet immár az emberiség közös sorsának kell mondanunk.”²

Már itt megjelenik a közös felelősségvállalásra intés, mely a környezettudatos gondolkodásnak is alapfeltétele. Az ökológiai problémakör már nem szorítkozhat csak a természeti környezetünk megóvására, hanem társadalmi szinten kell foglalkozni a problémával, hiszen az az egész emberiségre kihat.

Az ember erkölcsi tartásának fontosságáról és az ún. lelki alapelvek megszilárdításáról is szól.

„Eljött az óra, amikor egy kis szünetet kell tartanunk, ez az elmélyülés, az elgondolkodás, szinte az imádkozás ideje: el kell gondolkodnunk ugyanis közös eredetünkről, történelmünkről, közös sorsunkról. Soha korábban nem volt annyira szükség az ember erkölcsi tudatához való folyamodásra, mint ma, ebben az emberi fejlődés által oly erősen meghatározott korban. Mert a veszély nem is a fejlődésből, nem is a tudományból fakad: sőt, ezek, ha jól használjuk őket, az emberiséget fenyegető sok problémát meg tudnak oldani. Az igazi veszély az emberben rejtőzik, aki egyre hatalmasabb eszközökkel rendelkezik, olyanokkal, amelyek képesek a rombolásra, de a legnemesebb vívmányokra is!

Egyszóval a modern civilizáció épületének lelki alapelvekre kell épülnie, amelyek nemcsak fenntartani, hanem megvilágosítani és éltetni is képesek azt. És ezek a felsőbbrendű bölcsességet hordozó, nélkülözhetetlen alapelvek nem nyugodhatnak máson – ez a meggyőződésünk, Önök jól tudják –, csakis az Istenben való hiten.”³

² VI. Pál pápa *Octogesima adveniens* kezdetű apostoli levele (II/21), 1971. <http://tarsadalomformalas.kife.hu/vi-pal-papa-octogesima-adveniens/> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

³ VI. Pál pápa beszéde az ENSZ közgyűléséhez 1965. október 4-én. <http://www.magyarokurir.hu/hirek/otven-evvel-ezelott-mondott-vi-pal-papa-beszedet-az-ensz-szekhazban> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

A következő fontos lépcső Szent II. János Pál pápa *Redemptor hominis* kezdetű, első enciklikája (1979), melyben felmerül a kérdés, hogy valóban a technikai-gazdasági növekedés teszi-e teljessé az emberi életet, s eredményezi boldogulását.

„A sokfajta emberi tevékenység végeredménye ugyanis – nagyon gyorsan és sokszor előre nem látott módon – »elidegenedik«: elveszik attól, aki létrehozta; és nemcsak ez történik, s nem is csak oly mértékben, ahogy e tevékenységhez természete szerint hozzátartoznék, hanem a létrehozott eredmények az *ember ellen* fordulnak.

(...)

Ez a fenyegetett állapot, melyet az ember művei alakítanak ki az ember számára, különböző irányokból származik és különböző súlyú tényezők következménye. Egyre inkább be kell látnunk, hogy a föld javainak fölhasználásában tisztességgel és értelmesen kell eljárunk. A föld kincseinek kitermelése, mely nemcsak ipari célokat szolgál, hanem a katonai erő növelését is, az egyre gyorsuló technikai fejlődés, melyet nem eléggé vezérelnek emberies szempontok, az ember természetes környezetét egyre inkább veszélybe sodorják, s elidegenítik a természetet a saját rendjétől. Így a természetes környezetben az ember már nem lát egyebet, mint a közvetlen fölhasználás és a fogyasztás számára hasznos dolgot. A Teremtő azonban úgy akarta, hogy az ember közösségben éljen a természettel, mint értelmes és nemes ura, mint őrzője, s nem mint garázda birtokosa, aki mindent kiárusít, s mindenre tekintet nélkül pusztítja a természetet.

A technika fejlődése és az emberi kultúra mai formája, melyben a technikai tudományok elsőbbséget élveznek, megkövetelik az erkölcsi élet és az etika tudományának fejlődését is, ez azonban egyre gyatrábbnak látszik. Ezért a technika fejlődése, jóllehet csodálatot ébreszt és könnyen az emberi nagyság benyomását keltheti, melyről a Teremtés könyvében már a teremtés leírásakor legalább mint csíráról szó van, elkerülhetetlenül félelmeket kelt. E félelmek között az első a legnagyobb és leglényegesebb dolgot érinti: vajon ez a fejlődés, melynek az ember a szerzője és végrehajtója, minden szempontból emberibbé teszi az ember életét? Méltóbbá teszi-e a világot az emberhez? Kétségtelen, hogy bizonyos szempontból igen. Most azonban az a kérdés sürgeti a választ, mely a lényegre érinti: vajon az ember mint ember jobbá válik-e e fejlődés révén, azaz lelkiileg érettebb lesz-e, emberi méltóságának jobban tudatára ébred-e, lelkiismerete parancsának jobban engedelmeskedik-e, bőkezűbb lesz-e mások felé, főleg a szegények és betegek felé, később-e segítséget nyújtani a rászorulóknak?”⁴

Szent II. János Pál *Sollicitudo rei socialis* (1987), valamint a *Laborem exercens* (1981) kezdetű enciklikája a fejlődés összetett kérdéskörével, illetve annak természeti környezetükre gyakorolt hatásával is foglalkozik.

Az 1987-es enciklikában (*Sollicitudo rei socialis*), teológiai megközelítésben, már egy külön szakasz foglalkozik e kérdéskörrel, megválaszolva a fentebb feltett kérdést:

„Először is egyre jobban fel kell ismernünk, hogy a különböző élő és élettelen dolgokat – a fákat, az állatokat, a természet elemeit – nem használhatjuk fel tetszésünk szerint büntetlenül saját gazdasági céljainkra. Ellenkezőleg: figyelembe kell vennünk minden létezőnek a természetét és kölcsönös kapcsolódását a dolgok rendjében, a kozmoszban.

⁴ *Redemptor hominis*, II. János Pál pápa első enciklikája – Az emberek Megváltója III., A megváltott ember és helyzete a mai világban 15. Mitől fél a mai ember?, 1979 <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=206> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

A másik megfontolás pedig annak sürgető belátásához vezet, hogy a természet kincsei korlátozottak, közülük némelyek, ahogy mondani szokták, nem termelődnek többé újjá. Ezeknek olyan abszolút felhasználása, mintha kimeríthetetlenek lennének, nem csupán a jelenlegi, hanem minden következő generáció számára is komoly veszélyt jelentenek.

Harmadszor meg kell fontolnunk azokat a következményeket, amelyeket az élet feltételeire gyakorol a fejlett ipari országok termelés-szerkezete. Valamennyien tudjuk, hogy az iparosodás közvetve vagy közvetlenül a környezet szennyeződésével jár, és ez súlyosan befolyásolja a lakosság egészségi állapotát.

Világos ezek szerint, hogy a fejlődés, az azt irányító tervezés, a nyersanyagok feltárása és a felhasználás módja nem választható el a morális követelményektől. Ezek egyike kétségtelenül megszabja a látható természeti javak felhasználásának határát. A Teremtőtől kapott hatalom, amellyel az embert felruházta, nem abszolút, nem szabad vele „élni vagy visszaélni”, vagy tetszés szerint felhasználni.”⁵

A pápa itt már egyértelmű felhívást intéz az emberekhez, kiemeli, hogy felelősséggel tartoznak a teremtett világért, valamint önmaguk és embertársaik iránt. Jól megfigyelhető a kapcsolat a fenntartható fejlődés fogalmával, mely hasonlóan a pápai megnyilatkozáshoz, felhívja korunk nemzedékének figyelmét, hogy csak oly módon szabad használnia a Föld javait, hogy a jövő nemzedéke is ki tudja majd elégíteni szükségletét a fennmaradó javakból.

Ugyancsak Szent II. János Pál pápa az, aki az 1990-es béke világnapi üzenetében a teremtésvédelemmel foglalkozik és aktív cselekvésre buzdít.

A 2009-es Koppenhágai Klímacsúcson XVI. Benedek pápa a fokozódó környezet-szennyezés veszélyeire hívta fel a figyelmet, rámutatva, hogy az emberiségnek sürgősen cselekednie kell környezete védelme érdekében, mert a klímaváltozás és a természeti katasztrófák már az olyan alapvető emberi jogokat fenyegetik, mint az élelemhez, az egészséges ivóvízhez vagy az élethez való jog. A pápa felszólította a fejlett társadalmakat, hogy az energiafogyasztás csökkentésével és egy energiahatékonyabb politika előtérbe helyezésével térjenek át egy fenntarthatóbb életstílusra.⁶

XVI. Benedek pápa kiemelte a humánökológia jelentőségét, hiszen a környezeti problémák szoros összefüggésben vannak azzal, hogy az ember hogyan tekint saját magára és az őt körülvevő teremtett világra.

A 2010. évi béke világnapi üzenetében (a 2009-es Koppenhágai Klímacsúcs üzenetéhez hasonlóan) pedig felhívást intézett a Föld lakóihoz – kiemelten a fejlett világ embereihez –, amelyben életformájuk felülvizsgálatára és megváltoztatására szólította fel őket.

Ilyen előzmények után született meg Ferenc pápa enciklikája, mely felhasználja az egyház társadalmi tanításait, a püspökkari konferenciák környezetvédelmi dokumentumait, sőt a testvéregyházak környezetvédelemmel kapcsolatos megnyilatkozásait is, kiemelten foglalkozva Bartolomeosz pátriárka hasonló témájú írásával, ő ugyanis évtizedek óta foglalkozik a környezetvédelem kérdéseivel.⁷

⁵ *Sollicitudo rei socialis* II. János Pál pápa enciklikája, 1987, 34. A fejlődés és a környezet megbecsülése. <http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=93#SR34> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

⁶ *Klímacsúcs – XVI. Benedek: sürgősen cselekedni kell a környezet védelme érdekében*, 2009. <http://www.alternativenergia.hu/klimacsucs-xvi-benedek-surgosen-cselekedni-kell-a-kornyezet-vedelme-erdekeben/11490> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

⁷ *Bemutatták Ferenc pápa enciklikáját: Az átfogó ökológia az igazságosság új paradigmája*, 2015. http://hu.radiovaticana.va/news/2015/06/18/bemutatt%C3%A1k_ferenc_p%C3%A1pa_enciklik%C3%A1j%C3%A1t_%C3%A1tfog%C3%B3_%C3%B6kol%C3%B3gia/1152458 (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

ÁLTALÁNOSSÁGBAN AZ ENCIKLIKÁRÓL⁸

Ferenc pápa enciklikája a *Laudato si'* (*Áldott légy!*) címet kapta. Az enciklika alcíme – *A közös otthon gondozása* – jelzi, hogy tulajdonképpen nem csupán természetvédelemről, hanem egész környezetünk, „közös otthonunk” gondozásáról van szó. A pápa ezzel – helyesen – arra világít rá, hogy nemcsak természeti, hanem emberi környezet is körülvesz bennünket. E ponton szorosan kapcsolódik a környezettudatos neveléshez is, amelyben hangsúlyt kap a környezet fogalmának tisztázása, az, hogy az ember környezete nemcsak a természeti, hanem a gazdasági és a társadalmi környezetet is magában foglalja.

A *Laudato si'* Assisi Szent Ferenc híres *Naphimnusz*ának a kezdőszavai, s ezzel Ferenc pápa mintegy Assisi Ferenc nyomdokaiba lép, s vele együtt dicséri Istent és a teremtet.

A *Naphimnusz* az 1226 előtti évekből (valószínűsíthetően 1224-ből) származik, s a Nap, a Hold, a Föld, a Tűz, a Víz, valamint az egész teremtés dicsőítő éneke.⁹

Az enciklika 6 fejezetből, ezen belül 246 pontból áll.

A pápa egyértelműen állást foglal az ember elkötelezett felelősségvállalása mellett, mely környezetünk – közös otthonunk – megóvását szolgálja. Az elkötelezettségnek a természeti környezetünk megóvásán túl a szegénység felszámolására, a szegényekre irányuló törődő figyelemre és a Föld erőforrásaihoz való egyenlő hozzáférésre is ki kell terjednie, vagyis a társadalmi szintet is érintenie kell.

Az enciklika első fejezete egy, a tudományos eredmények szerinti helyzetelemzésnek tekinthető, a második az ezzel kapcsolatos keresztény látásmódot mutatja be, a harmadik a környezeti válság emberi gyökereivel foglalkozik, a negyedikben pedig egy átfogó ökológiára tett javaslatot olvashatunk a Szentatyától. Az ötödik fejezetben ehhez javasol mielőbbi párbeszédet a társadalmi, gazdasági és politikai élet szereplői között, az utolsó, hatodik rész egy képzett és felelős tudat kialakításáról, s ehhez kapcsolódóan a környezettudatos nevelésről és a lelkiiségről szól. Ehhez javasol kiindulási pontokat mind nevelési, spirituális, egyházi, politikai, mind pedig teológiai szinten.

Az enciklika két imával végződik: az első mindazoknak szól, akik hisznek a teremtő Istenben, a második pedig fohász azért, hogy vállalni tudjuk azokat a kötelezettségeket, amelyeket Jézus evangéliuma megkövetel a keresztényektől.

Ferenc pápa kijelenti, hogy mindannyian felelősséggel tartozunk bolygónk s az emberiség jövőjéért, a cselekvés mikéntje azonban, illetve hogy min és hogyan kell változtatnunk, mindenkinél és minden egyes szervezetnél más és más lesz.

⁸ Az elemzés és az idézetek a *Laudato si'* – Ferenc pápa *Áldott légy* kezdetű enciklikájából származnak. Szent István Társulat, Budapest 2015.

⁹ *Kulturális Enciklopédia* http://enciklopedia.fazekas.hu/memo/Assisi_Szent_Ferenc.htm (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

AZ ENCIKLIKA RÉSZLETES ELEMZÉSE

Első fejezet – „Ami otthonunkkal történik”

Az első fejezet 7 alfejezetre tagolódva áttekintést nyújt a bolygónkat és az emberiséget érintő legnagyobb problémákról, összefoglalva a legfrissebb ismereteket a környezetvédelem témaköreiből.

Az első alfejezet a **környezetszennyezés és éghajlatváltozás** témáját járja körbe.

Bemutatja az emberekre közvetlenül ható szennyezéseket (pl. levegőszennyezés), de szó van az egyre növekvő mennyiségű hulladék problémájáról is. E témához kapcsolódóan a pápa kiemeli a legszegényebbek kiszolgáltatottságát, amelyért a fejlett társadalom lakói (is) felelősek. Felismeri a probléma gyökerét, azt, hogy nagyrészt a „selejtezés kultúrája” okolható a kialakult problémákért, s az generálja az újabb problémákat.

Mindez összecseng a környezettudatos gondolkodás alapján megfogalmazott „fogyasztói társadalom” értelmezésével, mely szerint a mai társadalmat a javak és szolgáltatások túlzott használatára irányuló emberi magatartás jellemzi.

Az éghajlatra mint összetett rendszerre utal, alátámasztva annak fontosságát, hogy mielőbb cselekedni kell a globális klímaváltozás megállítása érdekében. Szól a felmelegedés következményeiről, kiemelve, hogy nemcsak természeti, hanem „társadalmi, gazdasági, elosztási és politikai következményekkel járó globális” problémával állunk szemben. (25)¹⁰

A második alfejezet a **víz problémáját** járja körbe.

A pápa kifejti, hogy az elérhető víz mennyisége minősége egyre kevesebb, a minősége pedig egyre rosszabb, mindez az emberi élet fenntartását, az emberek közötti viszályok fokozódását eredményezheti. Leszögezi, hogy „a biztonságos ivóvízhez való hozzáférés alapvető és egyetemes emberi jog, mert meghatározza az emberek életben maradását, és ezért a többi emberi jog gyakorlásának feltétele”. (29)

A harmadik alfejezet a **biológiai sokféleségről**, annak védelméről és jelentőségéről szól. Kiemeli, hogy Földünk növényeire és állataira nem szabad csak kiaknázható erőforrásként tekintenünk, hiszen azok „önmagukban is értékesek”.

Isten a teremtés által – a saját képmására – alkotta meg az embert mint a teremtés koronáját. „Legyetek termékenyek, szaporodjatok, töltsétek be a földet, és hajtsátok uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely a földön mozog.” (Ter 1,27–28) Az Atya rábízta a Földet az emberre, de mivel az ember Isten képmása, hivatása és kötelessége, hogy bölcsen, szeretettel uralkodjék, ne pedig zsarnokskodjék a természet felett. Az ember csak az Isten akaratától való függésben uralkodhat a természet felett, s ez arra kötelezi őt, hogy a teremtet világ egészéhez az erkölcsi rend szerint viszonyuljon.

Az ökoszisztémák zavartalan működéséhez minden fajra egyaránt szükség van. Az emberi beavatkozás azonban olyan nagymértékű pusztítást végez, hogy felborítja az ökoszisztémák ökológiai egyensúlyát, számos faj egyedszámának csökkenését, több esetben a faj kihalását jelenti. A pápa pozitív példákat is említ, amelyek elősegítik bolygónk természeti területein az egyensúly fenntartását, mintegy „menedéket” nyújtva a fajoknak.

¹⁰ A zárójelbe tett számok az enciklika adott pontjaira utalnak.

A *negyedik alfejezetben* összekapcsolja a jelenlegi társadalom emberét a környezet pusztulásának jelenségével, s a **globális változások emberre gyakorolt negatív hatásait** fogalmazza meg – elsősorban társadalmi területeken. „A globális változás társadalmi összetevői közé tartoznak: (...) a társadalmi kirekesztés, az energiafogyasztásban és egyéb szolgáltatások elérhetőségében mutatkozó egyenlőtlenség, a szociális fragmentáltság, az erőszak növekedése, (...) az identitás elvesztése.” (46)

Az *ötödik alfejezet* a **világméretű egyenlőtlenségről** szól, és – az enciklikán végigvonuló egyik fő motívumként – a szegények problémáját helyezi előtérbe, rámutatva, hogy mindeknek az emberek nagy része nincs tudatában. Kiemeli, hogy mennyire fontos, hogy a problémák ökológiai megközelítése szociális megközelítéssé is váljon. (49)

A *hatodik és hetedik alfejezetben* a Szentatya arra hívja fel a figyelmet, hogy „még nem rendelkezünk a **szükséges kultúrával** ahhoz, hogy szembenézzünk ezzel a válsággal”. (53) Fontos lenne az új irányvonalakat kijelölő politikai vezetés, ám a politika még túlságosan alá van vetve a ma gazdaságának (és pénzvilágának), még túlságosan nagy erejű, s ez legtöbbször a környezetvédelmi konferenciák kudarcához (is) vezet.

Második fejezet – „A teremtés evangéliuma”

Ebben a fejezetben Ferenc pápa a Biblián keresztül nyújt áttekintést a problémák elemzéséhez, kiemelve az ember felelősségét a teremtett világgal szemben.

A hét alfejezet *első alfejezetében* a **hit és az ész közötti szintézis** szükségességét emeli ki, hiszen a problémák bonyolultsága miatt a megoldásokat sem várhatjuk a „valóság egyetlen értelmezési és alakítási módjából”. (63)

A *második alfejezet* bibliai elbeszéléseken keresztül **az ember világhoz fűződő viszonyáról** szól, s ebből következtet a ma emberének feladatára és felelősségére.

A teremtés-elbeszélések tanításokat fogalmaznak meg az emberi létről, kiemelve, hogy az emberi lét alapja az Istennel, a felebaráttal és a Földdel való kapcsolaton nyugszik.

Az ember és természet közötti harmonikus kapcsolat megszűnt, pedig „a világ kertjét művelni és őrizni kaptuk”. (67) Pontosan ezért (is) fontos, hogy tisztában legyünk felelősségünkkel, azzal, hogy „nem mi vagyunk az Isten”, s tiszteletben kell(ene) tartanunk a természet törvényeit.

Ferenc pápa a megoldást is felkínálja: „A legjobb módja annak, hogy az emberi lény helyét tisztázzuk, és véget vessünk azon követelésének, hogy a Föld abszolút uralkodója legyen, ha ismét felmutatjuk a teremtő Atyának, a világ egyetlen birtokosának alakját.” (75)

A *harmadik alfejezetben* arról olvashatunk, hogy **a teremtést csak ajándékként értelmezhetjük**, hiszen az „olyan valóság, amelyet a minket egyetemes közösségbe hívó szeretet világít meg”. (76)

Szeretet nélkül a teremtés csak a pusztta vizsgálat és átalakítás tárgya maradna az ember számára, olyan, amilyennek a legtöbb esetben a fogyasztói társadalmunk embere is értelmezi.

A *negyedik alfejezet* az egész teremtés harmóniájára utalva az *ökológiai egységet* emeli ki.

„...az egész megszámlálhatatlan sokféleség és különbözőség arról vall, hogy egyetlen teremtmény sem elég önmagának, hogy a teremtmények csak egymástól való függésben léteznek, hogy kiegészítsék és szolgálják egymást.”¹¹ (86)

Mindez egybeesik az ökológiai egyensúly fogalmával, mely kiemeli, hogy a legparányibb élőlénynek is szerepe van az egyensúly fenntartásában, s léte szükségszerű a természeti folyamatok végbemenetele szempontjából.

„*Az egész világot átfogó közösség*” létére utal az *ötödik alfejezet*.

Mivel minden teremtményt – beleértve az embert is – az Atya teremtett, ezért láthatatlan kapcsolat van közöttünk: „egyfajta világcsaládot alkotunk”, amely alázatosságot és a teremtés többi tagja iránti tiszteletet kíván meg tőlünk. Az enciklikában az egyik vezérmotívum, hogy minden mindennel összefügg – hasonlóan a környezettudatosság ökológiai szemléletének egyik alap gondolatához, mely szerint bárhol avatkozunk bele a természet egyensúlyába, az az egész egység működésére hatással van. Ahogyan több helyen, itt is megjelenik a szegényekre, a nyomorban tengődőkre történő utalás: „Nem lehet valódi a természet többi létezőjével való szoros egység érzése, ha egyidejűleg nincs szívünkben gyengédség, együttérzés és aggodás az emberi lényekért.” (91)

A *javak közös rendeltetéséről* szóló *hatodik alfejezet* szintén az egyenlő elosztás szükségességére hívja fel a figyelmet, hiszen „A természeti környezet közjó, az egész emberiség öröksége, és mindenki felelősséggel tartozik érte. Aki kisajátít valamit, csak azért teheti, hogy mindenki java érdekében kezelje.” (95)

A *következő, hetedik alfejezetben* pedig Jézus példáján keresztül írja le a pápa a *teremtmények közötti kapcsolatot*: Jézus összhangban élt a teremtéssel és az egész teremtésben jelen van maga is.

Harmadik fejezet – „A környezeti válság emberi gyökere”

E fejezet három alfejezete talán a legerőteljesebben kapcsolható össze a környezettudatosság egyik alapvető elemével, a ma fogyasztói társadalmának új embertípusával.

Az egész fejezeten végigvonul az uralkodó technokratikus paradigma jellemzése, középpontjában a ma emberével.

Az *első alfejezet a technológia kettősségét* mutatja be. A technológia egyrészt az ember nagyfokú kreativitásának kibontakoztatását jelenti, amely több probléma megoldását, emberi baj orvoslását jelentette, másrészt viszont olyan hatalmat adott az ember kezébe, amellyel még nem tud megfelelően élni, sem felelősség, sem pedig lelkiismeret tekintetében.

A *második alfejezet a technokratikus paradigma globalizációját*, uralkodóvá válását mutatja be, azt, ahogyan a technikai fejlődés kihat az emberi társadalomra, s alapvetően határozza meg az emberek életét.

¹¹ A Katolikus Egyház Katekizmusa, 340.

A technikai fejlődés során előtérbe került az ember birtoklási és hatalomvágya, minek következtében az embert egyre inkább az érdekelte, hogy – saját érdekében – minél többet kisajtolhasson a technika segítségével a természetből, vagy akár a többi embertárs munkájából.

„...az azt [technikát] birtokló ember tudja, hogy a technika végül is nem az ember hasznát vagy jólétét szolgálja, hanem a hatalmát növeli; a hatalmát, a szó legszűkebb értelmében.”¹² (108)

Mindennek a következtében az ember a technikát tekinti a létértelmezés fő eszközének, és ennek következménye a környezetpusztítás vagy az emberi együttélés értelmének elvesztése.

A Szentatya azonban megoldást is kínál a felmerülő problémára, mondván, hogy az emberi szabadság képes irányítani és korlátozni a technikát úgy, hogy egy emberségesebb, szociálisabb fejlődés valósulhasson meg. Bízik benne, hogy a „hiteles emberség” fellelhető a „technológiai civilizációban”. (112)

A *modern antropocentrizmus*ról és annak következményeiről szól a *harmadik alfejezet*. A technikai szemlélet valóság fölé történő helyezésével egy szélsőségesen emberközpontú szemlélet vált uralkodóvá. Azonban ha az ember feltétlen uralkodóvá teszi önmagát – elrugaszkodva a valóságtól –, akkor saját létezésének alapjait teszi tönkre, hiszen Isten helyébe akar lépni, a vele való együttműködés helyett. (117)

Ferenc pápa fontosnak tartja kiemelni, hogy el kell ismerni az ember képességeit, így például a megismerés vágyát, az akaratot, a szabadságot és a felelősséget, de meg kell követelni a teremtet világ iránti elkötelezettséget, mivel „a korlátokat nem ismerő emberi hatalom imádatával együtt kialakul az emberben ez a relativizmus, amelynek értelmében minden jelentéktelenné válik, ha nem szolgálja saját közvetlen érdekeit.” (122) A fogyasztói társadalom eszméje köszön vissza, vagyis a „használd és dobd el” szemlélet, mely nemcsak a természeti környezetünket, hanem az embertársakat (elsősorban a szegényeket) is kizsákmányolja. Tudatosítanunk kell, hogy a technikai fejlődéssel párhuzamosan jelen kell lennie az emberi erkölcsnek, hiszen „az erkölctől elválasztott technika aligha lesz képes határt szabni önmagának”. (136)

A Szentatya egy átfogó ökológiára is javaslatot tesz, melyről a következő alfejezetben szól részletesen, ezzel kapcsolatosan azonban még ebben a fejezetben kiemeli a munka értékét és fontosságát az ember szempontjából: „Nem szabad arra törekedni, hogy a technológiai fejlődés egyre nagyobb mértékben felváltsa az emberi munkát, mert azzal az emberiség önmagának okozna kárt. A munka szükségszerű, hozzátartozik az élet értelméhez ezen a földön, út az éretté váláshoz, az emberi kibontakozáshoz és a személyes önmegvalósításhoz.” (128)

Negyedik fejezet – „Átfogó ökológia”

A globális problémákra csakis egy átfogó ökológia tud megoldást találni, mely a természetén kívül az emberi, társadalmi dimenziókat is magában foglalja. Ezek a dimenziók

¹² GUARDINI, Romano, *Das Ende der Neuzeit*, Hess Verlag, Basel 1950, 63–64.

hasonlatosak a fenntartható fejlődés három alappillérehez, ami jól mutatja a két különböző megközelítés hasonlóságát.

Ennek tükrében az első három alfejezet a következő dimenziókat vizsgálja:

1. környezeti, gazdasági és szociális ökológia,
2. kulturális ökológia,
3. a mindennapi élet ökológiája.

Az *első alfejezetben a környezet fogalmi jelentését* a környezettudatosság gondolatához kapcsolódva mutatja be, ezzel is alátámasztva annak fontosságát, hogy „csak egyetlen, összetett társadalmi-környezeti válság létezik”. (139)

Éppen ezért nem lehet elválasztani egymástól a környezeti problémákat a családi, munkahelyi vagy más szociális problémáktól.

A történeti, művészeti és kulturális örökségünk veszélyeztetettségéről szól a *második alfejezet*. A szubszidiaritás elvének megfelelően az adott hely sajátosságainak megőrzésére hívja fel a figyelmet, rámutatva, hogy a környezettel kapcsolatos kérdéseknél figyelembe kell venni a hely identitását és hagyományait.

A fogyasztói szemlélet ugyanis – uniformizálva a hagyományokat, eltörölve a helyi sajátosságokat, amelyek hosszú időn keresztül egy-egy adott népcsoport kulturális identitását biztosították – ezt a helyi kulturális sokszínűséget is fenyegeti.

A *harmadik alfejezetben*, mely a *mindennapi ökológiáról* szól, szintén a sokszínűség elvesztését félti a pápa, utalva rá, hogy rajtunk múlik, mennyire tesszük otthonossá, identitásunkat kifejezővé szűkebb környezetünket. Az „elszürkülés” veszélyezteti a ma emberének mindennapjait, s az emberek elmagányosodását, kirekesztettség-érzését a közösségi kapcsolatok kompenzálhatják.

A közjó alapelvéről és fontosságáról olvashatunk a *negyedik alfejezetben*.

A közjó – minden ember számára – a személy tiszteletben tartását feltételezi, lehetővé teszi személyek és csoportok fejlődését, megalapozza, hogy elérhessék tökéletességüket. (157)

Az *ötödik alfejezetben a nemzedékek közötti szolidaritás* szükségességét hangsúlyozza Ferenc pápa. Csak ennek megléte esetén beszélhetünk fenntartható fejlődésről, hiszen „a föld, melyet kaptunk, azoké, akik utánunk jönnek” (159), ami egybecseng a híres környezetvédelmi aktivista, David Brower mondatával is: „A Földet nem apáinktól örököltük, hanem unokáinktól kaptuk kölcsön”.¹³

A posztmodern kor emberét az önzés, a teljes individualista szemlélet, a pillanatnyi siker öröme vezérli, aminek következménye a családi, társadalmi kötelek meggyengülése, s a nemzedékek közötti összhang felbomlása.

Ehhez kapcsolódik az élet értelmét boncolgató kérdést: „Mi végett vagyunk ezen a világon? Mi végett születünk erre az életre? Miért dolgozunk és küzdünk?” (160)

A mi érdekünk is, hogy egy élhetőbb bolygót hagyjunk a jövő nemzedékére, hiszen e nélkül saját méltóságunk (is) veszélybe kerülhet.

¹³ <http://www.wwf.hu/kornyezeti-neveles> (Utolsó megtekintés: 2016. április 11.)

Ötödik fejezet – Tájékozódást és cselekvést segítő szempontok

Ez a fejezet iránymutató ahhoz, hogy mit tehetünk és/vagy mit kell tennünk a különböző szinteken.

Éppen ezért az öt alfejezet a különböző szintek párbeszédjéről szól:

1. Párbeszéd a környezetről a nemzetközi politikában
2. Párbeszéd egy új nemzeti és helyi politika kialakítása érdekében
3. Párbeszéd és átláthatóság a döntési folyamatokban
4. Párbeszéd a politikai és gazdasági területeken
5. Párbeszéd a vallások és a tudományok között

Az *első alfejezet* javaslatot tesz **a megoldások globális szinten történő keresésére**: nemzetközi szinten kell összefogni ahhoz, hogy eredményre vezető megoldások szülessenek.

Am nem elég csupán nemzetközi szinten keresni a megoldást, a hozzáállás is fontos: a világsúcstalálkozók („klímakonferenciák”) eredménytelensége főként a nem megfelelő politikai hozzáállással magyarázható.

Az enciklika említést tesz az 1992-es Riói Világkonferenciáról, melyen ugyan jelentős mennyiségű alapelvet és cselekvési programot dolgoztak ki, a megállapodást nem fogadták el egyhangúan, és akik elfogadták, azok is csak kismértékben vagy egyáltalán nem tartották be. (167)

Az okokat a Szentatya ezúttal is abban a hozzáállásban látja, „amely megakadályozza, hogy elérjük a szegénység felszámolásának célját. Felelősebb globális válaszra van szükségünk, mégpedig olyanra, amely egyszerre néz szembe a környezetszennyezés csökkentésével és a szegény országok és térségek fejlődésével.” (175)

A *második alfejezetben* **nemzeti szinten** elemzi a tennivalókat, s minden állam feladatának tekinti a tervezés, a koordinálás, az ellenőrzés és a megfelelő szankcionálás kidolgozását. Ezzel kapcsolatosan felhívja a figyelmet a hiteles és végrehajtható szabályok kidolgozásának fontosságára.

Itt említi meg a jelen politika „drámáját”, mely abból ered, hogy ez a politika az azonnali eredményre, a rövid távú sikerre összpontosít.

A döntési folyamatok párbeszédjéről szóló *harmadik alfejezetben* újra rámutat a rövid távú gondolkodás veszélyeire, példával támasztva alá annak hatásait. A fogyasztói kultúra és a rövid távú gondolkodás az oka a gyors, sokszor meggondolatlan és átgondolatlan intézkedéseknek, s ezek vonják maguk után az információk esetleges eltitkolását is.

A Szentatya a Riói Nyilatkozat 15. alapelvét említi példaként arra, hogy az ilyen magatartás hosszú távon mennyire nem egyeztethető össze a természeti és emberi értékekkel: „ahol súlyos vagy visszafordíthatatlan kár fenyeget, a tudományos bizonyosság hiánya nem használható fel indokként a környezetrombolást megakadályozó, hatékony intézkedések elhalasztására”. (186)

A *negyedik alfejezetben* **a politika és a gazdaság párbeszédjéről** ír Ferenc pápa, leszögezve, hogy „A politika nem vethető alá a gazdaságnak, a gazdaság pedig nem vethető alá a technokrácia parancsainak és hatékonyságközpontú paradigmájának.” (189)

Mint írja, mindennél nagyobb szükség van arra, hogy a politika és a gazdaság az élet (különösen az emberi élet!) szolgálatába álljanak. XVI. Benedek pápa 2010. évi Béke vi-

lág napi üzenetét idézi: „a technológiailag fejlett társadalmaknak késznek kell lenniük mértéktartó magatartásformák követésére, csökkentve saját energiafogyasztásukat és javítva az energiafelhasználás feltételeit.” (193)

Olyan új fejlődési modellek létrejöttét tartja kívánatosnak, melyek felelős gondolkodáson alapulnak, minden szinten biztosítják a képességek kibontakoztatását és nagyobb felelősséget követelnek meg a hatalmon lévőkötől.

A vallások és a tudományok közötti párbeszédet taglaló *ötödik alfejezet* kiemeli e párbeszéd szükségességét, hiszen a fejlett technika önmagában nem tudja megoldani a társadalmi problémákat, s a legfontosabb motivációnak az együttélésnek, az áldozathozatalnak és a jóságnak kell(ene) lennie. A pápa végül arra buzdítja a különböző vallási felekezethez tartozókat, hogy gondolkodjanak együtt a természet és a szegények védelmének kérdéseiről, hozzátéve, hogy a túlspecializált tudományágaknak is szükségük van az együttműködésre ahhoz, hogy előbbre jussunk a problémák megoldásában.

Hatodik fejezet – Ökológiai nevelés és lelkiiség

A fejezet kilenc alfejezetre tagolódik, s a nevelésre háruló feladatok összekapcsolódnak a lelkiiséggel: a kettő együttes jelenléte valósíthatja meg és teljesítheti ki egy új életforma kialakulását és elterjedését. A megújulási folyamat három fő feladat köré összpontosul, ezek a kulturális, spirituális és nevelési feladatok.

Az *első alfejezet* újra sorra veszi a már ismert főbb **nevelési problémákat**, középpontba helyezve az emberi magatartás, hozzáállás megváltozásának a szükségességét. A problémák bemutatása mellett azonban megoldást is kínál egy megújulási folyamat segítségével, melynek célja az ún. ökológiai megtérés.

A technokrata fogyasztói társadalom embere „identitáshiányban” szenved, nincs irányt mutató önértelmezése, és az ilyen emberek „önmagukat teszik meg életük fő vonatkozási pontjává, és tudatukban elkülönülnek egymástól, megnő a mohóságuk.” (204)

A környezettudatos nevelésben is megjelenik ez a gondolat, ahogyan az is, hogy e magatartás nyomán egy visszacsatolás jön létre: a boldogságot a fogyasztói társadalom embere a tárgyak vásárlásában keresi, noha ezek csak rövid, átmeneti időre nyújthatnak számára örömet, így egyre újabb és újabb eszközök vásárlására törekszik, előidézve és növelve mindezzel birtoklási és hatalomvágyát. Ferenc pápa azonban bízik az emberekben, bízik benne, hogy képesek lesznek önmagukat meghaladva újra felemelkedni, másokra is tekintettel lenni, ami elvezet majd oda, hogy döntéseik során figyelembe veszik (s talán önmaguk elé is helyezik) azt, hogy tetteikkel hogyan hatnak a külvilágra és az embertársaikra.

Az ehhez szükséges **nevelési feladatokat** gyűjti össze a *második alfejezetben*.

Az alfejezet elején rámutat a környezeti nevelés eddig végbement fokozatos átalakulására, arra, hogy először csak az ismeretek közvetítése, a problémák bemutatása volt a cél, ma azonban már arra is felvük a figyelmet, hogy pozitív magatartás- és életvitel formáló hatása is lehet annak, ha az emberek felfedezik a fogyasztói társadalom buktatóit és képesek egy új – hosszútávon megfelelőbb – életstílus kialakítására. A Szentatya a nehézségekről is ír, rámutatva, hogy az igazi megoldás az lehet, ha „szilárd erényeket” alakítunk ki a felnövekvő generációban.

A környezeti nevelés fő feladatának azt tekintti, hogy felébressze az emberekben egy új életstílus igényét, mely az ökológiai etikán alapszik.

A tudatformálás azonban nem csak az intézményes oktatás feladata. Mivel a környezeti nevelés élethosszig tartó folyamat, az intézményes oktatáson kívül ez a politikai, a társadalmi szervezetek – különösen a környezetvédő civil szervezetek – és az egyház feladata is.

A *harmadik alfejezet* az ún. **ökológiai lelkeség** fogalmán keresztül az ökológiai feladatokat összekapcsolja a lelkeséggel.

A hívő embernek meggyőződéséből fakadóan motiválnak kell(ene) lennie a világ gondozására. A kellő elkötelezettséghez azonban belső ösztönzésre is szükség van, így a környezeti válság tulajdonképpen egy „mély belső megtérésre hívó felszólítás.” (217)

Az egyéni megtérésen kívül azonban elengedhetetlenül fontos a közösség szerepe és ereje is, hiszen csak azzal leszünk képesek rá, hogy a társadalmi problémákra megfelelő válaszokat adjunk.

Így alakulhat ki az a tudat, hogy nemcsak társadalmi szinten, hanem egyénenként is minden teremtménnyel egyetemes közösséget alkotunk, s ez a tudat fog elvezetni minket a világ ajándékként való elismeréséhez.

Az *öröm és béke* címet viselő *negyedik alfejezet* a józan, mértéktartó növekedést és fogyasztást helyezi középpontba, hogy képesek legyünk örülni a kevésnek, a kicsinek is: „a kevesebb több” gondolata segítségével. (222)

Ezt egészséges alázattal és boldog mértéktartással érhetjük el. Természetesen csak akkor jutunk el erre a szintre, ha önmagunkkal is békében vagyunk.

Az *ötödik alfejezetben* Ferenc pápa – VI. Benedek pápa szavaival élve – a „*szeretet civilizációjának*” eszményét javasolja, megfogalmazva, hogy a társadalmi szeretet az igazi fejlődés kulcsa. A társadalmi szeretet kialakulása érdekében politikai, gazdasági és a kulturális szinten is újra kell értékelní a szeretet szerepét.

Az *utolsó négy alfejezet* döntően a keresztény emberekhez szól, részben a lelkeségen keresztül, az ökológiai megtérést segítve, részben pedig a szentségi jelek, a Szentháromság és Mária példáján keresztül, **az ökológiai lelkeség és a hit kapcsolatát** mutatva be.

Feladatunk, hogy vigyázzunk bolygónkra, hiszen „ha a világnak kezdete van, és teremtettség valóság, akkor azt kell keresni, aki kezdetet adott neki, azt kell keresni, aki teremtetette. (Nagy Szent Baszileiosz).” (244)

A környezeti problémák kezelése elválaszthatatlan a gazdasági, társadalmi problémáktól. De éppígy elválaszthatatlan az emberi bensőtől, az önmagunkkal való kapcsolatunk minőségétől. Ez pedig elvezet a lelkeség és a hit területére.

Látható, hogy Földünk problémái a mi problémáink, nekünk kell ezeket megoldani, közös összefogással, az életünk különböző területein megvalósuló külső és belső változások sorával.

Zárógondolatként Ferenc pápának a *Föld Chartá*ból idézett, az emberrel szemben megfogalmazott kihívását ajánlom az olvasó figyelmébe:

„Legyen olyan időszak a mienk, amelyre úgy emlékeznek majd, mint amelyben újjáéled az élet megbecsülése, erős elhatározás születik a fenntarthatóság elérésére, felgyorsul az igazságosságért és békéért folytatott küzdelem, és örömmel ünneplik az életet.”¹⁴ (207)

SUMMARY

Pope Francis's "Ecological" Encyclical as Reflected in Environment Consciousness

Pope Francis's "Laudato si" (*Praise Be to You*) encyclical discusses the global problems of environmental damage, economic problems and social inequalities. It also highlights the need that we should all act in a joint and responsible manner in order to solve the problems of our vulnerable natural environment and poverty on earth.

The cardinal points of environmentally conscious education also emerge in these issues. Therefore the two areas here, too are interconnected and overlap each other.

In addition to the presentation of the encyclical the author examines the kind of parallelism between the pope's encyclical and environmental consciousness, as well as the way in which the encyclical has the power to promote environmentally conscious education through the strengthening of Christian spirituality and the set of Christian values.

¹⁴ *Föld Charta*, 2000.

Az 1575-ös jubileumi szentév története – a zárándoklat és az irgalmasság tükrében

[Részlet Szántó (Arator) István *Historia anni Jubilaei...* című munkájából]

Szántó (latinul: Arator) István, jezsuita szerzetes a hitújítás korának fontos és ismert szereplője. 1540 táján született a dunántúli Devecseren. 1560-ban került Rómába, a Collegium Germanicumba, s a következő évben belépett a jezsuita rendbe. Az 1575-ös jubileumi évben, Rómában magyar gyóntatóként dolgozott, ennek történetét megírta. (A következőkben ebből idézünk.¹) Kezdeményezője volt az Örök Városban a Collegium Hungaricum alapításának. Ezután Erdélybe került, ahol Kolozsvárott, majd a partiumi Váradon hatalmas energiával prédikált és gyakran hitvitákat folytatott a protestánsokkal. Az 1588 decemberében tartott medgyesi országgyűlés kitiltotta a jezsuitákat Erdélyből, ezután Bécsben élt (1591–1601). Életművének fontos része a Biblia magyarra fordítása és a Korán cáfolata. Olmützben halt meg 1612-ben. Szántó szenvedélyes és fáradhatatlan jezsuita író, szónok, hittérítő volt. Tevékenysége és munkássága előkészítette a 17. századi katolikus megújulást. Méltán tarthatjuk Pázmány Péter szellemi elődjének is, noha a két jezsuita személyisége között jelentős különbségek voltak.

Szántó István a *Historia anni Jubilaei* című munkájában összefoglalta a szent helyekre indított zárándoklatok céljait. „Mily nagyobb dicséretre és ajánlásra méltónak kell tartani azokat, akik Isten iránti igaz jámborság, az égi és az isteni filozófia, az igazi erények megszerzése, a legjobb [és] legnagyobb Isten kegyelmének és barátságának elnyerése miatt hosszú útra vállalkoznak. Templomokhoz és Istennek szentelt szent helyekhez mennek, és azokon a helyeken szentek erekléit tisztelik, hogy kétségkívül azok könyörgése által saját vétkeiknek bocsánatát Istentől elnyerjék, hogy a katolikus hitben a mártírok példája által megerősödjének, az örök javak reményére indíttassanak, Isten és a felebarát szeretetére gyulladjanak, továbbá hogy az igazi okosságban, igazságosságban, lelki erősségben, mértékletességben tökéletesedjenek² és fáradságos türelem által a lélek szilárd alázatosságában és felajánlásában növekedjenek. Ezért végül minden vétektől megtisztulva az igazak az égben a megígért jutalmakat elnyerik. Ez a legfőbb és igazi bölcsesség, nem az a világi, amely kevélyté tesz, és amelyet Isten balgává tett. Az igazi bölcsesség az, hogy megismerjük az igaz Istent és féljük őt. Ugyanis a bölcsesség kezdete az Úr félelme; to-

¹ *Historia anni Jubilaei 1575 [...] cui pro exactiori historiae cognitione praemittitur tractatus de peregrinationibus ad loca sacra et de antiquitate indulgentiarum atque anni Jubilaei*, Arch. Prov. Tolet. S. I. Ms. 23, 210. ff. (Az eredeti példány Alcalá de Henaresben található.)

² A négy sarkalatos erény.

vábbá a megismert Istent igaz vallásossággal, hittel, reménnyel és szeretettel tiszteljük, parancsait megtartsuk, minden vétet mint a lélek pusztítóját elkerülünk és visszautasítunk, valóban serényen és szorgalmasan megőrizzük a lélek tisztaságát és az élet feddhetetlenségét, egészen az élet végső határáig. Ezért mondja prófétája által a világmindenség Alkotója: »Ne dicsekedjék a bölcs a bölcsességével, ne dicsekedjék az erős az erejével, és ne dicsekedjék a gazdag a gazdagságával, hanem azzal dicsekedjen, aki dicsekszik, hogy megért és ismer engem, mivel én vagyok az Úr, aki irgalmat és igazságot és ítéletet cselekszem a földön. Ugyanis ezek tetszenek nekem – mondja az Úr.« És másik helyen a Megváltó ezt mondja: »Az örök élet az, hogy megismerjenek téged, igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust.« És másik helyen a bölcs így szól: »Féld az Istent, és tartsd meg a parancsait! Mert ez az egész ember.« Ezután alig lehet elmondani, hogy a szent helyek meglátogatása mennyi segítséget jelent az említett erények megszerzésére. Ugyanis amikor a zarándokok megtekintik azokat a helyeket, ahol a mártírok Krisztus nevéért és a katolikus hit megvallása miatt rettenetes büntetéseket szenvedtek, miközben azoknak a csontjait és holttestét, amely a Szentlélek eszköze és temploma volt, vallásosan csókolgatják, a hitben csodálatos módon megerősödnek, és az igazság megvédésének érdekében hasonló dolgokra erősen bátorítást nyernek. Azért pedig, hogy bűneik bocsánatát elnyerjék, hosszú és veszélyes utakat vállalnak. Egyszerre gyakorolják a lelki állhatatosságot a nehéz helyzetekben, a türelmet, az alázatosságot és a szeretetet Isten és a szentek iránt, akikért az utak különféle nehézségeit vállalják. Ezenkívül gyakorolják az igazságosságot is, ami által önmagukat megítélik, és botlásaikért törekszenek Istent kiengesztelni testük megfékezésével, és engedelmessé tételével megtisztítván lelküket a bűn minden szennytől, az önkéntes bűnbánat és a szentáldozás vétele által. Ezenkívül a szent helyek tiszteltre méltó szentsége rendelkezik bizonyos titkos erővel (különösen ott, ahol valamely szenteknek a holtteste nyugszik), hogy az emberek hideg és érzéketlen szívét felfűtsa Isten és a szentek iránti csodálatra és szeretetre. És így gyakran maguk az emberek csodálkoznak, hogy honnan származik a szokatlan vallásosság és mély tisztelet bennük. Ezért tudnak könnyen magukba fordulni azok, akik jámborul és vallásosan felkeresték a római templomokat, történjék ez akár Isten és a szentek jelenléte folytán, akár a helyek szentségéből adódóan. Ugyanis ha Isten mindenütt jelen van, leginkább a saját házában van jelen, amely az imádság háza. Ha a nevében ketten-hárman összegyűltek között jelen van, annál inkább ott van, ahol több ezren gyűlnek könyörgésre és dicséretre. És a szentek szívesebben és gyakrabban vannak jelen ott, ahol holttestük pihen, és tisztelik őket, mint más helyeken, hogy könnyen láthatóak legyenek a megszámlálhatatlan csodákból azok, amelyek történtek és történnek a mártírok ereklyéinél. Ezekhez kapcsolódik a sokaság együttes lelkesedése a templomok meglátogatásakor, és különféle népek egyazon hite, egyazon vallása, az istentisztelet egyazon módja, azoké, akik kölcsönösen csodálják egymást, kölcsönösen buzdítják magukat jó példákkal a bűnbánatra, fogadalmakra és Isten dicséretére a szentjei között, kölcsönösen köszöntik egymást, és Istennek hálát adnak kedvesebb fogadalmakkal, hogy az oly különféle népeket az egy, egyetemes, katolikus egyházba összegyűjtötte. És egyesek saját erényeik által mint a csillagok fénylenek, kölcsönösen lehetőséget adnak egymásnak az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásához.”

A továbbiakban Szántó Istvánnak az 1575-ös szentévi eseményekről szóló összefoglalóját idézzük, amely – korunknak megfelelően – szolgálhat ma is, különösen az irgalmasság évében azoknak, akik Rómát felkeresik e szent időszakban:

„Az Úrban hívőknek, mind a rómaiaknak, mind a zarándokoknak valóban egy volt a szíve és a lelke, miközben egyes népek saját nyelvükön ugyanazt a hitet és vallást

visszhangozták, amit Róma vall és az egyház hirdet, és közülük néhány megpróbálta jámbor vetélkedéssel és versenyzéssel a másikat felülmúlni állhatatos imádkozással és a bűnbánat komolyságával. [...] Ezenkívül növelte a roppant nagy számú nép jámborságát és a római nemesek és polgárok áldozatkészségét a zarándokok felé megnyilvánuló igen nagy szeretet és bőkezűség, főleg a Szentháromság Testvérület csodálatra méltó bőkezűsége és gondoskodása és kellő figyelme ssége a zarándokok befogadásakor és ellátásakor. Biztosan meg tudom erősíteni, egész idő alatt, amikor a szentév zajlott, ebben a szent testvérületben több mint 150 000 zarándokot fogadtak be a zarándokházba, és látták el őket szükséges élelemmel. Ugyanis (ahogy ennek a testvérületnek a levelében később ezt be fogom mutatni) januártól egészen július utolsó napjáig 108 000 zarándokot számoltak meg, ezenkívül 456 beteget vagy gyógyulófélben lévő gyengéledőt. 7441-en voltak azok, akik más vendéglátóhelyekről érkeztek oda, akiknek a Szentháromság Testvérület tagjai vendégszerető fogadtatást és ételmet nyújtottak, néhányuknak még útiköltséget is, hogy vissza tudjanak térni hazájukba. Egyeseket háromnaponta, másokat négynaponta megmosdattak, sőt azokat, akik távolabbi országokból érkeztek, 10 vagy 15 napra elegendő élelemmel látták el. Nagyon kellemes volt látni, hogy a római nemesek és néhány igen előkelő kardinális a testvérületek piros színű ruháját öltötték magukra, nehogy felismerjék őket, megmosták a zarándokok sáros és portól piszkos lábát, körmüket levágták, az út nehézsége miatt keletkezett hólyagocskákat a talpukon megnyitották. Gyógyszerekkel látták el őket, megmosott lábukat a magukra kötött köténnyel szárazra törölték, és megcsókolták őket, végül asztalt terítettek, a szolgálk feladatait magukra vállalva saját kezükkel szolgáltak fel ételeket és italokat a zarándokoknak. Az élő római hitnek ezek a ragyogó gyümölcsei, amelyek nem találhatók meg azokban, akik egyedül a halott hittel dicsekszenek. Ezt a szeretettől lángoló hitet a rómaiak az Egyház első oszlopaiktól, Szent Pétertől és Páltól tanulták ebben a városban, akik (Ireneus tanúsítja) megalapították a római egyházat. Ezenkívül az igaz hitet és az igaz keresztény vallást sem a pogányok, sem az eretnekek soha nem tudták sem megdönteni, sem kioltani. [...] Továbbá kedves volt látni Rómában a szinte naponta a városba és a Szent Péter-bazilikába igen illedelmes rendben belépő új társulatokat, melyek egész úton imádkoztak, vagy együtt énekelték a litániákat; közülük néhányat, akik a templomoknak nem megvetendő szolgálataikat felajánlották, némelyiküket, akik egészen vérük kiserkenéséig hevesen megkorbácsolták magukat, és a többieket, akik pedig védőszentjeik vértanúságát élőben megjelentették.”

Fordította: Dr. Szilágyi Csaba, PhD

Bús Kornélia

MAGYARORSZÁG

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM, BERZSENYI DÁNIEL PEDAGÓGUSKÉPZŐ KAR

„Senkinek sem ártani, mindenkinek használni” A zalaegerszegi katolikus Mindszenty József Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium intézménybemutatója

BEVEZETÉS

Mindig is folytak viták arról, hogy az iskola mint másodlagos szocializációs színtér milyen szerepeket kellene hogy betöltsön. Bagdy Emőke és Telkes József már a nyolcvanas években rámutatott, hogy az iskola védelmező funkciója a külvilág káros hatásaival szemben ugyanolyan fontosságú, mint ismeretátadó szerepe, hiszen az intézményen túli hatások gyakran kedvezőtlenek a személyiségfejlődés szempontjából: a tárgyi, anyagi értékek preferálása a humanisztikus értékekkel szemben kedvezőtlen irányt adhatnak a gyermeki személyiség fejlődésének.¹

A védelmező szerep századunkban még nagyobb hangsúlyt kell hogy kapjon, hisz az információáradat, amely ér minket, legtöbbször sem minőségben, sem pedig mennyiségben nem alkalmazkodik a gyermekekhez. Egyes kutatók, mint Gábor Bálint József, a védelmező szerepkörön is túlmutató, gyógyító szerepkört ruháznának az iskolákra, mert a posztmodern ember hiányosságait, sérüléseit a család és az iskola képes csak korrigálni: „Ha igaz, hogy a posztmodern alany védtelen, sérült és gyöngült, akkor az iskolában deklaráltan meg kell hogy jelenjen az új pedagógiai hangsúly: a gyógyítás. Egyházas fogalomhasználatban ez a koinónia, az elkötelezett közösségi élet, és a daikónia, a közösség elkötelezett szolgálata.”² Ismertető dolgozatomban egy olyan katolikus intézményt szeretnék bemutatni, melynek története, értékrendszere és pedagógiai programja kiválóan tükrözik ezt az „új pedagógiai hangsúlyt” azaz, a tanulók védelmezését, „gyógyítását”, erkölcsi értékekre és a közösség elkötelezett szolgálatára való nevelését.

¹ BAGDY Emőke – TELKES József., *Személyiségfejlesztő módszerek az iskolában*. Tankönyvkiadó, Budapest 1988.

² GÁBOR B. József., *Quo vadis, iskola? Quo vadis, iskolafenntartó társadalom?*, in *Mester és Tanítvány*, Konzervatív Pedagógiai Folyóirat, 2005/7, 14.

AZ INTÉZMÉNY TÖRTÉNETE

Az iskola mottója „Senkinek sem ártani, mindenkinek használni” eredeti formájában „*Nemini obesse, omnibus prodesse!*” egyenesen a 17. századtól, a kezdetektől eredetileg tethető. Ez volt ugyanis a francia alapítók, Pierre Fourier és Alix le Clerc jelmondata, akik létrehozták az intézmény őseit, a Notre Dame Női Kanonok- és Tanítórendjét. Legfőbb céljuk ingyenes leányiskolák és tanárképzők építése volt, melyeket áthatott az erkölcsi és vallási szellemiség. Álmuk beteljesült, hiszen az általuk létrehozott Notre Dame Rend világszerte számos intézménnyel büszkélkedik, melyek az ifjúság oktatásán kívül a lelki útmutatást tűzték ki szent célul. Magyarországra 1905-ben telepedett le a rend, először Zsámbékon, majd Törökbálinton. Mindszenty József apátplébános az 1928-as esztendőben hívta Zalaegerszegre a nővéreket, hogy megkezdhessék munkájukat egy leánynevelő intézetben, ezzel lendítve fel az egyhangú ipari város hitéletét, kultúráját.

Az 1950-es évek vallásellenes intézkedései a rendet is elérték, működését szüneteltetni kényszerült, ám szerencsére a rendszerváltás után az intézmény újra megnyitotta kapuit. A nővérek készségesen vállalták el újra az ifjúság keresztény szellemiségű nevelését, oktatását. Bár nem kapták vissza az iskola teljes épületét, 1993-ban mégis megnyithatta kapuit az intézmény, immár egy koedukált, katolikus szellemiségű általános iskola formájában.

Az ünnepélyes megnyitón Kurucz Mária Katalin rendfőnöknő köszöntőjében a következőket mondta: „Hálánk első szava Urunkhoz, Istenünkhöz száll, aki gondviselő jóságában engedte megérnünk ezt a napot, amikor még elmondhatjuk: a tőből levágott fa friss hajtásokat hoz, s mi, a Rend utolsó tagjai még átadhatjuk égő fáklyánkat az új nemzedéknek.”³ Az ünnepséget aztán két kis olajfa elültetésével koronázták meg, melyek az újrakezds és egység szimbólumaiként ékesítették az iskola többbektárnyi méretű parkját.

Az intézmény ezután folyamatos bővítéseken ment keresztül: 1999-ben gimnáziumi tagozattal egészült ki (francia, angol, német, valamint informatika tagozatos osztálycsoportokkal), s hogy a vidéki tanulókat se érje hátrány, 2001 szeptemberében elindították a kollégium működését. Ma 25 osztályban, 402 általános iskolás és 244 gimnazista diák tanul e keresztény szellemiségű intézményben.

KERESZTÉNY NEVELÉSSZEMLÉLET AZ INTÉZMÉNY MÚLTJÁBAN

A keresztény szellemiségben történő nevelés alapkövei az Alexis és Pierre által lefektetett pedagógiai elvek és szemléletmód: „Bekapcsolódunk egy történetbe, forrásokból élünk, közösséget teremtünk egy nevelési elv köré, minden embert segítünk hogy a hivatására rátaláljon.”⁴

Bekapcsolódni egy történetbe annyit jelent, hogy az alapítók képesek voltak felmérni a minőségi leánynevelés szükségét, s belátták, hogy a nők szociális helyzetének javításához nélkülözhetetlen egy olyan iskola létrehozása, amelyben az oktatáson túl keresztény szellemiségű nevelésben is részesülnek a gyermekek. Munkájukkal így bekapcsolódtak a nők felemelkedésének történetébe, melynek első lépése a korábban elhanyagolt nőoktatás felvirágoztatása, a nők védelmező nevelése volt.

³ <http://www.mindszenty.net/iskolank.html> (Utolsó megtekintés: 2016. március 03.)

⁴ *A mi mesterfogásunk: A Notre Dame Rend nevelési elvei*, 2008, 1.

Forrásokból élni annyit tesz, hogy lelki és szellemi gyarapodásunkat Krisztus példamutatásán és a Biblia olvasásán keresztül valósítsuk meg, azaz a tanuláshoz és a tanításhoz való hozzáállást hassa át a feltétel nélküli felebaráti szeretet és a hit. Fontos, hogy a tanítók minden emberhez egyenlő bizalommal és szeretettel forduljanak, ezért Pierre Fourier *A világi lányok neveléséről* című munkájában kiemelten hívta fel a tanítónővérek figyelmét arra, hogy mennyire fontos figyelni a gyermekekre: „Diáklányok, ha életkoruk szerint aprók is, Isten egyházának már fiatal korukban sem csupán kicsi vagy jelentéktelen tagjai, hiszen néhány éven belül nagy jótéteményeket vihetnek végbe. Éppen ezért kívánatos, (...) hogy minél korábban kezdve csiszoljuk és gondosan neveljük őket Isten szeretetére és olyan dolgokra, melyek segíthetnek nekik élni és helyesen élni.”⁵

A *közösségteremtés* pedagógiai jelentőségét már akkoriban is felismerték a tanítók. Elvetették azt a szigorúan hierarchikus nézetet, mely a tanárt aktív, a diákot pedig passzív szereplőként értelmezi. A nővérek abban hittek, hogy az oktatás és a nevelés olyan interaktív folyamatok, melyek egyaránt hatnak tanárra és diákra. Annak, hogy ez megvalósuljon, elsődleges feltétele olyan légkör megteremtése, melyben mindkét fél kellően motivált tud maradni, és az egymás közötti kommunikáció zökkenőmentes. Ezenkívül, a megfelelő módszerek kiválasztására, megvitatására különböző tanácskozáson való részvételük során külön figyelmet kellett fordítaniuk a tanítóknak: „Tanácskozásaikon a nővérek gyakorta vitassák meg azokat a módszereket, amelyek leginkább segíthetik a gyermekek fejlődését (...) és azokat az ötleteket, melyek leginkább előreviszik az iskolák diákjait.”⁶ A nevelési elvek az erkölcsi szigor ellenére nagyon rugalmasak és diákcentrikusak voltak. A diákok felvételi eljárása lényegében egy baráti hangulatú elbeszélgetés keretében zajlott, melynek során felvilágosították a jelentkezőket a házirendről, és feltették nekik a legfontosabb kérdéseket: „... kész-e jól tanulni, minden nap meghatározott órában iskolába jönni, szerényen viselkedni, részt venni minden órán, és a szünetekben is betartani az iskola szabályait?”⁷ Ez a mondat parancsként, utasításként is elhangozhatott volna, de az, hogy a diákokat megkérdezték, arra enged következtetni, hogy a tanulók szabad akaratát tiszteletben tartották, és a valódi, belülről jövő motiváltságot keresték, melyet a tanulási folyamat motorjaként tartottak számon.

Kiemelt figyelmet fordítottak továbbá a lányok lelki *egészségének védelmezésére*, ezt elsősorban a tanár-diák közötti nyílt és bizalomteljes kommunikációval kívánták elérni. A diákok bátran fordulhattak problémáikkal tanítóikhoz: „Ha néha elkeserednek vagy kétségeik támadnak valamivel kapcsolatban, meg kell nyugtatni és okítani kell őket, és úgy kell velük beszélni ilyen esetekben és minden egyéb esetben is, hogy ne féljenek, és akárhányszor csak szükségét érzik, legyen bizalmuk bármilyen gondjukkal a nővérekhez fordulni.”⁸ A mentális egészség támogatása mellett a testi egészséget sem hanyagolták el: a higiénikus étkeztetés, a tiszta, rendezett hálósobák, tanulószobák biztosításán kívül a lányokat külsejük ápoltságának megőrzésére is ösztönözték, természetesen a szerénységet és az egyszerűséget szem előtt tartva.

A vallásos szemléletmód nem jelentett egyet azzal, hogy a lányokat elzárták volna a világi élethez szükséges gyakorlatias tudás megszerzésétől. Mi több, Pierre Fourier úgy vélte, hogy „szeretettel és figyelmesen meg kell tanítani nekik néhány apró dolgot, melyek a későbbiekben hasznukra válhatnak, például kisebb javításokat a ruháikon, azokat

⁵ FOURIER, Pierre, *A világi lányok neveléséről*, 1635, I–XXIII. (Előszó 1.)

⁶ *A mi mesterfogásunk: A Notre Dame Rend nevelési elvei*, 2008, VI. 1.

⁷ FOURIER, Pierre, i. m., III. 3.

⁸ Uo., IX. 20.

rendben és tisztán tartani, méretre igazítani, beszűkíteni; akik akarnak, megtanulhatnak varrni is, és bármi egyebet, ami fontos lehet a leányok által lakott házban vagy bármilyen háztartásban.”⁹

Összességében elmondható, hogy a Notre Dame Rend tanítói már a kezdetekkor is példaértékű nevelésszemlélettel rendelkeztek. Képesek voltak a szeretetteljes, ám szigorú keresztény erkölcsi neveléshez olyan közeget teremteni, melyben a diákok bizalommal kommunikálhattak tanítóikkal, s kellő motiváltsággal, tudással indulhattak tovább, hogy rátaláljanak leendő hivatásukra.

AZ INTÉZMÉNY NAPJAINKBAN: INFRASTRUKTURÁLIS ADOTTSÁGOK, JELLEGZETESSÉGEK, SZEMÉLYISÉGFEJLESZTŐ PROGRAMOK

Az intézmény nagy tisztelettel és megbecsüléssel tekint múltjára, ezért a rendalapítók által vallott elvekre építi fel pedagógiai programját, a mai kor igényeit, módszereit és eszközeit is figyelembe véve, hiszen a keresztény szellemiségű iskolának ugyanúgy szembe kell nézniük a modern kor kihívásaival, mint bármely más intézménynek. A Mindszenty József Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium kiváló helyi és infrastrukturális adottságai ezt a folyamatot jelentősen megkönnyítik.

Az intézmény Zalaegerszeg külső részén fekszik, könnyen megközelíthető helyen, de távol a város zajos központjától. A tanulók így nyugodt, biztonságos környezetben, több hektárnyi parkal körülvéve koncentrálhatnak tanulmányaikra. Az általános iskolások és a gimnazisták külön-külön épületrészben tanulnak, melyeket az iskola szíve, a kápolna köt össze. Ez a szentmiséken kívül számos egyéb különleges eseménynek a helyszíne, így az évnyitónak, vendégelőadásoknak, lelki gyakorlatoknak. Külön említésre méltó, hogy a kollégiumi szárny egy folyosóval csatlakozik a gimnáziumi részhez, így a kollégisták kényelmesen, percekben belül beérhetnek a tanórákra.

Az általános felszereltségű tantermeken kívül olyan speciális termekkel is rendelkezik az iskola, mint a modern, egyetemi jellegű előadóterem, nyelvi és természettudományos laborok, vívóterem, képzőművészeti terem. Az iskola több hektárnyi parkja pedig további foglalkozások és szabadidős tevékenységek megtartását is lehetővé teszi. Kiemelt események és programok kerülnek megrendezésre az intézmény épületén kívül, így a botfai Erdődy-Hüvös-kastélyban, amely 1992-től 2006-ig a Nyolc Boldogság katolikus közösség révén jelentős felújításon ment keresztül, 2007-től a Mindszenty Iskoláért Alapítvány és a Zalai Civil Életért Közhasznú Egyesület irányítása alatt ifjúsági házként funkcionált, 2012 őszétől pedig, ifjúsági házként továbbra is megmaradva, a Notre Dame Női Kanonok- és Tanítórend fenntartásában működik.¹⁰ A botfai Erdődy-Hüvös-kastély számos kiándulás, lelki gyakorlat, erdei iskolai program, speciális tanóra színhelye.

Az iskola ezen környezeti és infrastrukturális adottságai biztonságos és egészséges környezetet teremtenek, illetve számos speciális foglalkozás megtartását teszik lehetővé, ezért fontos szerepet játszanak a kitűzött pedagógiai program megvalósításában.

Az intézményben folyó *nevelő-oktató munka céljai és eszközei* elválaszthatatlanok a keresztény gondolkodástól, amelynek mindig is meghatározó szerepe volt és van ma is az iskola működését illetően. A tudás átadásán és a leendő hivatásra való felkészítésen túl

⁹ Uo., XXIII. 2.

¹⁰ ZALAI N. Lajos, *Legenda és valóság: történelmi morzsák a botfai uradalom évszázadaiból, 1548–1945*, Citerabarátok Egylete, Válicka 2008.

komoly személyiségfejlesztés és erkölcsi nevelés is folyik az intézményben, hogy olyan értékekkel és szemléletmóddal vétezzék fel a diákokat, melyekkel „művelt emberré, gazdag (szépre, jóra fogékony) személyiséggé, Istent és embertársait szerető, felelős polgárrá, tisztességes és emberséges, alkotásra és boldogságra képes emberré váljanak.”¹¹

Az iskola pedagógiai programja emellett fontos célul tűzte ki az egyénre szabott kulcskompetenciák fejlesztését, a tanulók önálló problémamegoldó, gondolkodó képességének és kreativitásának formálását. Magas színvonalú ismeretközlésre törekszik, melyen belül a magyar nép történelmének és kultúrájának megismerésére nagy hangsúlyt fektet, mindemellett hasznosítható tudást szeretne átadni a diákoknak, ezért előtérbe helyezi az olyan élő nyelvek oktatását, mint az angol, német és francia. Az intézmény a tanulók szemléletmódját azzal is szeretné formálni, hogy a környezettudatos magatartásra és egészségtudatos életmódra kívánja ösztönözni őket, emellett kulturált szórakozási igényt is szeretne kifejleszteni bennük. Minthogy az intézménynek gimnáziumi tagozata is van, a továbbtanulásra való felkészítés és a kitartó, fegyelmezett tanulásra való nevelés szintén a legfontosabb célok között szerepelnek.

Az intézmény tanulóit is az iskola szellemisége határozza meg a legnagyobb mértékben. Főként olyan szülők iratják ide a gyermekeiket, akik maguk is keresztény értékek szerint nevelkedtek, és ezt szeretnék átadni utódaiknak. A másik ok, az iskola biztonságos, védelmező jellege a külvilág előtt. A felvételi eljárásnak mind az általános iskolában, mind pedig a gimnáziumban fontos része a szóbeli elbeszélgetés, melynek során a tanuló mesélhet magáról, s a vezetőség felmérheti, hogy a jelentkező hajlandó-e az intézmény szellemiségét, szabályait tiszteletben tartani. Az intézmény katolikus keresztény szellemisége nem zárja ki más vallású diákok jelentkezését sem, sőt, azokat is szívesen látja, akik életében még nincs jelen a vallás, azonban a plébániai ajánlással rendelkezők és a vallásukat gyakorló keresztény családok gyermekei előnyben részesülnek.

A pedagógiai profilt szintén a keresztény szellemiség jellemzi: két szerzetesnővér mellett hívó világi pedagógusok tanítanak, szorosan együttműködve az iskolát fenntartó Renddel, hiszen a hiteles pedagógus a legnagyobb motiváló erő lehet a diákok számára, s az intézmény egyik kiemelt jelentőségű nevelési eszköze a személyes példamutatás.

A tanulók személyiségfejlesztése érdekében létrehozott szabályok, intézkedések és programok tükrözik legjobban az iskola jellegzetességeit. A széleskörű tudás átadása és a továbbtanulásra való felkészítés mellett ez kapja a legnagyobb szerepet. Az intézmény személyiségfejlesztésen a tanulók értelmi és érzelmi intelligenciájának, akarati és magatartásbeli jegyeinek formálását érti, melynek révén gazdagodhat önismeretük, világszemléletük, rátalálhatnak a helyes életvitelre és a közösségen belüli szerepükre.

Az intézmény elvárásainak megfelelő személyiség kialakítása a hagyományok és mindennapi szokások elsajátításával kezdődik. A pedagógusokat és az iskolai dolgozókat a „*Dicsértessék a Jézus Krisztus!*”, vagy röviden a „*Dicsértessék*” köszöntéssel üdvözlik a tanulók. Ez a hagyomány a régmúlt emlékeit idézi, mikor még csak rendi nővérek tanítottak az iskolában. A tanárok és diákok teljesen természetesnek veszik ezt a fajta köszöneti módot, melynek hallatán az intézménybe érkező külső személy számára is nyilvánvalóvá válik, hogy az itt tanulók valóban keresztény szellemiségben nevelkednek. Ezt erősíti az a szokás is, hogy a napot – az első és utolsó tanórák keretében – közös imádsággal kezdik és zárják.

¹¹ Pedagógiai Program, Mindszenty József Általános Iskola Gimnázium és Kollégium, 2014.

Minden hónap első péntekén kerül sor az úgynevezett első pénteki szentmisére, melyen a tanulók kötelesek részt venni. Az első pénteki szentmisék előtt vagy után az iskola vezetősége közérdekű információkat oszt meg a közösséggel – például tájékoztatást ad a megrendezésre kerülő iskolai programokról –, és ilyenkor részesülnek dicséretben a kiemelkedő szereplést nyújtó, vagy versenyeken jól szereplő diákok is, hiszen fontos, hogy a diákok tudjanak egymás sikereiről. Az iskolai szentmisék előtti napokon a tanulóknak kiemelt lehetőséget biztosítanak a szentgyónás elvégzésére. Ilyenkor diákokkal telik meg a kápolna, és egyszerre több pap végzi párhuzamosan a gyóntatást, akikhez személyes problémáikkal is bátran fordulhatnak a tanulók.

Az intézmény szabályokat állított fel a külső megjelenést illetően: a kirívó öltözködés, hajviselet és az ezekkel való kérkedés nem tolerálható, hiszen elvonja a figyelmet a belső értékek fejlesztéséről, esetleg hátrányos megkülönböztetés érheti azokat, akik csak szerényebb öltözködést engedhetnek meg maguknak. Ennek kivédése érdekében az intézmény iskolai egyenruha viselését írja elő tanulóinak, a lányok egyszerű királykék köpenyt, a fiúk pedig sötétkék inget viselnek. Ezek kreatív dekorálására engedélyt ad az intézmény, sőt, egy komolyabb, az iskola színeivel és címerével ellátott egyenruha-szettet is tervezetett, ez a köpeny helyett viselhető. Az egyenruhát az egy közösségbe való tartozás és a szerénység jelképének tekintik, viselése és elfogadása a személyiségfejlesztés kezdeti eszközének tekinthető.

Az iskola természetesen nem csak szigorú szabályok által szeretné fejleszteni a diákok személyiségét: szabadidős és lelki programokat, speciális tanítási órákat is szervez, hogy a tanulók érdeklődését fenntartva gazdagítsa világszemléletüket. Ide sorolható a Szent Gellért napi túra, melyet a tanév elején tartanak, külön túraútvonalal az általános iskola alsó, felső tagozatának és a gimnazistáknak. Kiváló alkalom ez a gólyáknak arra, hogy összetartó közösséggé kovácsolódjanak, hiszen a túrát, mely az osztályon belüli kommunikációt és együttműködést hivatott fejleszteni, játékos vetélkedők teszik még élvezetesebbé. A napot gitáros szentmisével zárják, mely után a tanárok és diákok lelkileg feltöltődve indulhatnak vissza a városba. Hosszabb zárandoklaton való részvételre is lehetőséget kapnak a diákok, minden évben több túrát szervez az iskola belföldre és külföldre egyaránt. Elsősorban a lelki elmélyülés és a közösség erősítése a cél az ilyen zárandoklaton, de a résztvevők a meglátogatott hely történelméről, a természeti kincsek keletkezéséről is hallhatnak, hiszen a tanárok körében is nagyon népszerűek ezek a túrák, s ők ilyenkor megragadják az alkalmat az ismeretátadásra.

A lelki napoknak kiemelt közösség- és személyiségformáló szerepük van, de az egészségmegőrzéssel kapcsolatos és a környezettudatos nevelésre is ilyenkor nyílik lehetőség. A lelki napok általában egynaposak, de a botfai Erdődy-Hűvös-kastélyban a diákok elszállásolására is van mód, ezért gyakran többnapos programsorozattal is megörvendeztetik őket. A programok közös vetélkedőket, kirándulásokat tartalmaznak, ám ezeknél sokkal lényegesebbek a kiscsoportos beszélgetések, melyeknek keretében a fiatalokat érintő témákat vitatják meg a diákok a szakemberekkel, vendégelőadókkal. Általában pszichológiai, vallási és egészségügyi témák kerülnek itt szóba az egyházi személyekkel, pszichológusokkal, orvosokkal és védőnőkkel folytatott beszélgetésekben.

Az osztályfőnöki tisztséget betöltő pedagógusok speciális foglalkozásokat és kirándulásokat is gyakran szerveznek, az intézmény pedagógiai programja ugyanis kiemeli az osztályfőnökök fontos szerepét az osztályközösség kommunikációjának és együttműködésének fejlesztésében, és a diákokkal való személyes kapcsolattartás megteremtésében. A személyes kapcsolattartásra az intézmény mindig is nagy hangsúlyt fektetett: a peda-

gógusoknak olyan kapcsolatot kell kialakítaniuk a diákokkal, hogy azok bátran meg tudják beszélni velük kétségeiket, problémáikat.

A szülőkkel való kapcsolattartás – az osztályfőnök segítségével, családlátogatások, nyílt tanítási napok, iskolai ünnepek, kirándulások alkalmával – szintén ebben a szellemiségben történik. Emellett a szülők évente kiértékelésre kerülő szülői elégedettségi felméréket töltenek ki.

ÖSSZEFOGLALÓ

Ismertető dolgozatom témája egy olyan keresztény szellemiségű intézmény bemutatása, amely képes volt megőrizni hagyományait és nézeteit a modern társadalomban, és hű maradt az alapító tagok, Pierre Fourier és Boldog Alexia által lefektetett pedagógiai elvekhez: bekapcsolódott egy történetbe, mely tiszta források felhasználásával szeretné nevelni a diákokat, hogy azok rátalálhassanak hivatásukra, közösség- és személyiségfejlesztő tevékenységekkel pedig belső világukat kívánja gazdagítani. Teszi ezt oly módon, hogy szabályaival és szellemiségével a tanulókat védelmezi, ha kell „gyógyítja”, de nem szigeteli őket el a külvilágtól, „hiszen nem egy különálló világot kíván létrehozni, mint a szerzetesek, hanem a környező világba épül bele, hogy ott cselekedjen.”¹² A passzivitást minden értelemben elutasítja: a közösségben való tevékenységeket és a hit aktív megélését különböző iskolai vagy iskolán kívüli programokkal kívánja serkenteni, pedagógusaitól pedig személyes példamutatást kér, hogy a tanulók hiteles, minőségi oktatásban és nevelésben részesüljenek, és soha ne feledjék az iskola mottóját: „Senkinek sem ártani, mindenkinek használni!”

SUMMARY

“Do not hurt anybody, be useful for everybody!” – The Pedagogical Programme of Mindszenty József Primary and Secondary Grammar School and Dormitory

The aim of this study is to represent the profile of Mindszenty József Általános Iskola Gimnázium és Kollégium from its historical roots until present days. The school was able to preserve the traditions in modern society, and remained loyal to the pedagogical views laid down by the founding members, Pierre Fourier and Mother Alexia: they got involved in a story in which they would like to educate students using uncorrupted sources to help them to find their own ways in life. The institute based its pedagogical programme on Christian values and would like to improve students' personality through those values, however it does not separate students from the outside world, „because it does not want to create an isolated world as the monks did, but wants students to get involved in the surrounding world where they can do their best” (Marie A. Tihon, 2009. 7.o.) This study analyzes the unique infrastructural and pedagogical characteristics of the school and tries to support the idea that there is a growing need for caring, protective Christian institutes like Mindszenty József Általános Iskola Gimnázium és Kollégium whose motto is : „Do not hurt anybody, be useful for everybody!”

¹² TIHON, Marie A., *A Notre Dame Kongregáció: Az alapítók belső szemlélete kezdetben – és ma*, 2009, 10.

Fancsal Kinga Ibolya

MAGYARORSZÁG,

JÓZSEF ATTILA ÁLTALÁNOS ISKOLA ÉS AMI, SZIGETSZENTMIKLÓS

Az irgalom megnyilvánulása a kisiskolások társas kapcsolataiban

„Legyetek azért irgalmasok,
mint a ti Atyátok is irgalmas.”
Lk. 6:36

Sokszor gondolkodtam azon a pedagógusi pályám során, hogy hogyan tudok bizonyóságot tenni a gyermekeknek a személyes istenélményemről, illetve hogyan tudok olyan isten-képet megmutatni nekik, amely hozzásegíti őket egy, az Istennel való egészséges kapcsolat kialakításához. Kérdésként merültek fel bennem, hogy hogyan lehet erősíteni azokban a gyermekekben a szeretet parancsának gyakorlatba való ültetését, akik szinte napi szinten hallják az ígét és imádkoznak, de gyakran szembesülnek a felnőttek hiteltelenségével. Miben adhatok én nekik többet pedagógusként, és hogyan tegyem ezt?

Olvasva a Bibliát tapasztaltam, hogy Isten megmutatta az utat igéje által: „Neveld a gyermeket a neki megfelelő módon, még ha megöregszik, akkor sem tér el attól.” (Péld. 22:6) Mindez megmutatja, hogy olyan értékeket szükséges átadni a diákoknak a szavak, valamint a magatartás és a példamutató cselekedetek által is, amelyek által nyitottabbá, érdeklődőbbé, érzelmileg gazdagabbá válnak, s mindez másokkal együttérzőbbé, elfogadóbbá teszi őket egy adott élethelyzetben.

Ezek az értékek a hála, a segítőkészség, az őszinteség, az engedelmesség, a tisztelet, a megbocsátás, az áldozatkészség. Mivel a gyermeket leginkább az neveli, amit lát, és nem feltétlenül a csupán elhangzott szó, a mindennapi történéseken keresztül törekszem számukra megmutatni, hogy mit is jelent segíteni másokon, megbocsátani társaink tetteit, vagy áldozatot vállalni másokért. Ha mindezeket az értékeket egyetlen fogalommal tudnánk helyettesíteni, az nem volna más, mint az *irgalom*.

AZ ISTENI IRGALOM

Irgalmasnak lenni másokkal nem könnyű, hiszen folyamatosan akadályokba ütközünk. Sokszor szándékosan görgetünk magunk elé akadályokat, mondván „*Most nem tudok segíteni, mert nincs időm; Most nem adhatok alamizsnát a rászorulóknak, mert nekem sincs*”, és sorolhatnám a végtelenségig. Vajon egy pedagógus, aki nemcsak tudást ad át, hanem nevel is saját cselekedetei által, milyen példát mutatna, ha azt mondaná egy gyermeknek, hogy „*Most nem segítek neked, mert nincs időm, nem áldozok időt a problémáidra, mert nem vagyok rájuk kíváncsi; vagy nem bocsátok meg neked, mert nem vagy kedves szá-*

momra”? Egy hitben élő pedagógus mindezeket nem mondhatja, hiszen ezáltal a gyermekben nem erősítheti meg az irgalmasság lelki ajándékát.

De mit is jelent irgalmasnak lenni? Ki az irgalmas? Ha fellapozzuk a Szentírást, mindezekre a kérdésekre választ kapunk. Úgy az Ó-, mint az Újszövetségben mindenekelőtt Isten az, aki ezzel a tulajdonsággal van felruházva. Ő az, aki irgalmas és kegyes hozzánk. („...akkor mivel irgalmas Isten az Úr, a te Istened, nem hagy cserben, és nem hagy elpusztulni.” 5 Móz. 4:31; „Irgalmas és kegyes az Úr, türelme hosszú, szeretete nagy.” Zsolt 103:8; „Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.” Mt. 5:7)¹ Irgalmasnak lenni nem más, mint jót tenni másokkal, önzetlenül segíteni másokon.

A Magyar Értelmező Kéziszótár nagyon szépen rávilágít az irgalmasság jelentésére: „a bajban levőn segítő, könyörülő” ember tulajdonsága.²

Jézus tanításai nagyon sokszor irgalmasságra, szeretetre ösztönöznek. Az irgalmas szamaritánus példázata rávilágít arra, hogy milyen tartalommal bír ez az emberi lelki adottság: „Szeresd az Urat, a te Istenedet teljes szívedből és teljes lelkedből és minden erődből és teljes elmédből; és a te felebarátodat, mint magad.” (Lk. 10:27) Jézus azt tanítja e példázaton keresztül, hogy segítenünk szükséges mindazoknak, akiknek szükségük van rá, még akkor is, ha ellenségről van szó. Az irgalmasság nem ismeri a személyválogatást.

Mi tudunk-e ilyen irgalmas szamaritánusok lenni? Az irgalmasság mozgató rugója nem más, mint a feltétel nélküli szeretet. Ez a szeretet belülről fakad és cselekvésre indítja az embert. Ha szeretem a felebarátomat, akkor nem nézem a haja, szeme, bőre színét, az alakját, hovatartozását, hanem elfogadom olyannak, amilyen, a jó és rossz tulajdonságával együtt, hiszen Isten is egyformán tekint le gyermekeire.

Cseri Kálmán volt pasaréti lelkipásztor az irgalmasságról szóló prédikációjában nagyon szépen fogalmazza meg, hogy aki irgalmas, annak összeszorul a szíve, valami megmozdul a lelkében, amikor meglátja a nyomorúságban sínylődő társát. Ez a megmozdulás nem zárul le azzal, hogy észreveszi a szenvedőt, hanem cselekedetre indítja a szíve. Sokszor találkozunk olyanokkal is, akiknek megesik a szívük a tehetetlenén, de nem tesznek semmit, vagy ha tesznek, kötelességből teszik. Ekkor elmondhatjuk, hogy hiányzik a szív, a szeretet. Ezek az emberek nem irgalmasságból cselekszenek, hiszen cselekedeteiket nem az együttérzés motiválja, hanem feltehetően valamilyen önnön érdek.

A prédikátor, az irgalmas szamaritánus példázatának magyarázata során felsorolja az irgalmasság hét cselekvését:

1. meglátni,
2. megszámni,
3. odamenni és lehajolni,
4. olajat és bort önteni sebeire,
5. bekötni a sebeket,
6. feltenni a saját állatára,
7. pénzt adni a gondoskodásért.

Befejezésképpen, rámutat arra, hogy Jézus magatartása által példát adott nekünk erre. „Őt is félholtra verték Pilátus udvarán. Utána még keresztre is feszítették, újabb nagy se-

¹ Biblia, Kálvin János Kiadó, Budapest 2008.

² Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémiai Kiadó, Budapest 1978, 601.

beket ütöttek rajta azokkal a kovácsoltvas szegekkel, amikkel a keresztre erősítették. Az Ő sebeit senki sem mosta ki olajjal és borral, senki sem kötözte be. De azt olvastuk: az Ő sebeivel gyógyultunk meg (Ézs. 53,5). Az, hogy Ő kész volt az irgalmasságban eddig elmenni, azt a gyümölcsöt teremte, hogy megszabadulhatnak a benne hívők a velünk született irgalmatlanságtól, és felszabadulhatnak erre, hogy legyen szemünk meglátni a nyomorúságot, legyen együttérző szívünk, mozduljon a kezünk, áldozunk időt, fizikai erőt, kedves szavakat – ha kell, még pénzt is –, hogy lehessünk gyógyító eszközök Isten kezében. Hogy valóban isteni természet részeként járjunk ebben az irgalmatlan világban.”³

Boros László a következőképpen vélekedik az irgalomról, az irgalmasságról. Az *irgalom* szó, mivel Istentől ered és több alkalommal is megtaláljuk a Bibliában, arra enged következtetni, hogy vallási eredetű. „A héberben elég gyakran használták az irgalomra a *rahamim* kifejezést. A *rahamim* azt az összetartozást jelöli, amely az anyaság birodalmában terem: összetartozás egy tehetetlen lénnyel, akinek élete teljesen tőlünk függ. Arra az érzésre utal, amelyet az anya érez teste gyümölcsével szemben, tehát olyan szeretetre, amely lényegileg gyengéd. Melegség, közellét, bizalmasság, létközösség: ilyen fogalmak járnak együtt ezzel a szóval.”⁴

A latin nyelvben az irgalom szó nem más, mint a *misericordia*, amelyben a 'szív' szót találjuk, vagyis az a személy irgalmas, akinek szíve van az embertársa baja, nyomorúsága iránt.

Boros László az emberi irgalom három lényeges tulajdonságra hívja fel figyelmünket. „Az irgalom (először) a szeretet képessége arra, hogy a másik baja bensőleg megragadjon minket; (másodszor) az a készség, hogy a szenvedő lénnyel létegyeségre lépjünk; és (harmadszor) az az akarat, hogy a szenvedővel ebben a létegyeségben tevékeny hűségben kiartsunk.”⁵

A *Magyar Katolikus Lexikon* a következőképpen határozza meg az irgalom szó jelentését: „Erkölcsei erény, amely képessé tesz a segítségnyújtásra akkor is, amikor az igazságosság és a jog alapján az nem várható el.”⁶

A keresztyéni magatartás éltető ereje az irgalmasság, amely az Isten abszolút jóságából fakad. Ennek alapján fogalmazza meg a katolikus egyház a testi és a lelki cselekedetekről szóló tanítását, amelyek szoros kapcsolatban vannak egymással.

- a) **Az irgalmasság testi cselekedetei:** az éhezőknek ételt adni, a szomjazókat megitatni, a szegényeket ruházni, az utasoknak szállást adni, a betegeket ápolni, a börtönben levőket látogatni, a halottakat eltemetni.
- b) **Az irgalmasság lelki cselekedetei:** a bűnösöket meginteni, a tudatlanokat tanítani, a kételkedőknek jó tanácsot adni, szomorúakat vigasztalni, a bántalmakat békével tünni, az ellenünk vétkezőknek megbocsátani, az élőkért és holtakért imádkozni.⁷

Az irgalmasságból fakadó cselekedetekkel minden ember tisztában van, beszél róla, de nem mindenki gyakorolja. Nem elég csak elméletben ismerni az irgalmasságot, annak az

³ CSERI Kálmán, *Irgalmasság. Pasaréti Prédikációk*, Budapest 2009. <http://www.refpasaret.hu/pasaret/pred.php?id=1657> - (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)

⁴ BOROS László, *A köztünk élő Isten – Az irgalom* (4. fejezet). http://www.szepe.hu/irodalom/vallas/boros/koztunk/koztunk_05.html (Utolsó megtekintés 2016. április 4.)

⁵ BOROS László, i. m.

⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/I/irgalmass%C3%A1g.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 4.)

⁷ DR. BOROS, Adalbertus, *Római Katolikus Kis Katekizmus*, „Missio” Kiadó, Temesvár 1943, 51.

életünk szerves részévé kell válnia, be kell épülnie a személyiségünkbe. Ez csakis a szeretet gyakorlása által, a tettek mezején lehetséges. A diákok is nagyon jól tudják, hogy segíteni kell a bajba jutott embereknek, a szomorúakat vigasztalni kell, meg kell bocsátani azoknak, akik őket bántották, de nem mindig érznek motivációt arra nézve, hogy ezeket megcselekedjék.

A pedagógus egyik feladata az irgalmasságról szóló tanítást a gyakorlat szintjére emelni és beépíteni a gyermekek mindennapjaiba. Az egyik módszer, amely hozzásegít az irgalomnak a gyermekek személyiségébe való beépítéséhez, a drámajáték. Különösképpen a bibliai történetek dramatizálása alkalmas arra, hogy a gyermek egy bibliai szereplő bőrébe bújva gyakorolja az irgalmasság cselekedeteit. A játék aztán fokozatosan beépülhet a gyermek mindennapjaiba, amikor a játék „életté” válik, ahogyan Szilágyi Domokos mondja: „Játszani, s a játék titokban holt-súlyossá komolyodik”.

A JÁTÉK, MINT FELSZABADÍTÓ ERŐ

„A játszótársam, mondd akarsz-e lenni,
akarsz-e mindig, mindig játszani...”

(KOSZTOLÁNYI DEZSŐ)

Bármilyen korban legyünk is, mindig szeretünk játszani, hiszen a játék felszabadít bennünket, olyannyira, hogy olykor komollyá válik. A játék az ember életében fontos tevékenységi forma, amely életünk végéig elkísér. A játék mindenki számára feszültségcsökkentést eredményez, hiszen a manipuláció, a tevékenykedés szerzi ezt az örömet.

A gyermeki játék olyan sajátos öntevékenység, amely által önkifejezésre jut a gyermek, emellett a szabad akarata épül. A gyermek úgy éli meg a játékot, mintha valóság lenne, ilyenkor számára nincs időbeli és térbeli korlát. „A játéktevékenység során a gyermek belső szükségletei nyernek kielégítést. A testi-pszichés biztonság és az érzelmi biztonság kielégítettsége kihat a gyermek komfortérzetére és a játéktéma gazdagodására is. A gyermek játéktevékenységi vágya során a mozgásaktivitás szükséglete, a manipuláció iránti vágya is kielégítést nyer.”⁸

Jean Piaget szerint a személyiségfejlődést tekintve a játék szoros kapcsolatban van az értelmi fejlődéssel, amelyben két alapfolyamatot mutat ki: az asszimilációt (hasonulást) és akkomodációt (idomulást). „...az asszimiláció: az új tartalmat úgy értem meg, hogy bevonom egy másik, már kialakult cselekvési sémába, hasonlítom az ismerethez. (...) az akkomodáció: a meglevő cselekvési sémámat hozzáillesztem, hozzáidomítom az új benyomáshoz.”⁹ A gyermek fejlődését követve tapasztalja meg, hogy ez a két funkció nem mindig egyenlő részben nyilvánul meg egy adott fejlődési szakaszon belül, hanem van, amikor az asszimiláció, és van, amikor az akkomodáció kerül előtérbe, válik hangsúlyosabbá.

Jean Piaget rendszerében a játék legegyszerűbb formája a **gyakorló játék**, amely hozzásegít az érzékszervi-mozgásos értelem szintjének fejlesztéséhez. E játék során a gyermek különböző képességeket gyakorol be a sorozatos ismétlések által. Ezek közé sorol-

⁸ <http://www.kpszt.hu/ki/ped/gyermekvilag.pdf> - (Utolsó megtekintés: 2016. március 28.)

⁹ MÉREI Ferenc, *A játék értelme és öröme*, in STÖCKERT Károlyné (Szerk.), *Játékpсихológia*, Eötvös József Könyvkiadó, Budapest 1995, 69–74.

hatjuk a beszéd gyakorlását segítő játékokat, a mozgást gyakorló játékokat, a különböző eszközökkel való játékokat (játékszerek rakosgatása), illetve később a konstruáló játékokat. Mindezt a **szimbolikus játék** jellegzetes világa követi, amely a belső szemléleti képzetekben, képekben folyó értelem fejlődését segíti elő. A szimbolikus játék jellemzője, hogy az egyén a valóságot saját magához hasonlítja, és azt a meglevő tapasztalatainak fényében áthangolhatja. E játékforma lezárásával megjelenik egy újabb tevékenységi forma, amelyet szerepjátékok, **szabályjátékok** jellemeznek.¹⁰ Ez főleg a kisiskolásokra jellemző, hiszen ebben a korban nem a játék témája a fontos, hanem a formai elemek, vagyis a szabályrendszer, amelynek segítségével a gyerekek elérhetik céljukat.

A fantáziajátékok és a szabályjátékok között több különbség is észrevehető. A szimbolikus játékban a lényeg maga a játék. Ezekben a játékokban a tagok száma kettő-három, és jóval rövidebb ideig tartanak. Ezzel szemben a kisiskolások képesek órákon keresztül ugyanazzal a játékkal játszani (pl. sakkozni, futballozni, barkochbázni). Mindezt azt bizonyítja, hogy „képesek saját viselkedésüket kölcsönösen elfogadott társas szabályoknak megfelelően irányítani.”¹¹

Piaget szerint a szabályjátékok a társadalom modelljét képezik le, egyrészt azért, mert nemzedékről nemzedékre terjednek, miközben a szabályok, ugyanazok maradnak. Mindezt társas intézménynek tekinti, amelyben szigorú szabályrendszerek működnek és hozzásegítik az egyént a megfelelő viselkedéshez. Azonban „a szabályjátékok is csak akkor léteznek, ha az emberek megegyeznek létezésükben”¹².

A szabályjátékok egyik érdekessége az, hogy háttérbe szorítják a már említett játékformákat, amelyek egyre kisebb arányban jelennek meg a gyermek életében, a későbbi életszakaszban tehát a szabályjátékok válnak hangsúlyosabbá. A diák számára a szabályok érdekesebbek, mint maga a csoport léte. Ezekben a játékokban az egyén, a játékos a fontos. „A szabályok határozzák meg, milyen szerepeket kell játszani, valamint azt, hogy mit csinálhat és mit nem az, aki a szerepet játssza. A szabályok az iskoláskor játékaiban is másképp érvényesülnek.”¹³ A játékosok előre megegyeznek a szabályokban, amelyeket szigorúan be is tartatnak. Képesnek kell lenniük a különböző feladatok feltételeinek memorizálására, miközben saját érdekeiket, céljaikat tartják szem előtt, és nem feltétlenül a csoportét. A csoporton belül mindenki megkapja a maga szerepét, majd a játék végén a csoport fel is oszlik. „A játék nem a fantázia működésének a következménye, hanem a gyermeki gondolkodás teljesen természetes, magától értetődő formája.”¹⁴

Sigmund Freud szerint a gyermek játékát két tendencia jellemzi: 1. a felnőtté válás, hiszen játékaiban a felnőtt szerep jelenik meg; 2. az ismétlés tendenciája, vagyis a gyermek addig játszik, amíg örömet lel benne. A játék olyan tevékenységi forma, amelynek feltétele, hogy örömteli legyen és szórakoztató jelleggel bírjon. Iskoláskorban ezt az örömet a gyermekek a szabályokon alapuló játékokon keresztül érik el, amelyek ekkor kerülnek előtérbe.

¹⁰ MÉREI Ferenc, i. m.

¹¹ COLE, Michael – COLE, Sheila R., *Fejlődéslélektan*, Osiris Kiadó, Budapest 2006, 560.

¹² COLE, Michael – COLE, Sheila R., i. m., 559.

¹³ COLE, Michael – COLE, Sheila R., i. m., 558.

¹⁴ RANSCHBURG Jenő – POPPER Péter, *Személyiségünk titkai*, RTV – Minerva, Budapest 1978, 99–101.

„A kisgyermekek szerepjátékai és szociális környezete közti kapcsolat meglehetősen nyilvánvaló, mivel fantáziájuk alapjaként felnőtt szerepeket és ismerős forgatókönyveket használnak”¹⁵, melyek segítségével különböző erkölcsi normákat sajátítanak el.

A pedagógus a játékokon keresztül ismeri meg tanítványait, hiszen ilyenkor önfeledten játszanak, és ekkor megjelenik a valóság: a családban levő szokások, az egymás közötti konfliktusok, azaz maga az élet. A tanító nemcsak feltárja a gyermekek viselkedését egy-egy adott helyzetben, egy-egy játékon keresztül, hanem a már ismert erkölcsi normákat, így az irgalmasságot, a segítőkészséget, az önzetlenséget, a tisztelettudatot, az áldozatkészséget gyakorlati szintre tudja emelni.

Mindezeknek a viselkedésbe, a személyiségbe való beépítése a legjobban a **drámajátékokon** keresztül történhet. A dráma szó görög eredetű, jelentése cselekedni, tenni. A drámajátékokon keresztül a „gyermek elfogadja és vállalja önmagát, fejlődik önuralma, önfegyelme, megjelenik az öntökéletesítés igénye, kialakul mások megértésének, elfogadásának képessége és a toleráns magatartás.”¹⁶ A feladatok segítségével mi is változunk, fejlődünk. A drámajáték az aktív részvételt követeli minden egyes tagjától, hiszen együttjátszásról van szó, és egyben a spontaneitás jellemzi.¹⁷

Gabnai Katalin a következőképpen tárja elénk a drámajátékok szépségét, lényegét: „Drámajátéknak nevezünk minden olyan játékos emberi megnyilvánulást, melyben a dramatikus folyamat jellegzetes elemei lelhetők föl”.¹⁸ Ezek olyan játéktevékenységek, amelyek során a diák egy mesehős vagy egy bibliai szereplő „bőrébe bújik”, majd a történetet egyéni színezettel újrátjátssza. A kisiskolás gyermekeknél a történés válik fontossá, ő maga is átéli az adott hős indulatait, örömeit, vagyis magáévá teszi az érzéseket, ami egyben formálja is a gyermekek személyiségét, az egymással való kapcsolattartást. A drámajátékok segítségével a tanulók oldják szorongásaikat, szembenéznek félelmeikkel, illetve megkönnyítik a társakhoz való közeledést, a nekik szánt közléseket.

„A dramatikus folyamat kifejezési formája a megjelenítés, az utánzás; megjelenítési módja a fölidézett vagy éppen megnyilvánuló társas kölcsönhatás, az interakció; eszköze az emberi és zenei hang, az adott nyelv, a test, a tér és az idő; tartószervezete a szervezett emberi cselekvés.”¹⁹

A dramatikus eljárások célja a kisiskolások személyiségének harmonikus és differenciált fejlesztése. Fő feladata a személyiségformálás, a kapcsolattartás, a verbális és nonverbális kommunikáció fejlesztése. A játékos próbahelyzetként éli meg a rögtönzött drámajátékot, melyben a szerepvállalással egy időben önmagát is képviselnie kell. Mindezzel egy időben a diákok a különböző élethelyzeteket gyakorolják, melyek által erősödik az empátiás készségük, a közösséghez való viszonyuk, normarendszerük, értékrendjük, türelmük, mások iránti bizalmuk, kitartó erejük. Egy idő után a tanulók szemében értékke válik a képzelőerő, a megfigyelés, a szabályok betartása, a helyzetek felismerése (segítségadás), a döntéshozatal (tettek mezejére való lépés, cselekedni társamért).²⁰

¹⁵ COLE, Michael – COLE, Sheila R., i. m. 559.

¹⁶ DEMETER LÁZÁR Katalin, *Játsszótárs*, Geobook Hungary Kiadó, Szentendre 2008, 15.

¹⁷ DEMETER LÁZÁR Katalin, i. m., 15–17.

¹⁸ GABNAI Katalin, *Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába*, Helikon Kiadó, Budapest 2008, 9.

¹⁹ Uo.

²⁰ Uo., 10–13. o.

A bibliai történet dramatizálásán keresztül, drámajátékok segítségével figyeltem meg a kisiskolások viselkedéseit, az egymáshoz való viszonyulásait, türelmét, egymásba vetett bizalmát, vagyis azt, hogy hogyan valósul meg az irgalmasság, és hogyan élük meg azt.

A KISISKOLÁSOK TÁRSAS KAPCSOLATAI A HIT ÉS AZ IRGALOM MEGVILÁGÍTÁSÁBAN

Mivel egy katolikus osztály tanítója vagyok, és a csoporton belüli, irgalmassággal kapcsolatos cselekedetek megfigyelését tűztem ki célul, fontosnak tartom megemlíteni a diákok hitével és az erkölcsi normák fejlődésével kapcsolatos ismereteket.

a) A gyermekek erkölcsi fejlődése²¹

Az erkölcsi normákat a gyermek már kiskorban elsajátítja a szüleitől, a felnőttektől utánzás révén. A szabályokat előbb játékként éli meg, ezeket gyakorolja, majd a külső szabályok belsővé válnak, interiorizálódnak. Több pszichológus is foglalkozott a gyermekek erkölcsi fejlődésével. Vizsgálataik folytán több elmélet is született: a humanisztikusok szerint az erkölcsös magatartás spontán módon alakul, a kognitív elméletek szerint az erkölcs az egyén kognitív fejlettségének szintjétől függ, a behavioristák szerint pedig az erkölcsi fejlődés alapját a gyermek által megfigyelt külső modellek jelentik. Mindezek mellett Jean Piaget és Kohlberg kutatásait tekintjük az erkölcsi fejlődés alapjának.

Jean Piaget az erkölcsi fejlődést két nagy szakaszra bontotta: a *heteronóm* és az *autonóm* erkölcs szakaszaira. Az első szakaszban a diák az erkölcsi szabályokat készen veszi át környezetéből, a második szakaszban a gyermek saját belátása szerint követi a felnőtt szabályait.²²

Kolberg az erkölcsi gondolkodást a kognitív képességek fejlődésével köti össze, melynek három alappillére van. Az első szint a *prekonvencionális* szint, melynek nézőpontja az egocentrizmus, a büntetéstől való félelem vagy a jutalom megszerzése ösztönzi a gyermeket. A második pillér a *konvencionális* szint, amikor is a társadalom nézőpontjai kerülnek előtérbe. Végül a harmadik szint a *posztkonvencionális* szint (erkölcsök szintje), amikor a fiatal tudja, hogy az erkölcsi szabályok alkotottak és bármikor alkothatóak.²³

A fent említett pszichológusok nézetében a világi erkölcs fejlődése gyermekközpontú, a vallás erkölcs viszont az Istenközpontúságot tekinti alapjának.

A vallás és az erkölcs között sajátos jellegű a kapcsolat, hiszen az erkölcsös élet Isten felé vezet, viszont az Isten tisztelete a vallásban jelenik meg. Ezt a szoros összefüggést **Bolberitz Pál** a következőképpen látja: „az erkölcsi rend alapja olyan feltétlen értékrendre utal, amely minden erkölcsi cselekedet és az erkölcsi jellem hátterében, vagy kifejezetten »rejtjelezve«, burkoltan meghúzódik.”²⁴ E két irányvonal között különbség is fellelhető: a világi erkölcs az ember cselekedeteit irányítja, a vallás erkölcs viszont az Isten és ember közötti kapcsolattal foglalkozik. Az egyik a világi erkölcsök változó normáihoz kötődik, a másik viszont a soha nem változó abszolút Jóhoz, azaz Istenhez.

²¹ FANCSAL Kinga Ibolya, *Kisiskoláskorú gyermekek Istenképének jellegzetességei* című szakdolgozat (2012) alapján; témavezető: Fehér Ágota, tanszékvezető-helyettes.

²² KORHERR, Edgar Josef, *A valláspedagógia fejlődéslélektani alapjai*, Jel Kiadó, Budapest 2000, 123–151.

²³ DR. STEPHENS, Larry, *Gyermekek hite*, Harmat Kiadó, Budapest 1999, 100–101.

²⁴ BOLBERITZ Pál, *Az etika alapelvei*, Hamvas Intézet, Budapest 2003, 85.

A tanulók személyiségébe beépülő erkölcsi normák befolyásolják mindennapi életüket, cselekedeteiket, magatartásukat, és ezeken keresztül formálódnak a minőségi kapcsolatok, a másokhoz való kötődések, melyekben természetessé válik az alázat, a megbecsülés, az együttérzés, a jóakarat.

Boda László erkölcsoteológus négy csoportot különböztet meg: a személyiség erényei, a közösségi, társadalmi erények, karakterológiai erények, hivatásbeli erények. Az irgalmasság szempontjából a közösségi, társadalmi erényeket emelem ki, melyeknek jellemzője a vendégszeretet, az őszinteség, a szolidaritás, az empátia.²⁵

A *vendégszeretet* az irgalmasság társerénye, amely nem más, mint a segítségre szoruló idegen iránti szeretet. Jézus vendégszeretete a következő igében is fellelhető: „Akkor megparancsolá a sokaságnak, hogy telepedjenek le a földre. És vevén a hét kenyeret, és hálákat adván, megszegé, és adá az ő tanítványainak, hogy eléjök tegyék. És a sokaság elé tévék. Volt egy kevés haluk is. És hálákat adván mondá, hogy tegyék eléjök azokat is.” (Mk. 8: 6–7)

A másik jellemző az *őszinteség*, amely olyan erény, amelyet minden embertársunktól elvárunk, hiszen nélküle nem létezne az emberek közötti kölcsönös bizalom, amely a természetes erkölcs alapkövetelménye.

A *szolidaritás*²⁶ tágabb értelemben egy csoport vagy társadalom megalapozott és több oldalról motivált összetartozása; szoros értelemben a kölcsönös kötelességvállalás és a segítségnyújtás, mellyel egy csoport minden egyes tagja kiáll a csoportjáért, a csoport pedig őerte. „Azonképpen sokan egy test vagyunk a Krisztusban, egyenként pedig egymásnak tagjai vagyunk.” (Róm. 12:5), „Akár szenved egy tag, vele együtt szenvednek a tagok mind, akár tisztességgel illetetik egy tag, vele együtt örülnek a tagok mind.” (1Kor. 12:26)

Egy újabb jellemző az *empátia*, vagyis személyiségünknek az a képessége, mely lehetővé teszi mások szenvedésének megértését, átélését, vagyis sajátunkként éljük át a társaink affektív tapasztalatait.

Mindezen értékek a társas kapcsolatokban kerülnek kifejezésre, amelyek által a közösség hitben formálódik Isten jelenlétében.

b) A kisiskolások társas kapcsolatai

Az ember társas lény, s mindez abban is kifejeződik, hogy már a kezdetektől fogva Isten társat rendelt Ádámnak. A lelki egészség szempontjából nagyon fontos szerepe van a társnak. A társas kapcsolatok első csírái csecsemőkortól kísérik bennünket. A csecsemő sokkal aktívabban viselkedik egy gyermektárs jelenlétében, másképpen reagál egy másik gyermek verbális és nonverbális közeledésére, mint egy felnőttre. A kortárskapcsolatok egyre nagyobb szerepet játszanak a gyermek életében. „A 6–10 éves korosztály ideje nagyobbik részét már a kortársak körében tölti, a normatív befolyás szempontjából azonban még mindig a felnőttek játsszák a meghatározó szerepet.”²⁷

Az életkor növekedésével a gyermekek baráti kapcsolatai különböző fejlődési szakaszokon mennek keresztül, mindezek pedig összefüggésben állnak az értelmi fejlődésükkel. Piaget három kognitív fejlődési szakaszt különböztet meg: *művelet előtti szakasz*,

²⁵ KAMARÁS István, *Erkölcstan*, Krónika Nova Kiadó Kft., Budapest 2001, 89.

²⁶ <http://lexikon.katolikus.hu/S/Szolidarit%C3%A1s.html> (Utolsó megtekintés: 2016. április 4.)

²⁷ N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva, *Pszichológia pedagógusoknak*, Osiris Kiadó, Budapest 2004, 280–285.

konkrét műveleti szakasz és formális műveleti szakasz. Részletesebben a második szakaszcól, a konkrét műveleti szakaszcól szeretnék írni, hiszen megfigyeléseim az ehhez a szakaszhoz kapcsolható korosztályt célozzák meg.

7–12 éves korban a tanulók fogékonyak a társ szükségletei iránt, igénylik a hosszan tartó kapcsolatokat. Jellemző a reciprocitás, ugyanis társaiktól, barátaiktól elvárják, hogy ugyanúgy tartsák számon barátságukat, mint ők. Bármilyen típusú konfliktus a barátság felbomlásához vezethet. Sokszor érdekezéreltek ezek a barátságok. („Légy a barátom, mert erős vagy! Ha nem adod ide a ceruzádat, akkor nem vagy a barátom.” – gyermekek elhangzott mondatai.) A barátságok legtöbbször azonos neműek között alakulnak ki.

A diákok számára nemcsak a barátság, hanem a csoporthoz való tartozás is jelentős szerepet tölt be. A csoporton belül azok a személyek vannak egymással tartós interakcióban, akiknek közös a céljuk és együttes tevékenységekben vesznek részt. A kisebb csoport „alkalmas az együttes munkavégzésre, és az olyan tevékenységekre, ahol a kölcsönös bizalom, elfogadás, egymás támogatása szükséges.”²⁸

Ebben a korban erősödik a csoportok önszerveződése, elkezdődik a klikkesedés. Szerepet kap külön a fiúk és külön a lányok csoportja, de egy nemes cselekedet megvalósításának érdekében ezek a határok el is tűnhetnek. Hiszen ha megjelenik a közös cél mint motiváció, akkor az összeköti az egyéneket a cél eléréséhez, és „szent kényszerűségből” együtt fognak dolgozni. Ilyenkor Isten szeretete munkálkodik bennük, az örök abszolút mérce, valamint nem a saját akarata kerül előtérbe, hanem a „másik” java. Ekkor lesz fontos számukra a másikért való szolgálat, mely egyértelműen az irgalmasság cselekedeteit zárja magába, és lehetőséget ad az ehhez fűződő érzelmi töltet megélésére (pl. a hajléktalanok megsegítése szendvicsek készítésével).

A közös célok megvalósítása nem zárja ki a csoportok közötti vitákat, szópárbajokat, ezek elfajulását azonban a pedagógusnak leleményességgel meg kell akadályoznia.

A csoporthoz való tartozás a tanulók számára létszükséglet, ezért mindent megtesznek annak érdekében, hogy elnyerjék társaik elismerését, hogy felnézzenek rájuk.²⁹ Csoport nélkül „csonkáknak” érzik magukat, hiszen bizonyos érzéseket baráti társaságban intenzívebben élnek meg, mint akár a családjukban (például: csínytevésekhez fűződő érzelmek, kisfiú vagy kislány meghódítása, barátságokban való csalódások).

A GYERMEKEK IRGALMASSÁGBELI MEGNYILVÁNULÁSAINAK MEGFIGYELÉSE

„A gyermekkor éve az esztendő, amikor a szív a legérzékenyebb, leghajlékonyabb. Amit oda elültetnek, azt aligha lehet valaha is onnan kipusztítani.”

(J. F. OBERLIN)

Minden ember életében fontos szerepet játszik a gyermekkor. Ezek az esztendő megváltoztatják a személyiség alakulását. Bármilyen élmény, legyen az siker vagy kudarc, kihat a személyiségfejlődésre. Mindezek tekintetében a pedagógusnak olyan értékeket kell átadnia tanítványai számára szavai, magatartása, cselekedetei által, amelyek hozzásegítik diákjait a kiegyensúlyozott, harmonikus személyiségfejlődéshez. Ezen értékek közé tartozik az Istenbe vetett hit, az irgalom, az alázat, a szeretet.

²⁸ Uo., 285.

²⁹ DR. TÓTH László, *Pszichológia a tanításban*, Pedellus Tankönyvkiadó Kft., Debrecen 2008, 46–48.

Megfigyeléseim során arra a következtetésre jutottam, hogy mindezek az értékek mélyebben megjelölhetők tanítványaimban, mint gondolnánk. Diákjaim már csecsemőkortól a katolikus hitben nevelkednek. Az osztály tanulói most is járnak templomba, hittanóránkon vesznek részt, imádkoznak és megpróbálnak a felebaráti szeretetben élni.

Annak érdekében, hogy a mindennapi tevékenységeken túl az irgalmasság megnyilvánulásait mélyebben is megfigyelhessem diákjaimnál, egyhetes foglalkozássorozatot dolgoztam ki. Ennek során minden tevékenység célja a gyermekekben megjelenő irgalom kifejezésre juttatása és annak megfigyelése volt. A tematikus hét az irgalmasság jegyében telt, olyan téma ez, mely megjelenik a mindennapjainkban független attól, hogy beszélünk-e róla.

Foglalkozásaimon 20 diák vett részt, 9 lány és 11 fiú, őket két csoportba, egy fiú- és egy lánycsoportba osztottam. Mindezzel az volt a célom, hogy felfedjem a közöttük lévő hasonlóságokat és a különbségeket, így meghatározzam a fiúk és a lányok irgalmassággal kapcsolatos tetteit és érzéseit.

Első nap az irgalom, irgalmasság jelentéséről beszélgettünk, arról, hogy mit jelent irgalmasnak lenni.

A gyermekeket arra kértem, hogy egy megnyugtató zene hallgatása közben gondolkodjanak el arról, milyen tartalom rejlik az irgalom, az irgalmasság szó mögött. A halk zene hallgatása után mindenki leírta egy lapra a gondolatait, majd ezt követően lehetőség nyílt rá, hogy külön a fiúk és külön a lányok csoportja kiválassza az általam felkínált több színű kartontábla közül a hozzájuk legközelebb állót, amelyre felragaszthatták a leírt gondolataikat.

A kiválasztás közös megegyezés alapján történt. A lányok egyértelműen és egyöntetűen az erős rózsaszínt választották, a fiúk pedig csak hosszas vita után a zöld színű tábla mellett döntöttek. A lányoknál észrevehető volt, hogy számukra nem a tábla színe, hanem a leírt gondolatok voltak lényegesebbek. A fiúk saját vágyaikat próbálták érvényesíteni egymással szemben, ami részben megelőlegezi a csoporton belüli hatalmi harcot a vezető szerepért a hét folyamán felkínált tevékenységeken.

Mély csend volt, a tanulókon lehetett látni, ahogy átszellemülnek, átadják magukat, átérzik a pillanat meghittségét. A csend és a zene után a felragasztott gondolatokat felolvastam, majd közösen megbeszéltük, hogy mit jelent számukra az irgalom.

A gondolatok alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a lányok jobban megközelítették az irgalom szó jelentését, ami természetes is, hiszen a lányok az érzelmi szférákban otthonosabban mozognak, a fiúk pedig inkább a racionalitás vonalát közelítik. A lányok így vélekedtek: *„valamit megköszönünk Istennek; boldogságot, szeretetet; egyik ember segít a másiknak, ha bajban van; rossz cselekedet esetén, irgalmat kér; kegyelem; az irgalom Istentől származik.”*

A fiúk esetében az irgalom egyértelműen összekapcsolódott a kegyelem értelmével, amely egy olyan negatív élménynek a feloldását jelenti, mely félelmet generál: *„megbánjuk bűneinket; megkegyelmez egy olyan embernek, aki meg akarja ölni; igazság; kegyelem; megbocsátás.”*

Összegzőképpen: a lányoknál a segítségnyújtás került előtérbe, az, hogy a belőlem származó pozitív érzés feloldja a másik személy negatív élethelyzetét, a fiúknál pedig a megbocsátás, a kegyelem vált lényegessé. Tehát a lányoknál az irgalom belőlem indul ki és másra irányul, a fiúknál pedig másból származik és felém irányul, a másik pozitív érzése oldja fel az én negatív érzésemet. Úgy feltételezem, hogy mindennek hátterében a lá-

nyoknál az anyai ösztönben rejlő segítségnyújtási szándék sejlik fel, a fiúknál pedig, a csintalanságaik következtében, az esetleges büntetés alól való felmentés vágya.

A második nap központi tevékenysége az **irgalom megfestése** volt.

Arra kértem a diákokat, hogy tempera segítségével fessék meg „az irgalmasságot”, viszont festő eszközként nem használhattak ecsetet, csak az ujjukat. Miután a különleges alkotások megszülettek, a gyermekek letették rajzaikat a földre, körbeülték, majd minden rajzot sorra véve címet adtak neki. Legvégén maga az alkotás készítője osztotta meg gondolatait, a rajz születésének hátterét.

Megfigyeltem, hogy a lányok rajzai jelentősen különböztek a fiúk rajzaitól. Hasonlóan az első nap tapasztalataihoz, elkülöníthetővé vált a másokra vagy a személyre önmagára irányuló irgalom. Az irgalmasság sokszor gyakorlatias cselekedetként jelent meg, mint például a beteg gyógyítása, a szegény ruháztatása, az éhező gyermek táplálása. Ebből fakadóan érdekes címek is születtek: *Segítség, angyal!; Gyógyítás; Fények; Adomány; Maci mentése; Kenyéradakozás; Békülés; Segítőkész kislány; Szeretlek; Ima.* (Lásd a Melléklet 1–4. sz. rajzait.)

A fiúk másként vélekedtek rajzaikban az irgalmasságról. Szembetűnő, ahogyan gondolataik megfogalmazásában a félelem feloldása az elsődleges, ez a kegyelem, a bocsánat által kerül előtérbe. Rajzaik túlnyomó része a halál előli menekülést ábrázolja, amikor kegyelemért történik esedezés. Az általuk megfogalmazott címek és az alkotások mondanivalója egyértelmű egybeesésre utal: *A végzet; Megmenekülés; Keresztreszítés; Fuldadás; Megmentelek; Fájdalom; Ítélet.* (Lásd a Melléklet 5–6. sz. rajzait.)

Az 5. sz. kép sokatmondó, hiszen megjelenik rajta Jézus kereszthalála, amely arra mutat rá, hogy a kegyelem Istentől jön, ugyanis egy „kötéllel” köti össze az e világot Isten országával. A diák elmondta, hogy egy embert feszítettek keresztre, aki kegyelemért esedezik Istenhez, és ugyanezt az irgalmat kéri az őt körülvevő emberek is. A kép érzékelteti velünk a transzcendentális erőt, amely által az irgalom Istentől érkezik, Ő az, akitől a megbocsátást nyerjük.

A fiúk esetében csupán két alkotásnál jelenik meg az érzelemvilág által fűtött kifejezés az irgalomnak. Ilyen a mások segítségének szándéka: a sebzett beteg gyógyítása, az öregeknek való segítség. A rajzok címei is ezt tükrözik: *Az öregek megsegítése; Elesettek felkarolása; Mentés.* (Lásd a Melléklet 7–8. sz. rajzait.)

Szembetűnő, ahogy a fiúk csoportja sokkal hangsúlyozottabban használja a sötét, komor színeket, ami érthető, ha az irgalomra a félelem feloldásaként tekintenek.

Mindezen vélemények mellett mégis legtöbb esetben megjelenik a Nap, amely az apai/atyai autoritásnak, de egyben a szív melegségének, a szeretetnek jelképe is lehet. Egyes rajzokon az Isteni jelenlét az angyalon keresztül fejeződik ki. Az alkotásokban gyakran érezhető, hogy az irgalom és az isteni szeretet közel állnak egymáshoz, vagy éppen átfedek egymást.

Megfigyeltem, hogy a rajzoló elképzelésének kifejezése az alkotásban sok esetben megegyezett a tanulók véleményeivel, és az általuk adott címekkel.

A rajzok alapján elmondható, hogy a diákok érzik az irgalmasság fontosságát, hisz úgy a lányok, mint a fiúk alkotásaikban kifejezték a megbocsátás vágyát, a segítségnyújtás akarását, amely mind Isten lényéből fakad, és önmagunkra vagy felebarátunkra van hatással.

A harmadik napi alkalmakon, az **irgalmasság gyakorlat** szintjére való lefordítására fókuszáltunk, vagyis a gyermekeknek olyan cselekedeteket kellett megtenni társaikkal

szemben, amelyek kifejezték az egymás iránti irgalmukat. A nap végén arra kértem őket, hogy számoljanak be róla, hogy melyek azok a jó cselekedetek, melyeknek hatása volt társaikra, azaz miképpen segítettek egymáson.

A válaszok tükrében elmondható, hogy a lányok és a fiúk között nem volt kirívó eltérés, hiszen mindnyájan igyekeztek jól cselekedni társaikkal. Amikor a fiúkat kérdeztem arról, hogy milyen érzés volt segíteni a másikon, a következő válaszok születtek: *„szere-
tetből tettem; tiszta szívből; örömet éreztem, amikor felvettem a ceruzáját; furcsa érzés
járt át; jobb adni, mint kapni; barátságból tettem; megnyugvást éreztem; nem éreztem
magam mérgezettnak (nem verekedtem, nem szopogattam a ceruzámat)”*. Kiemelhető te-
hát, hogy a fiúknál nemcsak a segíteni akarás jelent meg, hanem a másik bántásának, a
„rossz cselekedetnek” a kerülése is. Ez legtöbb esetben egyfajta egészséges egoizmusból
fakad, egyikük így fogalmazott: *„ma nem bántottam senkit, nem löktem meg senkit, ezál-
tal nem részesültem én sem büntetésben, és ez örömmel töltött el”*. Ennek az egoizmusból
fakadó irgalmasságnak elsődlegesen a másik érzi a hatását, másodlagosan viszont az ir-
galmas cselekedetet végrehajtó diák is, akinél a „nem bántok, hogy ne bántsanak” elv ér-
vényesült.

Némelyek tűzként érezték a cselekedeteket, amelyet összekötöttek a reménnyel, a bi-
zalommal és végül a barátsággal. Érezhető, hogy mennyire fontos számukra a másik ba-
rátsága, erről többször is beszéltek, s mindez a bizalom kérdését is érinti.

A lányoknál érdekes jelenség került előtérbe. Amikor kezdtünk a napi jó cselekedeteik-
ről beszélni, némelyikük arcán elégedetlenség jelent meg. Ennek miértjére rá is kérdez-
tem, mire a következő válasz érkezett: egyesek nem gondolták, hogy a jó cselekedeteket,
amelyeket írásban fel kellett soroljanak, fel is fogjuk olvasni, és beszélni fogunk róla.
Az egyik kislány konkrétan kifejezte abbéli félelmét, hogy mindaz, amit leírt, nevetség
tárgya lehet. Ezt a belső feszültséget éppen ők maguk oldották fel a probléma megbeszé-
lése által, s mindebben megjelenik egymás elfogadása mint az irgalom egyik jellemzője.

A fiúk nehezebben beszéltek érzéseikről, ezzel szemben a lányok könnyebben meg-
nyíltak: *„nem dicséret miatt tettük, ez nem is kell, amit tettünk, arról éreztük, hogy meg
kell tenni; nekünk is jó, ha segíünk másokon; szívünkkel cselekedünk, mindent szeretetből
teszünk; nemcsak rosszat teszünk, hanem jót is, hiszen a szívről mélyén jószág is van; örö-
möt ad nekünk is; azért segíünk, hogy nekik is jó legyen, hogy ne gúnyolódjanak rajtuk.”*

További sajátosságként kiemelendő, hogy a lányoknál jobban, közvetlenebbül érezhe-
tő az empátia, a másik emberrel való együttérzés, mint a fiúknál. Mindez nem jelenti azt,
hogy a fiúknál egyáltalán ne jelent volna meg. A beszélgetés végén a fiúk és a lányok is
megölelték egymást. Érdekes jelenséget lehetett azonban megfigyelni: a fiúk külön-külön
ölelték meg egymást, a lányok pedig kört alkotva ölelkeztek.

Összességében tehát a gyerekeknél egyértelműen megjelent az irgalmasság gyakorlati
oldala, vagyis megállapíthatjuk, hogy az irgalom lelki ajándéka megvan bennük, csak se-
gíteniük kell a felszínre kerülését.

A negyedik napon drámajátékok segítségével zártuk le a hetet. Ezen a napon az volt a
célom, hogy megfigyeljem, miképpen jelenik meg a dramatizált játékokban a segítőkész-
ség, az egymás iránti bizalom, és mennyire tudnak együttműködni a gyermekek egy adott
helyzetben, amikor az irgalom bennük rejlő ajándékát le kell fordítani a cselekedetek
szintjére.

A heti csoportfelosztást követően külön alkalmat szerveztem külön a fiúk, és külön
a lányok csoportjának.

Az első játék címe a *Vakvezetés* volt, amelynek során hármás-négyes kiscsoportok alakultak. A kiscsoportokon belül az egyik csoporttag szemét bekötöttük, a társainak pedig vezetniük kellett a „vak” diákot különböző akadályokon keresztül, természetesen vigyázva a testi épségére. A játék célja megéreztetni a kiszolgáltatottság állapotát, mely az irgalmat előhívja a lélekből (mert ha kiszolgáltatott vagyok, jólesik a másinak az irgalma, és ha ezt a felemelést megtapasztalom, akkor rádöbbenek, hogy a mindennapi életben hasonlóan pozitív érzéssel tölti el a kiszolgáltatott embert, ha segítőkészséggel közeledek feléje), és egyben átvezetni és ráhangolni a gyermekeket magára a drámajátékra.

A fiúk esetében a „vak” szerepének a betöltése nem okozott gondot, egészen megbíztak egymásban, ügyeltek a társaikra, óvták egymást. Ez a bizalom bizonyosan nem abban a pillanatban alakult ki, hanem a közös múltbeli tapasztalatokra alapozva vált egyértelművé, hogy mernek egymásra hagyatkozni. A gyermekek szerint nagy figyelmet igényelt a játék, a társ testi épségére való vigyázás egyben tudatos felelősség. Ezekről a megfigyelésekről azok beszéltek, akik vezető szerepet töltöttek be. A „vakok” szerint kezdetben egyfajta bizonytalanságot éreztek, mely a játék során feloldódott, viszont a kiszolgáltatottság érzése mindvégig megmaradt. Egyikük így fogalmazott: *„Utólag meglepődtem, hogy körbe-körbe vezettek. Furcsa volt, hogy nem tudtam, hogy hol vagyok.”* Az igazi vakok iránt nagyfokú empátia jelent meg, amikor ilyen gondolatokat fogalmaztak meg: *„A vakoknak nagyon rossz lehet.”*

A lányok esetében szinte ugyanazok a gondolatok kerültek a felszínre, mint a fiúk csoportjában. Bennük sem jelent meg a félelem érzése, teljes bizalommal átadták magukat társaiknak, bízva barátaikban, ezt *„ezt a hetet az irgalom jegyében töltöttük”* – vélekedett az egyik kislány. Vakvezető kutyáknak tekintették magukat, akik segítenek a vakokon. Számukra is érdekes volt megélni, hacsak egy pár percre is, milyen egy vak ember élete.

A következő játék címe: *Elesel-elkaplak*. A játék kezdetén minden csoporttagot egy számmal láttunk el, 1–3-ig. A játék alatt egy zeneszám hallatszott, majd amikor hirtelen leállítottam a zenét, és egy számot mondtam (1–3 között), a szám tulajdonosainak el kellett esniük, társaiknak pedig el kellett kapni őket. A játék nagy figyelmet igényelt, mert soha nem tudták, hogy mikor áll meg a zene, és hányas számot mondok, és egyben arra is ügyelniük kellett, hogy társaik ne essenek le.

A játék során megjelenik a teljes bizalom. Bár a gyerekeknek nem minden esetben sikerült a társaikat elkapniuk, de egyértelműen látszott bennük az igyekezet, amely a segítségre vezérelte őket. A játék végén egy nagyon találó hasonlattal összegezték ezt a néhány perces tevékenységet: *„Olyan volt, mintha egy hánykolódó hajóban lennénk, melyet ide-oda dobna a hullámok, de ott van a remény, hogy a hajó egyszer partot ér.”* Ez a gondolat szépen kifejezi, hogy akik a nehéz helyzetben egymásra vannak utalva, csak úgy menekülhetnek meg, ha egymáson segítenek.

A lányok sokkal jobban igyekeztek, hogy elkapják társaikat, hogy ne essen bántódásuk, s hogy ezáltal egymásnak is védelmet nyújtsanak. Félelmetesnek találták a játékot, viszont örömmel töltötte el őket, ha sikerült egymást elkapni, vagy ha őket kapták el, mert úgy érezték, *„mintha valaki megmentette volna őket”*.

Mivel a bibliai történetünk egy gutaütött beteg meggyógyításáról szól, akit a barátai visznek Jézus elé, ráhangolódásként egy érdekes játékot játszottunk a gyermekekkel. Címe: *A beteg szállítása*.

A fiú- és leánycsoportokon belül újabb két kiscsoportot hoztunk létre. A két csoport két különböző teremben akadálypályákat épített egymásnak, melyeknek célját kezdetben nem ismerték. Egy lyukas közepű frizbire, amelyhez különböző hosszúságú köteleket rögzítettünk, egy labdát helyeztünk el. A játék menete szerint a labdát az egymás által felépített akadályokon keresztül úgy kellett a kiindulóponttól a végcélig elvinni, hogy a labda (a beteg) ne essen le. A frizbit tilos volt megfogni, csak a kötelek segítségével lehetett egyensúlyozni.

A fiúknál a két csoportból csak az egyiknek sikerült elvinni egyik helyről a másikra a „beteget”, ez a csoport ugyanis sokkal összehangoltabban végezte a feladatot. Érdekes volt a sikerüket látni, hiszen ez annak volt köszönhető, hogy a csoporton belül nem volt egy vezér, aki a játékot vezette, hanem az egymásra figyelés volt a vezérelv.

A másik csoportban viszont kialakult egy státuskülönbség, az erőviszonyokon túl megjelent a vezető szerep, hiszen az egyik csoporttag vezette le az egész játékot, ami érdekes módon ebben az esetben nem vezetett sikerre. A vezető és a csoporttagok között nem érződött az összhang. Néhányan mindent megtettek a cél elérése érdekében, igyekeztek, hogy a beteg ne essen le, a nagy többség viszont csak passzívan vett részt a játékban, nem tudva beleélni magát a szerepbe, hiszen a hordozandó „beteget” csak egy egyszerű labdának tekintették. Velük kapcsolatosan arra a következtetésre jutottam, hogy a vezető az irgalom kifejezésében, a segítségnyújtásban gyakran tehetetlenné válik, ha egyedül marad, és nincsenek segítőtársai.

Ezzel szemben a lányok a labdát ténylegesen „betegnek” tekintették, ezért óvatosan, lassú tempóban mentek végig a pályán. Az egyik csoportnak a labdája már az első lépéseknél leesett, de a következő próbálkozásuk sikerült. Beszélgetéseink során a csoport tagjai azt a következtetést vonták le, hogy a sikertelenség abból adódott, hogy nem voltak összehangolva. A gyerekek megjegyzései egyértelműen arról tanúskodtak, hogy a játék nehéznek bizonyult, hiszen nagy koncentrációra volt szükség. Érződött, hogy számukra a beteg nagyon fontos volt, hiszen érzelmileg is implikálódtak a „betegnek” nyújtott segítségadásban.

A bemelegítő játék után a bibliai történetet, *A gutaitott meggyógyítását* olvastam fel és kínáltam fel a dramatizálásra. Arra kértem a diákokat, hogy válasszanak maguknak szerepet, akár a történetben megjelenő személyek közül, akár egy általuk kitalált, fiktív alakot. Érdekes volt szemlélni, ahogy a fiúk kiosztották maguk között a szerepeket. Betegnek a legkisebbik gyermek ajánlkozott, Jézusnak pedig a legerősebb. Ezáltal is megjelentek az egymás közötti erőviszonyok, ezúttal azonban az irgalom megjelenítésének alárendelődve, hiszen az erősnek a feladata meggyógyítani a beteget, a gyengét. A helyszín berendezése, valamint a szereplők beöltöztetése után a játék onnan indult, hogy Jézus beszél. Jézus mellett egy űr állt, akinek a történeteket szemlélni megtiszteltetés volt. A szerepjátékban a beteget nemcsak a négy barát vette körül, hanem többen is jelezték kívüllállóként a segítségnyújtás szándékát. A történet során maga Jézus ment a beteghez, felkínálva a gyógyulás lehetőségét, példát mutatva az irgalomról. A csoda megtörtént, a beteg meggyógyult. A gyerekek tetteiben, gondolataik megfogalmazásában megjelent az elesett iránti irgalom, a felebarát megsegítése.

A lányok esetében a szerepek kiosztása könnyebben ment, hamarabb magukra tudták öltetni a történetben megjelenő szereplők jellemzőit. Megjelent a rokon, a tömegből egy személy, aki Jézus szavait hallgatja. A lányok sokat kommunikáltak egymással a történet eljátszása közben. Jézus mindenkitől megkérdezte, hogy kit kell meggyógyítani, kin segíthet. „A személy” a tömegből máris hozta a gyermekét, akit Jézus meggyógyított, majd

csak ezután gyógyította meg a gutaütöttet. A lányok is átérezték, hogy mit jelent segíteni a rokonnak, barátnak, de azt is megtapasztalhatták, hogy milyen érzések lesznek úrrá a betegen.

A drámajáték célja az irgalom megtapasztalása és kifejezésre juttatása. A diákok a szereplők bőrére bújva átélhették az irgalom érzelmi hátterét, akár a segítő, akár a megsegített szemszögéből. Ha a gyermekek a drámajátékon belül az irgalomnak a cselekedetek szintjére való lefordítását átélnek, akkor tapasztalatuk lesz a hozzá fűződő érzelmekről, melyek a mindennapi életben előlíthatják az irgalom cselekedeteit, illetve felismerhetik azokat a saját vagy a társaik életében.

A foglalkozás-sorozat utolsó tevékenységeként egy reklámplakátot kellett készíteniük a tanulóknak, amikor is régi magazinokból, újságokból kellett kivágniuk képeket, mottókat, így reklámozva az irgalmasságot. Munka közben minden gyermek arra figyelt, hogy olyan képet, mottót ragasszon a plakátra, amely kifejezi az irgalmasság cselekedetekben való megjelenését.

A fiúk plakátján a következő képek, mottók jelennek meg: „templom”, „bekötözött kéz”, „faépület építése”, „repülő”, „üveg”. Ezekre a szimbólumokra a következő magyarázatot adták:

- templom – *Istentől jön;*
- bekötözött kéz – *meggyógyítani a beteget;*
- faépület építése – *szegényeknek házak építése;*
- repülő – *a veszélyre való figyelmeztetés;*
- üveg – *a társak szömjének oltása.*

A reklámnak a következő címet adták: *Metropol*, magyarázatuk szerint „*azért, mert ez az újság a mindennapi életben felkapott, mindenki ezt olvassa, és ha ezt meglátják, akkor talán ezt a plakátot is elolvassák*”.

A lányok plakátján megjelent Jézus, aki csodákat tesz. Az egyik kép egy vásárt jelenített meg, és a magyarázata szerint a kézműves tárgyakat azért bocsátják áruba, hogy abból a szegényeknek vásároljanak élelmet. Érdekes, hogy a lányok a plakátra ragasztották a Szent Korona képét. Szerintük a korona a királyoknak hatalmat adott arra, hogy védjék, óvják az országot és a benne lévő embereket. A lányok munkájának címe: *Remény*, „*mert mindegyik képen valakinek segítenek, ami reményt ad a jobb életre, a gyógyulásra.*”

Összegezve a hét tanulságait, úgy gondolom, hogy mind a gyermekek, mind a pedagógus szemszögéből nézve tanulságos tevékenység-sorozatban vehettünk részt, hiszen megállva ebben a rohanó világban elgondolkodhattunk arról, hogy ha a mindennapjainkat áthatják az irgalmából fakadó cselekedetek, akkor a társas kapcsolataink sokkal kiegyensúlyozottabbak lesznek, és önmagunkban is találhatunk olyan lelki harmóniát, amely a saját személyünkkel való megbékélést szolgálja.

„Végül mindnyájan legyetek egyetértők, együttérzők,
testvériesek, irgalmasok, alázatosak.”

1 Péter 3: 8

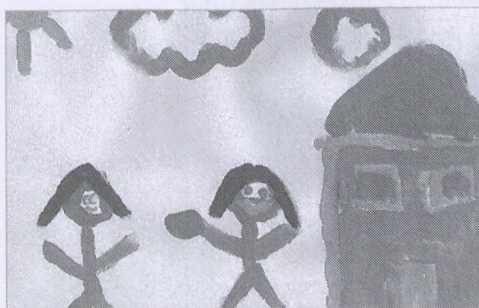
MELLÉKLET – A TANULÓK RAJZAI

1. kép: Adomány

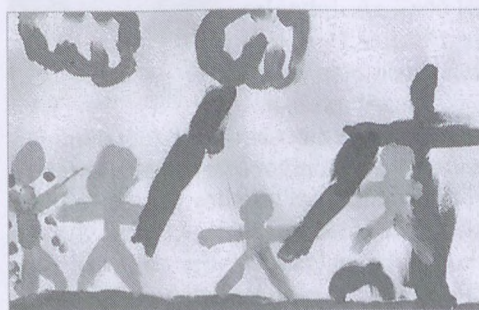
2. kép: Gyógyítás

3. kép: Kenyéradakozás

4. kép: Angyal, segíts!

5. kép: Keresztre feszítés

6. kép: A végzet

7. kép: Elcsúszók felkarolása

8. kép: Az öregek megsegítése

SUMMARY

Mercy in the Social Relations of Primary School Children

How can a Christian teacher communicate his/her personal God-experience in order to help children to a healthy relationship with God? How can we strengthen the command of love practiced among young school children who get a religious rearing yet are confronted with the unbelief of adult society? 'Train up a child in the way he should go, and when he is old he will not depart from it.' (Proverbs 22:6 RSV). It is a basic task of the Christian teacher to pass on values through his/her words and exemplary behaviour in order to make children more open, interested, emotionally richer, compassionate and considerate in a given situation. It is the task of the teacher to put the teaching of mercy into practice, to plant it into children's lives. Drama and especially dramatized Biblical stories are suitable for kids to learn, and by performing they can exercise the deeds of mercy. A role-play can then step by step become an integral part of everyday life. The author created a mercy-themed one-week project the activities of which aim at expressing and observing mercy manifest in children. Mercy is part of our daily life whether we speak about it or not.

Értékrend-közvetítés és szemléletformálás az irodalomtanítás kezdeti szakaszában

DR. GASPARICSNÉ DR. KOVÁCS ERZSÉBET: **IRODALOM I.**

Irodalom munkatankönyv az 5-6. osztály számára

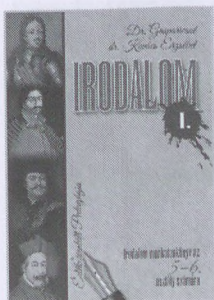
A Szent István Társulat Tankönyvei

– Tankönyvi segédanyagok az értékorientált oktatáshoz – 11. kötet

Sorozatszerkesztő: FÜLÖPNÉ ERDŐ MÁRIA

Szent István Társulat, Budapest 2016

119 oldal

A felső tagozat bevezető szakaszára készült az Értékorientált Pedagógia oktatási program tankönyvsorozatának legújabb kötete.

Az ismeretek szervezése az irodalomtörténeti korszakok szerint halad előre. A Biblia történeti és tartalmi szempontból is bevezető és szemléletmódot megalapozó fejezete mottóként is felfogható idézetel indul. Az Erdő Péter bíborostól vett idézet megragadja a munkatankönyv kulcsfogalmait: boldogság és olvasás, a műveltség mint érték, az emberi élet kihívásaiban megtalálni az eligazodást jelentő kapaszkodókat.

A munkatankönyv második fejezete a középkor magyar nyelvű művelődéstörténeti és irodalmi alkotásaival foglalkozik. A stílustörténeti korszakot röviden leíró bevezető megjelöli a korszak vallásos irodalmának műfajait (prédikációk, elmélkedések, imák, himnuszok, legendák). A kiskamaszok érdeklődése, életkori sajátosságaikból adódóan a példaadó, heroikus tetteket véghezvivő, kalandos életet élő hősök felé fordul. A magyar szentek legendáinak tartalma, világképe összhangban van a korosztály gondolkodásmódjával. A magyar szentek legendái hitelesen, a gyermeki azonosulást ösztönző módon, élményszerűen közvetítik egy szilárd értékrend, az emberi tartás és erkölcs nehéz helyzetekben megnyilvánuló erejét, miközben természetes módon mélyítik el a nemzeti identitást. A világi szövegfajták (oklevelek, törvények, intelmek, krónikák, évkönyvek) színes képekkel illusztrált szemelvényei felkeltik a gyerekek érdeklődését a nemzeti múlt, a kultúra írásbeliségben létező emlékei iránt, megismertetik a tanulókat a diakrón nyelvváltozatok jellegzetességeivel. A szövegek átiratai biztosítják, hogy ne pusztán szemléltető eszközök legyenek a bemutatott szövegek, hanem valódi interpretációra is legyen lehetősége a gyerekeknek.

A harmadik átfogó témakör a reneszánsz magyar irodalmából választ ki jelentős irodalmi alkotásokat. A magyar reneszánsz bemutatásában a tankönyv számol a gyerekek előzetes ismereteivel, Mátyás király alakja köré építi fel a tematikus egység első részét. Az ő alakja mélyebb történelmi tudás nélkül is, akár a mesék világából is ismerős és köny-

nyen felidéződik az iskolások számára. A mese mint műfaj a magyar reformáció irodalmával, Heltai Gáspár és Pesti Gábor állatmeséivel jelenik meg a témakörben. Az eredeti szövegváltozatok megértését, értelmezését a szómagyarázó lábjegyzetek és mai magyar nyelvre átirtn szövegvariációk segítik. Az állatmesék világa, az egyszerű, párbeszédese, rövid, csattanós történetek megformálása és humora közel áll a gyerekekhez, a befogadásuk nem okoz komolyabb nehézséget. Ezekben a szövegekben úgy keveredik a szórakoztatás, az erkölcsnemesítés, a keresztény etika, hogy a befogadásuk örömet és sikerélményt jelenthet a gyerekek számára. A Nemzeti Alaptantervre reflektáló, az irodalomtankönyvek ismereteit koncentrikusan bővítő tananyagrészek is helyet kaptak ebben a fejezetben: Ilosvay Selymes Péter *Toldi Miklós históriájának* részlete és Tinódi Lantos Sebestyén *Egri históriájának summája* részlete.

A negyedik nagyobb témakör a kronológiai haladás szerint a barokk korszaka. A témakör feldolgozása a munkatankönyv bevált gyakorlatának megfelelően a stíluskorszak rövid áttekintésével kezdődik. A korszak jellemző műfajai az egyházi, vallásos irodalom körébe sorolhatók, így ebben a fejezetben a kiemelkedő szerzők (Pázmány Péter, Zrínyi Miklós, Rimóczi János, Szenczi Molnár Albert, Kájoni János) révén a vallásos olvasmányokkal, emlékiratokkal és katolikus egyházi énekgyűjteményekkel, zsoltárokkal, népdalokkal ismerkedhetnek meg a gyerekek.

Az utolsó átfogó témakör a klasszicizmus korszaka, melyben az antik irodalom eszményeinek követőiről és műfajairól szerezhetnek ismereteket és tapasztalatokat a gyerekek. A patetikus beszéd- és ábrázolásmódot reprezentáló műfajok mellett a témakör kidolgozásában itt is helyet kaptak az állatmesék, melyek közelebb hozhatják a tanulókhoz a korszak gondolkodásmódját és értékrendjét, közvetlenebbül segítik az értékek interiorizációját.

Az ismeretek és a hiteles katolikus értékrend közvetítésére egyedülálló utat követ a munkatankönyv koncepciója. A kötet műfaja meghatározza a tananyag kettős megközelítését: a diszciplináris ismeretek minden esetben azonos algoritmus szerint szerveződnek a központi téma köré. A szerző által megalkotott ismeretszerzési koncepció hatékonyan segíti az irodalmi alkotások élményszerű befogadását. Az átgondolt, következetes felépítés megfelel a korszerű pedagógiai elvárásoknak, az alsó és felső tagozat közötti kiegyensúlyozott átmenet elméletének és gyakorlatának. Az irodalmi, a művelődéstörténeti témakörök feldolgozása megőrzi az alsó tagozatos tankönyvek egységes szemléletmódját és tananyag-szervezési gyakorlatát, amelyben az irodalmi ismeretek szervesen fonódnak össze az anyanyelvi, a szövegértési kompetenciák alakításával.

A témakörök feldolgozásának módja minden fejezetben azonos rendszer szerint alakul. A fejezeteket a korszakot bemutató rövid és átfogó ismertetés vezeti be. Ezek a bevezetők elhelyezik időben a feldolgozni kívánt korszakot, melyet kiegészítenek a történelmi és művelődéstörténeti háttér néhány karakterisztikus vonásával, a jellegzetes műfajok felsorolásával. A meghatározó alkotók és műveik feldolgozása az előbbieken említett azonos algoritmus szerint működik: a műrészletekhez kérdések és feladatok tartoznak, a fejezetek végén megtalálható tudáspróbák pedig az ismeretek rögzítését, a visszacsatolást és az összefüggések megértését biztosítják. A tipográfiai következetesség, a témakörök és feladatok színeinek konzekvens alkalmazása támogatja az ismeretekben való tájékozódást, az összefüggésekre való önálló ráismerést. A két fejezet (reneszánsz és barokk) végén alkalmazott táblázatos összefoglaló a gyakorlatban tanítja meg az elsajátított ismeretek rendszerezését, tanulás-módszertanilag bármely más ismeretanyag feldolgozásában jó példát jelenthet a diákoknak.

A munkatankönyv iskolai alkalmazása segítheti a szemléletmód, az értékrend és a kompetenciák sikeres alakítását.

Dr. Zóka Katalin, PhD

Aquinói Szent Tamás aktualitása

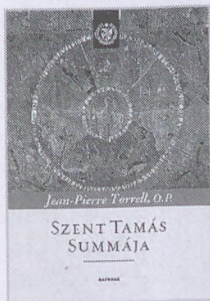
JEAN-PIERRE TORRELL, O. P.: **SZENT TAMÁS SUMMÁJA**

Árpád-házi Szent Margitról nevezett Domonkos Nővérek

és a Kairosz Kiadó közös kiadása

Budapest 2016

154 oldal

Mennyire ismerjük Aquinói Szent Tamás *Summa theologiae* című munkáját? A recenziens is azok közé tartozott, akiknek a *Summa* nehezen olvasható, nehézkes szövegnek tűnt. Tanulmányaim, kutatásaim során egyre jobban megismertem az „Angyali Doktor” gondolkodását, tanításának logikáját. Mindezeket segítette Schütz Antalnak még 1943-ban, latinul és magyarul megjelent szemelvénygyűjteménye, amelyhez alapos bevezető készült. Ahogyan Schütz írja: „Külön számot vettem a kezdők igényével, és azért jöllehet Szent Tamás munkásságának és irodalmi formáinak gazdagságába is akar-

tam némi betekintést adni, mégis a szemelvények jelentékeny részét a kezdőknek szánt, Szent Tamás legérettebb bölcsességét és tudományát tartalmazó *Summa Theologicából* (sic!) vettem.”¹ 2007-ben az Osiris Kiadó gondozásában jelent meg Jean Pierre Torrell O. P. *Aquinói Szent Tamás élete és műve* című munkája. Ez a könyv a tudományos előírásoknak megfelelően íródott, így egy szűkebb szakmai közönség érdeklődését kelthette fel. A domonkos szerző érezhette, hogy a Tamás iránti nagyobb érdeklődés felkeltéséhez szükséges egy rövidebb, érthetőbb összefoglaló könyvecske. Ezt írta meg még 2011-ben, ennek magyar fordítása jutott el hozzánk, 2016-ban Szabó Ráhel O.P. magyar fordításában. A szerzetesnő a következőkben foglalta össze Torrell munkájának legfontosabb üzeneteit: „Szent Tamást az 1300-as évek óta többször alaposan félremagyarázták, félreértették. A 20. században olyan tekintéllyel ruházták fel, amely már nyomasztóan hatott a katolikus teológusokra. Jean-Pierre Torrellt éppen ezért az a cél vezérelte, hogy emberközeli hozza a *Summát*, megszabadítva a négykötetes művet az évszázadok alatt ráakodott súlytól, visszahelyezve a maga eredeti közegébe. Szent Tamás hatalmas művének alkotása közben tanított, prédikált és egyéb köteteket is írt. Több tikár segítette, akiknek párhuzamosan

¹ *Aquinói Szent Tamás szemelvényekben*, válogatta, bevezette, fordította és magyarázta SCHÜTZ Antal, harmadik kiadás, Szent István Társulat, Budapest 1943, 10–11.

diktálta gondolatait. 1273. december 3-án azonban egyik napról a másikra abbahagyott minden munkát, így maradt befejezetlen a *Summa*. (...) A legfőbb ok az lehetett, hogy Aquinói Szent Tamás olyan mély istenélményt élt át, amelynek fényében felismerte, hogy mindaz, amit alkotott, pusztá szalmaszál az Úr munkájához képest. Másrészt fel-fokozott munkatempója minden erőt kivett belőle. (...) Az első rész Istennel és az ő művével foglalkozik, a teremtéssel és a Szentháromsággal, illetve különleges emberképet rajzol meg. Szent Tamás nem azt vizsgálta, hogy az ember milyen mélyre tud süllyedni, hanem azt, milyen magasra tud emelkedni. (...) A második két kötetre tagolódó rész az emberi cselekedetekről szól, bemutatva, mitől erkölcsös vagy erkölcsetlen egy adott cselekedett, a hangsúlyt az erényekre, s nem a bűnökre helyezve. A harmadik, befejezetlen rész Krisztus életének misztériumaival foglalkozik. A szentségek kifejtését már barátai, titkárai és tanítványai végezték el.”²

Az említetteken túl Torrell könyvének az is érdeme, hogy külön tárgyalja a *Summa* irodalmi és tanbeli háttérét (IV. fejezet), elhelyezi a *Summát* a történelemben (V. fejezet), és bemutatja a 20. századi értelmezéseket, különösen az *Aeterni Patris* enciklika hatásának következményeit (VI. fejezet.) A kötetet gazdag irodalomjegyzék zárja (149–154.).

Külön szólnék Tamásról, a tanárról. Tamás első párizsi tanári éveiben (1252–1259) megszerezte az ún. magiszteri fokozatot. A *Magister in sacra pagina* címet viselhette, melyet a biblikus tudományok mestere címmel fordíthatnánk. Ez a titulus azt jelöli, hogy viselője a Szentírás értelmezője és a keresztény hit szisztematikus kifejtésének gondos teológusa. A „teológia mesterének” három lényeges funkciót kell ellátnia: *legere* (olvasni), vagyis professzionális (magisztrális) tanításnak megfelelően kell értelmeznie a Szentírást; *disputare* (vitatkozni), ez még mindig a tanítás, de aktív formában, melynek során az adott témával kapcsolatos ellenvetésekből és válaszokból indulunk ki; *praedicare* (hirdetni), ami szintén Szentírás-magyarázat, de szélesebb közönségnek szól (15. old.).

Befejezésként magát Szent Tamást idézzük: „contemplata aliis tradere”³ azaz: fontos „a szemlélt igazságot továbbadni másoknak”. Lehet ez akár egy pedagógus mottója is, aki Isten Igéjének szolgálatába szegődik. A könyvet teológushallgatóknak, hitoktatóknak és minden olyan embernek szívből ajánljuk, akik minél jobban el akarnak mélyülni Isten misztériumába, továbbgondolva a tamási gondolkodási módot.

Dr. Szilágyi Csaba, PhD

² <http://www.magyarokurir.hu/hirek/aquinoi-szent-tamas-kozerthetoen-hetkoznapi-nyelven-summarol> (Utolsó megtekintés: 2016. március 29.)

³ Aquinói Szent Tamás *szemelvényekben*, i. m., 61.

AZ ÉRTÉKORIENTÁLT PEDAGÓGIA SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

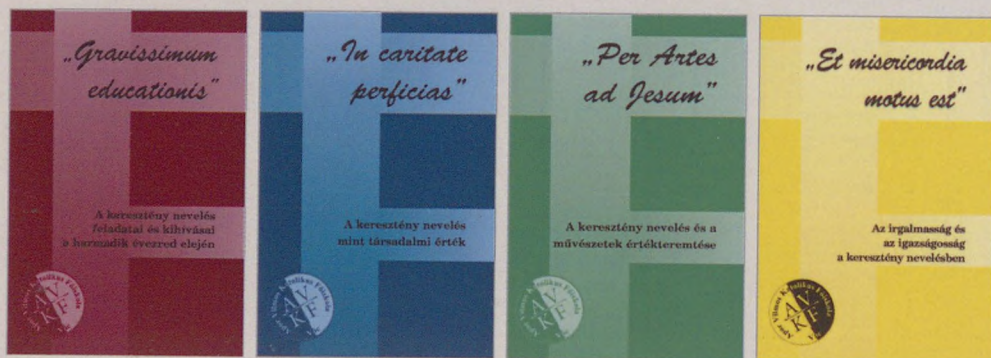

A Szent István Társulat a jelenkori sürgető igényeknek megfelelően, a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia támogatásával új kiegészítő tankönyvsorozatot indított **ÉRTÉKORIENTÁLT PEDAGÓGIA** címmel. A sorozat kötetei felölelik a közoktatási tárgyak 1–12. osztályainak szinte mindegyikét, azzal a céllal, hogy munkatankönyvek és tanári segédkönyvek által a keresztény értékrend alapján tárgyalják egy-egy tantárgy anyagát. A keresztény értékrend ugyanis áthatja az élet minden területét, így a különféle tantárgyak keretében oktatott tartalmakban is szükséges megjeleníteni. Ezt támogatja az Értékközpontú Pedagógia program, amely segítséget nyújt az értékközpontú oktatás-nevelés megvalósításában a katolikus iskolák és más – akár határon túli – intézményeknek is. A sorozatot Fülöpné Dr. Erdő Mária, az Apor Vilmos Katolikus Főiskola rektora szerkeszti.

A **TUDÁSHÁLÓ** – www.tudashalo.com – honlap az Értékközpontú Pedagógia tankönyvsorozat kiegészítője, amely az internet tág lehetőségeivel élve a vilghálón át szeretné eljuttatni a keresztény értékeket a közoktatási tartalmakba illesztve mindenkinek, aki érdeklődik a magyar nyelven elérhető keresztény kultúra iránt. Megtalálhatók itt a korszerű oktatást segítő különféle dokumentumok – filmek, zenei anyagok, képek, szövegek, térképek stb. A sorozat köteteibe virtuálisan is belelapozhatunk, tanulmányozhatjuk a tartalomjegyzéket, és tanmenetek segítségével egy-egy téma illesztését az adott tantárgy tananyagához. A folyamatosan bővülő e-könyvtár olyan kiadványokat tesz közzé, melyek nélkülözhetetlenek egy-egy témakör megismeréséhez, de esetleg már nincsenek forgalomban, vagy nyomtatásban egyáltalán nem jelentek meg.

AZ ORSZÁGOS KERESZTÉNY NEVELÉSTUDOMÁNYI KONFERENCIA EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

A váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola 2013-tól minden évben megrendezi Országos Keresztény Neveléstudományi Konferenciáját.

A konferencia a keresztény szemléletű neveléstudományi kutatások mellett a keresztény nevelés és oktatás legfontosabb értékeinek, feladatainak számbavételét tűzi napirendjére.

Minden évben egy kiemelt kérdéskörhöz kapcsolódó előadások hangoznak el, a beérkező publikációk pedig konferenciakötetekben is megjelennek.

Az eddigiekben érintett témák között hangsúlyt kaptak a keresztény nevelés feladatai és kihívásai, társadalmi értékként betöltött szerepe, kifejeződése a művészeteken keresztül, valamint az irgalmassághoz és igazságossághoz kapcsolódóan.

A kötetek egyaránt szólnak azokhoz, akik fontosnak tekintik a keresztény értékeket, akik számára a keresztény szellemiségű oktatás és nevelés élethivatás, és akik minőségi, tartalmas kiadványok által kívánják elméleti és gyakorlati ismereteiket gazdagítani a témában.

A konferenciakötetek tartalomjegyzékei megtekinthetők a www.avkf.hu/kiadvanyaink felületen, valamint megrendelhetők és megvásárolhatók a főiskola könyvesboltjában (2600 Vác, Konstantin tér 1–5.).

Szeretettel ajánljuk olvasóink figyelmébe kiadványainkat.

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT

www.szit.katolikus.hu

1053 Budapest, Veres Pálné u. 24.

Telefon: 318-6957; 317-1049; Fax: 317-0974

Postai rendelés: Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda,
1364 Budapest, Pf. 277.

E-mail: vevoszolgalat@stephanus.hu

Stephanus Internetes Könyvruház: www.szitkonyvek.hu

